

Csillagberek Waldorf Iskola

PEDAGÓGIAI PROGRAM

Intézmény neve: Csillagberek Waldorf Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola

Intézmény székhelye: 1042 Budapest, Árpád út 161-163.

Intézmény alapítója és fenntartója: Csillagberek Waldorf Alapítvány

Intézmény alapításának éve: 2013.

Az intézmény felügyeleti szervei:

A fenntartói tevékenység törvényességi felügyeletét Budapest Főváros Kormányhivatala, az intézmény törvényességi és szakmai felügyeletét a fenntartó gyakorolja.

Intézmény jogállása: önálló jogi személy

Intézmény típusa: általános iskola

Alaptevékenység: - általános iskolai nevelés-oktatás (Nkt. 4. § 1.3. pont) és
- alapfokú művészetoktatás (Nkt. 4. § 1.18. pont)
- a többi gyermekkel, tanulóval együtt nevelhető, oktatható sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók iskolai nevelése-oktatása (Nkt. 4. § 1. 21.)

Kiegészítő tevékenység:

- Egyéb vendéglátás – Iskolában szervezett közétkeztetés (TEÁOR 56.29)
- Gyermekek napközbeni ellátása – Iskolai napközi foglalkozás szervezése (TEÁOR 88.91)
- Sport, szabadidős képzés – Diáksport tevékenység (TEÁOR 85.51)
- Kulturális képzés – Szakkörök, önképző körök, egyéb szabadidős elfoglaltságok (TEÁOR 85.52)
- Máshová nem sorolt egyéb oktatás (TEÁOR 85.59)

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETŐ	4	
1.1. A CSILLAGBEREK WALDORF ISKOLA CÉLJA		4
2. A NEVELŐ-OKTATÓ MUNKA ALAPELVEI, CÉLJA ÉS FELADATAI	4	
2.1. A TANULÁSI ÉS TANÍTÁSI FOLYAMAT SAJÁTOSÁGAI		4
2.2. AZ OSZTÁLYTANÍTÓ KIEMELT SZEREPE:		5
2.3. AZ OSZTÁLYÖSSZETÉTEL PEDAGÓGIAI ELVEI, TANULÓFELVÉTEL:		5
2.4. FELVÉTEL AZ ELSŐ OSZTÁLYBA:		5
2.5. A TANULÓI TELJESÍTMÉNYEK SZÖVEGES ÉRTÉKELÉSE:		5
2.6. A NEVELŐ-OKTATÓ MUNKA ESZKÖZEI (SZEMÉLYISÉG-, KÖZÖSSÉG-, EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS)		6
2.7. A NEVELŐ-, OKTATÓ MUNKA ELJÁRÁSAI		8
2.8. A PEDAGÓGIAI CÉLOK ELÉRÉSÉHEZ MEGSZABOTT SZEMÉLYI FELTÉTELEK		9
2.9. A FELVÉTELI ELJÁRÁS KÜLÖNÖS SZABÁLYAI		9
2.10. ÜNNEPEK		10
2.11. TANKÖNYVHASZNÁLAT SAJÁTOSÁGAI:		10
2.12. NAPKÖZI SZEREPE		11
2.13. AZ ISKOLA SZERKEZETE		11
2.14. A TANULÓI JOGVISZONY SAJÁTOSÁGAI RÓL		11
2.15. A SZÜLŐI SZEREP		11
2.16. A KIEMELT FIGYELMET IGÉNYLŐ TANULÓKKAL KAPCSOLATOS PEDAGÓGIAI TEVÉKENYSÉG, INKLUZÍV NEVELÉS		12
3. A FEJLŐDÉS ÁLLOMÁSAI A TANTERV SZEMPONTJÁBÓL – A HORIZONTÁLIS TANTERV	19	
3.1. 1. ÉVFOLYAM (6-7 ÉVES KOR)		19
3.2. 2. ÉVFOLYAM (7-8 ÉVES KOR)		20
3.3. 3. ÉVFOLYAM (8-9 ÉVES KOR)		21
3.4. 4. ÉVFOLYAM (9-10 ÉVES KOR)		22
3.5. 5. ÉVFOLYAM (10-11 ÉVES KOR)		23
3.6. 6. ÉVFOLYAM (11-12 ÉVES KOR)		23
3.7. 7. ÉVFOLYAM (12-13 ÉVES KOR)		24
3.8. 8. ÉVFOLYAM (13-14 ÉVES KOR)		25
4. A WALDORF-ISKOLÁK KERETTANTERVE AZ 1-8. ÉVFOLYAMOKON - VERTIKÁLIS TANTERV	26	
4.1. TANTÁRGYI RENDSZER ÉS ÉVES ÓRASZÁMOK		26
4.2. MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM		27
4.3. SZÁMTAN ÉS MATEMATIKA		46
4.4. TÖRTÉNELEM		56
4.5. HONISMERET ÉS FÖLDRAJZ		65
4.6. TERMÉSZETRAJZ ÉS BIOLÓGIA		77
4.7. FIZIKA		83
4.8. KÉMIA		88
4.9. IDEGEN NYELVEK		91
4.10. ANGOL		93
4.11. NÉMET		103
4.12. MOZGÁS ÉS TESTNEVELÉS		113
4.13. KERTMŰVELÉS		125
4.14. SZABAD VALLÁS		130
4.15. GAZDASÁGI ISMERETEK		134
4.16. ERDŐJÁRÁS		141
4.17. TANULÁSMÓDSZERTAN		144
4.18. A FŐOKTATÁS EGYÉB RÉSZEI		147
4.19. AZ ISKOLA MŰVÉSZETI NEVELÉSÉNEK TANTERVE		148
4.20. FESTÉS		148

4.21.	RAJZ – GRAFIKA	158
4.22.	AGYAGOZÁS – SZOBRÁSZAT	166
4.23.	KÉZIMUNKA	172
4.24.	KÉZMŰVESSÉG / FAMUNKÁK	182
4.25.	EURITMIA	187
4.26.	DRÁMA	197
4.27.	ZENE	206
5.	INKLÚZIÓS PROGRAMOK, STRATÉGIÁK	218
5.1.	A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ GYERMEKEK INKLUZÍV NEVELÉSÉNEK ÁLTALÁNOS FELTÉTELEI, CÉLJAI, MÓDSZEREI	219
5.2.	AZ AUTIZMUS SPEKTRUM ZAVARRAL ÉLŐ TANULÓK ISKOLAI NEVELÉSE ÉS OKTATÁSA, A FOGYATÉKOSSÁG TÍPUSÁHOZ ÉS FOKÁHOZ IGAZODÓ FEJLESZTŐ PROGRAMOK	221
5.3.	A BESZÉDFOGYATÉKOS GYERMEKEK ISKOLAI NEVELÉSE ÉS OKTATÁSA, A FOGYATÉKOSSÁG TÍPUSÁHOZ ÉS FOKÁHOZ IGAZODÓ FEJLESZTŐ PROGRAMOK	236
5.4.	A PSZICHÉS FEJLŐDÉSI ZAVARRAL KÜZDŐ TANULÓK ISKOLAI NEVELÉSE ÉS OKTATÁSA, FEJLESZTÉSÉNEK ALAPELVEI, FEJLESZTŐ PROGRAMOK	245
5.5.	A BEILLESZKEDÉSI, TANULÁSI, MAGATARTÁSI NEHÉZSÉGEKKEL KÜZDŐ TANULÓK INKLÚZIÓS NEVELÉSÉNEK STRATÉGIÁJA	251
5.6.	A TEHETSÉGES GYERMEKEK INKLÚZIÓS NEVELÉSÉNEK STRATÉGIÁJA	251
5.7.	A HÁTRÁNYOS ÉS HALMOZOTTAN HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYERMEKEK INKLÚZIÓS NEVELÉSÉNEK STRATÉGIÁJA	252
6.	A WALDORF-ISKOLÁK NEVELŐ MUNKÁJÁHOZ SZÜKSÉGES HELYISÉGEK, BERENDEZÉSEK JEGYZÉKE	254
6.1.	HELYISÉGEK	254
6.2.	A HELYISÉGEK BÚTORZATA ÉS EGYÉB BERENDEZÉSI TÁRGYAI	255
7.	A NEVELŐMUNKÁT SEGÍTŐ ESZKÖZÖK	256
7.1.	ÁLTALÁNOSAN SZÜKSÉGES ALAPFELSZERELÉSEK:	256
7.2.	TÁRGYAK, ESZKÖZÖK, INFORMÁCIÓHORDOZÓK A TANTÁRGYAK ALAPJÁN	256
7.3.	MŰVÉSZETI NEVELÉS	258
7.4.	EGYÉNI FEJLESZTÉST SZOLGÁLÓ SPECIÁLIS TANESZKÖZÖK	259
8.	A CSILLAGBEREK WALDORF ISKOLA TANÁRI KOLLÉGIUMA	259
8.1.	OSZTÁLYTANÍTÓK	259
8.2.	SZAKTANÁROK	259
8.3.	INTÉZMÉNYVEZETŐ	259
9.	A CSILLAGBEREK WALDORF ISKOLA SZERVEZETE ÉS ÖNIGAZGATÓ RENDSZERE	259
9.1.	A TANÁRI KOLLÉGIUM	260
9.2.	A FENNTARTÓ	260
9.3.	A SZÜLŐI SZERVEZET	260
9.4.	SZABÁLYOZÁS	260
10.	MINŐSGGONDOZÁS ISKOLÁNKBAN	261
10.1.	A MINŐSG GONDOZÁSA VAGY BIZTOSÍTÁSA?	261
10.2.	A WALDORF-PEDAGÓGIÁBÓL ADÓDÓ MINŐSÉGI SAJÁTOSÁGOK	261
10.3.	AZ INTÉZMÉNYEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE A MAGYAR WALDORF SZÖVETSÉGBEN	265
10.4.	WALDORF HÁZ – PEDAGÓGIAI SZOLGÁLTATÓ INTÉZET	265
10.5.	4. NEMZETKÖZI VISZONYLAT	266
10.6.	„ÚTAK A MINŐSGHEZ” ELJÁRÁS BEMUTATÁSA:	266

1. BEVEZETŐ

A Waldorf-iskolák megálmodója és alapítója Rudolf Steiner (1861-1925), aki Európa különböző országaiban, mint Goethe természettudományos műveinek kiadója, író, újságszerkesztő dolgozott. Munkásságát a századforduló után mindinkább az általa megteremtett antropozófiai irányultságú szellemtudomány határozta meg. Steiner szellemtudományos kutatási eredményei a gyakorlatban az élet számos területén mutatkoznak: a gyógyászatban, mezőgazdaságban, művészetben, a társadalmi élet területén és a nevelésben. Az antropozófia („emberi bölcsesség”), mely kapcsolódva az emberiség ősi tudásához és a keresztény kultúrkörhöz, egy újvilágszemléletet és emberképet nyújt. A világot égi és földi egységként írja le, az embert test, lélek és szellem hármasságában értelmezi. Ez az emberkép jelenti a Waldorf-pedagógia alappilléret.

Az első Waldorf-iskola Stuttgartban 1919. szeptember 7-én nyitotta meg kapuit, alapítását Emil Molt, a Waldorf-Astoria cigaretta gyár tulajdonosa kezdeményezte. Ő kérte fel Rudolf Steinert, hogy a gyárban dolgozó munkások gyermekei számára szervezze meg a Steiner által megálmodott iskolát.

Az 1920-as években sorra alakultak a Waldorf-iskolák Európa különböző országaiban, Magyarországon is. Az első hazai Waldorf-iskola Budapesten, Kis-Svábhegyen alakult, Nagy Emilné Göllner Mária vezetésével, akinek munkáját férje, az akkori igazságügy miniszter segítette. Az iskola 1926 –tól 1933 –ig működhetett. A Waldorf-mozgalom hazánkban 1988 –ban éledt ujja, a Solymári óvoda megnyitásával. Ettől kezdve Magyarországon a Waldorf-intézmények száma folyamatosan emelkedik, ma már közel 50 óvoda és majdnem 30 iskola működik, ezek közül jó néhányban felső tagozatos középiskolai szintű képzés is folyik.

1.1. A Csillagberek Waldorf Iskola célja

A Csillagberek Waldorf Iskola tanárai, szülői köre és támogatói, azt a célt tűzték magunk elé, hogy olyan körülményeket teremtsenek a gyermekek fejlődése számára, amelyek a gyerekek adottságainak függvényében lehetővé teszik a testi-lelki-szellemi értelemben egészséges emberre jellemző tulajdonságok, képességek legszélesebb skálájának lehető leoptimalisabb kibontakoztatását, a társadalomba való beilleszkedést és a közösségért való felelősség vállalást. Az emberré válás folyamatának egészét szem előtt tartva és figyelembe véve a természetes érési folyamatokat minden életkorban a gyermekek teljes személyiségének, vagyis testi-lelki-szellemi képességeinek dinamikus egyensúlyban lévő fejlesztésére törekszik, inspirálja a gyermekek belső fejlődését és elősegíti a külvilággal való egészséges kapcsolat kialakulását, olyan módon is, hogy egészséges felnőtt közösségi mintákat teremt a szülők, tanárok vagy az iskola közvetlen környezetében az élet számos területén: a családok közötti egymás segítéskben, nevelésben, művészetben, tudatos és egészséges táplálkozásba, biodinamikus és akár közösségi kertek létrehozásában, környezetkímélő életmód tapasztalatainak megosztásával. Az iskola pedagógiájának eredményességét nem elsősorban a gyermekek tanulmányi eredményének alakulásán méri le, hanem képesség-, készségfejlesztő jellegű, modern pedagógiai értelemben kompetenciaalapú nevelést-oktatást valósít meg, megtartó, szeretetteljes környezetben.

2. A NEVELŐ-OKTATÓ MUNKA ALAPELVEI, CÉLJA ÉS FELADATAI

2.1. A tanulási és tanítási folyamat sajátosságai

A Waldorf-iskolák sajátossága az epochális tanítás, a szakórak, a gyakorlatok és projektek rendszerére. A főoktatás tipikus tantárgyai: anyanyelv, matematika-geometria, földrajz-gazdasági ismeretek, történelem-társadalmi ismeretek, természetrajz-biológia, fizika, kémia. A tapasztalat

szerint az anyanyelvi és a matematikai ismeretek és kompetencia megszerzése érdekében a második elem - az állandó gyakorlás - is fontos a tanításban és a tanulásban. A tantervben ezért jelennek meg az epochák mellett az anyanyelvi és a matematika szakórák is. Más tantárgyakat a szakórák hagyományos rendjében tanítunk. A tananyag elsajátításának formájához tartozik az önálló munkákra való felkészülés is: ezek az ún. projektek és éves munkák, amelyek során a tananyag alkotó jellegű feldolgozása a feladat, az elméleti, művészi és kézműves-gyakorlati elemek összekapcsolásával. . Az iskola mindennapjait átszövik a közösséget alakító és erősítő tevékenységek: hónap/évszakünnepek, az éves ritmushoz igazodó ünnepek, tanulói gyakorlatok, kirándulások, színdarabok.

2.2. Az osztálytanító kiemelt szerepe:

Minden osztálynak saját osztálytanítója van, aki ideális esetben nyolc évig kíséri az osztályt. Az osztálytanító tartja a reggeli főoktatást (a tömbösített közismereti tárgyakat) és a képzésének megfelelő szakórákat a saját osztályában. Az osztálytanító pedagógiai feladata, hogy az osztályközösségből együttműködő szociális közeget formáljon, és megteremtse a tanítás-tanulás optimális feltételeit. Morális tekintélyét elkötelezettségével, a gyermekekkel való bánásmódjával, a gyerekek iránti valódi érdeklődéssel és a szülőkkel való szoros, nyílt, bizalomteljes kapcsolatával tudja megalapozni. Az osztálytanító kapcsolatot tart az osztályában tanító szaktanárokkal, kölcsönösen figyelemmel kísérik egymás munkáját. Rendszeresen osztálykonferenciát szervez, amikor a szaktanárokkal közösen osztály- és gyermekmegbeszélést folytatnak.

2.3. Az osztályösszetétel pedagógiai elvei, tanulófelvétel:

A nemek közötti kiegyenlítettség a Waldorf-iskolák elindulása óta nagyon fontos. Törekszünk arra, hogy az osztályokban azonos arányban legyenek fiúk és lányok. Lényegesnek tartjuk, hogy a tanár és diák személyes kapcsolata mellett a diákok közötti kapcsolatok sokszínűsége is megjelenhessen, mert jelentős nevelő erővel bír. A gyerekek között kialakuló gazdag kapcsolati háló lehetőséget teremt a tolerancia gyakorlására, a csoportos együttműködések változatos kialakulására, a dinamikus átalakulásokra és a szélsőséges helyzetek csillapítására. A 30 fő körüli osztálylétszámok így nem ritkák és nem is cél a létszámok redukálása. Az osztályokba integrálható és integrálandó egyéni figyelmet igénylő diákok ideális létszáma 10% körül van. Ideálisnak tartjuk, ha az osztályokba a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből sikerül gyerekeket felvenni, az osztályközösség leképezheti a társadalom összetételét, és ez önmagában komoly nevelő erő.

2.4. Felvétel az első osztályba:

A Csillagberek Waldorf Iskola nem kötelező felvételt biztosító iskola. Az első osztályok kialakítását a leendő osztálytanító és az iskolában tanító tanárok közösen végzik. Az induló osztályok létszáma ideális esetben 26–30 között változik. A Waldorf-iskolák általános pedagógiai célkitűzése a gyermekek harmonikus, egészséges fejlődése, ennek következtében a jelentkező gyermekeknél nem a jövőben várható teljesítmény a felvétel kritériuma. Igyekszünk olyan osztályokat kialakítani, amelyekben a különböző temperamentumú, lelki alkatú gyermekek között egyensúly van, ugyanakkor figyelünk a fiúk-lányok arányára is. Tekintetbe vesszük a szülők iskolaválasztási szempontjait is, ez ugyanis döntő jelentőségű az elkövetkező időszak pedagógiai együttműködésének sikere érdekében.

2.5. A tanulói teljesítmények szóveges értékelése:

Az első nyolc évfolyamon a gyermekek lényét megragadó minél érzékenyebb általános pedagógiai jellemzés és szaktárgyi értékelések alkotják. A jellemzésnek – természetesen érzelmtől nem mentes – szabatos mondatokban megfogalmazott pontos leírásnak kell lennie. Ezekkel összhangban a szaktárgyi értékeléseknél is fontos az iránymutató tárgyilagosság: az elvégzett éves munka tartalmi összefoglalója után következik az egyéni munka értékelése. A szubjektív és objektív látásmód közötti helyes arányok megtalálása döntő jelentőségű. A szóveges értékeléstől

csak kivételesen, iskolaváltás és továbbtanulás esetén tér el az iskola. A Waldorf-iskola az első négy évfolyamon a készség-, képességfejlesztést helyezi előtérbe, ezért nem alkalmaz normatív értékelést, kizárólag folyamat- és fejlesztő értékelést végez. Ennek része az évközi szóbeli és/vagy írásbeli értékelés, és a szülőkkel való beszélgetés és az év végi szöveges bizonyítvány. Az 1-4. évfolyamon az értékelések egyrészt a tanév során gyakorolt és megszerzett készségek, képességek, a megszerzett procedurális és deklaratív tudás fejlődési leírását tartalmazzák, másrészt megmutatják a képességek fejlődésének-fejlesztésének jövőbeli irányát. A 6. osztály befejezéséig hangsúlyozottan a szülőknél szól a bizonyítvány, a gyerekeknek, osztálytanítójuk által megírt és a tanév végén János napkor átadott a bizonyítványkép és bizonyítványvers éves munkájuk értékelése. A 7. osztálytól a szöveges értékelést tartalmazó bizonyítványt rendszerint már a diákok is olvassák de számukra továbbra is a bizonyítvány kép és vers az értékelő és útmutató a 8. évfolyam végéig.

2.6. A nevelő-oktató munka eszközei (személyiség-, közösség-, egészségfejlesztés)

Iskolánk a magyar Waldorf-iskolák mindenkor hatályos kerettantervét, az abban foglaltakat irányadónak tekintik működésében. Mivel a magyar Waldorf-iskolák által közösen kidolgozott kerettanterv a köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 9. § (8)-(9) bekezdésének felhatalmazása alapján az alternatív Waldorf-pedagógia alapelveire épülve határozza meg a Waldorf-iskolákban folyó munkát és összhangban áll a nemzetközi Waldorf-tantervekkel, úgy hogy közben ugyanakkor megjeleníti a magyar kultúra értékeit, és épít az elmúlt kilencven év Waldorf-pedagógiai tapasztalataira, kutatásaira.

- A tantervi órakeretben kb. 1/3-1/3-1/3 arányban szerepelnek a motoros-finommotoros fejlődést és a praktikus intelligenciát, a lelki-érzelmi fejlődést és az érzelmi intelligenciát, valamint a kognitív képességeket, tehát a gondolkodást és a szellemi fejlődést segítő tantárgyak.
- A motoros-finommotoros fejlődést segítő tantárgyak egyben támogatják a szenzomotoros fejlődést, a szenzomotoros integrációt is. Ilyenek pl. a játékorá, Bothmer-gimnasztika, euritmia, formarajz és szabadkézi geometria, kézimunka óra, kézművesség (faművesség, asztalosság, szövés) valamint a főoktatáson belüli ritmikus rész és a különböző projekt munkák, mint: házépítés, földművelés, mesterségek. Ezen túl az osztálytanító negyedik osztálytól ösztönzi a gyermekeket, hogy alkatuknak megfelelő sporttevékenységeket válasszanak.
- A lelki-érzelmi fejlődést segítő tantárgyak egyben támogatják a külvilág szemlélésének belső képzeté válását és ezek érzelmi-gondolati feldolgozását. Ilyenek pl. euritmia, festés, rajz, ének-zene, agyagozás, szobrászat, drámaóra, 8. osztályos éves munka, éves színdarab és drámaprojektek, a főoktatáson belül a mesék, történetek. Ezeken túl az osztálytanító harmadik osztálytól ösztönzi, hogy a gyermekek alkatuknak megfelelő hangszereken zenét tanuljanak, kórusba járjanak.
- A gondolkodás fejlesztése a közismereti tárgyak keretein belül valósul meg. A következő hármasságot mutatja: a jelenség megfigyelése, előidézése (praktikus gondolkodás szintje); a jelenség leírása (képzetek, képi gondolkodás szintje), a jelenségből levonható szabályszerűségek, törvények felismerése (szimbolikus reprezentációk, elvont gondolkodás szintje). A folyamatban a gyermeknek megtanulják, hogy milyen lépcsőn keresztül lehet eljutni az önálló gondolatokhoz, hogyan tudják praktikus tapasztalataikat gondolatokra váltani, összefüggésekben látni, valamint az elvont gondolatokat a valóság jelenségeihez kapcsolni, tettekre váltani.

- A személyiségen belüli harmónia megteremtésének igénye egész Waldorf-pedagógiai rendszert áthatja, ezért nem csak az egyes órátípusokban testesül meg, hanem minden pedagógiai tevékenységünk ennek mentén valósul meg.
- A korszakos rendszerben (epochális jellegű) főoktatás felépítése is ezt a hármasságot tükrözi (ritmikus rész - főrész - mese, történet), valamint a szaktanároknak is figyelembe kell venniük az óratervezéskor ezt a harmonizáló pedagógiai elvet.
- A korszakos tanítási mód támogatja a készség-, képességfejlődés idői ritmusát, figyelembe veszi, ennek ún. látencia szakaszát, ezáltal elősegíti a képesség lehető legteljesebb kibontakozását. Egy-egy képesség fejlesztése 3-4 hetes intenzív szakaszok során a főoktatásban történik, majd egy kevésbé intenzív fenntartó-gyakorló fázis következik, melyhez a gyakorló órák adják a lehetőséget. Ez idő alatt az idegrendszerben megszilárdul az adott készség-képesség (procedurális tudás) mentális reprezentációja, csak ezután válik lehetségessé, hogy a már a szó legszorosabb értelmében vett készségekben megnyilvánuló képességet az egyre bővülő és magasabb szinten megjelenő tananyag elsajátításához használni lehessen.
- Művészi nevelés, művészettel nevelés: A komplex művészettel való nevelési program – a Waldorf-szemléletű művészetoktatás – a maga összetetten kezelt, elsősorban a szociális és érzelmi kompetenciák fejlesztésére ható, minden tanulóra kiterjedő sajátos művészeti tevékenységekkel egyenlő módon és mértékben fejleszti a gyermek intellektuális, érzelmi és cselekvésben megnyilvánuló - gyakorlati - képességeit, így a művészi készségek fejlesztése mellett alkalmas a tanulási és viselkedési problémák kialakulásának megelőzésére, az egészség megőrzésére. A „Waldorf művészeti nevelés” tantárgyai a közismereti tárgyakkal egységes tantervet alkotva a kötelező órák részei.
- Vallásos nevelés: A Waldorf-iskola fontosnak tartja, hogy a tanuló valamilyen vallás oktatásban részesüljön, ezért iskolánkban szabad vallás órák vannak.
- Egészségnevelés és környezettudatosság: Az ember boldogulásának fontos összetevője saját egészségének állapota és a környezettel való harmónia megteremtése. Ez a két dolog a Waldorf-iskolák szemléletében nem választható el egymástól. Úgy véljük, hogy az egyéni egészség és a környezet egészsége nem szemlélhető külön-külön, csak együtt van értelme beszélni ezekről. Az egészségnevelés és a környezet ápolásának tudatos tevékenysége nem olyan feladat, amit az iskola egyedül el tud látni, itt is jól tapasztalható a szülői minta fontossága, az otthoni szemlélet. A tudatos döntések gyakorlása elengedhetetlen mindkét területen, a külvilág által nyújtott sémák nem feltétlen helyesek. A választás lehetőségének megtanítása döntő jelentőségű, legyen az az egészséges étkezés vagy a szelektív hulladékgyűjtés. Fontos, hogy ezek a döntések a hétköznapiakban rutinná váljanak, ne pedig kampányszerűen következzenek csak be, hogy aztán egy újabb kampány máshová irányítsa akaratomkat. Az egészség nem csak a testi, hanem a lelki-szellemi téren is központi jelentőségű, így az ápolásnak sok formáját lehet gyakorolni. Az első osztálytól megjelenő sok mozgás, az euritmia, mint sajátos mozgásművészet nem csupán élettanilag fejt ki jó hatást, hanem a testmozgással kapcsolatos jó érzéseket összeköti a művészetek által adott lelki-szellemi jó érzéssel. A művészeti órák nagy száma is segíti azt, hogy lelkileg át tudják dolgozni az őket ért benyomásokat, ezzel is kialakítva egyfajta lelki higiénét. Az egyes környezeti problémákkal kapcsolatos témákat olyan életkorban tárgyaljuk mélységeiben, amikor a diákok már képesek valamilyen aktív módon az adott folyamaton tevékenyen változtatni, a veszélyek felsorolása gyakorlati tevékenység nélkül

inkább a tehetetlenség érzését növelhetik, ami épp céljainkkal ellentétesen befolyásolhatja a diákok hozzáállását. A tanterv követése során mód van arra, hogy az emberi egészséget és a külvilág egészségét ne két külön témaként ismerjék meg a gyerekek, hanem egy olyan egységként, melynek fenntartásában az emberi döntéseknek kulcsszerepe van.

- Speciális tantárgyak oktatása: A tantárgyak között megjelennek a speciális Waldorf-tantárgyak: az euritmia, a mozgás és testnevelés és ezen belül a Bothmer-gimnasztika, a kertművelés, illetve az iskolák felekezeteiktől független, szabad vallás órákat kínálhatnak.
- Projektek, gyakorlatok, éves munkák: A Waldorf-pedagógiának alapjellegzetessége az intenzívebb munkát feltételező időszakos tanulás. Alsóbb osztályokban az egymást váltó epochákban, a hóünnepre készülő előadásokkal is így dolgoznak már a gyerekek. További eszköze lehet ennek a módszernek már az első nyolc osztályban a tematikus jellegű erdei iskolák, táborok szervezése; 8. osztályban zárómunkával – éves munkával – fejezik be a diákok a képzésüket. Az életszakaszi váltásoknak jelképes összegzői is ezek a feladatok: több hónapos egyéni munka végzést feltételeznek. A nyolcadikos éves munkának ténylegesen az összegző-visszatekintő sajátossága a hangsúlyos. Ezt a zárást projektszerű bemutató munkákkal készítjük elő.

2.7. A nevelő-, oktató munka eljárásai

- A Waldorf-iskola a felsorolt pedagógiai célok elérése érdekében az alapképességek elsajátítását elnyújtott alsó szakaszban [1-2-3 (-4). osztály] valósítja meg, ahol lehetőség van, főképpen a számtan és az írás-olvasás tanulásban a lassabb ütemű haladásra, a gyermekek fokozatosan jutnak el a kettős elvonatkoztatáson át (a beszélőtől és a beszéd hangzó oldalától) a szimbólumok készségi szintű használatáig.
- A Waldorf-pedagógia szemléletében egyensúlyba kerül a közösség és az egyén fejlődésének fontossága, az általános fejlődésmenet és az egyes fejlődésének kapcsolata. Tekintettel van az individuális különbségekre, elfogadja, hogy a gyermekek képességei hasonló életkoruk ellenére igen különbözőek lehetnek, támogatja, inspirálja az individuális fejlődési út bejárását, a természetesen bekövetkező fejlődési krízisek megélését és megoldását. Ugyanakkor a Waldorf-iskola, így iskolánk célja is, hogy relatíve nagy osztálylétszámmal (25-30 fő) dogozzon, hiszen fontos pedagógiai cél az osztályon belüli gazdag szociális kapcsolatrendszer kialakítása (mely modellezni kívánja a társadalmi sokszínűséget, és értékékként mutatja meg). Minden osztálytanítónak a saját pedagógiai eszközárát és az iskolában adott fejlesztő-segítő eljárásokat tekintetbe véve kell mérlegelnie, hogyan tud egyensúlyt tartani az általános és az egyes, a közösség fejlődése és az egyén fejlődési útja között.
- Az egészséges fejlődés elősegítése érdekében a Waldorf-pedagógia szoros együttműködést igyekszik alakítani a szülőkkel. A szülőket a gyermek nevelésében egyenrangú, kompetens személynek tekinti, szülői estek, előadások keretében folyamatosan tájékoztatja az adott életkor jellemzőiről, pedagógiai célkitűzéseiről, feladatairól. Kéri a szülők segítségét a gyermek(ek) számára legmegfelelőbb környezet kialakításában, fenntartásában. A felmerülő pedagógiai problémák megbeszélésére és közös megoldására törekszik.

A tanárok feladatainak részletes listáját személyre szabott munkaköri leírásuk tartalmazza.

2.8. A pedagógiai célok eléréséhez megszabott személyi feltételek

A Waldorf-pedagógia alapelveit csak olyan osztálytanító és szaktanár képes alkalmazni, aki legalább egy-két idegennyelvet magas szinten beszél, a Waldorf-pedagógiában képzett, igénye van a folyamatos belső fejlődésre és továbbképzésre (lifelong learning). Ennek érdekében, az alapképzettség megléte mellett az iskola azt is elvárja, hogy az osztálytanítók az eredményes nyolc éves munka érdekében rendszeres éves továbbképzéseken vegyenek részt. Szakmai megújulásra ad lehetőséget az is, hogy az osztálytanító két nyolc éves ciklus között egy olyan évet tölt el, melynek során egy pedagógiai, vagy tudományos témában mélyítetheti tudását, kutató munkával készülhet fel a következő osztály indításának pedagógiai feladataira.

A Waldorf-pedagógus attitűdje befogadó, elfogadó. Tisztában van azzal, hogy még a tipikus fejlődési utat bejáró, egyazon korcsoportozhoz tartozó gyermekek között is lehetnek képesség-, készségbeli eltérések, melyeket a nevelés-oktatás során figyelembe kell venni.

A pedagógus ismerje, és képes legyen alkalmazni a gyermekek egyéni megfigyelését Waldorf-pedagógiai szempontok szerinti gyermekleírásban. Tudja használni az egyéni bánásmód kialakítását segítő olyan meditatív Waldorf-pedagógiai eszközöket, mint a gyermekek lényének esténkénti felidézése, és a heti rendszerességgel megtartott tanári konferencia gyermekmegbeszélései. Képes legyen az egyéni szöveges értékelésre, az egyéni képességek aktuális leírására.

Az osztálytanító és a szaktanár képes legyen az osztályon belül, az egyes tipikus fejlődésű gyerekek közötti képesség-, készségkülönbségek tanórán, az osztálymunkában való kezelésére, valamint – külön felkészüléssel – az egyes gyermekek képességprofiljában megmutatkozó diszharmóniákra, képesség-készségfejlődési elmaradásokra rálásson és segítséggel az osztályon belüli pedagógiai munkában a létszám függvényében a lehető legnagyobb mértékben tekintetbe tudja venni azokat.

2.9. A felvételi eljárás különös szabályai

2.9.1. Az elsős felvételi menete:

Az iskolánk iránt érdeklődő szülők számára a beiratkozási időszak előtt több hónappal előadás-sorozatot indítunk. Ezeket a tanári kollégium tagjai, szülők, illetve a gazdasági vezető tartja. Az előadók a Waldorf-pedagógia alapelveinek, fő irányvonalainak ismertetése mellett ilyenkor betekintést nyújtanak a pedagógia szellemi hátterébe, a módszertanába, az iskola életének jellegzetességeibe. Ezt követően a szülők jelentkezési lapot töltenek ki, melyen a megadott kérdések alapján részletesen le kell írniuk gyermekük eddigi fejlődését, és indokolniuk kell az iskolánkba való jelentkezésüket. Az utolsó beszélgetésen lehetőség szerint a tanári kollégium bemutatja a leendő osztálytanítót. A gyerekek számára szervezett játékos ismerkedés és a szülőkkel folytatott beszélgetés során az első osztály összeállításáért felelős tanári csoport igyekszik minél pontosabb képet kialakítani a gyerekekről, a szülőkről, a családban kialakult szülő-gyermek kapcsolatról. Részletesen áttanulmányozzák a szülő által beadott jelentkezési lapot, ami kialakítja a beszélgetés vázát. A szülő ilyenkor részletesen beszélhet gyermekéről, kifejtheti azokat a fontos momentumokat, amelyeket a jelentkezési lapon nem állt módjában részletezni, a tanárok pedig olyan kérdéseket vehetnek fel, melyek a a jelentkezési lapon szereplő információk alapján lényegesnek tűnnek.

Természetesen a szülők is feltesznek olyan kérdéseket, melyekre az előadások alapján nem sikerült választ kapniuk. A gyermekek számára szervezett játékos ismerkedésen a foglalkozáson részt vevő pedagógusoknak alkalmuk van az iskolába jelentkező gyermekek alaposabb megismerésére. A személyes találkozók végén a tanárok összegzik tapasztalataikat, és összeállítják az osztályt. A felvételre javasolt gyermekeket a Tanári Kollégium egyetértésével vesszük fel az osztályba. A leendő osztálytanító ellátogat a különböző óvodai csoportokba is, hogy eljövendő tanítványait az óvodai tevékenységekben belül is megismerhesse.

2.9.2. Felvétel a magasabb osztályokba:

Rendszeresen előfordul, hogy a tanév közben, vagy az új tanév kezdetén jelentkeznek szülők felvételi kérelemmel. Ilyen esetben az osztálytanító (-kísérő) az osztályban tanító kollégáival együtt mérlegeli, hogy az osztály tud-e újabb gyermeket befogadni. A felvételi legalább két tanár jelenlétében zajlik, módját és a felvétel kritériumait a gyermek életkora és az illető osztály összetétele határozza meg. A felvételtől az osztálytanító a tanári kollégium jóváhagyásával hozhat döntést.

2.9.3. Iskolaváltás

Iskolaváltásra a gyerekeket a szülőkkel való külön megállapodás szerint készítjük fel.

2.10. Ünnepek

A kultúra mint az „életet-szabályozó elv” minden szellemi működés legfőbb hatóereje. Magyarországon a keresztény ünnepkör által meghatározott az évrénd: egy-egy tanév Szent Mihály naptól, a megmértetés, mérlegelés, a számvetés napjától Szent János napig, az életerők delelésének napjáig ível. Az advent és húsvét kiemelkedik az évben: mint a várakozni és felmutatni tudás ünnepei. Az eddig említettek mellett még jeles napok: a Szent Márton nap (az önmagunk és mások felé fordulni tudás), vízkereszt (felismerés), farsang („kifordulás”), pünkösd (felhangzás). Évenként újból és újból átgondoljuk az egyes ünnepek és a hozzájuk kötött tevékenységek szerepét. Csak példaként: a Szent Mihály nap bátorságpróbája és a Szent Márton napi készülődés célja és jellege – életszakaszonként egészen más és más; az advent hétfői közös kezdés a közösségi hivatásnak megvalósítása komoly feladat; a pünkösd a kisebb versengésének adhat teret.

Évszak- avagy hóünnepek egy-egy tanulási időszaknak [kettő-négy epocha (ősz-tél-tavas-nyár) vagy félév (tél-nyár) után] az összegző lezárásai: dramatizált játékok. Az osztályközösségek által létrehozott előadások bemutatására, euritmia-bemutatókra, kóruséneklésre, közös zenélésre, művészi munkák kiállítására van ilyenkor lehetőség.

A nemzeti ünnepeink a visszaemlékezés időpillanatai. Tagozatonként más és más, a különböző életkoroknak megfelelően, a törvények szerint meghatározott keretek között emlékezünk meg róluk.

2.11. Tankönyvhasználat sajátosságai:

A Waldorf-iskolában a tanítás záloga és a tudás forrása nem a tankönyv, hanem a tanár. Ő választja ki azt a tananyagot és tanulási formát, amely a gyerekek adott csoportjának leginkább megfelel.

A tanórák gondos előkészítése segíti a tananyag képi megragadását, ezáltal megszólítja a gyerekek érzésvilágát, és felkelti érdeklődését. Szöveggyűjtemények, feladatgyűjtemények, szótárak, atlaszok, irodalmi- és más segédanyagok, források vagy kézikönyvek, illetve a kerettantervi tartalmak feldolgozását segítő, a Magyar Waldorf Szövetség és a fenntartásában működő szakmai szolgáltató intézet (Waldorf Ház) gondozásában megjelenő tanulói munkafüzetek, segédletek használata fontos, de mindig a tanár által előkészített, feldolgozott és átadott tananyag alátámasztására használjuk őket. A tartós tankönyveket, a kötelező- és ajánlott irodalmi műveket vagy egyéb tankönyveket a szociálisan rászoruló tanulók számára az iskolai könyvtárak biztosítják.

Az önálló kutatómunka további forrásai a primer irodalom, a szöveggyűjtemények, eredeti dokumentumok, saját munkalapok, statisztikák, lexikonok. A diákoknak meg kell tanulniuk, hogy a tananyagnak maguk adjanak formát, adott esetben olyan formát, hogy azt nyilvánosságra is lehessen hozni; meg kell tanulniuk, miként kell folyamatokat leírni, dokumentálni és rendszerszerűen tagolni.

A Waldorf-iskolában elsősorban a tanulók által vezetett vagy összeállított epocha-füzetek veszik át a tankönyvek szerepét.

2.12. Napközi szerepe

A Waldorf-iskolákban délutánonként fenntartott napközi elsősorban a gyerekek szociális kompetenciáit fejleszti. A fantázia erőket megmozgató és testi ügyességet kívánó szabad- és a pedagógus által vezetett (többszire udvari) játék a napköziben töltött idő meghatározó eleme. A hét minden tanítási napját egy-egy rendszeresen visszatérő tevékenység jellemzi: bábozás, diavetítés, formázás, népi gyermekjátékok, mesemondás, kézműves foglalkozások, fejlesztő játékok; alkalmanként és indokolt esetekben lehetővé tesszük és segítjük a házi feladatok megírását is.

A napköziben uzsonnát is biztosítunk a gyerekek számára; az étkezés előkészületeit a gyerekek pedagógusossal együtt végzik. A napközit jellemzően az alsó tagozatos gyermekek veszik igénybe.

2.13. Az iskola szerkezete

A Waldorf-iskolák az általános műveltséget megalapozó képzés mellett a kerettantervből adódóan ellátják az alapfokú művészetoktatás feladatait is. A Waldorf-iskolák méretük szerint kis iskolák: évfolyamonként általában egy osztály szerveződik. A közösségi szervezet és működés kevésbé tagolt, a kapcsolattartás közvetlenebb, a nevelés személyi és tárgyi feltételei eltérőek.

A Waldorf-iskolák munkatársai arra vállalkoznak, hogy a szabad szellemi élet olyan öngazgatású intézményeit teremtik meg, amelyekben a Waldorf-pedagógia megvalósítható. Az intézmények a szociális organizmus Rudolf Steiner által felfedezett törvényei szerint három alapelve épülnek: öngazgatás, demokratikus-republikánus elv, funkcionális hármasság tagozódás. Az iskolát a szellemi élet alapfeltételéből igazgatják a munkatársak, az igazgatás a szellemtudományos emberismeretből és az ebből adódó módszertanból kiindulva történik. Az iskola szellemi vezetése és igazgatása, működtetése - a pedagógiai munka mellett – a Tanári Kollégium feladata. Az iskolák fenntartói a szülői kezdeményezésre alapított és a mindenkori szülői közösség támogatásával működtetett nonprofit civil szervezet (Csillagberek Waldorf Alapítvány). A fenntartó és iskola kapcsolatában domináns és hangsúlyos az együttműködés az iskola működése, mint közös cél szolgálatában. A fenntartói tevékenységet a szülői közösség a civil szervezetekről szóló jogszabályok keretei között látja el, jelentékeny önkéntes személyes közreműködés vállalásával és az intézményfenntartói cél anyagi támogatásával.

2.14. A tanulói jogviszony sajátosságairól

A gyakorlatban a szülők gyermekük beíratásával egy pedagógiát is választanak, amely mellett sajátosan megjelenik a civil szektorbeli intézményfenntartói tevékenységben való részvétel követelménye (közhasznú cél támogatása személyes közreműködéssel és pénzbeni adománnyal). Az iskola működtetése és fenntarthatósága érdekében szoros együttműködés és támogatás alakul ki a szülői közösség és az intézmény között, amelytől jogi szempontból elhatárolandó a tanulói jogviszony. A tanulói jogviszony az iskola és a tanuló jogviszonya, amely nem kapcsolható össze a fenntartó tevékenységével és támogatásával.

2.15. A szülői szerep

A Waldorf-iskola mindig szülők elhatározásából jön létre. A szülői munka azonban nem ér véget az iskola elindításával, mivel az ott dolgozó pedagógusok nevelő partnerként tekintenek a szülőkre. Annak érdekében, hogy elveiket, gyakorlatukat, értékrendjüket harmóniába hozzák, a tanárok rendszeres szülői esteket szerveznek az osztályba járó gyerekek szüleinek. Ezek a szülői estek alkalmat adnak az eszmecserére, a tapasztalatok megosztására, a fontosabb életkori problémák közös megértésére, feldolgozására. A havi rendszerességgel találkozó szülők eleven kapcsolatot ápolnak az osztályt vezető tanárral és egymással is, ennek révén olyan szociális közeg jöhet létre, ami segítheti a mindennapos gondok megoldását és nagyobb krízisek alkalmával is támogatást nyújthat a bajba kerülőknek. Ezen közvetlen emberi kapcsolattartás elengedhetetlen feltétele a gyerekek nevelésének, a közös felelősség tudatos kialakításának. A szülők bevonása az

iskolában zajló közösségi programok, ünnepek szervezésébe szintén erősítheti az elkötelezettséget és lehetővé teszi a szülők számára a pedagógiai folyamatokba történő betekintést. Ezt a tendenciát erősítik a rendszeresen megtartott „hónapünnepek”, melyek során a gyerekek ünnepi keretek között adnak betekintést az érdeklődő szülőknek az órákon végzett munkáról.

A szülői közösség sajátos szerepköre az intézményfenntartói feladatok ellátása. A Csillagberek Waldorf Iskola a szülői kezdeményezésre alapított, szülők által működtetett Csillagberek Waldorf Alapítvány fenntartásában működik.

2.16. A kiemelt figyelmet igénylő tanulókkal kapcsolatos pedagógiai tevékenység, inkluzív nevelés

A 2011. évi CXC. nemzeti köznevelésről szóló törvény alapján kiemelt figyelmet igénylő tanulóknak tekintjük: a) Különleges bánásmódot igénylő tanulók, sajátos nevelési igényű tanulókat, beilleszkedési, magatartási, tanulási nehézséggel küzdő tanulókat, és a kiemelten tehetséges gyermekeket. b) A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény alapján hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeket.

2.16.1. Az inkluzív nevelés alapelvei, feltételei a Waldorf-iskolában

A kiemelt figyelem és különleges bánásmód igénye a szokásos tartalmi és eljárásbeli differenciálástól eltérő, nagyobb mértékű differenciálást, speciális eljárások alkalmazását, illetve kiegészítő fejlesztő, korrekciós, rehabilitációs, valamint terápiás célú pedagógiai eljárások alkalmazását teszi szükségessé.

Az iskolánk a kiemelt figyelmet, különleges bánásmódot igénylő gyermekek nevelését, oktatását célzó programját az erre vonatkozó hatályos jogszabályokra támaszkodva (32/2012. (X.8.) EMMI rendelet a sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról, valamint a 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről) készítette el, szem előtt tartva a waldorf-pedagógia szemléletét, és a Waldorf Kerettanterv iránymutatásait.

Amellett, hogy a hatályos törvényi kereteken belül alkalmazkodik a különböző tanulási- és/vagy viselkedési problémák leírására felállított kategóriákhoz, mint sajátos nevelési igény (továbbiakban SNI), beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség (továbbiakban BTMN), hátrányos helyzet, illetve halmozottan hátrányos helyzet (továbbiakban HH, illetve HHH), a tanulókat érintő problémák esetén nem a deficitorientált orvosi modellt, hanem a korszerűbb tanulás és részvétel orientált szociális modellt veszi alapul. E szemléletben speciálisan a gyermek nehézségeit figyelembe véve kell megteremtünk az iskolai nevelés-oktatásban való részvételének feltételeit.

A Waldorf-pedagógia nevelési attitűdje a különböző integrációs szemléletek közül az inkluzív formához áll a legközelebb, a következő ismérvek miatt: Felismeri és tiszteletben tartja a tanulók közötti egyéni különbségeket, függetlenül attól, hogy azok miből erednek, és az iskolai élet mely területén jelennek meg. Ez a szemlélet a Waldorf-iskola egész életét áthatja: megjelenik az osztálytermi munkában és a tanórán kívüli nevelési helyzetekben, a tanári kollégium munkájában, valamint a szülőkkel való kapcsolatban is. Az adott korosztály fejlődési sajátosságait tartja szem előtt, ehhez rendeli az aktuális osztályfokon a tananyagot. Szöveges értékelést alkalmaz, melyben a tanuló önmagához mért fejlődését is megjeleníti. A teljes személyiség fejlesztésére törekszik, nem pusztán a tudás megszerzésére koncentrál, a nevelési tanítási folyamatban is támogatja a tanulói sokféleséget. Fontosnak tartja, hogy minden gyermek a lehető legnagyobb aktivitással vegyen részt a tanulási folyamatban. A gyermek kiegyenlített, harmonikus fejlődésre, ilyen módon a megelőzésére fókuszál. Fontosnak tartja a tanulást támogató környezet kialakítását, elkötelezett abban, hogy felismerje a tanulás és a részvétel akadályait és mérsékelje azokat. Az integrált (inkluzív) oktatás akkor vezethető be a Waldorf-iskolában, hogyha a közösség (tanári kollégium, szülők közössége és a fenntartó együttesen) elkötelezettek annak feltételeit megteremtteni, s ezt

programként az iskola fejlesztési tervébe ágyazni. A feltételek az Inklúziós Index (2009) kézikönyvének hazai leírásaival összhangban következő dimenziókban jelennek meg:

Az inkluzív szemlélet kialakítása

Inklúziós programok kidolgozása

Az inklúzió mindennapi gyakorlatának megszervezése

A rendszer alapját az inklúziós szemlélet kialakítása jelenti, mely természetes módon közel áll a Waldorf-pedagógiai emberképéhez. Az inklúziós szemlélet teszi lehetővé, hogy az iskolaközösség mindhárom oldala elfogadja az inkluzív értékeket majd ezek, az együttműködésen alapuló kapcsolatok vezetnek a másik két dimenzió megvalósításához. A rendszer függőleges tengelyén jelenik meg az inklúziós programok kidolgozása, ez a tanterv szempontjából a vertikális és horizontális tanterv inklúziós szempontú átdolgozását valamint az alkalmazott tanulást segítő eljárások és terápiák programjait tartalmazza. A rendszer harmadik dimenziója az inklúzió mindennapi gyakorlatának megszervezése, itt jelenik meg a konkrét, napi pedagógiai tervezés szintjén az inklúzió, a pedagógust ebben a szemlélet és a pedagógiai program is segíti.

A.) Az inkluzív szemlélet kialakítása

A Waldorf-iskolákban, kiemelt cél, hogy azoknak a szülőknek, akik ilyen szemléletben szeretnék felnevelni gyermekeiket, legyen lehetőségük arra, hogy a Waldorf-pedagógiát válasszák, függetlenül attól, milyen képességekkel rendelkeznek gyermekeik.

Az inkluzív szemlélet kialakításának célja, hogy biztonságos, elfogadó, együttműködő és ösztönző légkör jöjjön létre az iskolaközösségben, melyben mindenkit a legjobb teljesítményének biztosítékaként értékelnek. Közös értékek alakuljanak ki, melyeket az iskolaközösség mind három oldala magáénak vall, s ezek mentén szerveződjön az iskola mindennapi élete. A szemléletalakítást két szakaszra bontjuk:

Közösségfejlesztés

Az inkluzív értékek megteremtése

A közösségfejlesztésben a Waldorf-iskolára amúgy is jellemző demokratikusan építkező közösségi forma alapértékévé válik az emberi sokszínűség támogatása, ezen belül a tanulói sokszínűség

természetes elismerése. Cél, hogy a sokszínűség támogatása a pedagógiai munka mellett az iskola közösségi életének minden színterén (gyermekközösség, tanári közösség, szülői közösség) a lehető legteljesebb mértékben megjelenhessen. A gyermeki sokszínűség támogatásában elsődleges feladat, kivétel nélkül minden gyermeknek megteremtjük a lehetőséget az ideális fejlődésre. Ennek egyik záloga, hogy az osztályok összetétele tükrözze az átlag népesség arányait, mind a tipikusan, mind az atipikusan fejlődő gyermekek esetében. A heterogén tanulói összetételt azonban tágran értelmezve a kiemelkedő tehetségű tanulók gondozásának is teret kell biztosítani az osztályokban. A fenti arányok mellett kiegyenlített lehet a pedagógus nevelő-tanító munkája is az osztályban, egyenlően figyelve a közösségi és az individuális értékekre.

Az inkluzív értékek megteremtése terén a Waldorf-pedagógiai antropológia az emberben a Test Lélek Szellem együttműködését látja. A Waldorf-gyógypedagógia alap gondolata, hogy a fejlődési zavarokat, fogyatékoságokat úgy tekinti, mint az ember szellemi-lelki erői és testi szervezete között fennálló együttműködési deficitet. Ebben az összefüggésben maga az ember szellemi individualitása nem beteg vagy sérült, azonban a képességek fejlődésére gyakorolt hatását a test és/vagy a lélek sérülése, fogyatékosága folytán csak részben, hiányosan fejtheti ki. A Waldorf nevelés, -oktatás arra törekszik, hogy a lelki és testi sérülést megsegítése, kompenzálása által mennél nagyobb lehetőséget biztosítson a gyermeki fejlődés során a szellemi individualitás számára a benne rejlő képességek kibontakoztatására.

Az inkluzív értékek megteremtésében a Waldorf-pedagógia azon erkölcsi-vallási-szociális alapelve lesz legnagyobb segítségünkre, hogy a gyermekeket a Jó, a Szép és az Igaz hármasságában nevelje fel, mindenkor megfeleltetve ezt a gyermek aktuális fejlődési szintjének, és érvényre juttatva ezeket az értékeket az iskolai élet minden területén.

B.) Inklúziós programok kidolgozása

Célja, hogy megtervezze a felvállalt SNI specifikus akadálymentesítést, a sajátos nevelési igényből fakadó szükségletek tárgyi és személyi feltételeit, szükségleteit valamint az általános Waldorf-pedagógiai program átdolgozásán és speciális fejlesztő és terápiás programok kidolgozásán keresztül valamennyi tanuló számára biztosítsa a tanulási-nevelési folyamatban, valamint a közösségi életben való lehető legteljesebb (akadálymentes) részvétel pedagógiai feltételeit.

Minden sajátos nevelési igényű gyermeket érintő tanulást segítő programok és terápiák kidolgozásakor fontos figyelembe vennünk, hogy a Waldorf-iskolai osztálytanító általában 8 évfolyamra vállalja a gyermekek nevelését, tanítását, tehát személyes felelőssége is, hogy minden gyermek számára biztosítsa az iskolai évek alatt a lehető legteljesebb fejlődést. A szaktanárok is az osztálytanító segítségével lépnek be ebbe a tanítási-nevelési folyamatba. Az iskolában dolgozó segítő-, fejlesztő-, terápiás szakemberek feladata pedig, hogy segítsék a gyermek fejlődését és az osztálytanító, valamint a szaktanárok nevelő-oktató munkáját. A különböző eljárások leghatékonyabban akkor működhetnek, ha a fejlesztő-segítő-terápiás szakemberek legalább havi rendszerességgel team-munkában dolgoznak együtt, közösen gondozva az iskolában tanuló SNI, BTN és HHH-val küzdő gyermekek sorsát. A sajátos nevelési igényű gyermek fejlesztése-segítése 4 síkon történik a Waldorf-iskolában.

Az SNI-gyerekek szempontjából egyrészt figyelembe kell vennünk a közoktatásban ma rendelkezésre álló, az egyes fogyatékosági területekre kidolgozott sérülésspecifikus terápiákat, biztosítanunk kell ezek végzéséhez a megfelelő szakembert (az aktuális szükségleteknek megfelelően kerül megbízásra, így lehet óraadó vagy részállású is). Ideális, ha a megfelelő szakember egyben Waldorf-pedagógiai végzettséggel is rendelkezik. Ha ez csak hosszabb távon biztosítható, akkor széleskörűen tájékozódjon a pedagógia emberképéről, az osztályfokorkénti követelményekről. Képes legyen az iskolában az iskola fejlesztő-terápiás csoportjával való szoros együttműködésre.

A Waldorf-pedagógia emberképével jól együttműködő más, nem sérülésspecifikus, ugyanakkor a személyiségfejlődés egészére különböző szinteken ható segítő-fejlesztőterápiás (zömében nemzetközileg elismert, jogvédelem alatt álló) eljárások bevonására is szükség van, a prevenció, az életminőség javítása és a következményes fejlődési hátrányok leküzdése érdekében. Az ilyen fejlesztő-terápiás eljárások iskolai alkalmazásának kritériumai:

A terapeuta képes legyen az adott eljárás pedagógiai szempontú értékelésére, hatásterületének leírására.

A terapeuta ismerje a tantervet, legyen tisztában az egyes osztályfokok követelményszintjével.

A terapeuta képes legyen rendszeresen együttműködni az iskolában működő fejlesztő-terápiás csoporttal, tájékoztatást adni a gyermek fejlődéséről.

A terapeuta képes legyen szorosan együttműködni az osztálytanítóval, tájékoztatni őt a gyermek haladásáról.

Képes legyen együttműködni a szülővel.

Waldorf-iskolákban jelenleg használt, a Waldorf-pedagógia emberképére épülő eljárások rövid leírása:

Az antropozófus orvoslás (célszerű, ha a Waldorf iskolában az iskolaorvos ezzel a szemlélettel rendelkezik) egységben látva a testi- a lelki- és a szellemi fejlődést, segít a gyermek életfolyamatainak és kognitív- valamint tanulási folyamatainak összefüggéseit felismerni, megmutatja a szükséges beavatkozások irányát és kijelöli azok célját, figyelemmel kíséri diagnosztikus munkája során a fejlődésben bekövetkezett változásokat, szükség esetén javaslatot tesz a terápia módosítására.

Az Extra Lesson fejlesztő eljárás indirekt módon, mozgás-, rajz- és festésgyakorlatok segítségével fejleszti a szenzomotoros rendszert, a szenzoros integrációs képességet, ezáltal a kognitív képességeket, melyek együttesen a tanulási teljesítmények javulásához vezetnek. Hatékony eljárás tanulási és/vagy viselkedési zavarok esetén. Specifikus feladatai az egyes életkoroknak megfelelő bontásban jelennek meg a következő területeken: mozgáskoordináció, testtudat és térészlelés, finommotorika és vizuomotoros koordináció, vízszintes- és függőleges középvonali sorompó oldása, dominancia erősítés.

A Gyógyeuritmia a beszédhang-képzés mozgásmechanizmusainak metamorfózisait az egész test mozgásaira terjeszti ki. A törzssel és a végtagokkal végzett speciális, tudatosan felépített ritmizált mozgások a vérkeringés az anyagcsere- és a légző-rendszer fiziológiai és funkcionális folyamataira és az idegrendszeri folyamatokra hatnak. Így hatékonyan oldja a másodlagos pszichés tüneteket: pl. a szorongást, az agressziót a kényszerességet és a hangulatingadozást.

Segítséget nyújt a gyermeknek a tér és az idő átlátásához, ezért minden olyan esetben jó eredménnyel használható, amikor a tanulási- és/vagy viselkedési nehézségek mögött a testtudat, a mozgáskoordináció, a térészlelés és a ritmikus képességek fejlődési zavara figyelhető meg. A kognitív funkciók közül leginkább a figyelemkoncentrációt az észlelést és az emlékezetet fejleszti.

A Művészet- vagy művészeti terápia a lelki erők harmonizálásának eszköze a Waldorf-pedagógiában. A mentálhigiénés jellegű kezelés a magatartási nehézségek és a másodlagos pszichés sérülések kezeléséhez különböző képzőművészeti technikákat használ fel, mint a festés, a pasztell- és a szénrajz, a formarajz, a dinamikus rajz és a plasztika. A gyermek a terápiás ülések során tematikus alkotási folyamatban vesz részt, eközben a feldolgozásra kerülnek a feszültségek, az átélt traumák és a magatartási problémák.

A Helios mozgásterápia a Waldorf-iskolában használatos Bothmer-gimnasztika terápiás szemléletű felerősítése. Fő alapelve, hogy a bennünket körülvevő tér megértésével és átélésével, elérhető a mozgás gyógyító eszközként való felhasználása. A gyógyító mozgás közvetlenül hat a fizikai testre, építő és kiegyensúlyozó hatással van a viszcerális rendszerre (életérzék) és erősíti az Én-tudatot. Részei: Bothmer-gimnasztika gyakorlatok, koncentrációs-, ritmus-, ügyességi-, koordinációs gyakorlatok, játékok, atlétikai elemek, képzeletfejlesztő játékok. A mozgáson

keresztül, a fizikai testen és testtel dolgozva igyekeznek e módszer visszaállítani az ember, mint testi, lelki, szellemi lény egyensúlyát. A gyakorlatok lehetséges kiegészítője a Pressel-masszázs.

A Ritmikus masszázis (Hauschka-féle) elvi háttérében az anyagcsere-végtagrendszer, ritmikus rendszer és ideg-érzékszervi rendszer egysége áll. A nedvkeringés ritmikus stimulálásán keresztül a szervezet fiziológiás kiegyenlítő-harmonizáló folyamatait támogatja. Elősegíti a gyermeki figyelem befelé (az interoceptív folyamatok felé) fordulását. Ezáltal egy önmagában megnyugvó folyamatot indít el, harmonizálva a testi-és lelki működések kapcsolatát. Különösen hatékony különböző viselkedészavarok kezelésében.

A Waldorf-pedagógia preventív szemléletű, kiegyenlítő hatású pedagógia, nagy hangsúlyt fektet az intraperszonális képességek kiegyenlített fejlődésére. Ezen hatások részletes leírását a tanterv preambuluma tartalmazza. Az SNI gyermekek szempontjából fejlesztő és rehabilitációs hatásúnak minősülnek mindazok a főoktatásbeli és szakórai elemek, melyek szolgálják: pl. a szenzomotoros rendszer, a szenzoros integráció fejlődését, a lelki-érzelmi fejlődést a praktikus intelligencia vagy a kognitív folyamatok fejlődését. Így a szaktanárok saját tantárgyuk óráin is végezhetnek kiegészítő rehabilitációs tevékenységet, ha kellően differenciálják a feladatadást, maximális figyelemmel az SNI-gyerekekre.

Waldorf osztálytanító és a gyermek különleges kapcsolata folytán az eddig említett eljárások egyrészt támogatják az osztálytanítót az SNI gyermek tanórai szükségleteinek maradéktalan kielégítésében, másrészt maga az osztálytanító végzi a gyermek korrepetálását, tantárgyi felzárkóztatását, hiszen ő ismeri a legjobban az adott gyermek tanulási stratégiáit, tanulási teljesítményeit. Erre a tanterv biztosítja a gyakorlóórák rendszerét.

A pedagógusok továbbképzése során az iskolának a munkatervben előtérbe kell helyeznie azokat a tanfolyamokat, tréningeket, melyek a tanulói sokféleség támogatását teszik lehetővé.

Kezdetben a különböző sérülésspecifikus érzékenyítő programokon van a hangsúly, melyek a befogadó attitűd megteremtését segítik pedagógusok és szülők körében egyaránt. Ezt követően van szükség a tanulói sokszínűség támogatását segítő módszerek, rendszerek elsajátítására kerülhet sor: pl. az inkluzív pedagógia, a differenciálás módszere, a kooperatív technikák és a projektmódszer megismerése tartoznak a legfontosabbak közé. Az előbbiekkal egyenrangú mértékben támogatandók a Waldorf-pedagógia szemléletéhez közelálló, a gyermekek megismerését megértését elmélyítő, és a fejlesztő-segítő eljárásokat bemutató továbbképzések is:

pl. Extra Lesson, Bothmer-gimnasztika, ritmikus bedörzsölés, különösen ajánlottak az atipikusan fejlődő gyermekek gondozásában résztvevő gyógypedagógusok számára.

C.) Az inklúzió mindennapi gyakorlatának megszervezése

Célja, hogy az iskola minden tevékenységi színterén (pl. tanórák, szünetek, projektek, ünnepek, kirándulások) minden tanuló aktív részvételét, haladását lehetővé tegyék, és ehhez a rendelkezésre álló tárgyi és személyi forrásokat biztosítsuk. A dimenzió szakaszai:

A tanulás-tanítás folyamatának szervezése

Az erőforrások mozgósítása

A tanítás-tanulás folyamatának megszervezése döntően a tanári kollégium és a fejlesztőterápiás team feladata. Az osztálytanító és a szaktanárok arra kell, hogy törekedjenek, hogy a tanórák folyamata a lehető legaktívabban támogassa a tanulói sokféleséget, a differenciálás és a kooperatív technikák széles tárházát alkalmazzák. A munka folyhat egy- vagy akár kéttanáros modellben (tanár+gyógypedagógus vagy pedagógiai-, gyógypedagógiai asszisztens segítségével) is. Azonban a fejlesztőknek és a gyógypedagógusnak minden esetben szorosan együtt kell működnie az osztálytanítóval, a szaktanárokkal és a gyermek szüleivel. Ennek lépései a következők:

A gyógypedagógus vagy a terapeuta látogatja az osztály tanítási óráit, megfigyeli az SNI gyermek órai munkáját, kapcsolódását az osztályközösséggel, együttműködését az osztálytanítóval és társaival.

A gyógypedagógus évente megvizsgálja az SNI gyermeket.

A hospitálás tapasztalatait és a vizsgálat eredményeit megbeszéli az osztálytanítóval valamint a szülővel.

Közösen kitűzik az adott periódus pedagógiai-gyógypedagógiai-nevelési céljait.

A gyógypedagógus segít az osztálytanítónak megtalálni a megfelelő eszközöket, módszereket az SNI tanuló lehető legoptimálisabb órai részvételének biztosítása érdekében.

A gyógypedagógus tanácsokat ad a szülőnek az otthoni környezet és szokások legmegfelelőbb kialakításához, a gyermek tanulmányainak otthoni segítéséhez.

Szükség szerint negyedévente vagy félévente a szülők és a pedagógusok közösen értékelik az elvégzett pedagógiai-gyógypedagógiai munka és a szülői megsegítés eredményességét, új célokat tűznek ki, vagy módosítják a korábbiakat.

Munkájukat támogatja a fejlesztő-terápiás team és szükség szerint a tanári kollégium gyermekmegbeszélése is.

A tanulásszervezésnél a Waldorf-tanári munka fontos kívánalma, hogy ne csak az ismeret kognitív oldalát, de lelki-érzelmi aspektusait, valamint praktikus alkalmazását is egyforma súllyal jelenítse meg. Így válik a tanulás érdekessé és étellel telivé. Minden tárgyban fokozatosan segíti a diákokat a való életből a fokozatos absztrakción át az elvont fogalmak és azok szimbolikus megjelenítése felé. Így figyelembe veszi a gyermekek különböző egyéni tapasztalatait, bemeneti tudásszintjét. Az osztálytanítóknak és a szaktanároknak felkészüléskor a következő kérdéseket célszerű maguknak feltenniük, hogy tudatosan mérlegeljék, milyen mértékben képesek az órai munkában figyelembe venni a sajátos nevelési igényt, a tanóra egyes lépéseinél miként differenciálnak?

Felelősséget érez-e az órán valamennyi tanuló tanulásáért?

A kialakított szokások, szabályok támogatják-e a differenciáló-kooperáló munkát az osztályban?

Törekszik-e arra, hogy az SNI tanulók szemszögéből is végiggondolja a tanulástámogatás különböző módjait?

Minden tanuló számára követhető-e a szóbeli közlés és az írott szöveg?

A füzetmunkában rögzíthetik-e különbözőképpen (képességeiknek megfelelően) a diákok a tanultakat?

Hatékonyan segíti-e elő a tanulók és a tanár, valamint a diákok egymás közötti kommunikációját?

Figyelembe veszi-e, hogy néhány tanuló számára nagyobb fiziológiás és/vagy mentális megterhelést jelent a tanóra, mint másoknak?

Az értékelés hozzájárul-e minden tanuló teljesítményének fokozásához?

Hospitálnak-e a tanárok rendszeresen egymásnál? Szívesen fogadjuk-e más tanárok észrevételeit? Képesek vagyunk-e ennek hatására változtatni a tanításszervezésben?

Ha kéttanáros modellben dolgozunk, törekszünk-e a közös problémamegoldásra, felelősségvállalásra a tanulók egyforma részvételének biztosítása érdekében? Optimálisan kihasználjuk-e a segítő tanár (asszisztens) jelenlétét?

A tanórán kívüli munkához differenciáltan adjuk-e a házi feladatokat?

Minden gyermeknek biztosítjuk-e, hogy a közös szabadidős tevékenységekben valamint a közösségi ünnepeken is résztvegyen az osztály és az iskola életében?

Az erőforrások mozgósítása során a tanári kollégium, a szülői- és a gyermekközösséget valamint a fenntartót is bevonva feltárja azokat a forrásokat, melyek az SNI gyerekek tanulásban való részvételének legoptimálisabb megvalósulásához szükségesek. Ez egyaránt lehet anyagi-, tárgyi-

vagy személyi segítség. A szülői közösség tagjait a beiratkozás során kérjük, jelöljenek meg az iskolai életben olyan területet, melyben szívesen segítenének a tanév során, ezek között szerepel az SNI gyermekek segítése is. Az esetenként szükséges személyi segítséget is lehetőség szerint az iskolaközösségen belülről ideális megoldani. A forráskihasználás megfigyelésére a következő kérdéseket tehetjük fel:

Teljes mértékben hasznosítjuk-e a pedagógusok szakértelmét a tanulói sokféleség támogatásában?

Megragadjuk-e a lehetőségeket a tanítás tárgyi-személyi feltételének fejlesztésére?

Ismerjük-e és kellően hasznosítjuk-e az iskola társadalmi környezetének erőforrásait?

A meglévő erőforrásokat igazságosan osztjuk-e el, hogy segítsük az inklúziót?

2.16.2. A kiemelt figyelmet igénylő, inkluzív nevelésben részt vevő tanulók köre iskolánkban

A sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.

Iskolánk szakember ellátottsága és tárgyi feltételei révén az alábbi sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelés-oktatását tudja felvállalni: Beszéd fogyatékos tanulók, egyéb pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók, autizmus spektrumzavarral küzdő tanulók. Az autizmus spektrumzavarral küzdő gyermekek közül azokat a gyermekeket tudjuk vállalni, akiknél megvalósítható a teljes, funkcionális integráció. Ehhez a következő feltételek meglétére van szükség: a tanuló részéről átlagos vagy átlag feletti intelligencia, enyhe fokú autisztikus fogyatékoság, jól kompenzált, minimális viselkedésproblémák. A családtagok részéről egyértelmű szándék a szakemberekkel való szoros együttműködésre és a gyermek intenzív támogatására. Az iskola részéről a speciális módszertanban jártas pedagógus és/vagy asszisztens, jól előkészített, ütemezett egyéni fejlesztési terv, speciális eszközök, módszerek és környezet, együttműködés a családdal, a befogadó gyermekcsoport nevelése a pozitív hozzáállásra, elfogadásra, folyamatos támogatásra, a szakértői csoporttal való intenzív kapcsolattartás. Szakértői, pedagógiai-nevelési tanácsadó csoport, amely rendelkezésre áll a szülők felvilágosításában, a pedagógusoknak nyújtandó szakmai tanácsadásban, problémakezelésben, a fejlesztés irányának kijelölésében, követésében. Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermek inklúzióját akkor tartjuk sikeresnek, ha az integrált gyermekek és az őket befogadó közösség is elégedettek az iskolai élettel. A fenti feltételek mellett is szükséges az integráció fokozatos megkezdése, a szociális, kommunikációs és kognitív deficitek figyelembevétele, az egyénre szabott mérés, tervezés, fejlesztés, a tananyag szűrése (egyes tantárgyakból, tananyagrészekből felmentés), továbbá a fogyatékoságot kompenzáló alternatív eszközök, módszerek igénybevétele egyéni szükségletek szerint.

Iskolánk feladatának **tartja a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek**, tanulók egyéni szükségleteinek megfelelő, befogadó nevelését, oktatását is. Beilleszkedési, magatartási, tanulási nehézséggel küzdő tanuló az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján - az életkorához viszonyítottan jelentősen alulteljesít, társas kapcsolati problémákkal, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságokkal küzd, közösségbe való beilleszkedése, illetve a személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek.

A különleges bánásmódot, kiemelt figyelmet igénylő gyermekek körébe tartoznak az iskolánkba járó **tehetséges gyermekek** is. Tehetségen azt a velünk született, adottságokra épülő, majd gyakorlás, céltudatos fejlesztés által kibontakoztatott képességeket értjük, amely az emberi tevékenység egy bizonyos, vagy több területén az átlagosat túlhaladó teljesítményt tud létrehozni.

A Waldorf-iskolában ideálisnak tartjuk, ha az osztályokba a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből sikerül gyerekeket felvenni, az osztályközösség leképezheti a társadalom összetételét. Ez önmagában komoly nevelő erő. Így iskolánk a **szociálisan hátrányos helyzetbe kerülő gyermekek** nevelésére is felkészül.

3. A FEJLŐDÉS ÁLLOMÁSAI A TANTERV SZEMPONTJÁBÓL – A HORIZONTÁLIS TANTERV

A horizontális tantervben a tantárgyakat évfolyamokra lebontva tárgyaljuk, úgy ahogyan azokat egy közel azonos életkorú gyermekekből álló osztálynak egy iskolai tanév során tanítjuk. Ezt követően a vertikális tantervben mutatjuk be azt, hogy az egyes tantárgyak hogyan épülnek fel évről-évre az első osztálytól a tizenharmadikig. A horizontális tantervben utalunk arra, hogy az egyes tantárgyak hogyan kapcsolódnak egymáshoz, figyelembe véve az életkori sajátosságokat. Ez egyben arra is lehetőséget teremt, hogy felvázoljuk az egyes korcsoportok fejlődésbeli sajátosságait. A vertikális tantervi részben a tanulás spirális jellegét vázoljuk fel, amelyben az új készségek és képességek a már meglévőkre épülnek, és ahol az egyes témákat az életkoroknak megfelelő szempontból is bemutatjuk..

A tanároknak úgy kell alkalmazniuk a tantervet, hogy az megfeleljen a gyermekek szükségleteinek. Ennélfogva fontos, hogy tisztában legyünk azzal a ténnyel, hogy az alább leírt epochális és szaktárgyi órák esetében a tanári megközelítés minőségi különbségei legalább akkora súllyal szerepelnek, mint maga a tananyag. Ezek a különbségek alakítják a tantervet annak megfelelően, hogy a gyermekek szellemi, pszichológiai vagy fizikai értelemben milyen fejlettségi szinten állnak. A Waldorf-iskolában minden tanárnak feladata, hogy formálja, újraértékelle és megújítsa a tantervet.

Caroline von Hydebrand (1925) az első Waldorf-tanterv összeállítója a következőképpen fogalmazta meg a tanterv lényegét: „*Az ideális tanterv magán viseli a fejlődő emberi természet különböző életkori szakaszokban változó képét, de mint minden ideál szemben áll az élet teljes valóságával, és abhoz kell igazodnia. Ehhez a valósághoz sok minden tartozik: az osztály előtt álló tanár személyisége, maga az osztály, minden egyes tanuló saját teljes világával, hozzátartozik a világtörténelmi idő és a földnek azon a helyén érvényes iskolai törvények és hatósági előírások, ahol a tantervet megvalósítani kívánó iskola áll. Mindezek módosíthatják az ideális tantervet, változtatást és egyeztetést követelhetnek. Azt a nevelési feladatot, amely elé a növekedő ember lény állít minket, csak akkor tudjuk megoldani, ha a tanterv önmagában alakítható és képszerű.*”

3.1. 1. évfolyam (6-7 éves kor)

3.1.1. Fejlődési jellegzetességek

A Waldorf-pedagógia a betöltött hatodik életévet tartja megfelelőnek az iskolakezdésre. Az első hét év folyamán a kisgyermek otthonra talál saját fizikai testében, kialakítja térbeli tájékozódását, és elsajátítja azokat az alapvető képességeket, amit a járás, a beszéd és a gondolkodás jelent. A gyermek egész környezetének minden rezdülése tanulási alapul szolgál számára, hiszen a kisgyermek mindent és mindenkit utánoz környezetében. Az utánzás gesztusa révén derül ki, hogy mi az, amit a kisgyermek már megtanult. A kisiskolás korban még mindig tart az utánzás, erre a képességükre elsősorban a tanulási tevékenységekben lehet építeni. Korunkban fontos pedagógiai célkitűzés, hogy az intellektuálisan éberebb, érettebb gyerekek fizikai érzékeit is fejlesszük irányított, koordinált mozgásformákon keresztül. Az egyensúlyérzékük, a tapintás-

érzékük vagy a saját-mozgás-érzékük ápolása segíti az akarati fejlődésüket, ezáltal mozgásukat és figyelmüket is egyaránt iskolázzuk.

Az óvodában a tapasztalaton alapuló tanulás, a kreatív játék keretében tett felfedezések, valamint a gyermekekkel és az óvónővel kialakított társas kapcsolatok képezik a legfőbb pedagógiai feladatokat. Az anyanyelvet és a számolást nem didaktikusan tanulják, hanem játékos foglalkozásokon és csoportos tevékenységek keretében.

A hetedik életév körül a fogváltás kezdetével azok az erők, melyek idáig a gyermek növekedésének szolgálatában álltak, felszabadulnak, és a független, képi gondolkodás számára válnak aktívvá. Ebben az életkorban elkezdjük az írás-olvasás, a számolás és más közismereti- és készségtárgyak tanítását. A gyermekre ekkor még mindig jellemző a képi látásmód, könnyebben tud valamit teljesen átélni, mint figyelmét és gondolkodását egy tanulási feladatra összpontosítani.

3.1.2. Pedagógiai célkitűzések

Ebben az évben a gyermekek óriási lépést tesznek meg, amikor az óvodából bekerülnek az iskola formális tanulási keretei közé. A gyermekek a tanár irányításával szerzik meg első tapasztalataikat a formák, hangok, betűk és számok világában, amelyeket elsősorban érzéseken, képeken, ritmusokon és történeteken keresztül dolgozunk fel.

A gyermekek számtalan gyakorlati tevékenység - mozgás, játék, beszéd, rajzok és írás - segítségével tanulják meg felismerni és megjegyezni az újonnan tanultakat. Az osztálynak ebben az évben kell hozzászoknia ahhoz a közös iskolai élethez és munkához, amely az alapját képezi majd nemcsak az egész alsó tagozatos, hanem lényegében az azt követő, egész iskolai időszaknak. Az első és ezt követő osztályok legfontosabb morális célkitűzéseit a következőkben foglalhatjuk össze: tanítsuk a gyermekeket arra, hogy tiszteljék a természetet, óvják környezetüket, becsüljenek másokat, keltsük fel érdeklődésüket a világ iránt és építsünk bennük bizalmat a tanárok iránt. A konkrét tanítási tartalmak és tevékenységek iránti lelkesedés is az oktatás-nevelés célja. A tanároknak arra kell törekedniük, hogy egy olyan szociális kohézió jöjjön létre az osztályban, melyben a gyermekek törődnek egymással és figyelnek a másikra.

3.2. 2. évfolyam (7-8 éves kor)

3.2.1. Fejlődési jellegzetességek

A 8 éves gyermek számára továbbra is egységes a világ., A külvilág eseményei és tapasztalatai a gyermek képzelőerején, mint szűrőn mennek keresztül, hogy ott a gyermeki látásmódnak megfelelően újrendeződjenek. A gyermekek ebben az életkorban már nagyobb éberséget tanúsítanak a körülöttük történő dolgok irányába. A kíváncsiság számukra a tudás kapuja; a képzelőerejük is éber. Amellett, hogy felébred a magasztos erkölcsi értékek befogadása iránti vágyuk, felerősödnek bennük az általános emberi érzések is: bátorság, hiúság, ravaszság, jóság... E két életérzéshez kapcsolódóan elsősorban legendákat és fabulákat mesélünk nekik.

A tanterv ebben az életkorban elsősorban arra irányul, hogy a nyelv érzéseket és érzelmeket kifejező gazdagságát és mélységét tegye érzékletessé a gyermekek számára.

Értelmi szempontból továbbra is az a fő feladat, hogy a gyermek otthon érezze magát egy olyan tanulási közegben, ahol a képekben való gondolkodás az elsődleges. Fogalmakat úgy lehet legjobban jelentéssel megtölteni, ha azok minőségüket tekintve plasztikusak és organikusak. A tanulók tovább ismerkednek az írás-olvasás és a számolás alapjaival, miközben a finom- és nagymotoros mozgás területén – ugrálás, labdadobálás, kötés, horgolás vagy furulyázás – továbbfejlesztik az első osztályban felébredő készségeket és képességeket. Az intellektust úgy próbáljuk a gyermekekben felébreszteni, hogy az átélés és a cselekvés erőit hívjuk segítségül.

A második osztályos gyermekek állandó fogazata továbbra is növekedésben van, a lateralitás és a dominancia ekkorra viszont már véglegesen kialakul. A biztonságérzet, amely megmutatkozik egy másodikos tanuló viselkedésén, egyértelműen az első osztályban letett alapoknak köszönhető.

3.2.2. Pedagógiai célkitűzések

Az első év kezdeti tapasztalatai tovább mélyülnek és újabakkal gyarapodnak a második osztályban. Ez az időszak alapvetően azt szolgálja, hogy az előző évben szerzett új készségeket begyakoroljuk és továbbfejlesszük. Az általános tudnivalók köre szélesedik a közismereti és a készségtárgyakban egyaránt. Bővülnek a kulturális-tanulási alapkészségeik. Míg az első osztályban arra fordítottuk figyelmünk nagy részét, hogy az osztályból erős szociális közösséget formáljunk, melyben a gyermekeket a teljesség megtapasztalása erősíti, a második osztályra jellemző egyfajta polarizálódás, amely például a gyermekek egymáshoz való viszonyában is megfigyelhető. A gyermekeknek segítséget tudunk nyújtani ebben az életszakaszban azzal, hogy szentek életéről szóló legendákat és végtelen emberi viselkedési formákat és jellemvonásokat ábrázoló fabulákat mesélünk nekik. Ide tartoznak a növényekről, állatokról vagy a mindennapi életéről szóló történetek is. Ennek az osztálynak erős irányításra van szüksége, mely egyrészt a tanárok következetességéből, másrészt képzelőerejéből táplálkozik.

3.3. 3. évfolyam (8-9 éves kor)

3.3.1. Fejlődési jellegzetességek

Ebben az évben lépnek be a gyerekek a 10. életévükbe, amikor fontos fizikai, pszichológiai és kognitív változásokon mennek keresztül. Ezek azok a változások, amit a kilenc-tíz év körüli gyermekeknél "Rubikonnak" nevezünk, amelyet különböző időtartamban és intenzitással élnek meg. Ez az életkor jelentős tudati változásokat hoz az öntudatra találás folyamatában. Ezt az állapotot gyakran - mind érzelmi, mind fizikai értelemben vett - elkülönülésként élik meg a gyerekek, illetve a külső és a belső világ szétválásaként. A világ korábbi egységének elvesztése szembekerül a világ újfajta megismerése fölötti csodálkozással, és ez az ellentét gyakran összezavarodást, bizonytalanságérzést vált ki a gyermekekből. Harmadik osztályban a gyermekek saját lelkükben tapasztalnak egyfajta kettősséget a világ befogadásával kapcsolatban. Ekkor a gyermek egyre növekvő erővel tapasztalja meg az objektivitás érzését, de ugyanakkor egy növekvő szubjektivitást is érzékel. A gyermek lelkében a szubjektív belső tapasztalat és a világ objektív valósága ellenpóluson állnak. Ennélfogva kérdések és kételyek, egyedüllét érzése és egy kezdődő kritikai hangvétel lesz jellemző a gyermek lelki állapotára. Ezek gyakran magatartásbeli változásokban öltönek testet, amelyek vérmérséklettől és személyiségtől függően jelentős eltérést mutathatnak. Néhány gyermeknél ez a fejlődési szakasz fáradékonyságot, változékony étvágyat, esetleg alvászavarokat idézhet elő vagy egyéb érzékelhető fizikai tünettel is járhat.

A gyermekek fejlődése ebben az életkorban sokkal kiegyensúlyozottabban halad: a beszédhangokat egyre inkább a szájüreg közepén képzik, sokkal tisztábban artikulálnak, és figyelmükett jobban összpontosítják. A gyermekek fizikai szervezete szemmel láthatóan erősebb. A szív megnő, és nagyobb mennyiségű vér fogadására alkalmas, és véglegessé válik a belélegzés és a pulzus egymáshoz való aránya: egy belélegzés alatt négyet dobban a szív.

Ebben a változó, kereső időszakban az Ószövetség képei, törvényei és szellemi irányítása növelhetik belső biztonságérzetüket, a gazdálkodás és a házépítés-epocha pedig abban lehetnek segítségükre, hogy új kapcsolatot tudjanak kialakítani környezetükkel.

3.3.2. Pedagógiai célkitűzések

Ahogy a harmadik osztályos tanulók egyre inkább tisztába kerülnek önmagukkal és az őket körülvevő fizikai környezettel, kezdenek újfajta módon érdeklődni az anyagi világ iránt. Miután a második osztályban alaposan begyakorolták a számolás és az írás-olvasás alapjait, most már a mindennapi élet számtalan helyzetében tudják ezt a tudásukat kamatoztatni, például különböző mérésekben, egyszerű feladatok megoldásában, vagy levélírásban. Ez az életkor a „tanok” – pl.: a

nyelvtan – kezdete. Ennek előfeltétele, hogy a 9. életév körül lezajló érési folyamat következtében képessé váljanak a gyerekek rátekinteni a körülöttük lévő világra. A gyerekeknek a praktikus dolgok megismerése és kipróbálása utáni vágyát, mindenféle gyakorlati tevékenységgel, de főleg a mesterségek bemutatásával és a házépítéssel elégítjük ki. Ezzel ebben az életkorban nem az a célunk, hogy valamit a gyermek “kitanuljon” vagy alaposan begyakoroljon, hanem, hogy megtanulja becsülni a munkát, és kiléphessen az osztályterem zárt világából, “elméleti” légköréből.

3.4. 4. évfolyam (9-10 éves kor)

3.4.1. Fejlődési jellegzetességek

A 4. és az 5. osztály, amikor a gyerekek 10-11 évesek lesznek, az osztálytanítói időszak közepén helyezkedik el. A kisgyermekkorból tartó átmenet már befejeződött, a pubertás felé tartó viszont még nem kezdődött el. Az osztálytanítói időszak középpontja egybeesik az élet második hétéves periódusának közepével, amit a Waldorf-pedagógiában a „gyermekkor szívének” nevezünk.

A gyermek öntevékenysége magával vonja a légzés és a vérkeringés kapcsolatának harmonizálását is.

Ebben az állapotukban tapasztalható magabiztosság kitörő életerőben és a világ iránti kíváncsiságban jut – többek között – kifejezésre. Továbbfoglalkozunk a közvetlen környezettel, de most már nem történeteken, hanem – képszerű – ismereteken keresztül. A világ megismerésében az ember és a természet kapcsolata, azaz a természettudományos oktatás jelentős szerepet tölt be. Elsőként az állatvilág megfigyelésével kezdjük a természettudományos tanulmányokat, mégpedig az emberekkel való alaktani hasonlóságok és különbözőségek összevetésével. Ezt követi a közvetlen környezet alapos megismerése, ami a a közvetlen lakó-és iskolai környezet megismerésével indul és a térképészítésben éri el csúcspontját. A tér és az idő meghatározó irányok a negyedik osztály tantervében.

3.4.2. Pedagógiai célkitűzések

Az elsődleges és legfontosabb feladat a 4. osztályban, hogy azt a hatalmas energiát, amit ezek a tízéves gyerekek az osztályterembe hoznak, pozitív irányba tereljük. A gyermekeknek kihívásokra van szükségük, és arra, hogy feladataik sokoldalúak, sokszínűek és mozgalmassak legyenek.

A gyermekek növekvő tudásvágya igényli, hogy minél több konkrét ismeretet kapjanak, és kínáljanak fel olyan lehetőségeket, amelyek önálló vagy csoportos, kooperatív munkára teremtenek alkalmat. A gyermekeknek arra van szükségük, hogy új kapcsolatot alakítsanak ki feladataikkal, társaikkal és tanáraikkal. Az órák narratív részeiben olyan történetekkel találkozunk a gyerekek, melyekben sokszínű személyiségek játszanak szerepet a társadalom egészében (mint például az északi istenek), és elindul az a folyamat, amelynek eredményeképpen különbséget kezdenek tenni a jó és a rossz megítélésében. A tízéves gyermek nyüzsgő, mozgalmasság természetének jól megfelelnek az északi mitológia (Edda) viharos történetei, de a Kalevala és magyar mondakör is fontos része a főoktatás történetanyagának. A gyermekekben kezd kialakulni annak a tudata, hogy hova is tartoznak szűkebb és tágabb környezetükben. Ezen az évfolyamon kezdjük el a honismeretet (földrajz) és a biológiát (ember- és állattan) tanítani. A gyermeki aranykor lezárul, és kilépnek a gyerekek a világ sokszínűségébe. Elkezdődik a térhez és az időhöz szorosabban kapcsolódó tantárgyak oktatása.

3.5. 5. évfolyam (10-11 éves kor)

3.5.1. Fejlődési jellegzetességek

A gyermekek mozgásában egyfajta könnyedséget fedezhetünk fel ebben az életkorban. A fejlődés ezen szakaszában a koordinált, kiegyensúlyozott és harmonikus mozgás gyakorlása kulcsfontosságú. Lelki fejlődésükre jellemző, hogy egyre jobban elválik egymástól a külvilág és az "Én" belső világa, egyre artikuláltabb lesz a személyes akarati tényező, az "én"-tudat megerősödik, de még sok változáson megy keresztül. Hasonlóképpen dinamikusan alakul az osztályon belüli szociális viszonyok rendszere. Értelmi fejlődésüket az jellemzi, hogy a kérdések, jelenségek reális, ésszerű vonatkozásait egyre jobban felfogják és igénylik. A gondolkodás folyamatában a képi elem még mindig fontos szerepet játszik, de egyre inkább képesek és hajlamosak ettől elvonatkoztatni, illetve tiszta, tényszerű, érzelemmentes fogalmakat közvetlenül felfogni, megérteni.

Az emlékezőképesség növekedésével együtt egyre jobban kialakul időérzékük is. Az emlékezet teszi lehetővé a múltba való visszatekintést, s erre támaszkodik majd a jövő megtervezése is. Ha ezt a tudati folyamatot mély érzelmi aktivitás kíséri, akkor ez együtt a felelősségérzet megerősödését is magával hozza.

A fejlődő gyermek intellektuális és morális értelemben is megérett az új kihívásokra. Az írás-olvasásban és a számolásban az alapokat már tízéves korukig letették, most jó lehetőség van ezek kapcsán az egyéni felelősségérzet kialakítására, a "jó és a rossz" racionális megkülönböztetésére.

Ez az év a gyermekkori és a pubertás közötti fordulópont. A gyerekek olyan korábban elképzelhetetlen szinteket képesek elérni, munkáikkal teljesen azonosulnak, sok időt töltenek azok tökéletesítésével, díszítésével. Saját elvégzett munkáikhoz az előző évnél pozitívabban viszonyulnak, gyakran büszkék eredményeikre.

A tanév vége felé jól érzékelhető a tanulók egyre növekvő intellektuális képessége. Környezetüket kritikusabban szemlélik, ami újabb fejlődési szakaszt jelez. A tanévre eddig jellemző harmónia kezd elveszni, s ezt majd csak a felső tagozat második felében találják meg újra.

3.5.2. Pedagógiai célkitűzések

Ennek a tanévnek az az egyik legfontosabb feladata, hogy megtaláljuk az átmenetet a mítoszról a történelembe, miközben megvizsgáljuk ennek kihatását az egyénre. A gyerekeknek egyre tudatosabban kell átélniük az élet és az azt lehetővé tevő környezet kölcsönös egymásra hatását, ezt a folyamatot nagyban segítik a növénytani tanulmányok. Nagy hangsúlyt kap az eredeti olimpiai eszme, ahol a csoportok közötti különbségeket felülírja egy magasabb rendező elv, és ahol a szépség legalább olyan fontos érték, mint a gyorsaság, vagy az erő. A gyerekek memóriáját idegen szavak tanulásával is lehet fejleszteni, de ilyen célt szolgálhat a földrajzi területek vizuális felidézése is.

3.6. 6. évfolyam (11-12 éves kor)

3.6.1. Fejlődési jellegzetességek

A gyermekek testi növekedésének fő hangsúlya ebben az évben a csontrendszer növekedésén van. A megnyúló végtagok következtében mozdulataik szögletesebbé válnak. A földi nehézkedést, az elnehezülést egyre csontig hatolóbban érzi a 12 éves gyermek. Ezeket a fizikai változásokat a gondolkodás változása is kíséri, ezen a téren a kauzalitás erőteljes tapasztalása a leginkább uralkodó élmény. Lelki fejlődésében olyan szakaszba lép, amit az állandó változás jellemez. A gyermekkori megszűnik, az individuum pedig immár megszületőben van. A második

hétéves periódus utolsó harmadában már a kamaszkor előrevetüléséről beszélhetünk. A különböző tantervi témák - egymásra épülő, lejegyzett történelem, Európa földrajza, leíró geometria, közgazdasági matematika, a természettudományok fenomenológiai megközelítése, kertművelés, faragás és csapatjátékok - egytől egyig a gyermek fizikai, lelki és értelmi változásait szólítják meg.

3.6.2. Pedagógiai célkitűzések

Ebben az életkorban a tanár arra törekszik, hogy a gyermekek külvilág iránti érdeklődését kiaknázza, kibontakozó kritikai képességeiket pedig a természettudományos megfigyelések irányába igyekszik terelni. A szociális kapcsolatok felerősödése jó alapot teremthet arra, hogy új típusú felelősséget érezzenek az osztályközösség egésze és annak egyes tagjai iránt, valamint új alapokra helyezték viszonyukat tanárukkal és diáktársaikkal.

Új értelmi képességeik megjelenésével immár arra ösztönözhetjük a gyerekeket, hogy a világban jelen lévő oksági összefüggéseket azok működése közben értsék meg. Figyelmüket egy olyan világ felé kell irányítani, amiben élni és dolgozni akarnak majd felnőtt korukban. Komoly kihívások elé is állíthatjuk őket, hiszen immár nagyon színvonalas munkákat képesek létrehozni, megalkotni.

3.7. 7. évfolyam (12-13 éves kor)

3.7.1. Fejlődési jellegzetességek

A hetedik osztályban a tanulók a kamaszkorba lépnek. Ennek az életszakasznak két alapvető jellemzője van: az egyik az intenzív külső aktivitásban nyilvánul meg, a másik egy forrongó, dinamikus belső lelkiállapot. A világ jelenségei iránti tudásvágy mellett megjelennek az egymás iránti figyelem és az önreflexió képességének első megnyilvánulásai. Ezekben az intenzív erőkből egyre határozottabb szerepet játszanak azok az élettani és lelki változások, melyek a nemi identitást alakítják és a szexualitás képességét teremtik meg. Általános tapasztalatként megfogalmazható, hogy az élettani változások megelőzik a lelki fejlődést ezen a téren. A gyerekek egyrészt megérik az önállóság, a függetlenség és az egyedüllét ízét, vágyakoznak is ilyen élményekre, ugyanakkor egyfajta szorongás, fokozott érzékenység és némi zavar kíséri ezeket az élményeket.

Általánosságban elmondható, hogy ebben az életkorban jelentős különbségek mutatkoznak a fiúk és a lányok között, az új élethelyzetek másfajta kihívásokat jelentenek számukra és másként is reagálnak ezekre. A világ felfedezésére irányuló vágy és a tanulók belső utazása szépen tükröződik a tanévre jellemző témákban: nagy földrajzi felfedezések, a hangulatok és stílusok tanulmányozása az irodalomban, az égés, illetve a mechanika tanulmányozása a kémiában és a fizikában, táplálkozás és egészségtan epocha a biológiában.

3.7.2. Pedagógiai célkitűzések

A tanároknak új perspektívákat kell nyitniuk a kamaszok számára, s különösen arra kell ügyelniük, hogy figyelmüket a világ felé tereljék. A hetedikeseket arra kell ösztönözni, hogy kezdeményezzenek és hogy tudják értékelni az absztrakt, logikus kérdésselvetéseket. Arra is biztatni kell őket, hogy megkérdőjelezzék azokat a nézeteket és viselkedésformákat, melyeket eddig tekintélyalapon elfogadtak. Meg kell azt is mutatni nekik, hogy miként kell saját szempontjaikat kialakítani, ugyanakkor elfogadva azt, hogy ez azzal jár, mások másként láthatják a világot, annak helyzeteit. A tanárnak egyre inkább szembe kell néznie a tanulók egyéni véleményével, és fokozatosan arra kell indítani őket, hogy felelősséggel viseltesenek maguk és a közösség iránt. Ebben az életkorban nagyon fontos, hogy a gyerekek saját magukat egyfelől

világpolgárként éljék meg, másfelől olyan individuumként, aki ugyanakkor szociális felelősséggel bír.

3.8. 8. évfolyam (13-14 éves kor)

3.8.1. Fejlődési jellegzetességek

A 8. osztály során a tanulók átlélik 14. életévüket, ez egyben az osztálytanítói időszak végét is jelenti. Korábban sokak számára ez volt az az időszak, amikor a tanulók befejezték az iskolát és megkezdték inaséveiket valamilyen ipari vagy kézműves műhelyben. Ennélfogva a 8. osztályra úgy tekintettek, mint a gyermek iskoláztatásának "lekerekítésére". Az elmúlt évszázadban Európaszerte kitolódott az iskoláztatás felső határa, és a Waldorf-iskolákban is létrejöttek az úgynevezett felső tagozatok, így a 14 éves kor ma már nem az iskola befejezésének időpontját jelenti. Ezzel együtt a 8. osztály továbbra is valaminek a lezáródását jelenti, de ez inkább a gyerekek világképére, a világ és az ember egyfajta viszonyára vonatkozó lezáródás.

A kamaszkorban a fizikai és lelki változások mindenkinél jól tettenérhetőek. A fiatalok a korábbi évek lágyságához képest általában sokkal szögletesebbek, robusztusabbak lesznek, ebben azonban nagy az egyéni eltérés lehetősége. Növekedésük, érésük a fiúknál többek között a mutálásban, lányoknál a menstruáció megindulásában fejeződik ki. Ez az a kor, amikor a kamaszok számára a világban létező fogalmak kezdenek jelentéssel megtelni, kritikai érzékük fokozottan élessé kezd válni, ez utóbbival főleg az eddigi kereteket, szabályokat kezdik ki. Ezt az érzelmekkel is telített kritikai hajlamot ellensúlyozza az életükben egyre nagyobb szerepet játszó racionalitás, időnként felül is kerekedik énjük gondolkodó része.

A független érzelmi élet kialakulása újabb, végső szakaszába lép, s az ezt kísérő érzelmi turbulencia nem kis kihívás elé állítja a tanárokat és szülőket egyaránt. Tudva azt, hogy a krízis hozzátartozik a fejlődéshez, a nevelés központi kérdése az lesz, miként kísérjük ezeknek az egyéni érzéseknek, sajátos gondolatoknak, független törekvéseknek születését és fejlődését úgy, hogy közben minket ne sodorjanak el az ezekkel járó hatalmas érzelmi hullámok.

Míg a lányok idejük és energiájuk nagy részét arra fordítják, hogy kisebb, összetartó csoportokban osszák meg egymással érzéseiket, beszéljék meg az érzelmi és szociális eseményeket, addig a fiúk általában másképp reagálnak az őket ért hormonális és lelki változásokra. Ők látszólag jelentősen lemaradnak a lányokhoz képest a szociális viselkedés és az érzelmi érettség terén, hiszen nem túl kommunikatívak, érzéketlennek tűnnek, és hajlamosak a nyers, mogorva viselkedésre. Ezen külsődleges jegyek mellett új, eddig ismeretlen távlatok nyílnak meg a diákok előtt, melyekhez élesedő elmével, meleg szívvel és a nehézkedéssel küzdő végtagokkal közelítenek. Év végére a tanulók már új példaképeket, tekintélyeket és szerepmintákat keresnek maguknak.

3.8.2. Pedagógiai célkitűzések

Ebben az életkorban nagyon fontos az, hogy mindazt, amit eddig tanultak, tapasztaltak az iskolában, összekössük a világgal, egy olyan világkép kialakítása érdekében, melyben a főszerepet a küzdő, környezetével harmóniára törekvő, etikus ember játssza.

A 8. osztályban több nagy feladat előtt állnak a diákok. Az egyik az önálló éves munka elkészítése, melynek során minden tanulónak választania kell egy olyan témát, amin egész éven át képes dolgozni, és amelynek megalkotásáról a társai előtt be tud számolni. Nemcsak művészi szempontból, hanem szociálisan is fontos lehet az osztály drámabemutatója, melynek munkafolyamata magán viseli az egyéni felelősség és a közösségi munka jegyeit is.

4. A WALDORF-ISKOLÁK KERETTANTERVE AZ 1-8. ÉVFOLYAMOKON - VERTIKÁLIS TANTERV

4.1. Tantárgyi rendszer és éves óraszámok

Tantárgy / Évfolyam	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Össze- sen
KÖTELEZŐ TÁRGYAK									
Magyar nyelv és irodalom	240	240	160	160	90	60	70	70	1090
Magyar gyakorló és szakóra	0	0	0	0	36	36	36	72	180
Számтан és matematika	120	120	110	110	80	100	90	90	820
Számтан, matematika gyakorló órák	0	0	0	0	36	36	36	36	144
Történelem	0	0	0	0	80	70	60	60	270
Honismeret és földrajz	0	0	60	30	40	60	50	30	270
Természetrész és biológia	0	0	30	30	40	30	30	30	190
Fizika	0	0	0	0	0	40	30	40	110
Kémia	0	0	0	0	0	0	30	40	70
Idegen nyelvek 1.	72	72	72	72	72	72	108	108	648
Idegen nyelvek 2.	72	72	72	72	72	72	108	108	648
Mozgás és testnevelés	72	72	72	72	72	72	108	108	648
Ritmikus rész mozgás	45	45	45	45	45	45	45	45	360
Kötelezően választható testmozgás	36	36	36	36	0	0	0	0	144
Kertművelés	0	0	0	0	0	72	72	36	180
Kötelező óraszám összesen:	657	657	657	627	663	765	873	873	5772
SZABADON VÁLASZTHATÓ TÁRGYAK									
Szabad vallásoktatás	36	36	36	36	36	36	36	36	288
Erdőjárás	36	36	36	0	0	0	0	0	108
Agyagozás, szobrászat	0	0	0	0	36	36	36	36	144
Tanulási ismeretek	0	0	0	0	0	10	10	10	30

Órakeret	72	72	72	36	72	82	82	82	570
MŰVÉSZETI NEVELÉS									
Képzőművészet	36	36	36	36	36	54	54	54	
Formarajz, szabadkézi geometria	0	0	0	30	30	0	0	0	
Kézimunka	72	72	72	72	54	54	54	54	
Kézművesség	0	0	0	0	54	54	54	54	
Zene	36	36	72	72	54	54	54	54	
Euritmia	36	36	36	36	72	72	72	72	
Művészeti óraszámok összesen	180	180	216	246	300	288	288	288	1986
Összes éves óraszám	873	873	909	909	1065	1155	1273	1263	8320
Heti óraszám	24,25	24,25	25	25,25	29,583	32,083	35,361	35,083	
Napi átlag óraszám	4,85	4,85	5,05	5,05	5,9167	6,4167	7,0722	7,0167	

4.2. Magyar nyelv és irodalom

4.2.1. Bevezetés

A nyelv az emberi kapcsolatteremtés alapvető eszköze és éppen ezért a tanítás egészét behálózza és meghatározza. A gyermeki tudat az iskoláskor kezdetén válik éretté arra, hogy a szóbeliségből továbblépjen az írásbeliségre. Ez nem egyszerűen kézügyesség és technika kérdése, mint ahogy az írás sem csupán a beszéd jelekkel történő lejegyzése. Sokkal inkább két különböző gondolkodási formáról van szó, melyeket könnyen összehasonlíthatunk, ha az emberiség kultúrtörténetében vizsgáljuk az szóbeliségből az írásbeliségbe történő átmenetet. A szóbeliségre jellemző, hogy mögötte álló tudat mítikus jellegű, konkrét képekben gondolkodik és erősen él a helyzethez és rítushoz kapcsolódó közösségi emlékekben. Az írásbeli tudat racionális és a történelmi érzékenység jellemzi. Törekszik az elvont összefüggéses feltárására, alapja a meghatározás és a logikus kategóriákban történő gondolkodás. Természetesen mindkét tudatforma megjelenhet szóban és írásban is. Az eposzok, a mítoszok, a lírai alkotások és a drámák olvashatók ugyan, de elsősorban a szóbeliség verselő hagyományából táplálkozó kifejezési formák; a tudományos és történelmi írások és egyéb próza művek inkább az írásos hagyományhoz tartoznak.

Az iskola több évezredes intézménye elsősorban az írásos hagyományt képviseli, háttérbe szorítva a szóbeliségben megőrzött értékeket. Magyar nyelv és irodalom tantárgy tanításában, arra kell törekedni, hogy a szóbeliség kultúrája megmaradjon és úgy fejlődjön, hogy erre erős írásos kultúra épülhessen. A gyermeki fejlődés első szakaszában, a járás tanulásában, a beszéd és a gondolkodás elsajátításában a nyelvnek közvetítő szerepe van. Tulajdonképpen a nyelv és a beszéd segítségével a gyermekben az elsajátított mozgás új minőségében tükröződik. A megtanult mozgások, az ügyesség így hat a gondolkodás képességére. Kezdetben maga a beszéd alakítja a beszédhez és halláshoz használt szerveket, amelyek a szavakat és mondat szerkezeteket észlelik, rendszerezik és

megértik. Ez az anyanyelv tanulása közben történik. Ezt követően, a nyelv válik a gyermek lelki életének egyik közvetítőjévé.

Egyfelől a nyelv lehetővé teszi, hogy a gyermek kifejezze önmagát és kapcsolatot hozzon létre a világgal, másfelől segít rendezni és rendszerezni a gondolkodást, hogy a gyermek tapasztalatai jelentést kapjanak. A nyelv az elsődleges megjelenítési módunk és az elsődleges közegünk, aminek segítségével a világról és különösen a benne lévő viszonyokról képet alkotunk. A nyelv egyetemes jellege képessé teszi az embert, hogy hozzáférjen bárki által, bármilyen nyelven közölt gondolatokhoz. A nyelv elősegíti, hogy a földrajz és kulturális környezetből, ahova a gyermek született, tovább lehessen lépni oda, ahol az egyén saját gondolatait képes kifejezni saját hangjának megtalálásával.

A szoros köteléket, amely a beszélt nyelv valamint a földrajzi közeg között létezik, szintén különös figyelemmel kell ápolni. A magyar nyelv mint szerves jelrendszer, szintén a világ teljességét képezi le; mind szerkezetében, mind pedig működési rendjében a valóságot ragadja meg, azzal egylényegű, a világ isteni-teremtő-rendjét nem csupán tükrözi, hanem újra is alkotja.

A gyermekdalok és versek, kiszámolójátékok az egész köznyelvi hagyomány, fontos a gyermek számára. Ezt a beszélt elemet a helységnevek, legendák, mondák és a néphagyomány gazdag szókincse egészíti ki. Pubertással a gyermekben lezajló testi folyamatok ellensúlyozására, a nyelvnek a köznyelvi szinten túl kell terjednie, egyetemesebb minőségeket kell kutatnia az eszmék világában. Ebben az időszakban veszíti el a fiatal ember természetes kapcsolatát a nyelv szellemével és immár tudatos munkával kell visszaszerezni azt.

4.2.2. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A Waldorf-iskolákban ugyanolyan fontos a verbális nyelvi készség művelése és jelentőségének hangsúlyozása, mint az írástudás művelése. A szóbeliség közvetlensége felébreszti a gyermek figyelmét, érdeklődését és képzeletét. Ez alakít ki fogékonyságot a későbbiekben az irodalom olvasásához és értékeléséhez – ennek a képességnek a megléte attól (is) függ, hogy az olvasók mennyire képesek a szövegtartalmat a saját képzeletükben folyékonyan és gátak nélkül újraalkotni. Ezért nagyon fontos a mesélés, hiszen a mese hallgatása közben a gyermek belső képeket készít – különösen, ha a tanító „fejből”, szabadon mesél – átéli a szellemi mozgást, az érzelmi azonosulást. Olyan meséket és történeteket kell a gyermek számára választani, amelyekből akár erkölcsileg, akár a világban való helytállása érdekében biztos alapokat meríthet. Biztonságot ad a gyermeknek az, hogy a történetek egységben tartják a megismerhető világot.

Ez a megközelítés folytatódik a további években a korosztálynak megfelelő változtatásokkal.

Az első osztályban nyelvtant még nem tanulnak a gyerekek.

Az írás fejlődése összhangban van az emberiség fejlődésével. Az írás eredete a képírásig (piktográfia) nyúlik vissza. A magdaléni kultúra barlangrajzait még a feltűnően természethű ábrázolás jellemzi, az ezt követő korok barlangfestményei egyre stilizáltabb formában, a lényegre szorítkozva, csak pár vonással utalnak az ábrázolt tárgyra. Később ez az élethűségtől eltávolodott, jelképes ábrázolás vezetett a képírás apró jeleinek kialakulásához. Ezt követte aztán a fogalomírás (ideográfia), a szó- és szótagírás, majd a betűírás.

A képírás kialakulásával megszülettek az első absztrakt jelek, de a kapcsolat a fogalom és az eredeti kép között megmaradt. A kép a teljes emberhez szól, a teljes embert ragadja meg, akaratában, érzésében, gondolkodásában.

A gyermeknél is fontos, hogy a jeleket tudják kötni a külvilághoz, legyen belső élményük róla, ne csupán az intellektus útján kelljen felfogni, amit tanulnak. A betűtanítást is mesével vezetjük be, és mesék kísérnek végig minden egyes hangot, amelyek betűkké formálódnak.

A gyerekek így természetes kapcsolatot találnak a betűk és a külvilág között, amely segítségükre

van abban, hogy a már jelként használt, a világtól elszakított betűket az érzéseiken keresztül megragadják és összekapcsolják azzal, ahonnan ezek a szimbólumok eredetileg származnak.

A gyerekek olvasni az általuk vagy a tanár által táblára írt szövegen tanulnak.

Órakeret 240 óra

Előzetes tudás

Az anyanyelv ápolásának színhelye eddig leginkább az otthon és az óvoda volt, ahol élete első éveiben élő tapasztalatokat szerzett. Ezekre az alapokra lehet építkezni az első osztályban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mindennapi élmények tartalmának felidézése, elmesélése. Az órázáró történet részben vagy egészében emlékezetből történő felidézése.

Figyelem a társaira és a felnőtt beszélgetőtársakra.

Törekvés a mások számára érthető és kifejező beszédre.

Az önálló feladatvégzés egyes lépéseinek megalapozása és gyakorlása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A nyomtatott nagybetűk bevezetése, fokozatosan. Teljes mondatok másolása és hallás utáni leírása, melyek a már megismert, elhangzott történetekből emelkednek ki. Ezekben a megoldozott és leírt mondatokon kezdenek el olvasni a gyerekek.

A tanár által választott rövid szövegeket is illusztrálják.

A reggeli kör mondókáinak, verseinek kórusban szavalása.

Ajánlott szépirodalom

- Grimm legszebb meséi
- Benedek Elek meséi
- Illyés Gyula: 77 magyar népmese
- Fésűs Éva: Ezüsthedű, más népek meséi
- Török Sándor: Falatka királysága
- Weöres Sándor, Károlyi Amy, Kányádi Sándor, Zelk Zoltán, Tarbay Ede, Szilágyi Domonkos versei

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van. Különösen kiemelendő, hogy a formarajz tantárgyhoz, az írás előkészítése szintjén is kapcsolódik az anyanyelvi nevelés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

beszédhallás, hallás utáni értés, beszédfejlettség, az írás jelrendszere, nyomtatott nagybetűk, nyelvi mintakövetés beszédben, játékosság, zeneiség, ritmusélmény

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek képesek az osztály egészével verseket, mondókákat kórusban szavalni. Megtanulják követni a tanár által adott utasításokat. Képesek egyszerű beszédgyakorlatokat és nyelvtörőket az osztály egészével együtt mondani. Megtanulják a tanárok által mesélt történetek, számukra lényeges pontjait felidézni. Kisebb szerepek eljátszására is vállalkoznak. Megtanulják a nyomtatott nagybetűk írását. A gyakorlat során képessé válnak hosszabb, összefüggő szöveg másolásának leírására.

4.2.3. 2. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A második osztályban tovább folytatódik a mondókák, körjátékok, nyelvtörők gyakorlása,

amelybe bekapcsolódik a helyese ejtés tanítása is: „a hanggyakorlatokon, a kiejtés-gyakorlatokon (a magánhangzók, mássalhangzók helyes ejtésén), a hangsúly gyakorlatokon és a ritmus gyakorlatokon” (Montágh Imre: A beszéd művészete) keresztül. A különböző nyelvi nehézségekkel küzdő gyermekek esetében elkezdődik a támogató munka, melyre a szakirányú (pl. logopédiai) segítségek között az euritmia bizonyos ága, a gyogyeuritmia is alkalmas.

Második osztály irodalmi anyaga: a szentek élete, a fabulák és a természeti mesék. A mesélőnek az egész embert meg kell ragadnia. Fontos, hogy a gyermek egész testében érezzen valamit az elmeséltekből. Csupán az átértett dolgokból, az indulatokból, amelyet keltünk kell következnie az elmondott dolgok megértésének. Amikor mesét vagy legendát mond a tanító vagy festéses rajzolásos feladatot végeztet a gyermekekkel, nem magyarázza, hanem hagyja, hogy az megragadja a teljes embert. A gyermek csak utólag, önmagából kiindulva jut el a dolgok megértéséhez.

Az állatmesékben az egyoldalú emberi tulajdonságok és érzések (pl. kapzsiság, ravaszság, irigység, nagyravagyás) jelennek meg. Míg a legendák világa a tiszta érzéseket és emberi értékeket hordozzák (pl. Szent Erzsébet, Szent Ferenc, Szent Kristóf történetet).

Hangsúlyos helyet kapnak a memoriterek (Weöres Sándor, Csokonai Vitéz Mihály, Petőfi Sándor, Zelk Zoltán, Kányádi Sándor versei), és a dramatikus játékok, melyek szituatív jellegüknél fogva, több irányban is ápolják és fejlesztik a gyermekek nyelvi készségeit, képességeit: a nem verbális kommunikációs eszközöket (gesztus, tekintet, szövegfonetikai, mondatfonetikai eszközök alkalmazása, testünkkel való kommunikálás lehetőségeit), a produktív és a reprodukív beszédet stb., a szókincs bővítését. Szervesen kapcsolódva az előző évben már elkezdett munkához a nagy nyomtatott betűk után megismerkednek nyomtatott kisbetűkkel. Megszülethet az első olvasókönyv is, amely a tanár által kiválasztott szövegek, a reggeli körből ismert versek, mesék, természeti történetek gyűjteménye, s melyhez a gyermekek aktív részvételükkel erőteljesen kötődnek.

Az év második felében bevezetésre kerülhet a folyóírás, de ez harmadik év elejére is tehető.

Az írás, egyben az olvasás tanulása is. A leírt szövegeket az óra végén mindig elolvassa az osztály. Először a gyermekek által leírt verseket, mondókákat olvassák, a nyomtatott szöveg olvasása csak ezután következhet. Kisebb versek és mondókák csak akkor kerülnek a füzetbe, ha azokat a gyermek már ismerték és többszöri mondás után elsajátították (interiorizálták).

Nagyon fontos a kórusban történő olvasás, először a tanítóval együtt. Tőle veszik át a gyerekek a vers zeneiségét, az értelmi hangsúlyokat, a hangszín változásait stb. Azután a tanító nélkül az osztály egyedül, majd egy-egy gyerek olvas.

A nyelvtan előkészítése a verbális kifejezőkészség alapozásával történik. A hosszú magán- és mássalhangzók helyes ejtésével tudatos munka folyik a nyelvhasználat terén, mely lassan megalapozza a magyar helyesírást. A verseken és ritmusokon keresztül képet kaphatnak a szó és mondat egységéről.

Órakeret 240 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban megszerzett tudásra építünk, a nyomtatott nagybetűk ismeretére, a tanár által adott, a gyermekek által ismert rövid szövegek leírásának képességére.

Tantárgyi fejlesztési célok

Felkészülés az olvasásra - figyelem, megfigyelés, ritmus, emlékezet, képzelet fejlesztése

Tájékozódás síkban és térben.

Hang és betű, szótag, szó felismerése.

Nyomtatott nagybetű és nyomtatott kisbetű/folyóírás betűinek ismerete.

Mondatok összekapcsolása.

Kérdések és válaszok megfogalmazása.

Nyelvi mintakövetés beszédben és írásban.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- önálló versmondás (erős ritmusú és sok ismétlést tartalmazó versek, természetversek)
- nyelvtörők, ritmusjátékok
- szóbeli kifejezőmódok eltérő minőségeinek megjelenése (cselekvést kifejező igék hangsúlyozása, a leíró elemek és nevek felfedezése, a tulajdonságok kifejezése)
- tanmesék, elsősorban állatokról szóló mesék: Ezópus, Heltai Gáspár, Leonardo da Vinci, La Fontaine, Lessing meséi, az amerikai indián hagyomány állatmeséi, szentek élete és legendái
- nyomtatott kisbetűk/folyóírás írása, vastag színes ceruzával
- folyóírás bevezetése
- a másolt szövegeket a tanár a táblára írja, melyek tartalma a főtanítás témájához kapcsolódik
- a tanár által adott ismert szövegek közös és egyéni olvasása
- olvasókönyv készítése
- a magas és mély magánhangzók megkülönböztetése hallás alapján,
- hosszú és rövid mássalhangzók hallás utáni megkülönböztetése
- a gyakorlás eszközei: játékos gyakorlatok egy szó első és utolsó hangjának, a szóban szereplő magánhangzók, mássalhangzók megtalálására és meghatározására. Rímjátékok és ábécéjátékok (ábécérenddel együtt).
- betűk behelyettesítése új szavak képzéséhez, szólánc, adott hangokból szavak alkotása, találós kérdések

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van.

Különösen kiemelendő, hogy a formarajz tantárgyhoz, az írás előkészítése szintjén is kapcsolódik az anyanyelvi nevelés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Hallott szöveg megértése, tartalmának felidézése.

Mindennapi élmények tartalmának felidézése, elmondása.

Hangos olvasás gyakorlása.

Az aktív szókinccs gazdagítása.

Rövid szövegek alkotásának gyakorlása.

Kiejtési gyakorlatok, szótagolás.

Gondolatok, érzelmek, vélemények kifejezése.

Játékosság, zeneiség, ritmusélmény.

A fejlesztés várt eredményei

Az első osztályban elsajátított képességek további ápolása mellett, az önálló versmondásban is jártasságot szereznek (bizonyítványversek elmondása). Gyakorlatot szereznek általuk ismert szövegek kórusban történő szótagolására. Jártasságot szereznek a találós kérdések megértésében és megfejtésében. Képesek egyszerű nyelvi játékokban való részvételre pl. szólánc. Részleteiben képesek a tanárok által elmesélt történetek felidézésére. Megtanulják és gyakorolják a nyomtatott kisbetűk írását. Elsajátítják a folyóírást, megtanulják a betűk ábécés rendjét. Képesek hosszabb szövegek pontos másolására. Jártasságot szereznek néhány gyakori szó helyes betűzésében és elválasztásában.

Az írási és olvasási nehézségekkel küzdő gyermekek támogatása:

A második osztály végére az osztálytanítónak látnia kell, melyik gyermeknél jelentkezik tanulási nehézség az írás-olvasás terén. A legaszténia megelőzésére a Waldorf-pedagógia különös gondot fordít: az olvasás és írástanítás során a következő szempontokat tartja szem előtt:

- - nem a lehető leggyorsabban,
- - nem a lehető legkorábban,
- - de átfogóan, a gyermek egészét - az akarati és érzésszel kapcsolatos képességeit egyaránt megszólítva egyengeti az íráshoz és az olvasáshoz szükséges gondolkodási utat.

A kialakult írás- és olvasászavart elsősorban hallás- és beszédgyakorlatok útján enyhítjük.

Míndezek mellett a

- - mozgáskoordinációs gyakorlatok,
- - egyensúlygyakorlatok (testföldrajz)
- - térorientációs gyakorlatok,
- - szimmetriagyakorlatok (pl. formarajz)

is jelentős támogatást nyújthatnak az előrehaladásban.

Ha van gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus az iskolában, ajánlott a második osztály végén minden gyermek nyelvi, motorikus, koordinációs, látási- és hallási képességeit felmérni, és megvizsgálni. Ha nincs, akkor az osztálytanítónak érdemes különleges figyelmet fordítania azokra a gyermekekre, akiknél a következő jelenségek közül, több egyidejűleg fordul elő és szakember segítségét kérni.

A következő lista támpontot nyújthat ehhez:

- - gyenge egyensúly
- - gyenge koordináció
- - szaggatott mozgás
- - nehezen dob és kap el labdát
- - nehezen tud egyenesen ülni vagy állni
- - helytelen ceruzatartás
- - helytelen betűformálás
- - képtelen egyenesen írni előre vonalazott lapon
- - összekeveri a kis- és nagybetűket
- - felcseréli vagy megfordítja a betűket, számokat (pl. b/d, p/q, u/n, s/z, 2/5, 6/9, 3/E, 7)
- - túl sok vagy kevés lábat rajzol a betűknek (m, n)
- - nem tiszta beszéd
- - rossz emlékezőképesség

4.2.4. 3. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A reggeli ritmikus részben az első két évben elkezdett munka folyik tovább.

Különösen hangsúlyos helyre kerül a beszédartikuláció, a légzéstechnika, a hangsúlyozás, a beszéd ritmusának és dallamának érzékeltetése.

A nyelvtörők, mondókák, versek gyakorlása, közös csoportos és egyéni mondása kellő lehetőséget nyújt a nyelvi készségek fejlesztésére. Fő téma az Ótestamentum történetei, illetve magyar írók versei (Weöres Sándor, Csokonai Vitéz Mihály, Kányádi Sándor, Zelk Zoltán).

Az év második felétől egy kiválasztott olvasmányt is feldolgozhatnak a tanár vezetésével (pl. Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön).

Ennek az évnek feladatai közé tartozik az olvasási készség és képesség fejlesztése.

A gyermekek a már második osztályban elkezdett módon a rövidebb szövegekről lassan áttérnek a hosszabb szövegek olvasására. Az előző évi olvasókönyv alapján a tanító vezetésével ebben az évben is közösen megformálható egy olvasókönyv, mely hűen és egyénien követi az osztály arculatát, figyelembe véve az év aktuális témáit (ószövegségi történetek, mesterségek, házépítés). Ez a könyv is év végén kerül bekötésre, s a gyermekek munkái illusztrálják, mely megfelelő visszajelzést adhat a tanítónak, tekintetbe véve az elsődleges megértés ellenőrzését.

A mindenkori cél az olvasás fejlesztése, a megfelelő olvasási sebesség kialakítása és törekvés a hangsúlyos, kifejező olvasásra.

Az írás-olvasástanítás nem különül el egymástól, de az íráskészség kialakításának érdekében bizonyos részterületek nagyobb hangsúlyt kapnak. Fontos, hogy az első, illetve a második osztályban használt viaszkrétáról és vastag színes ceruzáról fokozatosan térjenek át a gyerekek a töltőtollra. Gyakorlatot szereznek az előttük lévő üres papír arányos kitöltésére (a térhasználatra) és a betűk pontos nagyságának megformálására, a sorkihagyásokra, bekezdések elhelyezésére.

Továbbfejlesztjük a gyermekek azon képességeit, hogy önállóan is kezdjék leírni az élményeiket, rövidebb-hosszabb olvasmányaikat. Ezáltal megteszik az első lépéseiket is az írásbeli fogalmazás felé.

Lehetséges, hogy a folyóírás bevezetésére a harmadik osztály első félévében kerül sor.

Meseszerűen szövődik bele az oktatásba a nyelvtan. Megismerkednek a mondatfajtákkal a tartamuk és a hangsúlyuk szerint. A gyakorlásokból és az élethelyzetekből kinőve megfogalmazódnak a szabályok, amelyek memorizálása még nem kötelező. Fontos, hogy alkalmazás és felismerés szinten legyenek tisztában a különböző mondatfajtákkal. A szófajok közül az igével kezdődik a nyelvtan tanítása, a főnevekkel folytatjuk és végül a melléknév kerülnek bevezetésre. A szófajok elsajátítása sok cselekvéssel, játékkal, tapasztalatszerzéssel történik. A főnév kimondása által az ember elkülöníti magát a környezettől, a melléknév kimondása által összekapcsolja magát vele, az ige kimondása által pedig tevékenyen beleoldódik a környezetbe, együtt mozdul vele.

Órakeret 160 óra

Előzetes tudás

Az első és a második osztályban megtanított betűismeretre, szövegfelismerésre, írás és olvasás készségre és képességre építünk.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mindenkori cél az olvasás fejlesztése, a megfelelő olvasási tempó kialakítása és törekvés a kifejező olvasásra. A rendszerbe foglalás helyett a nyelvtan tanításának célja a harmadik osztályban, hogy az eltérő minőségeken keresztül ismerjék fel a gyermekek a különböző fajtájú mondatokat és szófajokat.

Szövegalkotás fejlesztése; önálló fogalmazás készítése, lényegkiemelés.

Rendszeresen vezetett füzetek készítése.

Önálló feladatmegoldás.

Szövegértés fejlesztése hallott szöveg utáni pontos felidézéssel és írott szövegből lényegkiemeléssel.

4.2.4.1. Követelmények Ismeretek / fejlesztési követelmények

- leíró és humoros költemények, hosszabb versek a házépítés, kézműves munkák, mezőgazdaság témájából (elő is lehet adni ezeket).
- az Ótestamentum: a világ és az ember teremtése, a Paradicsomból való kiűzetés,
- nagy ótestamentumi alakok tetteinek bemutatása.
- Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön
- a folyóírás használata: jól formált, esztétikus, olvasható írás, helyes kézírás testtartás.
- töltőtoll használata
- fogalmazások írása a főoktatás témáival kapcsolatban.
- rendszeres hangos olvasás.
- az olvasókönyv készítése tananyaghoz kapcsolódó témakörökből (házépítés,
- mesterségek, bibliai történetek).
- beszéd fő részeinek különleges jellemzői: az óhajtó és a felkiáltó mondat, intonáció,

- hangsúly, dallam.
- a három fő szófaj és eltérő tulajdonságaik: ige („cselekvő szó”), főnév („megnevező szó”),
- melléknév („tulajdonság szó”).
- az igekötők helyesírását is gyakoroljuk.
- az írásjelek, pontok, vesszők, nagybetűk, kisbetűk, felkiáltójelek és kérdőjelek használata elsősorban azt vizsgálva, hogy milyen beszédbeli tartalmat jelölnek az írásjelek.
- kis színdarabok előadása a főoktatás témáinak köréből.

Ajánlott szépirodalom

Az 1. és 2. osztályban felsorolt magyar költők gyermekversei, Lázár Ervin regényei (Berzsián és Dideki, A hétfejű tündér, Szegény Dzsoni és Árnika, Bab Berci kalandjai, A kisfiú meg az oroszlánok); Csukás István: A téli tücsök meséi; Selma Lagerlöf: Krisztus-legendák; Jacob Streit: És lőn világosság, 365 történet gyerekeknek a Bibliából

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van. Kiemelendő az euritmia- és a zeneóra, ahol a nyelv ritmusával, szövegek megformálásával, átalakításával a használt nyelvet más szempontokból közelítjük meg.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A hallott szöveg üzenetének, érzelmi tartalmának megértése.

Mindennapi élmények, olvasmányok tartalmának felidézése, elmondása.

A mindennapi élet szókincsének bővítése.

Önálló olvasás, szövegértés.

Szövegalkotás.

Tanult szövegek szöveghű és kifejező tolmácsolása.

Törekvés a mások számára érthető és kifejező beszédre.

A fejlesztés várt eredményei

Az első és második osztályban elsajátított képességek további ápolása mellett a gyerekek képessé válnak összetettebb történetek és események pontos visszaadására.

Az epochák témájához kapcsolódó színdarabokban önálló szerepet is vállalnak.

Második osztálytól kezdve egyre nagyobb jártasságot szereznek az általuk ismert szövegek nagyobb egységekre tagolásában.

Ebben az évben szövegek hallás utáni mondatra tagolásában is gyakorlatot szereznek.

Megismerkednek a leggyakrabban előforduló írásjelek használatával (mondatvégi írásjelek, vessző). Gyakorolják az ige, a főnév és a melléknév példákon keresztül történő felismerését, jellemzését, a mondatalkotást. Képessé válnak saját élményük egyszerű formában történő önálló megfogalmazására.

Jártasságot szereznek ismert szavak írásban történő elválasztásában, ismert szöveg szótagolás utáni olvasásában.

Képesek lesznek az órán leírtak, és elhangzottak megértésére és felidézésére a lényeg kiemelésére.

Gyakorlatot szereznek az ismert szavakat tartalmazó szövegek hangos értőolvasásában.

Egyszerű nyelvezetű könyvek önálló és hangos olvasását egyaránt elsajátítják ebben az évben.

4.2.5. 4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 4. osztálytól kezdve egyre jobban szétválik az írás és az olvasás képességének gyakorlása.

Fontos, hogy a beszélt nyelv művelése is folytatódjon szavalással, beszédgyakorlatokkal, beszámolókkal, leírásokkal, megbeszélésekkel és megfigyelésekkel.

Igazán jól olvasni a jól beszélő, artikuláló ember tud, ezért megfigyelendő és kezelendő a gyerekek beszédtechnikája. Hangsúlyosnak tekinthető a beszédleghzés, a beszédritmus tagolása, a mondatok dallamának játékos gyakoroltatása, a nem verbális kommunikáció eszközeinek mélyítése, szerep- és drámajátékok használata.

A szóbeli fogalmazás felől kell törekedni az írásbeli fogalmazás tanítása felé.

Kívánatos mind az írás, mind az olvasás terén a képesség szintjére jutni, hogy az önálló tanulás lehetőségét mélyíteni tudjuk a gyermekeknél.

Ennek az évnak az irodalmi anyaga a germán mitológia, illetve a magyar mondavilág a honfoglalásig. A mitológia nagy képei elbeszélései közvetítik azt a lelki tartalmat, amelyre szüksége van a gyermeknek ebben az életkorban. A lelki kötődéssel megélt szövegek nagy lendületet adnak az olvasás technikájának is.

Természetesen más népek teremtéstörténeteit és mitológiáját is feldolgozhatjuk (pl. Kalevala).

A feltételezhetően készülő olvasókönyv továbbra is az osztály arculatát követi. Anyagát a mondák és mitológiai történetek, illetve magyar költők versei, meséi alkotják.

Az írás képessége feltételezi a már tanultak alkalmazását. A tollbamondás jelentőségét a rendszeres gyakorlás által hangsúlyozzuk. Memoritereket is tanulnak a gyerekek, ezek kiválasztásában formailag az alliteráció a legfontosabb, a mozgással végzett versmondás mélyíti el igazán a mondanivalót.

A közösen feldolgozott irodalmi művek mellett házi olvasmányt is kaphatnak a gyerekek, melynek témája kapcsolódik az év hangulatához, a főoktatás témáihoz. Erről olvasónaplót készítenek sok illusztrációval a gyerekek.

Az év témái az ige, főnév és melléknév csoportosítása és felismerése mellett ismeretek átadása a névelőről a személyes névmásról és egyéb képszerűen megragadható szófajokról (pl. számnevek, igekötők). Mindezek a harmadik osztályos témakörök kibővítését jelentik.

A 4. osztály fő nyelvtani témája az igeidők. Fontos, hogy a gyerekek megéljék a három időnek – jelen, múlt, jövő – az állandóan változó minőségét, „folyó” jellegét. Ebben az életkorban hangsúlyt kap a szavak elválasztása, a magyar ábécé pontos ismerete, a szótövek felismerése.

A főnevek toldalékolhatósága, a térbeli viszonyok és elhelyezkedések szintén a 4. osztály témái.

A középpontozásban a kérdő és a felkiáltójelek használatát lehet továbbmélyíteni és kitérni a vessző szerepére a mondatban. A magyar nyelv szórendjével is foglalkozunk. A párhuzamokban való gondolkodás áthatja nyelvünk, műveltségünk és gondolkodásunk egészét. A mondat feletti szinteken is hasonlatokban és párhuzamokban szerveződnek szövegeink, lehetőleg kerülve az alárendeléseket és meghatározásokat.

A helyesírás fejlesztésében döntő szerepet játszhat a már előző években elkezdett munka: a hangos olvasás gyakorlása, a beszédművelési gyakorlatok, a figyelem koncentrációjának fejlesztése, a szó emlékezet fejlesztése s annak az igénynek kialakítása, mely a gyermeket ebben az életévben ösztönözheti arra, hogy írásbeli munkája igényes, pontos, szép legyen.

Törekedni kell nehezebb helyesírási helyzetek gyakorlására: az emlékezetből írásra, illetve önálló gondolatok leírására, megfogalmazására. Ebben segítenek azok a versek, mondókák, találós kérdések, melyeket a gyerekek ismernek, és az emlékezetükből könnyedén előhívhatnak.

Hangsúlyt kap a pontos „j” és „ly” gyakoroltatása a leggyakrabban előforduló szavakon.

Órakeret 160 óra

Előzetes tudás

Az első három osztályban tanítottakra építünk. A kialakuló szövegértési, írásbeli és olvasási készségekre alapozzuk a negyedik osztályos tananyagot. A gyerekeknek kialakult anyanyelvi és irodalmi fogalmai vannak, ezeket bővítjük.

Tantárgyi fejlesztési célok

Legfőbb cél mind az olvasás, mind az írás terén a képességek fejlesztése olyan szintre, hogy az önálló tanulás lehetővé váljék.

A hallás utáni tollbamondás eredményeként a helyesírás elmélyítése.

A pontos „j” és az „ly” megkülönböztetése a leggyakoribb szavakban.

A kommunikáció fejlesztése szókinccs bővítéssel és szituációs játékokkal.

Az új nyelvtani ismeretek összekapcsolása a már megismertekkel.

A figyelem koncentrációjának fejlesztése.

A szóemlékezet fejlesztése.

Annak az igénynek a kialakítása, mely a gyermeket ösztönözheti arra, hogy az írásbeli munkája igényes legyen.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Beszéd és figyelem

- - az évszakhoz kötődő természet versek a józan észről és az emberi bölcsességről szóló versek, a főoktatás témájához kapcsolódó költemények – állatok, a helyi földrajz és történelem
- - az Edda részletei, az alliteratív költészet, a Kalevala
- - az Edda, az északi istenek és hősök legendái
- - a magyar mondák és mítoszok és a Kalevala részletei
- - beszámolók írása az iskolai és napi történetekről és eseményekről
- - leírások állatokról, történelmi jelenetekről, a helybeli tájakról szerzett benyomásokról, utazásokról
- - hosszabb szövegek másolása
- - tollbamondás különféle módon
- - gyakori, de nehéz szavak helyesírása
- - ismeretlen szavak kiejtésének és helyesírásának gyakorlása
- - ismerkedés az értelmező kéziszótárral
- - az igeidők (a fő igeidők: múlt, jelen, jövő idő jellemzői, képzésük)
- - a főnevek toldalékolhatósága, a térbeli viszonyok és elhelyezkedések
- - a kérdő és felkiáltójelek, a vessző
- - számnév meghatározása és alkalmazása, az igeidők szerepe és helyesírásuk
- - osztálydarab a tanult mitológiai történetekből vagy az eposzokból.

Ajánlott szépirodalom

Negyedik osztálytól a gyerekek egy-egy irodalmi művet közösen dolgoznak fel.

Az alább felsorolt javaslatok közül/mellett az osztálytanító választja ki ezt a művet.

A kiválasztásnál fontos szempont, hogy a mű nyelve az osztály számára könnyen befogadható legyen, a könyv egységes irodalmi alkotás legyen, és témájában kapcsolódjon az év fő témáihoz (pl. az állattanhoz Fekete István regényei, Kipling: A dzsungel könyve stb.).

Edda; Germán-kelta regék és mondák; Tolkien: A Babó; Beke Margit: Északi hősök; Komjáthy: Mondák könyve; Lengyel Dénes: Régi magyar mondák; Fekete István: Vuk, Kele, Bogáncs stb.; Rudyard Kipling: A dzsungel könyve; Selma Lagerlöf: Nils Holgersson; Baum: Óz, a nagy varázsló; Lewis Carroll: Alice Csodaországban, Alice Tükörországban; Carlo Collodi: Pinocchio; Travers: A csudálatos Mary sorozat; Eric Knight: Lassie-regények.

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van. Kiemelendők a magyarságismeret és az állattan tantárgyak, mert ezeken az epochákon nagyon sokat fogalmaznak a gyerekek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Beszédfejlesztés, beszédtechnika.
- A nem verbális kommunikáció eszközei.
- Az ige, igeidők, főnév, melléknév.
- Szövegértési gyakorlatok.
- Szövegalkotási gyakorlatok, leíró fogalmazások, szereplők jellemzése.
- Önálló folyamatos, értő olvasás némán és hangosan.
- Saját vélemény megfogalmazása, gondolatok, érzelmek kifejezése.
- Az olvasott szövegekkel összefüggésben az aktív szókinccs gazdagítása.
- Lényeg kiemelés, szerkezeti egységek összefogása, vázlatkészítés.
- Nyelvi-nyelvtani jelenségek felismerése gyakorlati tapasztalatok alapján.
- Néhány alapvető helyesírási szabály megismerése és alkalmazása.
- Az anyanyelv és az idegen nyelv különbségének felismerése.
- Az irodalmi mű közvetlenül adódó jelentésének felismerése és megfogalmazása.

A fejlesztés várt eredményei

A beszéd gyakorlatokban figyelni tudnak a helyes légzésre és a szavak helyes ejtésére.

Megtanulnak különböző ritmusú verseket kórusban szavalni.

Az önálló versmondásban is egyre nagyobb gyakorlatot szereznek.

Képessé válnak szóban történő közös történet alkotásra.

Az osztálydarabban önálló szerepeket játszanak el.

Képesek az aktuális témához kapcsolódó történetek pontos elbeszélésére.

Magabiztos és önálló olvasásra képesek a központosítás figyelembevételével.

Gyakorlatot szereznek gyakori nehéz szavak helyesírásában (pl. j-ly).

Olvasónaplót készítenek a házi olvasmányokból.

Jártasságot szereznek megtanult szövegek emlékezetből való – elfogadható pontossággal történő – leírásában.

Megtanulják az ige a főnév és melléknév definiálása mellett a leggyakoribb szófajok jellemzőit.

4.2.6. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az 5. osztályos diákok nyitottsága lehetővé teszi, hogy a tanárok különböző szövegeket választhassanak a közös és egyéni versmondáshoz, beszédgyakorlatokhoz. Ezenkívül a történelemepochákon az ókori kultúrákból származó szövegrészeket mondása is lehetővé teszi a nyelvi készségek fejlesztését, mint például a Bhagavad-gítá, a Mahabharata, a sumér, akkád, egyiptomi himnuszok, imák. A távoli időkből és helyekről származó irodalom segíti a diákokat, hogy tisztelettel nézzenek és nyitottá váljanak más népek és kultúrák felé.

A gyerekek egyre objektívebb, sokoldalúbb leírást készítenek. Egy növény leírása vagy egy táj

hangulatának lefestése lehet egy önálló munka témája.

A történetek és az olvasmányanyag az ókori keleti kultúrákból származnak (Krisna és Arjuna hindu legendái, Gilgames története, egyiptomi és görög mitológia).

A görög mitológia történetei a tanév elbeszélésanyagának hangsúlyos részét teszik ki. A görög kultúra harmóniája a himnuszokban és a hősköltemények nyelvében is megnyilvánul.

Memoriterként olyan irodalmi műveket választunk, melyek képekben, ritmusukban fejlesztően hatnak a gyermekekre. A hexameter segíti harmonizálni a szív és a légzés ritmusát.

Ebben az osztályban az irodalom mint önálló epocha jelenik meg. Javasolt témakör Petőfi Sándor János vitéz című műve, a költő életrajza, kiegészítve a korosztálynak megfelelő költeményekkel (pl. az Alföld, Tisza, Szeptember végén, Pató Pál úr, Falu végén kurta kocsmá, Szülőföldemen, Anyám tyúkja).

Az 5. osztálytól a gyermekek olvasási szokásaira ajánlott olvasmányokkal igyekszünk hatni. Nyárra a gyermekek kaphatnak egy könyvlistát, amely segíti őket olvasmányaik kiválasztásában. Az általuk kiválasztott könyvet önállóan fel is dolgozhatják: vázlatot készíthetnek, kérdéseket fogalmazhatnak meg, ajánlást írhatnak mások számára, életrajzi kutatásokat végezhetnek. Ebben az évben egyre gyakrabban írnak önálló fogalmazásokat is, amelyek szorosan kapcsolódnak a főoktatás témáihoz (pl. földrajz, növénytan, geometria).

Elsősorban olyan témákról készítenek fogalmazást, amelyek világos leírást és jellemzést igényelnek.

Az osztálykirándulásokhoz hasonló események információgyűjtésre, különböző stílusú levelek megírására biztosítanak alkalmat. Ennek elsődleges célja, hogy a gyerekek megtanulják világosan kifejezni szándékaikat és kívánságaikat.

Ebben az évben az anyanyelvi nevelésben a hangsúly a nyelv szépségére helyeződik.

Nyelvi játékokon keresztül a nyelv gazdagságát érzékeltetjük.

A nyelv szóbeli és írásbeli használata során elsősorban nem a szabályok megfogalmazása a legfontosabb, mert előbb a gyermekeknek fel kell fedezniük a jelenséget, mielőtt azokat megneveznék, minősítenék és jellemeznék. A főoktatás során a másolást felváltja a tananyag hallás utáni leírása. Ez nagy mértékben elősegíti a helyesírás készségének fejlődését.

Ebben az életkorban a gyerekeknek különbséget kell tenniük saját és mások véleménye között.

Ezt a különbségtételt gyakorolják írásban is az idézőjelek helyes használatával. Figyelniük kell arra, hogy pontosan megfigyeljék és megismételjék mások mondanivalóját. Eközben a gyerekek egyértelmű különbséget fedeznek fel aközött, amit saját maguk láttak vagy gondolnak, és aközött, amit mástól hallottak. Ezen a területen lehet elmélyíteni mindazt, amit a központosásról idáig elsajátítottak (a vessző, az idézőjel, a kettőspont, a pontos vessző, a kötőjel és a zárójel használatát).

Az 5. osztály nyelvtani témája még az igeidők és igemódok rendszerének átlátása és helyes használata; a névmásokat és a kötőszavakat tartalmazó mondatok minőségének megvizsgálása és a melléknév fokozás is. A névelők és a névutók helyének és szerepének meghatározása is ebben az évben történik. Az egyszerű mondat elemzésének tanítása is megkezdődik. A magyar nyelv szókészletével, a hangalak és jelentés kapcsolatával is foglalkozunk.

Órakeret 126 óra

Előzetes tudás

Az alsó tagozaton a gyerekek megtanultak olvasni és írni. Önállóan alkotnak rövidebb szövegeket több műfajban (pl. levél, leíró és elbeszélő fogalmazás), megalapozták a vázlatkészítés és a lényegkiemelés képességét. A legfontosabb szófajokkal megismerkedtek. Alapismereteket szereztek a mondatról, ezeket a gyakorlatban is alkalmazni kezdték. Képesek a közös történetalkotásra. Megtanultak különböző ritmusú verseket kórusban szavalni és az önálló versmondásban is egyre nagyobb gyakorlatot szereztek.

Tantárgyi fejlesztési célok

A jól formált, érthető beszéd kialakítása. Hallott és olvasott szöveg teljes összefoglalása, vázlat

készítése. Tanult szövegek szöveghű tolmácsolása, önálló szerep választása, eljátszása. Az aktív szókinccs gazdagítása. Szövegek műfaji különbségének érzékelése. Jellemzések készítése az olvasottak alapján. A kreatív szövegalkotási készség továbbfejlesztése. Alapvető nyelvtani tudásuk alkalmazása. Rövidebb beszámolók készítése. Önálló feladatvégzés. Memóriafejlesztés mozgásos gyakorlatokkal, kívülről megtanulandó szövegekkel. A helyesírás további szabályainak megismerése és alkalmazása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- versek és szövegrészletek az ókori Kelet irodalmából (Bhagavad-gítá, Mahabharata, védák, sumér, akkád és egyiptomi himnuszok és imák, időmértékes versek
- történetek és olvasmányanyag az ókori keleti kultúrákból: Krisna és Arjuna hindu legendái, Gilgames sumér legendái
- görög mitológia
- Petőfi Sándor versei, a költő életrajza, a János vitéz közös feldolgozása, kiegészítése ennek az életkornak megfelelő versekkel
- szóbeli leírás, egy növény bemutatása vagy egy táj hangulatának megfogalmazása
- leírás és jellemzés írása a főoktatás témáiban
- ajánlott olvasmányok olvasása és bemutatása, a szereplők jellemzése, annak megfogalmazása, hogy miért tetszett a könyv, miért ajánlják olvasásra másoknak
- a helyesírás fejlesztése tollbamondással
- idézés, az idézőjel és a gondolatjel használata
- a névmások, a kötőszavak, a fokozott melléknév, a névelő és a névutó használata
- az igeidők és igemódok rendszere és helyes használata, az alany és az állítmány és a tárgy bevezetése
- a vesszők használata, az idézőjel, a kettőspont, pontosvessző, kötőjel és zárójel a központosításban
- színdarab az osztály számára a keleti vagy a görög mítoszok vagy a görög történelem kapcsán
- színdarab Petőfi Sándor műveiből

Ajánlott szépirodalom

Indiai regék; Rámájana; Mahábhárata, Védikus himnuszok; Pancsatantra; Bain: A hajnal leánya (hindu elbeszélés); Buddha élete; Egyiptomi teremtésmítoszok; Görög regék, Homérosz: Iliász, Odüsszeia (eredeti és próza is), Fekete István: Tüskevár, Hegedűs Géza: Az írrok és a fáraó, A milétoszi hajós, Burnett: A titkos kert; Verne-regények; Mark Twain regényei, Ifj. Gaál Mózes: A nyár szigetén, Ransome: Fecskék és fruskák, Galambposta, Téli szünidő, Fecskevölgy; Cooper: Nagy indiánkönyv

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

mitológia, védák, himnusz, görög istenek, teremtéstörténet, elbeszélő költemény, rím és ritmus, leíró kép, alany, állítmány, tárgy, a központosítás fogalmai, névmás, kötőszó, névelő, névutó

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek ebben az évben is szerepelnek az osztályszíndarabban.

A korábbi években tanultakat folytatva összetett koncentrációs gyakorlatokat végeznek.

Beszédben, versmondásban tudatosan alkalmazzák a helyes légzés, helyes ejtés szabályait.

A ritmusnak megfelelően tudnak időmértékes és ütemhangsúlyos verseket szavalni.

Képesek választékosan kifejezni magukat szóban, a téma stílusához illő szókinccsel.

Versek, szövegek mondásában különböző érzelmi állapotokat tudnak érzékeltetni. Megtanulják az ige, a főnév, a melléknév jellemzése mellett a leggyakoribb szófajok jellemzőit.

A gyermekek jártasságot szereznek a magán és hivatalos levél írásában.

Elemi fokon szabatos kifejezésre képesek többféle írásbeli műfajban (elbeszélés, leírás, jellemzés).

Különböző stílusú könyveket olvasnak önállóan és tartalmukat szóban össze tudják foglalni.

Egy-egy ismeretlen szó jelentését ki tudják találni a szövegösszefüggésből.

Több rendhagyó helyesírású szót ismernek és használnak.

Felismerik az egyszerű mondatban az alanyt, az állítmányt és a tárgyat.

4.2.7. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hatodik osztály irodalmi anyagának fókuszában Arany János költészete áll, különös tekintettel a Toldira. Toldi Miklós személyében a fejlődésre, növekedésre képes hős lép a gyermekek elé. Egy olyan személyiség sors történetét ismerik meg, aki küzd indulataival, szenvedélyeivel, ösztöneivel, vágyaival és a próbák során igazi lovaggá válik.

Egy epocha keretében foglalkozhatunk a költővel és művével. A tanév sorára gyerekek több verset is megtanulhatnak, megismerkedhetnek a balladával. Dramatizálhatják a Toldi első két énekét vagy a költemény más részeit. A gyerekek legyenek képesek mondanivalójuk tömörítésére, ismerjék meg a mottó fogalmát, tegyenek különbséget a költői nyelv és próza nyelvre és eszközei között. Beszélgessenek a nagyobb lélegzetű irodalmi mű szerkezeti sajátosságairól, a bonyodalom, tetőpont és a megoldás szerepéről.

Ezen felül jó, ha a gyerekek továbbra is természetéről szóló költeményeket szavalnak az évszaknak megfelelően, klasszikus és modern, XX. századi műveket egyaránt.

A nyilvánosság előtti beszédet és alapvető retorikát rövid beszámolók tartásával, lelkesítő beszédek, utasítások készítésével és tartásával (a gyerekek az ókori Róma történelmét tanulják) lehet tanítani.

Az ókori római birodalomban játszódik Móra Ferenc Aranykoporsó című regénye, a honfoglalástól az Árpád-házi királyokig tartó történelmi időszakról szól Hegedűs Géza Az egyetlen út és Gárdonyi Géza A láthatatlan ember és az Isten rabjai című műve.

Hatodik osztályban a cél, hogy a nyelv belső mobilitása iránti erős érzék a gyerekek nyelvérzékének részévé váljon.

Ebben segít, ha a szófajok rendszerét teljessé egészítjük, azt vizsgáljuk például, miként változik meg az ige; az ige tárgyas és tárgyatlan ragozásának árnyalatbeli különbségeit érzékeltetjük, vagy azt, a szófajok hogyan alakulnak át mondatbeli szerepükben (melléknév-jelző, ragozott főnév-határozó stb.).

Ezért is foglalkoznak a 6. osztályban a gyerekek a tárgyas és tárgyatlan igékkel és az igenevekkel. Hivatkozva az igemódokra, remek lehetőség kínálkozik a közvetlen erkölcsi tanításra a szükségesség, lehetőség, kötelesség és törvényesség, képesség, óhaj és kívánság kapcsán.

A 6. osztályban folytatódik a mondatelemzés tanítása, az alany, az állítmány, a tárgy, a határozók és a jelzők fogalmának és mondatbeli szerepének megismertetésével.

A magyar történelem tanítása kapcsán (honfoglalás) meg lehet beszélni a magyar nyelv szókincsét. Lehet keresni olyan szavakat, melyek az ősi alapnyelvi készletbe tartoznak, lehet beszélni a jövevényszavak eredetéről (török, szláv, latin, német jövevényszavak) esetleg lehet beszélni a gyerekekkel arról, hogy mi is az a nyelvcsalád, s hogyan alakult ki belőle a mi nyelvünk.

Ebben az évben folytatódik az esszéírás gyakorlásában 5. osztályban megkezdett munka. Több hangsúlyt fektetnek a kísérletek pontos leírására, a történelmi események gazdag, képszerű és drámai elbeszélésére. A gyerekek a természet tanulmányozásával és földrajzzal kapcsolatban leírásokat is készítenek és természetesen továbbra is gyakorolják a helyesírást.

Órakeret 96 óra**Előzetes tudás**

A gyerekek már ismernek irodalomelméleti fogalmakat, jártasak a szövegértésben, vázlatok készítésében, a lényeg kiemelésében. Olvasónaplóikban össze tudják foglalni az olvasottakat, jellemezni tudják a szereplőket. Szövegalkotásban néhány műfajban már kipróbálták fogalmazásbeli tudásukat, felismerik a legfontosabb műfajokat is. Megismerkedtek a szófajok rendszerével, az egyszerű mondat részeivel, és a mondatelemzéssel is. Szókincsük bővebbé vált, képesek választékosan kifejezni magukat. A memoriterek tanulásában gyakorlatuk van. Képesek az önálló munkára.

Tantárgyi fejlesztési célok

Érthető, jól artikulált beszéd. Szó szerinti olvasás. Folyékony, olvasható, a saját jegyeket hordozó írást tükröző íráskép kialakítása. Kreatív szövegek alkotása különböző műfajokban. A nyelvi egységek közötti egyszerűbb, rendszerszerű összefüggések felismerése.

Saját vélemény megfogalmazása és megvédése, mások véleményének meghallgatása, megértése. Az aktív szókincs gazdagítása. Alapvető nyelvhelyességi és helyesírási ismeretek tudatos alkalmazása. Önálló kiselőadás készítése.

Ismerkedés helyesírási kézikönyvek használatával. A költői nyelv sajátosságainak megfigyelése. Az irodalmi művek értelmezése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Arany János költészete, néhány versének megtanulása
- Arany János: Toldi a mű feldolgozása
- a mondanivaló tömöríteni tudása
- a költői nyelv és a próza nyelve és eszközei közötti különbségek
- az irodalmi mű szerkezeti sajátosságai
- alapvető retorika, rövid beszámolók
- a szófajok rendszerének teljessé egészítése: az igenevek
- az igemódok
- a jelzők és határozók mondatban betöltött szerepe
- mondatelemzés és ágrajz készítése
- a magyar nyelv szókincse, az ősi alapnyelvi szavak, a jövevényszavak eredete (török, latin, német jövevényszavak)
- a nyelvcsaládok
- természeti jelenségek pontos leírása
- a történelmi események gazdag képszerű és drámai elbeszélése
- a Toldi első két énekének, vagy más részleteinek dramatizálása
- osztálydarab a történelmi tanulmányokhoz kapcsolódva, vagy zenés színdarab részlet előadása (pl. Mozart: Varázsfuvola)

Ajánlott szépirodalom

Móra Ferenc: Aranykoporsó; Hegedűs Géza: Az egyetlen út; Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember, Isten rabjai; Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk; Kodolányi János: Julianus barát; Fazekas Mihály: Lúdas Matyi; Gárdonyi Géza: Egri csillagok; Cervantes: Don Quijote

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik. Ebben a tanévben kiemelten a honfoglalást tárgyaló történelem epochához a nyelvtörténet szempontjából.

Kulcsfogalmak / fogalmak

lovagi értékek, költői kifejező eszközök, leíró képek, párbeszéd, drámai fordulat, nyelvtörténet, szókincs bővülés, határozók, jelzők, igenevek, igemódok, mondatelemzés, mondatrészek, ágrajz

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek képesek mondanivalójuk tömörítésére.

Különbséget tudnak tenni a költői nyelv és a próza nyelvének eszközei között.

Felismerik az irodalmi mű szerkezetét alkotó elemek (epizód, párbeszéd stb.) sajátosságait.

Rövid beszámolókat tartanak meghatározott szövegek alapján való felkészülés alapján.

A memoritereket szövegűen tudják előadni, a hallgatóság figyelmének felkeltésével és fenntartásával.

Különböző műfajban és stílusban képesek a szövegalkotásra: tudományos kísérlet leírása, napló, meghatározott hangulat bemutatása, élménybeszámoló, rövid vers.

Szövegeiket tudatosan szerkesztik (bevezetés, tárgyalás, befejezés).

Önálló munkához referenciakönyveket használnak.

Használni tudják a nagyszótárt és az etimológiai szótárt.

Rendszeresen olvasnak egyénileg választott házi olvasmányokat.

A különböző stílusú könyvek tartalmát írásban is szabatosan tudják összefoglalni.

Felismerik és szóban és írásban is meg tudják fogalmazni a hétköznapi helyzetek törvényszerűségeit.

4.2.8. 7. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A hetedik osztályban, az év karakterének megfelelően nagy reneszánsz történetekkel ismerkednek meg a gyerekek. A reneszánsz embereszmény áll előttük. Azt kutatjuk, arra keresünk választ, miért alakul ki egy új irodalom. Szóba kerülhet Shakespeare életének és műveinek tükrében a színház belső világának taglalása, amely már előkészítheti a jövő évi színdarabot is. Egy epocha keretében foglalkozhatunk a nyelvtani összefüggések taglalásával vagy akár a reneszánsz irodalom stílusesezközeivel, műfaji (szonett, óda, himnusz, dal, elégia) karakterizálásával.

A diákok kedvenc versei megjelenhetnek az órákon, bátoríthatjuk őket ezek bemutatására.

Olyan szövegeket érdemes választani, amelyek a diákoknak más népekhez és kultúrákhoz való kapcsolatát elmélyítik. A történelemtanítás témakörei adják a szövegválasztáshoz az anyagot a főoktatásban, ezek elsősorban a nagy földrajzi felfedezésekhez, a feltalálók életéhez és a reneszánszhoz kapcsolódnak. A gyermekeket ezeken a szövegeken, olvasmányokon keresztül arra ösztönözzük, hogy önállóan is olvassanak és kutassanak olyan területeken, amelyek az órai munkából merítve megérintették őket. Önálló munkáik eredményeit különböző módon ismertethetik: tanulmányt készíthetnek belőle, kiselőadást tarthatnak, írásban vagy szóban könyvismertetéseket végezhetnek.

Alternatívaként ebben az évben megismerkedhetnek a diákok a ballada műfajával is. Ezekben az irodalmi művekben a bűn és bűnhődés, igazság és hamisság, elhallgatás és szókimondás fogalmai – melyek a kamaszokat ebben az életkorban foglalkoztatják – a műfaj jellegéből adódóan tömören, drámaian jelennek meg. A népballadák mellett a középpontban Arany János balladái állnak.

A leíró nyelvtan keretében eljutnak az összetett mondatok elemzéséig. A gyerekeknek érezniük kell a minőségi különbséget az alárendelés és mellérendelés között.

A nyelv vizsgálatának másik előnye, hogy alkalmat ad a metaforák és költői képek világának felfedezésére. A költészet különböző módjainak feltárása is izgalmas terület a fiatalok számára.

Itt nem az irodalmi művek esztétikai elemzéséről van szó, hanem a nyelvek, mint jelenségnek a megtapasztalásáról.

Az önálló fogalmazások, tanulmányok, esszék írása tovább folytatódik ebben az osztályban.

A reneszánsz világa, felfedező és feltalálók élete, távoli országok földrajzi sajátosságai,

a csillagok világa számos önálló munkára buzdító témával szolgál.

A diákoknak azon kell dolgozniuk, hogy miként figyeljenek meg természeti vagy kultúrtörténeti jelenségeket, hogy mit érdemes ezekkel kapcsolatban elmondani, úgy, mondandójuk közvetlenül a tényekre vonatkozzanak. Írásban és szóban egyaránt pontos leírásokat kell adniuk folyamatokról, jelenségekről, eseményekről és más megfigyelésekről.

Órakeret 106 óra

Előzetes tudás

A gyerekek az előző évben behatóan tanulmányozták a nyelvi rendszert és az egyszerű mondat elemzését és ábrázolását is megtanulták. Foglalkoztak retorikával és vitáztak egymással. A magyar nyelv történetével ismerkedtek. Feldolgozták Arany János életútját, néhány versét és balladáit. A szövegalkotás alapjain tovább építkeztek kreatív szövegek írásával. Olvasmányukat egyre jobban értik, tömöríteni tudják, egymásnak ajánlani.

Tantárgyi fejlesztési célok

Empatikus együttműködés a beszélgető társakkal. Saját vélemény megfogalmazása adott témákban, adott szempontok szerint. Az aktív és passzív szókincs bővítése önálló munkával.

Rövidebb, a mai nyelvhasználatól eltérő szövegek megértése (útleírások, útinaplók) Az önálló jegyzetelés alapjainak elsajátítása. A helyesírási szabályok alkalmazása. Kiselőadások tartása, anyaggyűjtés, könyvtárhasználat. Összefoglalás készítése megadott szempont alapján. A nyelvi egységek szerkezeti, jelentéstani megfigyelése.

Az empátia fejlesztése dramatikus formák, játékok során.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Arany János balladái
- modern költészet
- reneszánsz költészet és drámarészletek
- a reneszánsz irodalom stílus eszközei (szonett, epigramma, óda, himnusz, dal, elégia)
- Shakespeare élete és művei
- a színház belső világa
- életrajzok ismertetése és beszámolók a felfedezések korából
- a stílus és nyelvi kifejezőeszközei szóban és írásban
- a költői képek és alakzatok
- mondatszerkezet
- mondatfajták
- az összetett mondat, alárendelés és mellérendelés
- a központozás helyes alkalmazása
- a témához megfelelő műfaj és stílus kiválasztása
- a történelmi vagy társadalmi kérdések ellentétes irányokból való megközelítése
- írásban és szóban egyaránt pontos leírások készítése folyamatokról, eseményekről és más megfigyelésekről
- reneszánsz színdarab jeleneteinek, vagy részleteinek előadása
- a főoktatás témájához kapcsolódó színdarab előadása.

Ajánlott szépirodalom

Marco Polo életrajza, Bodo Kühn: Guttenberg mester élete; Barabás Tibor: Mágiák Firenzében; Baktay Ervin: Kőrösi Csoma Sándor élete; Leonardo da Vinci írásai; Erdődi Sándor: Így élt Magellán; Sasoknál magasabban, Így élt Husz János, Rónaszegi Miklós: Hínáros tenger; Karliczky Margit: Janus Pannonius; Eve Curie: Madame Curie; Hegedűs Géza: Megkondulnak a harangok,

A menekülő herceg, Csingiz Ajtmatov: A fehér hajó; Gerarld Durrell: Madarak, állatok és rokonok; Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője, A két koldusdiák, Jókai Mór: Az utolsó budai pasa, Törökvilág Magyarországon, Lamb: Shakespeare-mesék, Irwing Stone: Michelangelo, Majtényi Zoltán: Az utolsó ítélet, Gárdonyi Géza: Egri csillagok, Aszlányi Károly: Kalandos vakáció, Tarkovszkij: Az én nagy barátom, Mark Twain: Tom Sawyer

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik. Ebben az évben a nagy földrajzi felfedezéseket feldolgozó epocha a legfontosabb kapcsolódási pont.

Kulcsfogalmak / fogalmak

reneszánsz világkép, himnusz, szonett, óda, dal, elégia, epigramma, ballada; költői képek: metafora, megszemélyesítés, alárendelő és mellérendelő összetett mondat, stílus

A fejlesztés várt eredményei

Adott témában különböző nézőpontokat és véleményeket tudnak védeni és cáfolni.

Rövid beszédet tudnak tartani meghatározott témában.

Saját jegyzeteik alapján be tudnak számolni az olvasott szövegekről, saját szavaikkal, szabadon.

Az olvasott vers és próza befogadói élményét árnyaltan tudják megfogalmazni, egyéni színezettel. Olvasható, jó tempójú egyéni írásmóddal bírnak. Előadás utáni beszélgetést követően önállóan tudnak összefoglaló jegyzeteket készíteni.

Olvasott szövegekből jegyzeteket tudnak készíteni.

A gyerekek felismerik az alárendelt és mellérendelt mondatok fajtáit.

Ismerik a költői stílus sajátosságait.

Össze tudják hasonlítani a magyar nyelv és a tanult idegen nyelvek nyelvtani rendszerének bizonyos elemeit.

Az egyszerű mondat részeit gyakorlottan tudják ábrázolni.

4.2.9. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Elsősorban az életrajzok, a történelmi eseményekről és a modern történelemről szóló regények tartoznak ennek az évnek a legfontosabb olvasmányai közé.

A XIX. század magas minőségű irodalmából érdemes meríteni: világirodalomban a világtörténelemhez kapcsolódva Dickens regényeiből; vagy akár nem elbeszélői jellegű munkákból, mint Jefferson Függetlenségi Nyilatkozatának nyitó sorai, Martin Luther King beszédei, Voltaire, Rousseau, Diderot felvilágosult gondolatai. A magyar történelemhez kapcsolódva Kossuth Lajos és Széchenyi István beszédeiből ismerjenek meg részleteket, Kölcsey Parainesisének részleteit, a Himnuszt, Vörösmarty Szózatát.

Ösztönözzük a gyerekeket arra, hogy fedezzék fel saját érdeklődési körüket, ez egy egész éves munkájuk lehet, amelyet egy írásbeli dolgozat elkészítésével, egy szóbeli előadás megtartásával és egy hozzá kapcsolódó művészi munkával zárnak le. Az irodalomepocha kiemelkedő témája lehet a romantika, a romantikus látásmód, mely mintegy ellenpólusává válik a forradalmakban megfáradt európai polgárosodásnak. Választhatjuk például Vörösmarty életrajzát, költészetét, középpontba állítva a Csongor és Tünde című művét, Maeterlinck Kék madár című mesejátékát. Választhatunk azonban a XX. század irodalmából életrajzokat és műveket: pl. Kosztolányi Dezső vagy József Attila életrajzát.

A 8. osztály először ismerkedik meg egy jelentősebb drámai művel. Természetesen osztályként már adtak elő színdarabokat az osztálytanítói évek során. Körültekintően kell a munkát előkészíteni, ha a cél egy teljes színházi alkotás.

Ebben a korban még mindig lehetséges, hogy az osztálytanító maga írja meg vagy adaptál egy színdarabot az osztály szükségleteire és képességeire szabott részekkel és témákkal.

Ami a szereposztást illeti, még mindig előnyös, ha a szerep pozitív kihívást jelent a diákok

képességeinek fejlesztéséhez.

Nyolcadik osztályban összefoglalják az eddig tanult nyelvtani ismereteket, és a tanárnak törekednie kell arra, hogy a gyerekek előtt egységben jelenjen meg a magyar nyelv rendszere, a különböző nyelvi szintek (hangok, szavak, szófajok, mondatok). Új módszer a tanításban a szöveg felőli megközelítés: mind írott formában, mind az élőbeszédben. Egy-egy mondat megismerése egyszerre több nyelvi szinten történhet, sőt egy-egy szépirodalmi idézet esetében a hangtani, szófajtani, mondattani megközelítés mellé hozzátehetik a stilisztikai ismereteket is.

Órakeret 142 óra

Előzetes tudás

Nyolcadik osztályban összefoglaljuk mindazt, amit már tanultak a gyerekek a leíró magyar nyelvtanból, kommunikáció témájából, szövegértésből és szövegalkotásból.

Irodalomból is a meglévő elméleti és gyakorlati képességekre építünk. A gyerekek adott témában különböző nézőpontokat és véleményeket tudnak védeni és cáfolni.

Rövid beszédet tudnak tartani meghatározott témában.

Saját jegyzeteik alapján be tudnak számolni az olvasott szövegekről, saját szavaikkal, szabadon.

Az olvasott vers és próza befogadói élményét árnyaltan tudják megfogalmazni, egyéni színezettel.

Olvasható, jó tempójú egyéni írásmóddal rendelkeznek. Előadás utáni beszélgetést követően önállóan tudnak összefoglaló jegyzeteket készíteni.

Olvasott szövegekből jegyzeteket tudnak készíteni.

A gyerekek felismerik az alárendelt és mellérendelt mondatok fajtáit.

Ismerik a költői stílus sajátosságait.

Össze tudják hasonlítani a magyar nyelv és a tanult idegen nyelvek nyelvtani rendszerének bizonyos elemeit.

Az egyszerű mondat részeit gyakorlottan tudják ábrázolni.

Tantárgyi fejlesztési célok

Érvelési technikák elmélyítése. Kommunikációs technikák alkalmazása a helyzetnek megfelelő módon. Szókincsfejlesztés. Nyomtatott és elektronikus formájú irodalmi és egyéb szövegek önálló feldolgozása. A tanult nyelvtani, helyesírási ismeretek normakövető alkalmazása. Különböző vélemények összevetése. A memória fejlesztése. A nyelvi egységek szövegbeli szerepének megfigyelése. A különféle irodalmi műfajok felismerése és megkülönböztetése. Kreatív történet és elbeszélési és történet átírási gyakorlatok. Szituációk és instrukciók értelmezése. Az önálló műbefogadás teljesebb és minél gyakoribb élménye.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- versek, idézetek a modern történelemhez kapcsolódva: Kossuth Lajos és Széchenyi István beszédeinek részletei, a Himnusz, Vörösmarty Szózata
- erős életrajzi és érzelmi töltésű költemények (pl. Juhász Gyula: Párizsi elégia; József Attila: A Dunánál, Levegőt, Elégia; Radnóti Miklós: Nem tudhatom; Ady Endre: Föl-földobott kő)
- éves munka készítése szabadon választott témából, és előadása az osztály előtt
- életrajzok, történelmi események és a modern történelemről szóló regények a XIX. század világirodalmából: Dickens regényei, Martin Luther King beszédei, Voltaire, Rousseau, Diderot felvilágosult gondolatai
- a magyar irodalomból az irodalomepocha témája lehet a romantika, a romantikus látásmód: például Vörösmarty életrajza, költészete, a Csongor és Tünde, Maeterlinck Kék madár című mesejátéka
- életrajzok és művek a XX. század irodalmából (pl. Kosztolányi Dezső vagy József Attila
- életrajza)
- a tanult nyelvtani ismeretek összefoglalása és gyakorlása

- a nyelv egységes, egész rendszerének vizsgálata a különböző nyelvi szinteken (hangok, szavak, szófajok, mondatok)
- a szöveg tanulmányozása mind írott formában, mind az élőbeszédben
- egy-egy mondat megismerése egyszerre több nyelvi szinten, sőt egy-egy szépirodalmi
- idézet esetében a hangtani, szófajtani, mondattani megközelítés mellett stilisztikai
- ismérvek keresése is
- egy teljes színházi előadás létrehozása: választható reneszánsz, klasszicista vagy akár romantikus darab is.

Ajánlott szépirodalom

Jókai Mór: A kőszívű ember fiai, És mégis mozog a föld, Fekete gyémántok, Egy magyar nábob; Mikszáth Kálmán: A gavallérok; Dumas: Három testőr, Monte-Christo grófja; Jules Verne regényei; Dickens: Twist Oliver, Karácsonyi ének; Harriet Beecher Stowe: Tamás bátya kunyhója; Kertész Erzsébet: Harriet regénye; Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig, Pipacsok a tengeren; életrajzi regények

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik. Ebben az évben az év végi drámafeldolgozáshoz kapcsolódik leginkább a tantárgy.

Kulcsfogalmak / fogalmak

modern líra, életrajz, útkeresés, szöveg felőli megközelítés, szintézis

A fejlesztés várt eredményei

Önálló előadást tartanak – egyéni kutatás és forrásfeldolgozás után – szabadon választott témakörben.

Tájékozódni tudnak alapvető tömegkommunikációs műfajokban.

A gyerekek szerepelnek egy teljes színdarabban.

Fogalmazást tudnak írni egy, az órán megbeszélte témáról a fő pontok összefoglalásával vagy egy bizonyos szempont kiemelésével.

A gyerekek jártassákká válnak a különféle érvelő műfajokban: ismertetés, magyarázat, tudósítás.

Ismerik a fő költői képek és alakzatok jelentését és használatát: hasonlat, metafora, megszemélyesítés, párhuzam, ellentét, ismétlés, fokozás.

Elemezni tudják az összetett mondatokat és szavakat.

A szavakat tagolni tudják szóelemekre.

Tudatosan használják a szókinccs különböző rétegeit (köznyelv, szaknyelv, irodalmi nyelv).

Biztos helyesírással rendelkeznek a közkeletű idegen szavak és tulajdonnevek írásában.

4.3. Számтан és matematika

4.3.1. Bevezetés 1-4. évfolyam

A matematikában is, mint minden más tárgyban, a gyerekek természetét figyelembe kell venni. A matematikatanítás három szakaszra tagolódik a Waldorf-iskolában. Az első három osztályt felölelő első szakaszban a számtant a gyermekek életfunkcióival közvetlenül kapcsolódó tevékenységi területről hívjuk elő, itt a ritmusra és művészi képzelőerőre építünk, a számokkal végzett munkát ritmikus mozgással is segítjük, legyen az futás, tapsolás vagy ugrás. A kisgyermek a 9. életév tájáig a világot egységben látja. A számolástanításban kezdetben az egészből indulunk ki, és az egésztől haladunk a részek felé. A harmadik osztály végén a gyerekek biztonsággal mozognak a természetes számok világában. Mikor 10 éves korban az egységes világ töredezni kezd, eljön az ideje, hogy a törtekkel foglalkozzunk. A gyerekek egyre tudatosabban élnek a világban, így a számtanfeladatoknak is közelebb kell kerülniük a mindennapi élethez, valódi, praktikus, gyakorlati példákkal kell foglalkoznunk. Így a 4-8. osztályt felölelő második

szakaszban a fő hangsúly teljes mértékben áttolódik a gyakorlatra. A 9. osztállyal kezdődő harmadik szakaszba való átmenetre a racionális szempontok belépése jellemző.

4.3.2. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az akaratlagos tevékenység dinamikájának bensővé kell válnia a megszámlálhatóság megtapasztalása által. A képszerű ábrázolásban megnyilvánuló számminőség kell hogy motiválja a gyermekek tevékenységét. Fontos szempont a test-orientált értelem iskolázása a mozgási tapasztalatok, a mozgáslehetőségek (nagy és finom motorikus mozgások) kihasználása, valamint a koordinációs gyakorlatok által. Emellett lényeges elem a számolástanulás első időszakában a képek alkalmazása.

Eleinte fontosnak látszik a tulajdonképpeni számolás lehető legkonkrétabb, legszemléletesebb megközelítése, valamint „az egésztől a részek felé” vezérmotívum szem előtt tartása. Ez azt jelenti, hogy ki kell alakítani az analitikus és a szintetikus gondolkodás helyes kapcsolatát.

A számolás tanításában kezdetben analitikusan kell eljárni. Az 1-ből, mint egységből kiindulva kvalitatív módon mutatjuk meg a többi számot 1-től 10-ig. A számok írása a szemléletesebb római számokkal kezdődik, amelyek az arab számoknál kevésbé absztraktak. Ezt követi az arab számok használata. A számfogalom kialakítását történetekkel segítjük, hogy a gyerekek érzelmi kapcsolatot tudjanak kialakítani a számokkal, így ne csupán egy absztrakt szimbólum-rendszert lássanak a számokban. A számok bevezetését követi a négy alpművelet bevezetése. Az első években a fejszámolás képességének kialakítása kap nagyobb hangsúlyt és csak bemutató jelleggel ismerik meg a négy alpműveletet leíró matematikai jelrendszert. Tehát a szóbeliség kap nagyobb hangsúlyt a feladatok elvégzésénél. A matematikai műveleteket kezdetben analitikus módon - az egészből, az eredményből kiindulva - részekre bontással vezetjük be. Ezzel a módszerrel a gyerekek a matematika válaszok lehetőségének sokszínűségét is megtapasztalhatják. A négy alpművelet egyszerre kerül bevezetése. A számsorok ritmikus, mozgásos tanulása is elkezdődik.

A feladatokat általában közösen vagy kisebb-nagyobb csoportban oldják meg, az egyéni feladatmegoldások még ritkán jelennek meg.

Órakeret 120 óra

Előzetes tudás

A gyerekek számlálási képessége, eddigi számélményeik.

Tantárgyi fejlesztési célok

Elsődlegesen a számfogalom kialakítása a tanulóknál. Számjegyek írásának elsajátítása. A négy alpművelet segítségével a fejszámolás képességének fejlesztése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Számlálás és egyszerű fejszámolás 1-től 100-ig tartó számkörben. A számjegyek elsajátítása, kiindulva római/székely számjegyekből, amelyet az arab számjegyek bevezetése követ. Négy alpművelet bevezetése és alkalmazása a természetesen számok körében 1-20-ig terjedő számkörben. Fejszámolás gyakorlása a megadott számkörben. Az alpműveletekhez kapcsolódó alapvető matematikai műveleti jelek megismerése. Számsoros mozgásos bevezetése.

Kapcsolódási pontok

A számlálás az egész életünket átszövi. Minden első osztályban tanított tantárgy lehetőséget biztosít a számlálásra, a négy alpművelet gyakorlására.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Számlálás. Minőségi számfogalom. Összeadás, kivonás, szorzás, osztás.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók eligazodnak az 1-től 100-ig tartó számkörben. A számjegyeket ebben a tartományban felismerik. Fejben képesek egyszerű fejszámolásokat elvégezni a 100-as számkörben. Biztonsággal számolnak fejben és írásban a 1-20-ig terjedő számkörben.

4.3.3. 2. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A második osztályban folytatódik az első osztály tanulási folyamata. A feladatok még mindig szóban hangoznak el, és fejszámolás segítségével oldják meg a tanulók. A mozgásgyakorlatok továbbkísérik a számolástanulást. Tapssal, lépéssel és egyéb ügyességet fejlesztő gyakorlatokkal: ujjgyakorlatokkal, fonaljáték segítségével fejlesztjük a koncentrációs és memória képességet és a finom motorikus készséget. Az írásos feladatok egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a szóbeli megoldások mellett. Gyakoroljuk az analitikus és szintetikus formában megfogalmazott számolási feladatok leírását. A számsorok gyakorlásával egyidejűleg bevezetésre kerül a szorzótábla. A szorzótáblák elsajátítását segítik a számsorok grafikus megjelenítése.

Órakeret 120 óra**Előzetes tudás**

Az első osztályban kialakult számfogalom és a négy alpművelet ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók koncentrációs képességének fejlesztése. A számolás iránti érdeklődés fenntartása. A természetes számok fogalmának bővítése. A négy alpművelet számkörének bővítése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A számkör kibővítése. A négy alpművelet gyakorlása 100-as számkörben. Fejszámolás gyakorlása. A négy alpművelet gyakorlása (a feladatmegoldás alapja még mindig a fejszámolás). Több különböző számtani műveletet tartalmazó feladatok bevezetése és leírása. Egyszerű szöveges feladatok megoldása. Az oszthatóság szabályszerűségeinek vizsgálata a páros és páratlan számok megismerésével. Számsorok rendszeres gyakorlása, ismerete. A szorzótáblák bevezetése 1-től 10-ig.

Kapcsolódási pontok

Idegen nyelveken folytatódhat a számlálás és számolás. A formarajz szimmetria-formáiban is megjelenik a számolás, de a második osztály más tevékenységeiben is megvan a lehetőség a matematikai feladatok gyakorlására.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Számtani sorok vizsgálata, páros és páratlan számok, alpműveletek.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók képesek 100-as számkörben biztonsággal a négy alpműveletet elvégezni fejben és leírt formában. Ismerik a több műveletet tartalmazó feladatokat. Ismerik a páros és a páratlan számokat. Emlékezetből tudják a számsorokat és a szorzótábla egyszerűbb sorait.

4.3.4. 3. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Amíg a korábbi évfolyamokon a számlálást és számolási feladatokat konkrét feladatokhoz

kötöttük, addig a harmadik osztályban a számfogalmat a különböző mérésekkel és a mértékegységek bevezetésével általánosítjuk. A méréseket kezdetben alkalmilag választott, később szabvány egységekkel végezzük. A mérés-korszakban a gyerekek által a mindennapokban használt és „belakott” tereket vizsgáljuk. A mérés eszköze, a mérték az emberhez kötődik, ezzel szembesülnek a tanulók. A mértékegységek kialakulásának szociális szerepét és az egységes mértékegységek használatának fontosságát tapasztalják meg ezáltal. A mérés során a számegyenes bevezetésére is sor kerül.

Ebben az osztályban megismertetjük az írásbeli alpműveletekhez kapcsolódó feladatmegoldások módszereit, amelyek elsajátítása nagy hangsúlyt kap. Az „írásbeliség” a matematikában a helyi-és alaki értékek megértésében nyújt segítséget. A fejszámolás továbbra is lényeges eleme a matematika-tanulásnak. Ehhez kapcsolódóan a szorzótábla egyéni, emlékezetből való ismerete a tanév végéig megtörténik.

Órakeret 110 óra

Előzetes tudás

A négy alpművelet használata fejben és írásban a százas számtartományon belül. Számsorok és a szorzótábla kezdeti ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A számfogalom általánosabb fogalomná válik. Megismerik a tér, tömeg, űrtartalom és idő meghatározását, a tanult mértékegységeket alkalmazzák. Ezzel párhuzamosan megismerkednek az írásbeli számolás technikai eljárásaival. A közös feladatmegoldást egyre többször az egyéni feladat megoldások váltják fel.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Fejszámolás fejlesztése. Többjegyű számok összeadása és kivonása fejben. Számítási műveletek számkörének bővítése 1000 fölé. A számok helyi-és alaki értékének bevezetése. A négy írásbeli alpművelet bevezetése és gyakorlása. Kétjegyű számok szorzása írásban. Osztás egyjegyű számokkal írásban. Számok kapcsolatainak vizsgálata, osztó és többszörös fogalma. Mértékegységek ismerete, mérés választott és kialakított egységekkel. Tömeg, hosszúság, űrtartalom, idő fogalmának kialakítása.

Kapcsolódási pontok

Idegen nyelveken való számolás, tervek készítése a házépítés korszakban, mérések a kézimunkában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Mértékegységek. Becslés. Pontosság. Számegyenes. Írásbeli alpműveletek.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók biztonssággal számolnak az 1000 számkörben. Emlékezetből tudják a szorzótáblát. Ismerik a számok helyi- és alaki értékét. A négy alpműveletet képesek írásban is elvégezni. Ismerik a tömeg, a hosszúság, az űrtartalom és az idő mértékegységeit.

4.3.5. 4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekek fejlődésében a 9. életévük elérése körül lényeges változások mennek végbe. A

környező világ és belső világuk harmóniája „darabokra török”. A lelkükben végbemenő változásokhoz igazodik a számolás és matematika tanterve, amikor is a 4. osztályban a gyermekeket bevezetjük a törtszámok világába. Arra kell törekednünk, hogy a gyerekek megtapasztalják és megértsék a törtek lényegét. Ezután gyakorolják a törtekkel a négy alpműveletet, valamint az egyszerűsítést, bővítést, a közös nevezőre hozást és a törtek összehasonlítását.

A harmadik évfolyamban a mérés és az írásbeli alpműveletek során felmerült a maradék fogalma. A pozitív egész számok halmaza már nem elégséges, hogy ezt a problémát kezelni tudjuk. A közönséges törtek bevezetésével lehetőség nyílik a pozitív egész számok rendszeréből kilépni és új szempont szerint vizsgálni a világot. Az egész és a rész vizsgálata a gyermekben zajló változásokhoz is kapaszkodót biztosít.

Órakeret   **110 óra**

Előzetes tudás

A szorzótábla ismerte, a korábbi fejszámolási gyakorlatok és a négy alpművelet alkalmazása megfelelő alapot nyújtanak a törtek bevezetéséhez és a törtszámokkal való műveletek elsajátításához.

Tantárgyi fejlesztési célok

A megfigyelőképesség, az önálló, fegyelmezett, logikus, problémamegoldó gondolkodás fejlesztése. A matematikai tartalom képi, szóbeli és írásbeli kifejezőképességének fejlesztése.

A matematikatanulással kapcsolatos tevékenységformák, szokások bővítése, erősítése.

A bővülő matematikai tartalomnak megfelelően a matematikai fogalomalkotás képességeinek fejlesztése. A szám- és műveletfogalom elmélyítése, tartalmi bővítése. A számolási rutin fejlesztése. Az önállóság növelése a feladatok értelmezésében és megoldásában.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Fejszámolás gyakorlása. Számítási műveletek kiterjesztése 10 000-es számkörre. Írásbeli szorzás és osztás többjegyű számokkal. A műveletek közötti kapcsolat vizsgálata, műveleti sorrend és zárójel használata.

A közönséges tört fogalmának bevezetése. Azonos és különböző nevezőjű törtek összehasonlítása, átalakítása. Négy alpművelet a közönséges törtekkel.

Becslés, közelítő érték megkeresése. A kerekített értékek fogalmának kialakítása. A legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörös fogalmának megértése és használata.

Kapcsolódási pontok

Kézimunka-tervkészítés (keresztiszemes hímzés), zenetanulás, anyanyelvi beszédképzés (különböző ütemű dalok, versek éneklése, mondása)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Bennfoglalás. Egyenlő részekre osztás. Közönséges tört. Áltört, vegyes tört. Számláló, nevező. Reciprok fogalma. Egyszerűsítés, bővítés. Közös nevező. Összevonás. Tört szorzása és osztása egész számmal. Alpműveletek törtszámokkal.

A fejlesztés várt eredményei

Elsajátítják az írásbeli szorzás és osztás műveletét többjegyű számokkal. Ismerik a törtszámokat és a hozzájuk kapcsolódó fogalmak jelentéseit. Elsajátítják a négy alpműveletet a közönséges

törtekkel. A tanulók ismerik a közös osztó és közös többszörös fogalmát. Képesek összehasonlítani a törteket.

4.3.6. Bevezetés 5-8. évfolyam

A 11-12. életévüket betöltött gyermekek gondolkodási-logikai képessége lehetővé teszi, hogy a már meglévő tudásukat rendszerezni tudják. Ez a lépés, amely 7. osztálytól megjelenik az algebrában, elvezet a számolási folyamatok megfigyelésén át az általános érvényű összefüggések felismeréséhez. Ha a diákok gyakorlatot és biztonságot szereznek a matematikai törvények megismerése és a műveletek végzése során, magabiztossá válnak a matematikai feladatmegoldásokban. Ebben az életkorban felébreszthetjük a diákokban a világ iránti érdeklődést, ha a gondolkodást praktikus életszükségletekre, követelményekre irányítjuk. A számolás a gondolkodás területén végzett aktív akaratnevelés.

A geometria a legalapvetőbb fogalmak megismerésén át elvezet a világban lévő törvényszerűségek felismeréséhez. Ez a folyamat sokkal könnyebben sikerül, ha a diákok megismerik a geometriai törvényszerűségek mellett a szerkesztett formák szépségét is. Amit csodálkozással tapasztalnak meg az 5. osztályos szabadkézi geometriában, azt gondolati úton tanulmányozzák a 6-7. és a 8. osztályokban. A diákoknak meg kell ismerniük a matematika tanulásához szükséges nyelvi-logikai szerkezeteket, a köznyelvi és a matematikai nyelv különbözőségét és a szaknyelv szoros kötődését a tantárgyhoz.

4.3.7. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A négy alapl művelet összekapcsolása, műveletek sorrendje. Számelméleti alapok. Műveletek közösleges törtekkel. A tizedes törtek bevezetése. Műveletek tizedes törtekkel. Szabadkézi geometria.

Órakeret 116 óra

Előzetes tudás

A négy alapl művelet az egész számok körében (írásban és fejben). A tört fogalma, műveletek közösleges törtekkel.

Tantárgyi fejlesztési célok

A 4. osztályban bevezetett törtszámítást gyakorolják. Az egyszerűsítést, bővítést a nevezők prímtényezőkre bontásával végzik. Ezt követik a tizedes törtek, mint a tört számok használata a mindennapokban. A maradékos osztás bevezetése után a diákok az 5. osztályban fedezhetik fel a tizedes törtekkel való számolás praktikusságát. Kifejlesztjük a gyermekekben azt a képességet, hogy az egész és törtszámokkal, valamint a tizedes törtekkel biztosan számoljanak. Az 5. osztályos szabadkézi geometriát a kör és az egyenes kettősségével kezdjük. Ahhoz, hogy a diákok számára ez a két mértani alakzat a lehető legintenzívebb élménnyé váljon, ajánlatos először körző és vonalzó nélkül, szabad kézzel rajzolni. A történelem órákon mesélt ó-egyiptomi történetekkel összefüggésben lehet tárgyalni Pitagorasz zsinórját (a derékszög kifeszítéséhez) és így a diákok először találkozhatnak Pitagorasz nevével.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A fejszámolás állandó gyakorlása.

A négy alapl művelet összekapcsolása, műveletek sorrendje.

Prím- és összetett számok.

Két szám közös osztói, közös többszörösei, legnagyobb közös osztó, legkisebb közös többszörös meghatározása (a nevezők prímtenyezőkre bontása).

Számolás törtekkel.

Törtek ábrázolása számegyenesen.

A tizedes törtek bevezetése.

A helyi érték táblázat ritmikusan, mozgásszerűen és minőségileg bevezetve.

A tizedes tört és a helyi érték kapcsolata.

Számolás tizedes törtekkel, a tört számítás begyakorlása.

Kerekítés.

Mértékegységek, mint tizedes törtek.

A szabadkézi geometria elvezet a mértani alakzatokhoz.

Kör, négyzet, háromszög (egyenlő oldalú-, egyenlő szárú-, derékszögű háromszög).

Színezéssel és fantáziával különféle minták érhetők el. A gyermekek kiszínezik ezeket a virágszerű formákat és ezáltal új geometriai formákat fedeznek fel.

Kapcsolódási pontok

Nővénytán epocha (virágszerű geometriai formák, szimmetriák vizsgálata).

Történelem epocha (egyiptomi törzs törtek, Pitagorasz zsinór).

Kulcsfogalmak / fogalmak

Prím- és összetett szám fogalma. Közös osztó, közös többszörös fogalma, legnagyobb közös osztó, legkisebb közös többszörös fogalma. Tizedes tört.

Kör, négyzet, háromszög szemléletes fogalma.

A fejlesztés várt eredményei

Az írásbeli szorzást, osztást a többjegyű természetes számokkal megbízhatóan végzik. A gyermekek ismerik a prím- és összetett számokat, a prímtenyezős felbontást, a legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörös meghatározását. Ismerik a számok tizedestört alakját. Képesek összehasonlítani a tizedes törteket. A négy alpműveletet tizedes törtekkel képesek elvégezni. Felismerik a szabadkézi geometria során megismert alapvető síkbeli geometriai alakzatokat.

4.3.8. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tanulók megismerkednek a racionális számokkal és a négy alpműveletet is ebben a számkörben végzik. A százalékszámítást elsajátítják és alkalmazzák feladatokban. Az euklidészi szerkesztés elemeinek segítségével szabályos sokszögeket, háromszögeket szerkesztenek. Megismerik a háromszögek és négyszögek fajtáit és tulajdonságait.

Órakeret 136 óra

Előzetes tudás

Közönséges és tizedes törtekkel végzett műveletek ismerete.

A geometria elemeinek és alakzatainak tapasztalati úton szerzett ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók megismerkednek a százalékszámítással, mint a matematika gyakorlati alkalmazásával.

Körzővel és vonalzóval pontos szerkesztések végeznek, képesek a szerkesztés menetének leírására. A geometriai törvényszerűségeket és összefüggéseket felismerik, bizonyítják a háromszögek egyszerű tételeit.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

4.3.8.1. Összetett aritmetikai feladatok végzése a nem negatív racionális számok körében.

Egyenes és fordított arányosság. Arányos osztás.

Százalékszámítás, az alap, a százalékláb és a százaléérték kiszámítása arányos következtetéssel.

A százalékszámítás alkalmazása a kereskedelmi számításokban: kamat-, árengedmény-, átváltás-, nyereség- és veszteség-, áfa-számítás valamint a képletek használatának általános bevezetése az egyszerű kamatszámítás segítségével.

A negatív egész számok bevezetése

A négy alapművelet a negatív számokkal.

Szabályos sokszögek szerkesztése a kör egyenlő részekre történő osztásával.

Háromszögek szerkesztésének alapesetei speciális (egyenlő szárú, egyenlő oldalú, derékszögű) és általános háromszögre.

A háromszögek belső szögeinek összege.

A szögek fajtái, nevezetes szögpárok és tulajdonságaik.

Négyszögek fajtái és elemi tulajdonságaik.

Kapcsolódási pontok

Kertművelés, földrajz (tájékozódás a valóságos viszonyokról térkép és egyéb vázlatok alapján, arányos becslés)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az egyenes és fordított arányosság definíciója. A százalék, alap , százalékláb, százaléérték fogalma. Számok ellentettje, abszolút értéke. Hegyesszög, tompaszög, homorú szög, egyenesszög és a teljesszög fogalma. Egyállású-, váltó-, mellékszögek. Háromszögek egybevágósága. A négyszögek fajtái (négyzet, téglalap, paralelogramma, rombusz, trapéz, deltoid)

A fejlesztés várt eredményei

A diákok készség szinten végzik a műveleteket a nem negatív racionális számok körében. Az egyenes és fordított arányosságot felismerik és alkalmazzák egyszerű, konkrét feladatokban. Ismerik a százalékszámítás fogalmait (alap, százaléérték, százalékláb), és ezek kiszámításának módját. Képesek körzővel és vonalzóval pontos szerkesztések elvégzésére. Szerkesztési feladatokban önállóan tudják alkalmazni a szakasz- és szögfelezést, szögmásolást, képesek adott egyenessel párhuzamos és adott egyenesre merőleges egyenesek szerkesztésére. Ismerik a háromszögek és négyszögek fajtáit és tulajdonságait. A nevezetes szögpárokat, a háromszögek és a négyszögek belső szögeinek összegét alkalmazzák egyszerű feladatokban.

4.3.9. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Bevezetés az algebraiba. Elsőfokú egyismeretlenes egyenletek megoldása. Pozitív egész kitevőjű hatványozás az egész számok körében. Egybevágósági transzformációk. Kerület- és területszámítás.

Órakeret 126 óra**Előzetes tudás**

A négy alapművelet végzése a racionális számok körében.

Tételek, síkbeli alakzatok ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az algebra bevezetésével a műveletfogalmat mélyítjük el és terjesztjük ki. Az egyenletek megoldása során a mérlegelv tudatos alkalmazására törekszünk, az eredmény ellenőrzése során a diákok megtanulják saját gondolkodásuk kontrollját és fejlődik az önellenőrző képességük. A geometriában a tanulók rendszerező képességét és a helyes kommunikációs képességet fejlesztjük.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A négy alapművelet végzése racionális számokkal több zárójeles feladatokban, a műveletek tulajdonságainak alkalmazásával.

A végtelen szakaszos tizedes törtek vizsgálata, a maradékos osztástétel.

A pozitív egész kitevőjű hatványozás fogalma és műveleti tulajdonságai.

2, 3, 5 hatványai, négyzet- és köbszámok.

Négyzetre emelés és gyökvonás teljes négyzetből.

Összefüggések a szorzótáblában.

Grafikus formában megadott egyszerű statisztikai adatok vizsgálata és belőlük következtetések levonása.

Algebrai kifejezések fogalma, értéke, összevonása és szorzása.

Elsőfokú egyenletek zárójelekkel, törtekkel és gyakorlati alkalmazásuk feladatok megoldásában.

Arányok és aránypárok.

A négyszögek fajtái és szimmetriájuk, származtatásuk.

Logaritmikus spirál és archimédeszi - spirál, levélformák szerkesztése.

Egybevágósági geometriai transzformációk: tengelyes- és középpontos tükrözés, pont körüli elforgatás, párhuzamos eltolás fogalma, tulajdonságai.

Pitagorasz- tétel, a tétel bizonyítása. és alkalmazása.

Szimmetrikus alakzatok vizsgálata.

A kör és egyenes kölcsönös helyzete.

A kerület és terület fogalma, a háromszög és a négyszögek kerület- illetve terület képletei.

Egyszerű perspektíva vázlatok.

Kapcsolódási pontok

Történelem (a reneszánsz), rajzolás (perspektivikus ábrázolás), fizika (az emelőtörvény alkalmazásának matematikai alapjai).

Kulcsfogalmak / fogalmak

Véges és végtelen szakaszos tizedes törtek fogalma. Az egész számok pozitív egész kitevőjű hatványának fogalma. Algebrai kifejezés, egynemű és különnemű algebrai kifejezés, egy- illetve többtagú algebrai kifejezés fogalma. Mérlegelv. Tengelyes- és középpontos tükrözés, pont körüli elforgatás, párhuzamos eltolás fogalma. Szelő és érintő. A tengelyes -, középpontos és forgás szimmetria. A kerület és a terület fogalma.

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek tudatosan alkalmazzák a mérlegelvet elsőfokú egyismeretlenes egyenletek megoldásában. Képesek szöveges feladatokat egyenlettel, illetve következtetéssel megoldani. Ismerik a pozitív egész kitevőjű hatványozás fogalmát és műveleti tulajdonságait. Az egybevágósági transzformációkat (tengelyes- és középpontos tükrözés, elforgatás, párhuzamos eltolás) képesek végrehajtani. Felismerik a szimmetriákat és tulajdonságaikat alkalmazzák háromszögek és négyszögek vizsgálatában. Képesek a tanult kerület-, s terület- képletek alkalmazására. Ismerik a Pitagorasz-tételt, és alkalmazzák alakzatok egyes hiányzó adatainak meghatározására.

4.3.10. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Elsőfokú kétismeretlenes egyenletrendszerek, elsőfokú egyenlőtlenségek. Szöveges feladatok megoldása egyenlettel, illetve egyenletrendszerrel. Négyzetgyökvonás. A háromszögek nevezetes vonalai, a kör és érintői. Térgeometria, felszín és térfogatszámítás. Bevezetés a valószínűségszámításba.

Órakeret 126 óra

Előzetes tudás

Elsőfokú egyismeretlenes egyenletek megoldása. Algebrai kifejezés fogalma, összevonása. Pozitív egész kitevőjű hatványozás az egész számok körében. Geometriai alakzatok felismerése, tulajdonságaik, kerület és terület képleteik.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mérlegelvtudatos alkalmazása, értő, elemző olvasás, az összefüggések felismerése, modellezése. A következtetési képesség fejlesztése és az eredmények realitásának megítélése. Tájékozottság a koordináta-rendszerben. Függvényszemlélet kialakítása az algebrában és a számolási készség fejlesztése. Tapasztalatszerzés események megfigyelésben, relatív gyakoriság meghatározásában.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az algebrában a műveletek tulajdonságai (kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás).

Többtagú algebrai kifejezések szorzása és szorzattá alakítása.

Elsőfokú, kétismeretlenes egyenletrendszerek és elsőfokú egyenlőtlenségek megoldása.

Szöveges feladatok megoldása egyenlettel, egyenletrendszerrel.

Négyzetgyök fogalma, négyzetgyökvonás.

Számrendszerek. Bináris aritmetikai (számolás kettes alapú számrendszerben).

Valószínűségi kísérletek, gyakoriság, relatív gyakoriság, az átlag kiszámítása néhány elem esetén.

Descartes-féle derékszögű koordináta - rendszer, egyszerű lineáris kapcsolatok táblázata, grafikonja. Lineáris függvények.

Elsőfokú egyismeretlenes egyenlet, illetve elsőfokú kétismeretlenes egyenletrendszerek grafikus megoldása.

A kör kerülete, területe.

Thalész-tétel, a kör és érintői, az érintősokszög fogalma.

A háromszögek nevezetes vonalai, beírt köre, körülírt köre.

Hasonlósági transzformációk (nagyítás, kicsinyítés).

Platóni testek (tetraéder, oktaéder, hexaéder, dodekaéder, ikozaéder), Euler-tétel.

Testek felszíne és térfogata (kocka, téglatest, gúla, hasáb, henger és kúp).

A sokszögek kerülete és területe, a szabályos sokszögek szögei, tulajdonságai.
Feladatok a Pitagorasz-tétel alkalmazásával.

Kapcsolódási pontok

Fizika (Folyadékok törvényeinek vizsgálatában, optikai számítási feladatokban)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Magasságvonal, középvonal, súlyvonal, szögfelező, oldalfelező merőleges. Háromszögek beírt és körülírt köre. Gyakoriság, relatív gyakoriság, átlag. Descartes-féle derékszögű koordináta-rendszer, koordináták (abszcissza, ordináta). hasonlósági transzformáció

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek biztosan dolgoznak elsőfokú egyismeretlenes egyenletekkel, egyenletrendszerekkel és alkalmazzák azokat egyszerű szöveges feladatok megoldására. Ismerik a műveletek tulajdonságait (kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás). Készség szinten tudnak pontot ábrázolni a derékszögű koordináta-rendszerben. Képesek elsőfokú függvények ábrázolására. Tudnak algebrai kifejezéseket összevonni, többtagú kifejezéseket szorozni és szorzattá alakítani. Képesek háromszögekkel és négyszögekkel kapcsolatos feladatokat elvégezni. Ismerik a Thalész- és Pitagorasz-tételt és képesek háromszögek és négyszögek ismeretlen adatainak kiszámítására. Képesek a tanult kerület-, terület-, felszín-, és térfogat-számítási képletek alkalmazására egyszerű gyakorlati feladatokban.

4.4. Történelem

4.4.1. Bevezetés

A történelemtanítás alapvető célja az, hogy segítsen megérteni a világot, amelyben élünk. A történelem – mint az emberiség múltjának ismerete – az emberi tudat fejlődésének folyamatára világít rá. A múlt tanulmányozása során felfedezzük a különböző történelmi korokat és kultúrákat, hogy azokat összehasonlíthassuk saját korunkkal. A történelem megismerése segít megérteni és feltárni a jelenkor összefüggéseit is. A történelem tanítása a jelenkorból, az adott helyzetből indul ki. Ez nem csak azt jelenti, hogy a jelenkorra vonatkozó, történelemmel kapcsolatos témakörökkel és azok hátterével foglalkozunk, hanem azt is, hogy a kiindulási pont megválasztásában a gyermekek életkorát, fejlettségét és érdeklődését is figyelembe vesszük. A történelemtanterv vezérmotívuma az emberiség tudatfejlődési folyamata és az egyes gyermek tudatfejlődése között meglévő párhuzam. Ez a tantervi anyag kiválasztásának szempontjait is meghatározza. A tanár példákban, a történelmi személyek és események képszerű megjelenítésén keresztül mutatja be a történelmi fejlődést előidéző erők meghatározó jellemzőit. A történelmi tanulmányokhoz nemcsak a múlt, hanem a jövő is szorosan hozzátartozik. A minden egyes emberben benne rejlő lehetőségek jelentik azt a forrást, melyet a tanulás során fel kell tárunk. A tanulók várhatóan felismerik, hogy a különböző történelmi kultúráknak, vallásoknak, az egyes népek és nemzetek történelmi küldetésének mind megvolt a maga fontos szerepe az emberiség fejlődésében. Tisztelet ébred bennük az egymástól eltérő kultúrák, vallások, népek iránt, tisztelet és felelősségérzet a saját kultúrájuk iránt. Felismerik, hogy az emberi faj fogalma magába foglal minden népet, és az egyes népek kölcsönös függőségben, egymásra utalva élnek. Minden nemzedéknek megvan a maga felelőssége a történelem alakításában. Az emberi szabadság alapjainak lerakásához a történelemtanítás úgy járulhat hozzá, ha nem szabja meg a jövő generációjának gondolkodását, nem kész ideológiákat kíván átörökíteni, hanem segíti az önálló ítéletalkotás és gondolkodás, az erkölcsi értékek és a szociális érzékenység kialakulását. A mi

felelősségünk, hogy olyan képességek kialakulását segítsük, amelyek által a felnövő fiatalok lelkesen és bátran lépnek az életbe és formálják jövőjüket.

4.4.2. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tanulók ebben az életkorban figyelmesebbé, érdeklődőbbé válnak a világ iránt, egyre jobban belehelyezkednek az őket körülvevő valóságba. A gyermekeket megismertetjük az első valóságos történelmi fogalmakkal. Az évfolyam témája alapvetően az ókor: az ősi India, Perzsia, Mezopotámia és Egyiptom kultúrája (lehetséges még: ókori Kína, Közép- és Dél-Amerika kultúrája), történetek a görög mitológiából, görög történelem Homérosz idejétől Nagy Sándor koráig. A tanulók élményszerűen, a tanár képszerű elbeszélése alapján tapasztalják meg, mennyire eltérőek az ókori nagy kultúrkorszakok. Megfigyelhetik, hogy a földrajzi környezet és az akkori éghajlat mennyiben befolyásolta egy adott társadalmi kultúra kialakulását. Példákon keresztül a tanár bemutatja, hogyan alapozták meg a régmúlt idők a mai kultúránkat. Felébresztjük bennük azt az érzést, hogy a Föld népei együtt bontják ki az emberi civilizáció virágát, melyben minden kultúrának megvan a maga sajátossága, szerepe, ugyanakkor mindegyik hozzátartozik a történelem folyamatához, és szorosan kapcsolódik a jelen kultúrához is. Így a gyermekek látóköre nem zárul le saját földrajzi határaiknál, megélik az emberiség egyes kultúráinak egymással való kapcsolatát.

Órakeret 80 óra

Előzetes tudás

Előzetes szaktárgyi ismeretek nem szükségesek. Ebben az életkorban minden egészséges gyermekben megjelennek olyan képességek, melyek lehetővé teszik a történelmi múlt jelenségeinek megértését. Értelmi fejlődésüket az jellemzi, hogy jobban felfogják a kérdések, jelenségek reális, racionális vonatkozásait. A képi elem a gondolkodás folyamatában továbbra is fontos szerepet játszik a gyermekek tudatában, de kezdetét veszi az a folyamat, amikor a fogalmak alkotása és megértése már nem annyira az egyes képek és gondolatképek alkotásán alapul, hanem azon, hogy képesek tiszta, tényszerű, érzésektől mentes fogalmakat felfogni. Azáltal, hogy növekszik az emlékezőtehetségük, kialakul az időérzékük is. Emlékeztük fejlődésével egyre inkább képesek visszatekinteni a múltba.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók megismerik az első valóságos történelmi fogalmakat és a tér- és időbeli tájékozódás alapelemeit. A tanári elbeszélés alapján megfigyelhetik a földrajzi környezet és éghajlat és egy adott társadalmi kultúra kialakulása közötti alapvető összefüggéseket. Felismerik az ókori nagy kultúrkorszakok közötti különbségeket. Példákon keresztül megfigyelik a múlt és jelen életviszonyai közötti különbségeket és párhuzamokat. A történelmi események elbeszélése és leírása által fejlődik a szóbeli és írásbeli kifejezőkészségük.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Javasolt témakörök:

Az ókori India:

A Védák, az indiai mitológia (Upanishad és Bhagavad-gítá), a kasztrendszer kialakulása, a kasztok élete, Krisna gyermekkora, Krisna és Arjuna, a hindu vallás fejlődésének bemutatásához Buddha élete

Az ókori Kelet világa:

Az ősi perzsa kultúra (a letelepülő közösségek fejlődése, a földművelés és az állattenyésztés kezdetei, Zarathustra élete, szövegek az Avestából)

Mezopotámia városi kultúrái (a Gilgames eposz, az ékírás fejlődése, zikkurátok, Hammurabi törvényei)

Az ősi egyiptomi mitológia motívumai, a Nílus völgyének földrajza hogyan hatott az egyiptomiak életéről és halálról kialakult elképzeléseire, példák az egyiptomi kultúra nagy vívmányaira (piramisok, királysírok, hieroglifák, öntözőrendszerek), az állam kialakulása, a Nílus völgyének földrajza hogyan hatott az egyiptomiak életéről és halálról kialakult elképzeléseire

Az ókori görögök:

Történetek az Iliászból és az Odüsszeiából

A görög poliszok felemelkedése (Athén, Spárta - különbségek)

A görög-perzsa háborúk eseményei és hősei

Periklész kora (művészetek, tudományok, hétköznapi élet)

Nagy Sándor és a görög kultúra elterjedése

További lehetőségek:

Közép- és Dél-Amerika ősi indián kultúrái

Az ókori Kína

Fejlesztési követelmények:

Ismeretszerzés hallott elbeszélő szövegekből

Híres emberek, történelmi személyiségek jellemzése

Történelmi jelenetek eljátszása különböző szereplők nézőpontjából

A különbségek felismerése (pl. Athén-Spárta), és a változások nyomán követése (pl. letelepedés, városok kialakulása) egy-egy történelmi jelenség kapcsán

Események, történetek elbeszélése élőszóban és írásban

Történelmi események helyszínének megkeresése térképen

Egyszerű történelmi térkép készítése

Időmeghatározás más ismert eseményre, jelenségre való utalással (pl. A görög-perzsa háborúk után, Nagy Sándor uralkodása idején), Krisztus előtt, Krisztus után

Események, tárgyak, személyek stb. időrendbe állítása

Kiegészítő anyag gyűjtése gyermekek számára készült ismeretterjesztő könyvekből

A helyi gyermekkönyvtár használatának megismerése

Kapcsolódási pontok

Euritmia (kulturkorszakok), Földrajz (tájékozódás történelmi térképeken), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása), Irodalom (mitológiai történetek, Homérosz művei, fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése), Testnevelés (Waldorf-olimpia)

Kulcsfogalmak / fogalmak

időszámítás, kasztrendszer, földművelés, ékírás, hieroglifa, törvény, uralkodó, városállam, háború, ókor

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek kezdi megkülönböztetni a régmúltat, a múltat és a jelent

A tanult történelmi eseményeket időrendbe tudja állítani

Képes megnevezni az események helyszíneit és azokat térképen megkeresni

Képes társaival történelmi szituációk eljátszására, megjelenítésére

A történeti anyagot meg tudja jegyezni a tanár elbeszélése alapján, a történelmi személyiségeket röviden jellemezni tudja

A megismert történelmi fogalmakat alkalmazza

Rajzot, festményt, modellt tud készíteni történelmi eseményről, helyszínről, élethelyzetről, tárgyokról

Tanult történelmi eseményekre jellemző vonásokat ki tud emelni képben

A tanultakat képes kiegészíteni a gyermekirodalomból származó információkkal

Tájékozódni tud a gyermekkönyvtárban

4.4.3. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tananyag kb. 2000 évet fog át, az ókori római történelmet és a középkort egészen Kr. u. 1400-ig. Ebben az életkorban a gyermek kezdi megérteni az ok-okozati összefüggéseket, fontossá válik számára, hogy a tanult történelmi eseményeknek, jelenségeknek milyen előzményei és következményei vannak. Egyre inkább előtérbe kerül a letisztult, tárgyilagos gondolkodás. A tanulók látóköre kiszélesedik, személyiségük egyre erősebben, karakteresebben nyilvánul meg. Különösen érzékennyé válnak az igazságosság és a jogosság kérdésében. Pontosan ismerniük kell kötelességeiket és a szabályokat. Önmaguktól és másoktól is elvárják ezek következetes betartását. Hasonló folyamatokat élhetnek meg a római történelem tanulmányozása kapcsán az emberiség fejlődésére vonatkozóan. A korai középkor tanítása során a rómaiak világához képest új lehetőség nyílik meg a béke és a keresztényi szeretet átélésével. Korunkban is erős vágyat tapasztalunk az erőszakmentes világ megszületése iránt. A gyermek megérti, hogy a görög-római és a középkor történelmének egészen a mai napig tartó hatásai vannak (pl. köztársaság, városi polgár, polgári jog, kereszties hadjáratok, arab kultúra hatásai a tudományokra, kereskedelemre).

Órakeret 70 óra

Előzetes tudás

Az 5. osztályban megismert általános történelmi fogalmakat megérti és használja. Ebben az életkorban a gyermek már képes arra, hogy a történelmi okság fogalmát megértse.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók világosan megkülönböztetik a jelen, múlt és régmúlt fogalmát. A megadott történelmi témákhoz kapcsolódó fogalmakat élőbeszédben is használják. Egyszerű kronológiai számításokat végeznek. A szóbeli beszédek és viták megismerése során az érvekkel alátámasztott kulturált vita technikáját és szabályait gyakorolják. Tanári segítséggel megértik az egyszerű írásos források szövegét.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Javasolt témakörök:

Az ókori Róma:

Az ókori Róma alapítása (Romulus és Remus, a királyság kora, patríciusok és plebejusok harca, a római vallás)

A Római Birodalom felemelkedése (államszervezet, a köztársaság megszilárdulása, római jog)

Hadvezérek, csaták, uralkodók az ókori Rómában (pun háborúk, Scipio és Hannibál, Julius Caesar és hadserege, császárság, Augustus kora)

Hétköznapi élet, műveltség az ókori Rómában (híres szónokok, Róma, az ókori nagyváros, élet Pannónia provinciában)

A középkori Európa:

A kereszténység elterjedése a Római Birodalomban (Szent Pál élete, keresztényüldözések, korai keresztény közösségek, a keresztény egyház kialakulása, Nagy Constantinus)

A népvándorlások kora (Róma hanyatlása, gótok, hunok)

Nagy Károly és a frank birodalom

Az iszlám vallás, az arab hódítás és kulturális hagyatéka

A középkori élet színterei és szereplői (uradalmak, kolostorok, városok, egyházi műveltség, katedrálisok)

A lovagi életmód és a kereszties hadjáratok, a templomos rend

A pápaság és császárság harca

A középkor technikai újításai (vízimalom, szélmalom, lovagi páncél)

A magyarság történetének kezdetei és beilleszkedése Európába:

Történetek a magyarság vándorlásáról és a honfoglalásról, a kalandozások

Az államalapítás (Géza és Szent István, pogánylázadások, Szent Gellért legendája)

Az Árpád-ház uralkodói, szentjei (Szent László legendák, IV. Béla és a tatárjárás, élet a várakban)

Városfejlődés Károly Róbert és Luxemburgi Zsigmond idején

Hunyadi János a török ellenes küzdelmek élén

Fejlesztési követelmények:

Gyermekkönyvek, lexikonok, térképek segítségével a tananyag önálló kiegészítése

Ismeretszerzés olvasott elbeszélő szövegekből

Ismeretszerzés tárgyak, épületek közvetlen megfigyeléséből

Történetek kapcsán néhány mondatos összefüggő szöveg írása

A műveltségi területhez kapcsolódó rövid szövegek olvasása

Információgyűjtés adott témához segítséggel könyvtárban, múzeumokban

Kérdések önálló megfogalmazása a tárgyalt témával kapcsolatban

Fogalmazás írása valamely történelmi-társadalmi témáról

A történelmi térképeken a változások nyomon követése

Kapcsolódási pontok

Földrajz (Európa), Angol nyelv, Német nyelv (a korszakhoz kapcsolódóan az adott nép mondáinak olvasása), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása), Irodalom (fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése)

Kulcsfogalmak / fogalmak

középkor, város, polgár, kereszténység, vallás, hadjárat, csata, egyház, pápa, császár, népvándorlás, szerzetes, lovag, honfoglalás, államalapítás, Kr. e., Kr. u., évtized, évszázad, évezred

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes a megismert történelmi élethelyzetek, események és mai életünk közötti párhuzamok felismerésére

Képes a képi és szöveges információkat együtt kezelni

Történelmi személyek vagy csoportok konkrét tetteit képes megindokolni

Képes a különböző léptékű térképeken tájékozódni

A történelmi és földrajzi atlaszt össze tudja hasonlítani az egyes időszakokra és helyszínekre vonatkozóan

Korabeli használati tárgyak funkcióit képes felismerni

Egyszerűbb korabeli szöveget tanári segítséggel fel tud dolgozni
Egyszerű mennyiségi mutatókat (lakosság, terület) össze tud hasonlítani és értelmezni
A képek közötti összefüggéseket felismeri, rendszerezi
Tárgyi és építészeti emlékeket megfigyelve kérdéseket tud megfogalmazni
Képes összefüggően beszélni megadott történelmi témáról a megismert fogalmak felhasználásával
Tanári segítséggel felismeri a történetek alapján elkülöníthető korszakok jellegzetességeit
A történelmi térképek segítségével országok területi változásait nyomon tudja követni

4.4.4. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban a tanári tekintély új, megváltozott szerepben jelenik meg. Ennek megfelelően a tanítás módja is megváltozik, egyre inkább helyet kap a tanuló önálló véleményalkotásának fejlesztése. A serdülőkor kezdetén állunk, amikor a gyermek szeretné felfedezni a világot, hasonlóan ahhoz, ahogy az emberiség történetében a XV. századtól az új világ felfedezése elkezdődött. Ezzel a korszakkal indul a 7. osztályos történelemtanítás. A tanuló előtt most a reneszánsz embere áll, aki egyre inkább saját megfigyeléseinek adott hitelt. Felfedezési vágya megnyilvánult a tudományok, a művészetek, a gazdasági- és a hétköznapi élet területein, és tükrözte világképének emberközpontúságát. Ez a korszak egyben a tudományok megszületésének kezdete is. A történelemórák anyagának megértését segíti, ha a tanuló látja a történelmi események tágabb összefüggéseit, s ezt saját felfedezéseivel, következtetéseivel is összekötheti. Ezáltal világossá válik számára, hogy a történelmi események nem véletlenszerűen következnek be, előzményeik és következményeik egyformán szerteágazóak. A tananyag a kulturális és a technikai fejlődés szemszögén át, a nagy földrajzi felfedezések korától a modern kor kezdetéig tartó mintegy 300 évet öleli fel. A felfedezések, találmányok (iránytű, távcső, óra, lőpor) és a kereskedelem, illetve a vallási élet új formáinak bemutatása során a tanuló ráébredhet, hogy egy új, eddig még nem létező dolog milyen forradalmi változást képes előidézni.

Órakeret 60 óra

Előzetes tudás

Az 5–6. osztályban megismert általános történelmi fogalmakat megérti és használja. Minden területen sokkal nagyobb önállósággal képes dolgozni. A világ jelenségei iránti tudásvágy mellett megjelennek az egymás iránti figyelem és az önreflexió képességének első megnyilvánulásai. Megjelenik az absztrakt gondolkodás képessége.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az életrajzokról, az életképekről szóló önálló könyvtári kutatómunkák és kiselőadások nagyobb teret kapnak. A tanulók tájékozódnak a korosztályuknak készült lexikonok, ismeretterjesztő könyvek körében. Jártasságot szereznek a csoportmunkában. A vázlatkészítésen keresztül gyakorolják a lényegkiemelés képességét. Szerepjátékokban és színdarabokban jelenítik meg a tanult korszak történelmi alakjait, élethelyzeteit. A történelmi eseményekről kronologikus táblázatot készítenek. A különböző léptékű történelmi térképeken összehasonlító munkát végeznek.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Javasolt témakörök:

Háborús konfliktusok és hatalmi törekvések Európában (a százéves háború, Jeanne d'Arc)

A nagy földrajzi felfedezések (az előzmények: a hajózás technikai fejlődése, csillagászat, Tengerész Henrik szerepe, Kolumbusz utazásai, spanyol hódítás, Magellán, Vasco de Gama, az Újvilág kulturális és gazdasági hatásai, a gyarmatosítás, rabszolga-kereskedelem)

A humanizmus és a reneszánsz (Firenze felemelkedése, a Mediciek, Leonardo da Vinci, Michelangelo, művészetek és tudomány)

Hunyadi Mátyás portréja, a reneszánsz Magyarországon

Magyarország társadalma és gazdasága a XV–XVI. században (bárók, nemesek, jobbágyok, parasztfelkelések, bányászat)

A tudományos világkép átalakulása a XV–XVII. században (könyvnyomtatás, Galilei, Kepler, Kopernikusz)

Vallási újítók (Husz János, Luther Márton)

Az Oszmán Birodalom terjeszkedése

Végvári küzdelmek, hétköznapiak a három részre szakadt Magyarországon

A gazdasági és kereskedelmi élet fejlődése a XVI–XVII. században (manufaktúrák, itáliai bankok, Fuggerek, Hanza-városok)

VIII. Henrik kora Angliában (anglikán egyház, küzdelem a tengerekért, William Shakespeare világa)

Az Erdélyi Fejedelemség virágkora Bethlen Gábor idején

A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc

Fejlesztési követelmények:

Különböző emberi magatartás-típusok, élethelyzetek megfigyelése

Kulcsszavak és kulcsmondatok keresése szövegekben

Önálló információgyűjtés adott témához, rövid szöveges tartalmi ismertető készítése

Segédkönyvek, kézikönyvek, lexikonok, atlaszok használata

Az olvasmányokról lényegyet kiemelő jegyzetek készítése

A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben

Társadalmi-történelmi, erkölcsi problémák felismerése, megfogalmazása

Az emberi (történelmi) cselekvés és annak következménye közötti kapcsolat felismerésének gyakorlása

Önálló vélemény megfogalmazása eseményekről, személyekről

A különbségek felismerése és a változások nyomon követése egy-egy történelmi jelenség kapcsán

Szóbeli beszámoló önálló gyűjtőmunkával szerzett ismeretekről

Rajzos vázlat készítése

Néhány kiemelt esemény, jelenség időpontjának ismerete

A tanultak elhelyezése az időben a kiemelt időpontokhoz képest

Kapcsolódási pontok

Földrajz (Afrika, csillagászat), Fizika (tudománytörténet), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása), Irodalom (fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése)

Kulcsfogalmak / fogalmak

felfedezés, hódító, konkvisztádor, rabszolga, gyarmat, kereskedelem, nemesfém, reneszánsz, építészet, könyvnyomtatás, újkor, manufaktúra, reformáció, végvár, szultán, ostrom, janicsár, szabadságharc, kuruc, labanc, fejedelem, országgyűlés

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek tájékozódni tud a korosztálynak készült történelmi tárgyú lexikonok, ismeretterjesztő könyvek körében

Kiselőadást, rövid szöveges összefoglalást tud készíteni

A tanult korok vívmányainak a mai napig érezhető hatására példákat tud felsorolni, felismeri jelentőségüket (pl. könyvnyomtatás)

Képes vázlatot készíteni tanári segítséggel

Képes önállóan kérdést és választ megfogalmazni egy-egy történelmi témáról

Élőbeszédben felhasználja a megismert történelmi fogalmakat

Adott korban, szituációban élt, ellentétes nézeteket képviselő történelmi személyiségeket és a közöttük lévő különbségeket felismeri, jellemzi

Életképeket tud megjeleníteni tanári segítséggel, előzetes kutatómunka alapján

Képes adott témához képi információk gyűjtésére

Be tudja mutatni egy-egy történelmi korszak jellemző alakját, jelenségét az adott korban élők szemszögéből

Valamely témát fel tud dolgozni megadott szempontok alapján csoportmunkában

Térségek gazdasági, politikai, társadalmi, technikai jelenségeit tanári segítséggel időben és térben elhelyezi, ezek hasonlóságait, különbségeit felismeri

Önállóan képes kronológiai táblázat készítésére

Képes történelmi eseményeket időben elrendezni, és az események egyidejűségét megállapítani

Önállóan össze tudja hasonlítani országok területi változásait különböző történelmi térképeken

4.4.5. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A 8. évfolyamon fontos az ipari forradalom vívmányainak és a kulturális fejlődés társadalomra gyakorolt hatásainak felismertetése. A tanulók hallanak arról, miként változtatta meg a gőzgép és a szövőgép feltalálása a világot. Az oksági összefüggések és a céltudatos emberi tevékenység kölcsönhatása jól megfigyelhető az ipari forradalomban. A gazdasági és technikai változásokat a társadalmi összefüggéseikkel együtt vizsgálva láthatjuk, milyen életforma- és tudati változások következtek be a XVIII. század végén (pl. hírközlés fejlődése), melyeknek máig ható következményei vannak. A tanulókkal feltérképezzük a pozitív fejlődési folyamatokat (orvostudomány, közlekedés, kereskedelmi és szociális szervezetek fejlődése), de áttekintjük a negatív jelenségeket is (munkások elszegényedése, gyermekmunka, gyarmatosítás, rabszolga-kereskedelem, haláltáborok, a meg nem újuló energiaforrások intenzív kihasználása, a nagyhatalmak közötti konfliktusok). A hangsúly a gyorsan változó világban élő személyiség megtapasztalásán van. A XVIII–XX. századi történelem fő eszmei, társadalmi és politikai irányvonalait, a történelmi eseményeket részletesebben csak a felső tagozaton (9–12. osztály) tárgyaljuk. A tanulók 8. osztályban a történelmi jelenségeket a rövid, de színes egyéniségrajzokon keresztül tudják jól megragadni. A történelmet a jelenkorig követjük, de ebben nem a szigorú időrend és a tények mennyisége a meghatározó, hanem egy-egy kiválasztott szempont, századokon átívelő folyamat nyomon követése.

Órakeret 60 óra

Előzetes tudás

Az 5–7. osztályban megismert általános történelmi fogalmakat megérti és használja. Még inkább

előtérbe kerül a racionális gondolkodás és az ok-okozati összefüggések felismerésének képessége.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók tanári segítséggel összehasonlítják a történelmi személyiségek korabeli és utólagos megítélését. Még gyakrabban teret kap a csoportmunka, melynek során a XIX. és XX. század történelmi eseményeiről szóló leírások, elbeszélések, korabeli tudósítások kerülnek feldolgozásra. Összefüggéseket keresnek a technikai-gazdasági fejlődés legfontosabb állomásai és a történelmi események között. Áttekintenek több korszakon átívelő fejlődési folyamatokat (pl. céhek–manufaktúrák–gyárak). A felismert összefüggéseket szóban és írásban önállóan fogalmazzák meg. Az ökológiai problémák összetevőit, azok okait, az ipari forradalomig visszanyúló történelmi gyökereit tanári segítséggel felismerik. Családjuk vagy lakóhelyük közelmúltját újszerű megközelítésben: pl. riport formájában is feldolgozhatják.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az ipari forradalom előtti időszak jellemzése (a földrajzi felfedezések korának következményei az új energiaforrások felhasználásának szempontjából)

Az alkotmányos királyság létrejötte Angliában

Az ipari forradalom és hatásai (a textilipar fejlődése Angliában, a gőzgép, a közlekedés és a szállítás fejlődése, a vasút jelentősége, a mezőgazdaság gépesítésének következményei, az ipar munkaerő-elszívó hatása, a gyermekmunka, a munkások életkörülményei, a középkori kézművesipar, manufaktúrák és a gyárak közötti különbségek)

Az Egyesült Államok létrejötte (pl. Benjamin Franklin életrajza, rabszolga-kereskedelem, az amerikai őslakosok sorsa)

Az európai hatalmak és a gyarmatok

Napóleon fölemelkedése és bukása

A magyar reformkor képviselői (az életrajzokban kiemelt hangsúlyt kap e történelmi személyek gyakorlati tevékenysége: Széchenyi István, Kossuth Lajos, Wesselényi Miklós)

Életképek a forradalom és szabadságharc történetéből

Az Oszák-Magyar Monarchia (Budapest világvárossá fejlődése, ipari fejlődés - pl. malomipar, hétköznapi élet a századfordulón)

Tudományos, technikai felfedezések, újítások és következményeik (távíró, telefon, elektromosság; feltalálók életrajza, a motorizáció fejlődése; Henry Ford, az orvostudomány fejlődése; Pasteur, Semmelweis Ignác)

Az első világháború jellemzői (a technikai fejlődés hatásainak megnyilvánulása a háborúban, élet a fronton, élet a hátszországban)

A második világháború jellemzői

Az információs forradalom, a környezetvédelem mai kérdései, hatása hétköznapijainkra

Fejlesztési követelmények:

Ismeretszerzés személyes beszélgetésekből

Emberi élethelyzetek megfigyeléséből következtetések levonása

A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben

Önálló vélemény megfogalmazása történelmi jelenségekről

Mások véleményének türelmes meghallgatása

Fogalmazás írása valamely történelmi-társadalmi, erkölcsi témáról

Kapcsolódási pontok

Földrajz (Amerika), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása, március 15.), Irodalom (fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése)

Kulcsfogalmak / fogalmak

gyár, termelés, környezet, munkás, gépesítés, alkotmányos királyság, parlament, ipar, mezőgazdaság, reformkor, sajtószabadság, nagyhatalom, szövetség, villámháború, állóháború, lövészárk

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes korabeli írásos forrásokat összevetni megadott és saját szempontok alapján

Történelmi személyiségek korabeli és utólagos megítélését tanári segítséggel képes összevetni

A történelmi jelenségek jelentőségét megérti, és nyomon tudja követni napjainkig

A XIX–XX. századi eseményekhez kapcsolódó dalokat, mondákat, elbeszéléseket képes feldolgozni

Olvasmányokból önállóan tud vázlatot készíteni

Egyszerűbb statisztikai adatokat tartalmazó táblázatokat, grafikonokat tud értelmezni

Riportot tud készíteni közösen gyűjtött kérdések alapján szemtanúkkal

Gazdasági, társadalmi, technikai jelenségek összefüggéseinek, változásának, fejlődésének folyamatát képes tanári segítséggel felismerni és megfogalmazni

Adott témát meg tud jeleníteni társaival szerepjátékban, színdarabban

Adott történelmi vagy jelenkori témát képes társaival megvitatni

A kulturált vita szabályait elemi szinten betartja

4.5. Honismeret és földrajz**4.5.1. Bevezetés**

„A gyermekek érdeklődnek a világ iránt, törekszenek arra, hogy kimenjenek a természetbe, hogy saját identitásuk eléréséhez kialakítsák önálló világképüket. Ez része az ember individualizálódási készségének. Minden gyermeknek egyesítenie kell világképét a testi tudatosságával, annak érdekében, hogy tudja hol a helye és ki is ő.” (D. L. Brierley)

A földrajz tanítását úgy építjük föl, hogy fölkeltsse a diák világ iránti érdeklődését, és egyben életbátorságot is közvetítsen. Ehhez tartozik a Földnek, mint természeti környezetnek egyre jobb megértése, annak életritmusával, sajátosságaival. A természeti környezet alapvetően meghatározza az ott élő emberek életét, de egyúttal az emberek gazdasági és kulturális tevékenysége meg is változtatja azt. Az ember környezete iránti felelősség tudatát és az ökológiai tudatosságot a gyermekkorban kell megalapozni.

Az emberi lény térbeli tájékozódása, léte a térben, jellegzetes fejlődési fokokon halad át. A földrajz tantárgynak az egyik feladata a gyermek térbeli tudatosságának erősítése. Ahogy a földrajz a kifelé forduló tájékozódást segíti, „testvér” tantárgya, a geometria a belső térbeli tájékozódást fejleszti. A földrajz tantárgy másik feladata a tér és az idő összekapcsolása, amely főleg a történelmi tanulmányokban jelenik majd meg.

A földrajz minden aspektusában, a tanterv összességén belül integráló tárgy szerepét tölti be.

A földrajz tanítás természetes, indirekt lehetőséget kínál a morális erők fejlesztésére is. Ha a gyermek megismeri az egymásmellettséget a térben, szeretetteljesebben fordul majd a „mellette lévő” ember (embertársa) felé is. Ezért a Waldorf-iskola módszertanában a földrajz tanítás sarkalatos témái a következők:

- fizikai vagy természeti földrajz,
- társadalomföldrajz,
- belső vagy fejlődésföldrajz.

A fizikai vagy természeti földrajz szisztematikusan ismerteti a föld jelenségeit, felszínét, belső szerkezetét, valamint atmoszféráját. A társadalomföldrajz az ember környezetre gyakorolt hatásával, gazdasági következményeivel, valamint a földrajzi környezet sajátosságainak és az ott élő emberek társadalmi és kulturális fejlődésének viszonyával foglalkozik. A belső vagy fejlődésföldrajz azt elemzi, hogy az egyének környezetük iránti tudatossága miként tükröződik abban, ahogyan a világot látják. Célunk integrálni ezt a háromféle megközelítést.

Az első három osztály során a tanuló megismerkedik saját környezetével, az ott élő emberek által végzett munkákkal (pl. mesterségek – 3. osztály). Ezekben az években nagy szerepet kap a formarajz, a későbbi geometria előfutáraként, amely többek közt a gyermek saját testi viszonyainak megismerését is szolgálja. Az adott helynek és a környezetének a megértése két fontos lépés, amelyre ekkor válnak képessé a gyermekek, vagyis „én én vagyok, itt és ebben a családban, te meg te vagy, hozzám képest ott”. Miután ez kialakult, csak akkor képesek kilépni, és a körülöttük levő világot felfedezni. Ezért kezdődik a földrajz tanítás – a külső világról való tudatos tanulás értelmében – a 4. osztályban, amikor új módon ébred fel a gyermekben a kíváncsiság a környezete iránt. Az első évek földrajzzal kapcsolatos témáit is ide gyűjtöttük, jóllehet ezek nem sorolhatók a tudományos értelemben vett földrajzhoz, a későbbi földrajzi tanulmányokat azonban jól előkészítik.

4.5.2. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekek magától értetődőnek veszik környezetüket, vagyis az embereket, az állatokat, a növényeket, a köveket, a csillagokat, a Napot és a Holdat, valamint az évszakokat. Ha folytonosan meg tudjuk újítani a különböző területek és a gyermek lelki világának ezen egységét, ezzel erősítjük a gyermekek bizalmát, elfogadását és magabiztosságát. A gyermekek élete első hétéves periódusának alapvető lelkiállapotát azzal az érzéssel tudjuk kifejezni, hogy 'a világ jó'.

Órakeret integráltan a magyar nyelv és irodalomban

Előzetes tudás

Az első hét év alatt szerzett tapasztalatok a természettel, környezettel, azok jelenségeivel, anyagaival kapcsolatban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekeket történetekkel, a természet megfigyelésével, az évszakok váltakozásának követésével, tapasztalataik lerajzolásával ösztönözzük arra, hogy elgondolkodjanak olyan dolgokon, melyek kihangsúlyozzák, hogy mi a különleges abban, amit látnak. Mi végtelenül nagy és mi parányi, mi törékeny és mi végtelenül erős a természetben. Az ilyen történetek és megfigyelések csak akkor válnak világossá a gyermekek számára, ha azokat szívvel-lélekkel mondjuk el nekik, azaz ha megszemélyesítés által, képekben gazdagon az érzelmekhez szólunk. Ezáltal felfogják, hogy semmi sem értelmetlen vagy jelentéktelen a természetben. Ezek a tapasztalatok különösen fontosak, mivel felkészítenek arra a valóságos helyzetre, amelyben manapság nap, mint nap találjuk magunkat. Ezzel nemcsak megalapozzák a jövőt, hanem mintát is állítanak neki.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A természet birodalmait, az elemeket, az évszakokat, a csillagokat úgy kell érzékeltetni, mintha saját maguk beszélnének. Ezen nem absztrakt történeteket értünk, hanem természetes meséket, melyek a dolgok lényegéről szólnak. Formájukat tekintve lehetnek példázatok, vagy természetről szóló legendák.

Kapcsolódási pontok

Mesék, rajzok, a tájékozódást szolgáló nagytesti mozgások, mozgási memóriát fejlesztő gyakorlatok

Kulcsfogalmak / fogalmak

irányok, évszakok, ismert égitestek (Nap, Hold), időjárás tényezői, csapadékfajták, települések alapszavai (utca, város, falu stb.)

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekben alakuljon ki egy fokozott odafigyelés a természet dolgai iránt, melynek során megérthetik, hogy a természetben minden lénynek és folyamatnak jelentősége van.

4.5.3. 2. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Az első osztályban a gyermekek megtanultak „más” szemmel tekinteni környezetükre, és elkezdték meghallani azt, amit a környezetük mond nekik. Most, a második osztályban megtapasztalják, miként kapcsolódik az emberi lény a természet birodalmához. A természet átélése, a benne való tevékenység, munkálkodás fontossá válik.

Órakeret integráltan a magyar nyelv és irodalomban**Előzetes tudás**

Természetismereti alapok, egy-egy növény, állat. Eligazodás a testtájak között.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az állatmesék, mint például Ezópus meséi, antropomorfisztikus formában szólnak az emberek egymáshoz és környezetükhöz fűződő viszonyáról. A szentekről szóló legendák, de elsősorban Assisi Szent Ferenc személyéről elhangzó történetek a teremtett világ iránti alázat, odaadás és szeretet érzését erősítik meg a gyermekben. Erkölcsei érzékük fejlődik, anélkül, hogy tudatos megfogalmazást nyernének a tanulóknál felkeltett érzések.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A gyerekek környezetének egyre tudatosabb bejárása és felfedezése. Az ember viszonya a természethez történeteken, legendákon keresztül. Tájékozódás a külső világ tárgyai szerint, tájékozódás a síkban (pl. tájékozódás a síkon ábrázolt térben; tájékozódás szavakban megfogalmazott információk szerint).

Kapcsolódási pontok

A gyermekek elmesélik, hogy mi történik körülöttük a természetben, például mit láttak iskolába menet, vagy mit fedeztek fel egy kiránduláson. Azok a dolgok, amelyeket magukkal hoznak az iskolába (pl. madárfészkek, levelek, vadgesztenyék, gyümölcsök, kövek, agancsok, csigák) kiindulópontul szolgálhatnak a bennünket körülvevő világról szóló beszélgetéseknek.

A „szabadtéri tantermet” minden évszakban és többféle időjárási viszonyok között rendszeresen

kell látogatni, és megtapasztalni. A tanteremben berendezett ún. évszakasztal a külső természetet, az évjárás fordulópontjait, az ünnepeket reprezentálja.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A tájékozódást segítő viszonyok (pl. mellett, alatt, fölött, között, előtt, mögött).

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekben alakuljon ki egy ős tisztelet a természet dolgai iránt, amelynek az emberi tevékenységeket is át kell hatnia, mivel mi is a természet elválaszthatatlan részei vagyunk. Tudjon tájékozódni a saját környezetében.

4.5.4. 3. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Kilencéves koruk táján a gyermekek világhoz való viszonya döntő változáson megy keresztül: a világ, amely eddig az ő részük volt, átváltozik az őket körülvevő világgá. A gyermekek képesek megérteni a hosszú ideig végzett komplex munkafolyamatokat (például a házépítés-, a mesterségek- vagy a földművelés-epochán), amely végigvezeti őket az ásástól és vetéstől a végeredményig, vagyis a kenyérsütésig tartó teljes folyamaton. A konkrét realitások iskolázzák intelligenciájukat. A gyerekek a legtöbbet a valóságos helyzetekből tanulnak. Lényeges, hogy munka közben a tárggyal való kapcsolatuk ne törjön meg, ne forduljon át merő racionális és tárgyias absztrakcióba, hanem saját tevékenységeik vezessék őket önálló következtetésekhez.

Órakeret 60 óra

Előzetes tudás

Térbeli tájékozódás nagytesti mozgással. Természeti körfolyamatok felismerése, megfigyelése, sorba rendezése.

Tantárgyi fejlesztési célok

A lehetőségekhez képest a gyermekeknek saját kezű, közvetlen élményeket kell szerezniük a különböző foglalkozásokról, mesterségekről.

A lehetséges témák közül az iskola földrajzi elhelyezkedése figyelembe vételével kell választani.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az ember és a föld: a földműves és a termőföldön végzett munka, a szántás (a ló, a lószerszámok, a patkolás), a boronálás, a vetés (különbéle gabonafajták), a különféle talajok (vízelvezetés a vizes szántóföldeken), a betakarítás, a cséplés, az őrlés, a kenyérsütés, a vetésforgó. A hagyományos földművelés megismerése után a gyermekek megértik, hogy milyen munkát végeznek a traktorok, a kombájnok stb.

A házépítés munkafolyamatainak alkalmazása: téglagyártás (szárítás, égetés), malterkészítés, falrakás, ácsolás, tetőfedés.

„Ősi” foglalkozások, mint például pásztor, vadász, halász, favágó, faszénégető, pék, szabó, suszter, fazekas, ács, tímár, szíjgyártó, fonó, takács vagy kovács.

Kapcsolódási pontok

Ószövetségi történetek. Mozgássor ismétlése visszafelé. Mértékegységek (hosszmérték). Tájékozódás az időben.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Földműveléssel kapcsolatos fogalmak, szerszámok nevei, a házépítés fogalmai, mesterségek fogalmai, a kenyér készíttéssel kapcsolatos fogalmak. A hosszúság mértékegységei.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek legyen képes az ember természetbeni tevékenységeinek megfigyelése révén az ember természetformáló szerepét felismerni.

4.5.5. 4. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Korábban általános szempontokra irányult a tanítás (kapcsolatok a természettel, munkafolyamatok megismerése), de mostantól a gyermekek figyelmét a térre és az időre irányítjuk. Jelentős fordulatot jelent a 10 évesek számára az oldalnézetből a felülnézetbe való áttérés. Ennek a képzeletbeli felemelkedésnek a „tornáztatása” minél gyakrabban, minél többféle formában, erősíti a térérzékelést. A térképábrázolás elemeit is ekkor tudjuk megalapozni.

Az első hat évben művészeti módon tanítunk, a képek élő, eleven megteremtésével. A „vizualizáló szem” időszaka ez, amelyben a hallás alapján belső képteremtés zajlik a gyermekben. Fontos, hogy eközben hozzájáruljunk az otthon megismeréséhez, megszeretéséhez. A gyermek számára a lakóhelye valóban a világ közepe, a legfontosabb viszonyítási pont. Ettől a kötődéstől függ, hogy mennyire tud majd elrugaszkodni, és megismerni más tájakat, mennyire tud otthonná válni számára a nagyvilág.

Órakeret 30 óra**Előzetes tudás**

Az életről szóló általános ismeretek: kapcsolatok a természettel, a munkafolyamatok megismerése. Tájékozódás az irányokban. A felszínformák felismerése, megnevezése. A múlt, jelen, jövő mint folytonosan változó fogalmak, például az előtte, utána, korábban, később megértése, használata; egy folyamat mozzanatainak időbeli elrendezése.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az iskola, a környék, a városka vagy nagyváros közvetlen környezetét mutatjuk meg a gyermekeknek a földrajzi, vagyis térbeli, és a történelmi, vagyis időbeli fejlődésében, egészen a jelenig. Célunk: az otthon megismerése, tudatosítani a szülőföld karakterét. A gyermekeket a világgal összekötő általánosabb kapcsolat átalakul a társadalmi és térbeli hova-tartozás érzésévé. Igen hasznos az első félévbe beépíteni az égtájak megismerését és begyakorlását. A gyermekekben ez a képesség különböző pillanatban ébred fel, ezért elegendő időt kell hagyni ennek. A honismeret epocha eredményességét viszont nagymértékben segíti, ha ekkorra már mindenki jártassá válik az égtájak felismerésében és alkalmazásában.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A nap mozgásának megfigyelése, felismerve a négy fő égtájat.

Néhány jellemző csillagkép mozgásának megfigyelése, ahogy a sarkcsillag körül felkel és lenyugszik, valamint a Hold mozgása.

A gyermekek különböző tárgyakkal (vagy építő kockával) megjeleníthetik a közvetlen környezetet vagy egy képzeletbeli falut. Fehér porral leszórva, majd a tárgyakat elvéve, könnyű meglátni a felülnézeti képet.

Az eddigi tapasztalatok tudatosításaként lerajzolni felülnézetben a saját szobát, házat, tantermet, iskolát.

Rajz készítése az iskoláról (vagy a gyermek lakóhelyéről,) és városáról madártávlatból.

Magas nézőpontról (hegyről, toronyból) valódi felülnézet megtapasztalása, a lefelé ereszkedés közben annak a változásnak a megfigyelése, hogy különböző szintekről hogyan látható a környező táj.

Az egyes gyerekek iskolába vezető útjának elmondása, lerajzolása.

A környező táj megformázása homokból terepasztalon.

Az első egyszerű térképek megrajzolása.

A közeli víz (patak, folyó, tó stb.) meglátogatása.

A földfelszín formakincsének elemei (domborzat, vízrajz).

A szárazföld és a légkör arányának megvizsgálása (hegy/völgy/síkság).

A természetes növényzet tudatosítása az adott helyen (hogymajd más tájakat megismerve, viszonyítani tudjon).

A művelt területek aránya a környéken.

Az ember jelenléte a tájban.

A település, illetve közeli városok megismerése, feltérképezése.

A környék fejlődéséről szóló történelmi események és legendák elmondása.

A táj domborzata és az ott élő emberek életének összefüggései (hegyvidék — erdőgazdálkodás, vízpart — halászat stb.).

A helyi földművelési módok, a helyi ipar, munkahelyek és infrastruktúra vizsgálata.

A helyi vasútállomásra, vagy buszpályaudvarra tett látogatás érzékeltetheti a gyermekekkel, miként kapcsolódik lakóhelyük más városokhoz, miért utaznak más emberek a lakóhelyükre, milyen árucikkeket szállítanak városukba, illetve onnan máshová.

Kapcsolódási pontok

A negyedikes formarajzban a négyes szimmetriával is dolgozunk (+), ez szintén szolgálhatja az irányok megerősödését. A kereszt a tükrözéses forma mellett egy hely szimbóluma is. A bújtatott formáknál a centrum és a periféria közti folyamatos mozgás feltételezi a térbeli tájékozódás rugalmasságát.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A Nap járása és az égtájak, a térkép, alapvető térképjelek. Iránymérés, helymeghatározás eszközei, lehetőségei (az iránytű).

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek legyen képes – otthona és iskolája környezetében – térben és időben tájékozódni, azaz irányokat, távolságokat, hosszúságokat, nagyságrendeket megnevezni, megbecsülni.

Tudjon egyszerűbb térképeket (útvonalrajzot) készíteni, iránytűt használni.

4.5.6. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Minden félelem nélkül kellene behelyezkednie a világba a gyermeknek, ezért nem beszélünk ebben az időszakban semmilyen környezeti problémáról. Jó szokásokat lehet kialakítani (pl. szelektív hulladékgyűjtés), a pozitív folyamatok megerősítésének szándékával, nem pedig a felhalmozódott környezeti ártalmak tudatosításának törekvésével. Ha meg tudja élni „a világ jó és

szép” oldalát, kialakul benne a bizalom és az elkötelezettség, akkor lesz elég ereje és bátorsága, hogy az igazságérzetének felébredésével a felelősségérzete tenni akarással párosuljon. Összegezve elmondhatjuk, hogy 12 éves korig a földrajz tanítás feladata, hogy közelebb hozza a Földhöz a gyermekeket, megszerettesse és tudatosítsa bennük a környező világot.

Órakeret   **40 óra**

Előzetes tudás

A magyar mondákkal és a honfoglalással kapcsolatos földrajzi ismeretek. A Kárpát-medence teremtszövegmondója. Környezettudatos jó szokások (pl. szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás). Térképészeti alapismeretek, a térkép legfontosabb alapelemeinek felismerése (vizek, domborzati jelölések, települések stb).

Tantárgyi fejlesztési célok

Megismerni, megérezni a hon nagyobb egységének (pl. Dunakanyarnak, a Bükknek) a sajátosságát. A kép táguljon addig, hogy az egész ország legyen benne a választott egységben. Mivel hazánk földrajzilag és kulturálisan is nagyobb egységhez tartozik, ezért a teljes Kárpát-medencét fontos érinteni. Az ismert földrajzi egységekből kiindulva építjük fel a nagyobb tájegységet. A térkép bevezetésére nagy gondot fordítsunk, mert a térkép egy absztrakt, elvont ábrázolás, amelynek az átlátását lépésről-lépésre tudja megszerezni a gyermek. A térkép mélyebb megértése hasonló a betűk megismeréséhez az olvasásig és az önálló írásig tartó folyamathoz.

A gyermekkoruk középső periódusában lévő gyermekek számára szóló földrajz tanítás megkívánja, hogy tapasztalatokon és élményeken alapuló tényekkel ismertessük meg őket. A gyermekeknek meg kell ismerniük a világ egy darabkáját, de oly módon, hogy az ismeretekhez átlátható érzések is kapcsolódjanak. Ennek során az oksági összefüggéseknek még a háttérben kell maradniuk. A 4. osztályban a környezetismeret tanítása során megkezdett gazdasági és infrastrukturális ismeretanyagot más vidékekre is ki kell terjeszteni.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Magyarország domborzati térképén az alapvető térképjelek megnevezése (államhatárok, felszínformák, vizek, főváros, települések, útvonalak)

A gyerekeket „felfedező utakra” lehet vinni közvetlen lakóhelyük közelében lévő folyók mentén.

Élet és gazdaság a hegységben, a dombvidéken és az alföldön.

Bányászat és más iparágak.

A térképrajzolás folytatása.

A térképek bevezetése, falitérképek, atlaszok használata.

Gazdasági és földrajzi kapcsolatok hazánk és a környező országok között, kiemelve a kölcsönös egymásrautaltságot.

Hazánk területi és fizikai földrajza.

Kapcsolódási pontok

Szabadkézi geometria, tájékozódás a másik ember nézőpontja szerint, a történelem epochában tanult területek térképeinek elkészítése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Táj és ember kapcsolata a Kárpát-medencében. A Kárpát-medence és hazánk nagy tájai, vizei és felszínformái, éghajlati sajátosságai, példák a legjellegzetesebb növényekre, állatokra. Domborzati formák, felszíni és felszín alatti vizek. Hungarikumok. Magyarországon élő nemzetiségek és a

szomszédos országokban élő magyarság.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje hazánk és a Kárpát-medence főbb tájait és azok jellegzetességeit.

Tudjon kapcsolatot teremteni a táj adottságai, az ottani mezőgazdaság, ipar és kultúra között.

Ismerje és használja Földrajzi Atlaszát.

4.5.7. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ahogy tovább tágul a koncentrikus világgép, a nagyobb földrajzi egységgel, a kontinensünkkel foglalkozunk, a mi esetünkben Európával. Mielőtt azonban belemélyednénk Európa megismerésébe egy kis világföldrajzot is tanulunk. Itt tárgyaljuk a csillagászat Földdel és évszakokkal kapcsolatos vonatkozásait. A pubertás kor kezdete szükségessé teszi, hogy egy kicsit eltávolodjunk a saját otthonunktól, hogy majd más szemmel tudjunk újra ránézni arra. Az éghajlati földrajz alapjaival ismerkedünk meg, az éltető nappal és vízzel, illetve ezek megjelenésével attól függően, hol vagyunk a Földön. Ebből jól látható, hogy Európa nem trópusi, nem sarki terület, hanem a kettő között van. Jól kirajzolódnak a tendenciák (pl. nedves – száraz, hideg – meleg) attól függően merre megyünk, de nem szélsőségesen. Ez után könnyebb vizsgálni, hogy hazánk vagy bármely más terület milyen kapcsolatban áll az európai kontinens többi részével.

Órakeret 60 óra

Előzetes tudás

A Nappal kapcsolatos alapvető csillagászati ismeretek. Egymástól eltérő tájak, életmódok megkülönböztetése, ismerete a Kárpát-medencében. A növény- és állatvilág alapjainak ismerete. Görög korszak földrajzi háttere. A felszínváltozások főbb folyamatainak leírása, példák bemutatása, a változási folyamatok eredményeinek felismerése.

Tantárgyi fejlesztési célok

A földművelésen, az ipari viszonyokon, a települések szerkezetén, a közlekedésen keresztül – a gyerekek – még a 12. életévük előtt – megtanulják összekötni magukat a külvilággal, úgy, ahogy az emberek összekapcsolják a gazdasági életet a természettel. A 12. életév körül bekövetkező tudati változások eredményeként a gyerekek képessé válnak a törvényszerűségek megértésére; ez a szemlélet földrajztanításban a topográfia és a morfológia tanulmányozásában tükröződik.

A geológia (ásványtan- és kőzetan epocha) és a növénytan (földrajzi övezetesség) szintén kapcsolódik a földrajz epochához. A kőzeteknek és az ásványoknak a megfigyelésével jutunk a természetnek az embertől legmesszebb eső területére. A kőzetek legfontosabb csoportjai, azok jellemzői és a gyakorlati előfordulásuk, illetve az ásványok csodálatos világa a lényeges tartalom a kőzetan epochában, a Föld keletkezése és a kontinensvándorlás elmélete, illetve gyakorlata majd a 9. osztály megértési feladata lesz! Az általános iskolai években kiemelten fontosak az érzéki benyomások. Ez teszi lehetővé, hogy a fiatalok mélyen összekapcsolódjanak a Földdel, szimpátia ébredjen bennük és harmonikus viszonyuk legyen térhez és időhöz.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A Föld, mint egységes egész, tágabb áttekintésével kapcsolatosan:

A kontinensek és az óceánok formája, elhelyezkedése. Az árapály és a Hold közötti összefüggés.

Hogyan függnek a vegetációs övek a nap állásától és a klimatikus viszonyoktól. Az évszakok kapcsolata a Föld Nap körüli keringésével.

Európa:

A polaritás szemszögéből vizsgáljuk, például elemezzük a víznek, a levegőnek, a fénynek, a hőmérsékletnek, a hegyeknek, és a talajfajtáknak az egyes régiók tájaira és gazdaságára gyakorolt különféle hatásait. Össze lehet hasonlítani egymással egy mélyföldi országot (például Hollandiát) egy hegyvidéki országgal (például Svájc), vagy egy tengerparti, hagyományos gazdaságú régiót (például Norvégiát) egy szárazföldi országgal (például Csehországgal).

Gyűrt, lánchegységek (pl. Alpok, Himalája, Andok), és törési formák (pl. a Rhone völgye).

A nagy folyók és jellemzőik, pl. Rajna, Duna, Dnyeper.

Ásvány és kőzettan

A kőzetek keletkezése és csoportosítása, a jellemző hegyformák

Vulkanizmus, jellegzetes kőzetei, ásványai, hazai megjelenései

Az üledékes kőzetek, jellegzetes fajtái, felhasználásuk (mészkő és rokonai)

Átalakult kőzetek, jellegzetes fajtái, felhasználásuk (gránit, márvány, palák).

Ásványok, drágakövek, gyűjtésük, megmunkálásuk

Kövületek, élőlények a kőzetekben, energiahordozók

Kapcsolódási pontok

Történelem: római birodalom földrajzi háttere. Fizika: hőtan, halmazállapot-változások. Biológia: növényzet, állatvilág. Geometria. Kertművelés: a talaj, talajtípusok.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Föld alakja, mozgásai, a tengelyforgás és a keringés következményei: napszakok, évszakok, éghajlati övezetek és övek jellemzői, éghajlati elemek. A vízszintes és a függőleges földrajzi övezetesség természeti, társadalmi-gazdasági és környezeti megnyilvánulásai. Az övezetesség elemeinek kapcsolatai regionális példák. Az európai kulturális sokszínűség földrajzi alapjai. A kontinensrészek földrajzi jellemzői, különböző életterek közös és egyedi földrajzi-környezeti jellemzői, a kontinensrészek összehasonlítása. Ásványok és kőzetek, nyersanyagok és energiahordozók.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek tudja elhelyezni Magyarországot és a Kárpát-medencét Európa tájai és országai között. Rendelkezzon egy általános képpel Európa földrajzi, gazdasági és kulturális viszonyairól.

Tudja megkülönböztetni a magmás, üledékes és metamorf kőzeteket főbb képviselők alapján.

Ismerje e kőzetek mindennapi jelentőségét.

4.5.8. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ettől az évtől kezdve a tudományos módon, a jelenségeken keresztüli megközelítésen, a megfigyeléseken van a fő hangsúly. A „racionalizáló szem” időszaka ez. A látás, a megfigyelés, és az ebből való következtetés zajlik. Nemcsak leírunk egy-egy helyszínt, jelenséget, hanem összehasonlítjuk a már ismerttel, kiválasztott szempontok szerint. Az összehasonlító módszertani érzékenységet fejlesztjük. Például egy új terület megismerésénél érvényesülő szempontok: a partvonal lefutása, a szárazföld alakja, szigetek, félszigetek, a vízhálózat (folyók, tavak), a domborzat (hegységek, magasföldek, medencék, alföldek), a természetes növénytakaró (erdők,

sivatagok), az élővilág, a települések, az emberi kultúra. Ezen a módon felfedezve egy új területet, a diák magáénak érezheti, mert az ő megfigyeléseiből indultunk ki, aktívan vett részt a folyamatban. A belső és a külső kép együtt mozog benne. Az egy helyhez való kötődéstől így eljuthatunk a bármely helyhez való kapcsolódási képességhez, a lényeg meglátásához.

A felfedezések témaköréhez kapcsolódva csillagászzal is foglalkozunk ebben az évben.

Órakeret 50 óra

Előzetes tudás

5. osztály történelem epochájának földrajzi alapjai (India, Perzsia, Egyiptom). Összefüggések megfogalmazása a Nap járása, az időjárás és az éghajlat között, a Föld alakjának és tengelyforgásának következményei az éghajlati övezetekre. A Hold fázisainak megfigyelése, lerajzolása. Egy-egy jellegzetes csillagkép megfigyelése, lerajzolása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diák a reneszánsz tudatosság idejét éli. Eltávolodunk Európától és újabb kontinenseket ismerünk meg. Közben azonban újra és újra visszanézünk a már megismert területekre és az újat összehasonlítjuk az ismerőssel, a hozzánk közelivel. A kontinensek földrajzának megismerésénél az összehasonlító módszertant használjuk, míg az adott környezetben élő emberekről a korábban alkalmazott művészi módon alkotunk képet (a kultúrák megismerése rajzzal, festménnyel vagy más művészi gyakorlati munkán keresztül). A legalapvetőbb földrajzi nevek ismerete fontos feladata az általános iskolai éveknél, az könnyebben bővíthető a későbbiekben, viszont az alapok hiányát nehezebb pótolni.

A csillagászat témakörében a látható égbolt csillagzatát tanulmányozzuk. Megismerjük a ptolemaioszitol a kopernikuszi világméretű változást is. Ez érzékelteti a gyermekekkel, hogy a Földről és az Univerzumról kialakított mai kép fokozatos változáson ment és megy át, és egyáltalán nem örök időkre kőbe vésett, megváltoztathatatlan rendszer.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A kontinensek megismerési sorrendjének javasolt szempontja a történelmi megismerési sorrend, tehát a 7. osztályban az Óvilág, a 8. osztályban az Újvilág kontinensei. Kiemelhetjük az európai gyarmati rendszerhez kötődő történelmi helyzeteket (a mezőgazdasági nyersanyagok - gyapot, rizs, búza, kávé, tea stb. – származása) és a gyáripar közötti kapcsolatot. Ezeket sorjában összefüggésbe hozzuk a klimatikus zónákkal: például: Dél-kelet-Ázsia – rizs, gumi, keményfák, majd az észak-amerikai préri – búza, Karib-szigetek – banán, Dél-Amerika – marhahús, Ausztrália – gyapjú és bányászat stb.

A 7. osztályos csillagászat epocha során megfigyeljük az éjszakai látható égboltot és a látható csillagképeket, illetve ezeket ábrázoló csillagtérképeket tanulmányozunk. Leírjuk a bolygók megjelenését és útját, és megfigyeljük és megértjük a Hold ciklusait.

ÁZSIA:

A kontinens természetföldrajzi megismerése, "felépítése", összehasonlítása a már megismert kontinensekkel.

A "legek" kontinense (legősi, legmagasabb-legmélyebb pontok helye, legnagyobb területű stb.)

A fő földrajzi régiók, úgymint a Himalája, illetve Hindukus, az Indiai szubkontinens, Tibet, illetve a Mongol fennsík, Észak- és Dél-Kína, Délkelet-Ázsia, Thaiföld, Fülöp-szigetek, Indonézia, Japán, Korea, Szibéria.

Nagy tájegységek kulturális és földrajzi polaritása (a buddhizmus, hinduizmus, iszlám és

kereszténység Ázsiában). A délkelet-ázsiai szigetvilág, Kelet-Ázsia óriási népessége, a csendes-óceáni partvidék gyorsan fejlődő régiója, valamint az ázsiai kistigrisek gazdasági sikerei.

Miként változik az ázsiai emberek szerepe a mai világban?

AFRIKA:

A kontinens természetföldrajzi megismerése, "felépítése", összehasonlítása a már megismert kontinensekkel.

Afrika fő földrajzi régióit jellemezzük a klimatikus, a topográfiai és a vegetációs zónák szempontjából.

Különböző életformák a fekete-afrikai és az iszlám-afrikai különféle vegetációs zónákban (pl. pigmeusok és esőerdei emberek, nomád pásztorok, szamburuk, maszajok, farmerek és ültetvényen dolgozók, oázislakók, bányászok).

A különféle vallások és tradicionális afrikai társadalmak továbbélése.

Franciaország, Anglia, Hollandia és Németország mint gyarmatosító Afrikában. Afrika a gyarmatosítás után. Világnézeti különbözőségek. Példák a fejlődő országok és a fejlett világ gazdasági kapcsolataira. Az éhínség és a polgárháború problematikája Afrikában, feszültségek a törzsi rendszer és a modern kereskedelmi érdekeltségek között Nyugat-Afrikában. Multikulturális társadalmak Dél-Afrikában stb.

Kapcsolódási pontok

Történelem: reneszánsz kor, nagy földrajzi felfedezések, földrajzi kutatók, kopernikuszi fordulat a világszemléletben. Geometria: térbeli testek ábrázolása síkban, térbeli testek készítése, egybevágósági geometriai transzformációk. Képzőművészetek: perspektívikus ábrázolás.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Nap, Naprendszer. A Nap, a Föld és a Hold egymáshoz viszonyított helyzete, mozgásai (holdfázisok, fogyatkozások). A Nap energiájának kapcsolata a földi élettel. Világegyetem. A csillagok és a Nap hasonlósága. A távolságok viszonyítása. Csillagképek (néhány jellegzetes példa). Az égitestek látszólagos mozgása. A távoli kontinensek meghatározó jelentőségű országainak, országcsoportjainak földrajzi jellemzői és világgazdasági szerepe.

A fejlesztés várt eredményei

Ismerje a gyermek a tanult kontinensek természeti adottságait, a földrajzi neveket, az ott élő emberek gazdasági viszonyait és kultúráját.

4.5.9. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Mivel egyre szorosabb kapcsolatba kerülnek a világgal, a 8. osztályos magáénak érzi a világ problémáit. Ez fordítva is igaz, hiszen saját problémáját a „világ” problémájaként éli meg. Így különösen a földrajz tanításban kell ügyelni az „én és a világ” kölcsönhatására. A 8. osztályos földrajz tanítás másik megközelítése az, hogy hol fordulnak elő metamorfózisok, polarítások és megerősítések a földrajzi jelenségekben. 8. osztályban a Föld különböző területeinek kulturális viszonyai jobban előtérbe kerülnek. A 13-14 éves gyerekek (7-8. osztály) fizikai fejlődésében leginkább a csontrendszer változása dominál, és ezzel párhuzamosan a korábbinál sokkal erőteljesebben jelen a fizikai világban. Ennek ellensúlyozásaként foglalkozunk a népek sajátosságait adó lelki karakterrel, kulturális viszonyokkal. Hasonló célt szolgál az időjárás és változásainak törvényszerűségei témája is.

Órakeret 30 óra**Előzetes tudás**

Tájékozódás a valóságos viszonyokról térkép és egyéb vázlatok alapján (pl. térkép olvasása, készítése; térbeli mérési adatok felhasználása számításokban, arányérzék; a valóságos viszonyok becslése térkép alapján, koordináta-módszer). Az anyag- és energiatakarékos szemlélet (pl. közlekedés, fűtés, csomagolás, étkezés, szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás terén).

Tantárgyi fejlesztési célok

Az eddig nem tárgyalt kontinensek megismerésével teljes képe alakul ki a Földről a diákoknak. A testükben érvényesülő nehézség mellett, az időjárásra, a felhőkre felfelé tekintő könnyűség is teret kap. A környezettudatos magatartás kialakításának fontos lépése, hogy megismerkednek a fenntarthatóság egyre több szempontjával, gyakorlati kérdésével. Eljött az ideje, amikor már szembe tudnak nézni a környezetet károsító hatások tényével. A 9-12. évfolyamok alatt egyre többet értenek majd meg a környezeti problémák hatásairól és okairól. Ezek alatt az évek alatt kell kialakuljon és megerősödjön bennük a változtatás igénye.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények***É- és D-AMERIKA:***

A kontinensek természetföldrajzi megismerése, "felépítése", összehasonlítása a már megismert kontinensekkel.

Jellegzetes észak- és dél-amerikai tájak bemutatása, pl. elképzelt utazás közben, megnevezve az egyes helyeket a kulturális behatások bemutatására.

A kettős kontinens szerkezete, az egymástól eltérő állat- és növényviláguk.

Az indiánok bevándorlása, és alkalmazkodásuk a különféle földrajzi adottságú életterekhez.

A spanyol-portugál és az angol-francia hódítások és következményeik (ásványkincs bőség, technika, a természet tönkretétele).

A különféle társadalmi és etnikai csoportok lelki beállítottsága.

Rövid rátekintés Ausztráliára, Óceániára és az Antarktiszra.

Meteorológia:

A felhőképződmények megfigyelése és lefestése. Meteorológiai adatok leolvasása különböző eszközökről (barométer, szélzsák stb.) és táblázatba foglalása: csapadékmennyiség, páratartalom, légnyomás, szélsébség stb.

A felhőképződés és felhőfajták.

Magas és alacsony légnyomás, időjárási frontok. Különleges szelek (miztrál, fön, passzátszél, monszun, és tájfun)

A klíma és a nappal-éjszaka hosszának hatásai az egyes népek kultúrájára és életvitelére (sarkvidéki, északi, mediterrán, sivatagi stb.).

Globális kitekintési lehetőségek:

Az összes megismert kontinens ismétlése, összehasonlítások, kapcsolatok felfedezése.

Kína és a csendes-óceáni partvidék országainak kapcsolata Amerikával. Európa, mint közép szerepe a mai globális gazdaság viszonylatában, polarizálódási veszélyek. Az Európai Unió fejlődése.

Kapcsolódási pontok

Történelem: Amerika történelme, gyarmatosítás. Fizika: a légkör fizikája.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A gazdaság természeti feltételei, a természeti erőforrások hasznosításának változása. A gazdasági ágazatok szerepe a földrészek, térségek, országok gazdasági életében. Földrészek, országok szerepe a világ gazdaságában. Fogyasztási szokások változása; környezettudatosság, energiatakarékosság, hulladékkezelés, szelektív hulladékgyűjtés, biotermékek; személyes és közösségi cselekvési lehetőségek; tudatos vásárlói magatartás. Az életminőség különbségeinek példái, urbanizálódás, környezeti és gazdasági problémák. Harmatpont, felhőfajták, időjárási frontok.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje a Föld természeti adottságait, a különböző területen élő emberek természet adta lehetőségeit, életviszonyait és kultúráját. Érezze otthonosan magát a Földön. Tudjon tájékozódni a világtársaságban, ismerje a főbb földrajzi neveket.

4.6. Természetrájk és biológia

4.6.1. Bevezetés

A Waldorf-iskolák egész tantervében felfedezhetjük az ökológiai gondolkodást. Az egésztől a részek felé haladó módszer önmagában is segíti azt, hogy a gyerekek fejlődésük és tanulmányaik során mindig képesek legyenek egy szélesebb, nagyobb összefüggéseket figyelő hozzáállást kialakítani.

A különböző osztályokban biológiából tárgyalt témák szervesen beleillenek az egész iskolán végigvezető tantervbe, így módon táplálva az egészen belüli egységérzetet.

Az első három évfolyamban az osztályt átható hangulat hordozza magában a biológiához tartozó témákat. A gyermekek fejlődésének e szakaszai során az osztályban elhangzó történetek tükrözik a kisgyermek és az élővilág folyamatosan változó kapcsolatát.

Az 1. és 2. osztályban a történetek az átváltozás témakörével foglalkoznak, a béka királyfivá változik, a nádszállból királykisasszony pattan elő. Ezek a történetek lehetővé teszik, hogy a gyermekek megértsék az állatok nyelvét, és megismerjenek más lényeket - manókat, tündéreket -, akik titkokat őriznek és védik az életet. Az ilyen fantáziaelemek nem holmi szeszélyes hóbort szüleményei, ezek alapozzák meg ugyanis azt az egészséges érzelmi kapcsolatot, melyet az állatok és a növények komplex viszonyával, összefüggéseivel szemben ki szeretnénk alakítani a gyerekekben. Ezek az érzések és gondolatok a bioszféra azon rejtett tulajdonságaihoz is közelebb visznek, amiket majd később, a felső tagozatban, a világos gondolkodás segítségével tanulmányoznak.

A 3. osztályban a teremtés története a maga teljességében ábrázolja a Föld, a növények, az állatok és az ember eredetét. A mezőgazdasági epochában a gyermekek megismerik, miként dolgozik a paraszt a természet erőivel. A szántáson, a vetésen és a betakarításon túl még rengeteg feladat van: élő sövényeket telepíteni, kerítéseket állítani, bányákat gondozni, víztől mentesíteni földterületeket és gyomtalanítani a terményt.

Míndezek bevezetőül szolgálnak az élővilág következő évekbeli tudatosabb tanulmányozásához, valamint annak tudatalatti megerősítéséhez, hogy a Földet óvó ökológia etikai alapja nem más, mint az emberek erkölcsi fejlődése.

A gyermek fejlődésében a kilencedik életév körül határozottan érzékelhető határvonal mutatkozik: a 4. osztálytól a gyermekek nagyobb távolságot érzékelnek saját maguk és más emberek, valamint a környező világ között. A képzelőerőt még mindig nagyon megmozgatja egy-egy történet, de annak tartalma már pontosabb leírást igényel. Az állattan megjelenése ebben az osztályban jó lehetőséget teremt az önállóuló megfigyelések kezdő lépéseire.

4.6.2. 4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az állattani epocha gondolati középpontjában az a sajátosan emberi tulajdonság áll, hogy a mi viselkedésünk nem csak ösztönös elemeket hordoz, hanem a gondolkodás, az emberi kultúra hatásai is befolyásolják. Az ember testi felépítésében sem találunk olyan specializációt, mint amilyen az állatokat segíti a természeti környezetben való tökéletes boldogulásban. Az állatok vizsgálatakor tehát mindig figyeljük az adott élőlény és az ember viselkedésbeli, testi felépítésbeli különbségét. Az emberi minőség megjelenését elsősorban a felegyenesedett testtartásban, a kéz szabadabbá válásában, a beszéd komplexitásában és az öntudat erőteljes megjelenésében hangsúlyozzuk.

Órakeret   **30 óra**

Előzetes tudás

Nincs szükség konkrét tárgyi ismeretekre az állattan területéről.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az állatok és az ember összehasonlításával olyan szempontokat adunk a gyermekeknek, melyek segítségével értően tudják a környezetükben előforduló állatokat, azok életét megfigyelni. A testi jegyek, a viselkedés és a környezethez fűződő viszony alapos megismerése ebben az életkorban még jobban meg tudja erősíteni a gyerekek és az állatok amúgy is szeretetteljes kapcsolatát.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az ember testi felépítésének rövid formai és funkcionális vizsgálata, mely alapul szolgál az állatokkal történő összehasonlításhoz.

Ismert, vagy kevésbé ismert állatokból alakíthatunk ki olyan csoportokat, melyek vizsgálata során jól megmutathatók az ember felépítésétől való eltérések különböző irányú formái, tendenciái. A testfelépítés, a fogazat stb. különböző formáit mutathatja be például az emlősök között a tehén, az egér és az oroszlán egymást követő tárgyalása, de hasonló módon sorba vehetjük a vízi világ olyan különböző formáit, mint a nyolckarú polip, a csiga és a tengeri sün. Az állatok végtagjait az emberével összehasonlítva jól megmutathatjuk a hasonlóságokat és a különbségeket. Az állati végtagok hatékonyságát (pl. ásóláb, szárny) az ember különböző technikai megoldásokkal (ásó, repülőgép) tudja utánozni, ez megmutatja, hogy nem testi módosulások, hanem szellemi tevékenység lesz jellemző az emberre.

Az állati viselkedésben megmutatkozó jellegzetességek is tanulsággal szolgálhatnak az ember megismeréséhez (pl. kitartás, agresszív viselkedés vagy önfeláldozó utódgondozás).

Kapcsolódási pontok

Mesterségek a 3. osztályban

Honismeret: a környéken élő állatok és a környezet kapcsolata

Kulcsfogalmak / fogalmak

A test részei, táplálkozás, utódnevelés, környezet, viselkedés, emlősök, madarak, hüllők, kételtűek, halak, gerinctelenek

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes az órán tárgyalt állatok karakteres jellemzésére.

Jól használja az újonnan megtanult kifejezéseket.

Képes összehasonlítást végezni a különböző állatok között, rámutatva a hasonlóságokra és a különbségekre.

Össze tudja hasonlítani az állat és az ember testfelépítését.

4.6.3. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az ötödikes növénytan megjelenése fontos lépés a megfigyelés és a gondolkodás fejlődésében. A kamaszkor viharai előtt ez egy olyan nyugalmi időszak, ami alkalmas a higgadt megfigyelésekre, a növényi formák sokaságának és szépségének elmélyült átélésére. Ebből a lelki hangulatból táplálkozva megerősödhet a Föld, mint élő organizmus iránti tisztelet.

Órakeret 30 óra

Előzetes tudás

Mezőgazdasági epocha a 3. osztályban

Tantárgyi fejlesztési célok

A növényeket a tájjal, a talajjal és az éghajlattal összefüggésben kell vizsgálni. A cserepes, de főként a földből kiemelt és lepréselt növények vizsgálatát nem tartjuk helyesnek, mert ebben az életkorban pontosan a növény világgal való összekapcsoltságán van a hangsúly, nem pedig az analitikus, precíz összehasonlításokon, rendszerezésen. A növényre jellemző folyamatok ebből az összekapcsoltságból – a Nappal, a levegővel, a talajjal, a rovarokkal - érthetőek meg igazán, így juthatunk a formák sokféleségének érző megértéséhez és tiszteletéhez. A környékbeli növények nevének ismerete megerősíti a kapcsolatot, de óvakodnunk kell a növényhatározás sablonos menetétől, ami elidegeníthet a vizsgált élőlénytől. A növény részeinek elnevezéseit is megtanítjuk, de itt is óvakodni kell a túlzott szisztematizálástól, inkább a minőségi jellemzéseket igyekezzünk kialakítani a növény felépítése kapcsán (méretbeli arányok megfigyelése és leírása, hangsúlyosabb formák észrevétele, polarítások és kontrasztok felfedezése a formák világában). A növényi formák metamorfózisának megfigyelése nem pusztán érzékszervi megfigyelés, hanem belső nyitottságot is fejleszt a folyamatok érzékelése irányában.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Ismerős helyi tájak és az ott honos növényfajták bemutatása. Lényeges, hogy a gyermekek megtanulják a környéken fellelhető növények és fák közkeletű elnevezéseit.

A Föld különböző régióinak kontrasztja: sivatagi, erdei és tundra növényzet. A sarkvidéktől az egyenlítő felé, illetve a trópusokon a hegy tetejétől lefelé történő haladási irány növénytani hasonlóságai.

A gombákat, a zuzmókat, a mohákat és a páfrányokat a virágos növényekhez viszonyítva vizsgáljuk, a formák változékony hangsúlyaira koncentrálna, és még nem előtérbe helyezve az evolúciós szempontokat.

Magok csírázásának és a növény növekedésének megfigyelése, most is nagy súlyt helyezve a formák alakulására és a növekedési mozgásokra.

A gyökér, a szár, a levél és a virág eleven fogalmait a különböző növényeknél fellépő polarítások megfigyelésén keresztül alkotjuk meg, stabilizáljuk.

A fák, mint a növények és állatok együttélésének helye; kapcsolatuk az időjárással, a talajjal és a tájjal. Esetleg faiskola telepítése, amelyet a következő iskolaévekben is gondozni kell, és amely a facsemeték megfelelő helyre történő kiültetésében csúcsondhat ki.

Kapcsolódási pontok

Kertművelés a következő osztályfoktól kezdve

Földművelés korszak a harmadik osztályban

Földrajz: éghajlat, növénytakaró a különböző övekben

Kulcsfogalmak / fogalmak

növekedési formák, gomba, moszat, zuzmó, moha, haraszt, virágos növény, egyszikű, kétszikű, gyökér, szár, levél, virág, termés, mag, gyümölcs, lágyszárú, fás szárú

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje a környéken élő növények közkeletű elnevezéseit.

Képes egy megfigyelt növényt karakterizálni, a növény részeit megnevezni.

Képes mind szóban, mind rajzban a növények fejlődésének fontos szakaszait megjeleníteni.

Ismeri a növényvilág és az éghajlat közötti összefüggéseket, az évszakok váltakozásának hatását a növényvilágra.

4.6.4. 6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Ebben az évben összekapcsolódik mindaz, amit korábban az állatokról és a növényekről tanultak azzal, amit ebben az évben az ásványokról tanulnak. Ez a legintenzívebben a kertművelés tanulásával erősödik meg. Ebben az évben minden téren az oksági viszonyok feltárása lesz hangsúlyos a biológián belül is.

Órakeret 30 óra

Előzetes tudás

Növénytan az 5. osztályban, állattan a 4. osztályban, fafaragás az 5. osztályban

Tantárgyi fejlesztési célok

A növénytan területén a növény felépítése, környezete és az életciklusok közötti oksági összefüggéseket hangsúlyozzuk ki. A geológia megismerteti velünk a különböző talajtípusokat, a flóra és fauna felépülésének fizikai alapját. A földrajzzal együttműködésben egyre jobban kirajzolódnak a különböző területek klímájának, vegetációjának és gazdaságának összefüggései, a biológiai szemlélet tehát kapcsolatokra lel a gazdasági gondolkodással is. A fafaragás kapcsán a gyerekeknek már gyakorlati élményeik is vannak a különböző fafajok tulajdonságairól is, melyet így az éghajlati igényekkel is összefüggésbe tudnak hozni.

Az állattan területén különös figyelmet szentelhetünk a rovaroknak, ezen belül is az államalkotó rovarok tanulmányozásának. Ez a téma az állatok közötti viszonyok új szintjét világítja meg a gyerekek számára. A gerinctelenek közül olyan élőlényeket vizsgálhatunk, melyeknek fontos szerepe van a mezőgazdasági viszonyok megértésében.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egyszikű virágok – liliomok, a hagyma és a gyöktörzs

Keresztes virágúak.

Fűfélék, ernyősvirágzatúak, pillangósvirágúak, katángfélék, és fészkesvirágúak.

Ajakos virágúak, és más fészkesvirágúak, a virágzatok példái.

Szarkalábfélék és rózsafélék, ezek változatai.

Ezeknek a virágos növényeknek a fejlődése követhető egész éven át. Az évszakonkénti ciklus is megtárgyalandó.

A növénytani és az állattan kapcsolata a lepkék életciklusában.

A kertészkedéssel kapcsolatban – kártevő bogarak, fatetű stb.

A talajlakó férgek.

A rovarok formai jellemzése: a bogarak, a lepkék és a méhek formai és élettani sajátosságai.

A méhek életciklusa - beleértve a méhek gondozását, a méhészetet - méz, méhviasz stb.

A hangyák és a hangyaállam.

Kapcsolódási pontok

Kertművelés

Földrajz: övezetesség, klíma, növényzet és gazdasági viszonyok

Történelem: Róma, mint állam és az államalkotó rovarok összehasonlítása

Fafaragás: különböző fafajok igényei, tulajdonságai

Kulcsfogalmak / fogalmak

rovarok testfelépítése, virágtípusok, fafajok, férgek, gerinctelenek,

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek minden témakör esetén mutasson egyre fokozódó pontosságot a megfigyelések terén, a leírások árnyaltságában.

Tudjon összefüggéseket találni a kertben végzett tevékenységek és az élővilág általános törvényszerűségei között.

Ismerje fel a különböző állatok helyét az ember által művelt természeti világban.

4.6.5. 7. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Míg az előző években az emberi test felépítése és működése az állatvilággal és a növényvilággal összefüggésben jelent csak meg, addig ebben az évben újból a tanulmányok középpontjába kerül. Ebben az életkorban úgy lehet az egészséggel kapcsolatos ismereteket megtárgyalni a gyerekekkel, hogy már objektív, illetve még objektív módon tudnak ezekhez a témákhoz viszonyulni. Míg korábban sokkal egyszerűbben, ösztönösebben, józanabban viselkedtek a táplálkozás, a tisztálkodás, az öltözködés, az egészséges életmód terén, később pedig hajlamosak nagyon egocentrikusan illetve trendeket követve foglalkozni ezekkel a dolgokkal, ebben az időszakban tényleg lehet velük tárgyszerűen beszélgetni, akármelyik témában. Ez a témakör olyan területet érint, melyek kultúráját főleg a családi környezetből hozzák a gyerekek, de ezt a szokásrendszert most tanári segítséggel tudatosan átvizsgálhatjuk. A tanulmányokat át kell járnia az „egészség több, mint a betegség hiánya” érzésének.

Órakeret 30 óra**Előzetes tudás**

A korábbi évek biológiai tanulmányai

Tantárgyi fejlesztési célok

Ez a tanév a biológia egy sajátos fejezetét nyitja meg azzal, hogy az emberi test működését kezdi vizsgálni. Ezek a vizsgálatok a korábbi természettudományos szemléletet folytatják, ugyanis nem önmagában kiragadva próbálják az egyes szervrendszereket és funkciókat megtárgyalni, hanem a környezettel és a többi szerv működésével való kapcsolatukban. Ez a komplex megközelítés segítheti a diákokat abban, hogy felelős módon viszonyuljanak saját testükhöz, értékeljék annak nagyszerűségét.

Ez a felelősség manapság nagyon fontos az ebben az életkorban kibontakozófélben szexualitás miatt is. A szerelem, az anyaság-apaság kérdése, a szexuális kapcsolatok, a fogamzásgátlás, mind olyan témák, ahol a biológia és a lelki higiéné szorosan összekapcsolódik, nem pusztán élettani jelenségeket tisztázunk tehát ezek megtárgyalásakor.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az érzékek ápolása: gyakorlati ismeretek a látással a hallással, az ízleléssel és a szaglással és érintéssel kapcsolatban.

A tüdő felépítése és szerepe, alapvető ismeretek a szívről és a keringésről, elég részletesen ahhoz, hogy gyakorlatias legyen (pl. a légszűrő védelme (csillós hám); a levegő és a vér közötti szoros kapcsolat a léghólyagok vékony membránjain keresztül) - de itt nem cél a részletes anatómiai tanulmányozás.

Az étkezés fontossága: alapvető ismeretek az emésztőrendszeréről, de az előbbieket szerint a hangsúly azon legyen, hogy milyen tényezőkre kell ügyelni az egészség tartós megőrzése érdekében (pl. növényi rostok szükségessége a belek stimulálására, a táplálkozási ritmus szükségessége, nehéz ételek után a testmozgás és a fürdőzés elkerülésének szükségessége).

Fehérjék, szénhidrátok, zsírok, ásványi anyagok és vitaminok. Különböző táplálkozási meggyőződések tárgyalása, anélkül, hogy bármelyik módszer mellett kardoskodnánk. A gyorsétkeztetés jellemzői, veszélyei, a “fogyókúrák” eredményei, a rendszeres mozgás szerepe a testsúly kialakításában. Az egészséges testkép kialakítása.

Az alvás szükségessége és a napi tevékenységek (szellemi-fizikai) kiegyensúlyozása.

A fenti témákkal kapcsolatos betegségek (pl. tüdőrák, tüdőtágulás, elhízottság, anorexia, cukorbetegség).

Szenvedélybetegséget előidéző anyagok: alkohol, nikotin, drogok (pl. ópiumszármazékok, hallucinogének); a függőség alapvető természete (akár a koffeinhez, a csokoládéhoz, a cukorhoz, akár rossz szokásokhoz, mint a körömrágáshoz hasonlóan), valamint a felismerés és a változtatás lépései, a segítségkérés fontossága.

Gyógynövények (pl. kamilla, körömvirág) és alkalmazásuk különböző módokon.

Személyes egészség és higiénia: izzadás, a fogak, a bőr, a hajás fejbőr ápolása, a kézmosás, az ételek érintése, és ezek kapcsolata az egészséggel (pl. baktériumok, fejtetű, orsógiliszta fertőzések).

Minden egyes témával kapcsolatban fontos a modern média hatásainak megtárgyalása.

Kapcsolódási pontok

Kémia a 8. osztályban

Kulcsfogalmak / fogalmak

Érvékszervek, tápcsatorna, légzés, keringés, kiválasztás, nemi szervek, bőr, drogok,

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje fel a mindennapi tevékenységek és az emberi test biológiai funkcióinak összefüggését.

Tudja elemezni az olyan hétköznapi jelenségeket, mint a légzés, a táplálkozás folyamata.

Ismeri a tápcsatorna részeit, az egyes részekben történő folyamatokról tudjon általánosságokban beszélni.

Érti az ember légzésének folyamatát, képes összefüggések keresésére a ruházkodással és a dohányzással kapcsolatban.

Az érzékszervek jelentőségével tisztában van, ismeri ezek ápolásának módjait.

4.6.6. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben a korosztályban nagy testi változások zajlanak, a végtagok növekedése nagyon intenzívvé válik. A nemi érés is nagy hatással van a diákok mindennapjaira. Ezen fontos átalakulásokat jól kíséri az emberi test idej két nagy témája: a mozgásrendszer és az érzékszervek. A felegyenesedett testtartás szellemi-lelki vonatkozásai túlmutatnak a biológiai tényeken, jó beszélgetések táptalaja lehet ez a téma.

Órakeret 30 óra

Előzetes tudás

Az előző évek biológia epochája, különösen a hetedikes epocha, a hetedikes fizika mechanikai témaköre, a fénytán és a hangtan a hatodikos fizikából.

Tantárgyi fejlesztési célok

A csontrendszer felépítése rávilágít az emberi szervezet és a minket körülvevő ásványi világ szoros kapcsolatára az anyagösszetétel területén valamint a gravitáció és az ember viszonyára a csontgerendák formálódásában. A mechanikai viszonyok, melyek a csontrendszer felépítésében és működésében jól tetten érhetők, érdekesek lehetnek ebben az életkorban. Az érzékszervek

tárgyalásakor jó megmutatható, hogy a külvilágban érvényes fizikai (optikai, akusztikai) törvényszerűségek miképp érvényesülnek az emberi szervezet működésében. Ezeket az érzékszerveket nem csak ábrák, hanem kísérletek segítségével is vizsgáljuk.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A csontváz összességében és részeiben. Az arany metszés, mint arányossági elv a csontvázban. A gerincoszlop formája és funkciója, a csigolyák felépítése, formagazdagsága, szerepük a felegyenesedett testtartás kialakításában. A gerincoszlop, a mellkas felépítése, a koponya és a végtagváz polaritása. Az egyes csontok formájának tanulmányozása, pl. a hátgerinc és a combcsont kontrasztja.

A végtagok felépítése és mechanikája, az emelőelv: az erőkar és a teherkar viszonya.

A láb formája, a láb boltozata és viszonya a felegyenesedett testtartáshoz.

Az alkar pronatioja és supinatioja.

Az izmok általános felépítése és működése.

A csontok és izmok kapcsolódása, az ízületek felépítése és működése.

Hajlító és feszítő izmok elhelyezkedése, az egymással együttműködő és az ellentétes működésű izmok elhelyezkedése, a mozgás és az izomrendszer komplex kapcsolata. Az izomgörcs.

Az emberi szem, illetve fül felépítése és funkciója.

Kapcsolódási pontok

Fizika: mechanika, erő fogalma, optika, akusztika. Művészetek: kupola és boltív, mint építészeti megoldás és mint élettani forma a csontváz különböző területein, csontok ábrázolása szénnel, agyagból való megformálás

Kulcsfogalmak / fogalmak

Csontrendszer, izmok, inak, ízületek, a szem részei, a fül részei,

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismeri a gerincoszlop részeit, annak jelentőségét az ember testtartásában.

Tisztában van a végtagok és a függesztoövek felépítésével, az ízületek típusaival

Képes felismerni a fizikai törvényszerűségeket a csontváz felépítésében.

Érti a csontok és az izomrendszer együttműködését az emberi mozgásban

Ismeri a tanult érzékszervek felépítését, jelentőségét az ember és a külvilág közötti viszonyban.

A tanult szakkifejezéseket képes megfelelően használni.

4.7. Fizika

4.7.1. Bevezetés

A tudományos ismeretek tanításának fő célja az, hogy kifejezze azt, hogy a tudomány az emberi létezés része, valamint az, hogy fantáziadúsan, az érzelmekre ható módon adja át azokat. Ez a természet valóságos jelenségeinek megfigyelésére, a jelenségek megfogalmazására és a modellalkotásra vonatkozó képesség kifejtését jelenti. A tényleges tudományos ismeretek oktatása a gyermek olyan életkorában kezdődik, amikor szert tesz arra a képességre, hogy oksági összefüggéseiben szemlélje a világot, és amikor ezek az ismeretek a gondolkodási képesség fejlesztésére szolgálnak. A cél az, hogy olyan minőségi gondolkodás fejlődjön ki, amely folyamatában képes szemlélni az emberi lény és a való világ változó kapcsolatát.

4.7.2. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A kísérleti úton nem vizsgálható modellek helyett valóságos érzékelésen, megfigyelésen alapuló gondolkodási módszert javasolt alkalmazni. Kezdetben a jelenséggel összefüggő érzelmi

kapcsolatot kell kialakítani a tanulóknál. Később ezt meg kell szabadítani a szubjektív elemektől azzal a céllal, hogy a belső értékek megragadhatók legyenek a megértési tevékenység során.

Emiatt a tudományos ismeretek tanítása a Waldorf-iskolában az érzékelés minőségéből indul ki. Ez a tanítási módszer különösen érzékelés-orientáltnak írható le. Ez fontos szerepet játszik, és higiéniai-pedagógiai jelentősége is van.

Órakeret 40 óra

Előzetes tudás

A gyerekek a hangszeres zenélés során már megismerkedtek a hangok világával, a festésen keresztül pedig a színek világával

Tantárgyi fejlesztési célok

A fizikaoktatás a megtapasztalt és megfigyelt jelenségekből indul ki, nem pedig elméletekből vagy modellekből. Minden kínálkozó lehetőséget ki kell használni az ellentmondások bemutatására, a tények szembeállítására érdekében. A fizika szabályait sem szabad lezárva tárgyalni, hanem az egyéb tantárgyakkal való összefüggésben. Ezért a tanított gyermekek életkorának megfelelő időben be kell mutatni a művészetekhez és a technológiához való kapcsolódásokat. A középtagozat igyekszik gazdag tapasztalatokat nyújtani a fizikai jelenségekről, amelyekre ráépülhet a felső tagozat ismeretanyaga.

Kiemelt cél a pontos megfigyelés képességének fejlesztése és a megfigyelések írásbeli rögzítésének elsajátítása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A jelenségek egyszerű, teljesen érthető kísérletekkel történő megtapasztalása vezeti be a tanulókat a fizika világába.

A hangtan erre nagyon alkalmas. A különböző megközelítések közül álljon itt kettő:

- a) bevezetés az alapvető hangjelenségekbe (rezgés, hangmagasság, hangerő, hangszín).
- b) hangszeres vizsgálata, melynek során a tanulóknak módjukban áll felismerni a rezgést, mint a hang fizikai megfelelőjét:

- a hangforrás, valamint a hangerő, a hangmagasság, és a hangszín közötti kapcsolat bemutatása, hangközök a monochordon, hangterjedés.

- Állóhullámok megfigyelése (Kladni-lemezen, húron, kötélén stb.), rezonancia hétköznapi példái (hinta, hangszer, lengő faág, billegő vízestál stb.)

- A tanulóknak mindenképpen meg kell ismerniük a gége fizikai-élettani tulajdonságait

A festés során szerzett tapasztalatokra építve továbblépnek a következő témákra:

Színelmélet.

- Egyszerű színtan (azaz elmélet nélküli ismertetés).
- A kiindulási pont a világosság, illetve sötétség ellentéte.
- Megvilágított színes felületek figyelésének abbahagyása után a szemben utóképpé képződik, ez vezetett a kiegészítő színek elméletéhez (Goethe „megidézett” színei).

- A színpompás és színes árnyékok szemléltetése, valamint keletkezésük feltételeinek bemutatása.

- Átlátszatlan közeg hátulról vagy oldalról történő megvilágításakor megjelenő színjelenség megmutatása.

- A színelméletben cél a sötét/világos határokon megjelenő idegen színcsíkok

tanulmányozása prizmán keresztül.

- A színeken túl az árnyékok is tanulmányozhatók.
- A mágnesség bemutatása a természetben előforduló magnetit (mágnesvasérc) segítségével. A mágnesezhetőség vizsgálata.
- A közönséges mágnesek, és a (burkolat nélküli) iránytű bemutatása. Ez a következő témák megvitatásához vezet:
  - az északi és a déli pólus fogalma,
  - a mágneses vonzás és taszítás fogalma,
  - a Föld mágneses mezeje.

Elektrosztatikában a vonzás és a taszítás jelenségének vizsgálata. Különbözőség a mágnességtől.

A hőtani elméletek a következő ellentétekkel foglalkoznak:

- meleg és hideg, hő- és hidegforrások, a hőáramlás irányának bemutatása, megvitatása a hűtés megvalósítási lehetőségével együtt (de még technikai részletek nélkül),
- az égés és a súrlódás, mint hőforrás tanulmányozása.

Kapcsolódási pontok

gége működése (biológia), hangskálák (zene), iránytű (földrajz)

Kulcsfogalmak / fogalmak

rezgés, hangmagasság, hangerő, hangszín, hangterjedés, rezonancia.

sötét/világos határokon megjelenő színek és azok minősége

az északi és a déli pólus fogalma, a mágneses vonzás és taszítás fogalma,

a Föld mágneses mezeje

elektrosztatikus vonzás és taszítás

hő- és hidegforrások

súrlódás, mint hőforrás

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek megtanulják a kísérletek megfigyelésének folyamatát, módját.

A látott, tapasztalt jelenségeket saját szavaikkal el tudják mondani.

Ismerik a fizika különböző területeinek alapjelenségeit: világosság-sötétség, színek, alapvető hangjelenségek, mágneses illetve elektrosztatikai vonzás-taszítás, meleg-hideg.

4.7.3. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az évben a mechanika a tanítás középponti témája, majd utána következik a hangtan, a fénytán, a termodinamika, a mágnesség és az elektromosság további részeinek ismertetése, megvitatása.

Órakeret 30 óra

Előzetes tudás

Előző év alapjelenségeinek az ismerete. Egyenes és fordított arányosság és az azzal történő számolás.

Tantárgyi fejlesztési célok

A kísérletezés megismerése, felvetett problémákra válaszok keresése kísérleteken keresztül.

(tanulókísérletek) A természettudományos gondolkodás elsajátításának első lépései.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A mechanikában az emelő tanulmányozására kerül sor. Ennek során az elméletalkotásnak kell dominálnia. A témakörök kulcsszavakban a következők:

- Az emelők különböző fajtái, az erőkar, és a teherkar.
- Kétkarú mérleg (amely decimális beosztású és érzékeny).
- Lejtő. Állócsiga. Mozgócsiga, csigasor. Ék, csavar, csuklók, fogaskerék és szíjtárcsa, áttételek.
- Ezeknek az „egyszerű gépeknek” a kombinációit meg kell vitatni, és az a cél, hogy a tanulók megértsék a súlyhajtású óra vagy kerékpárváltó vagy daráló vagy stb. működési elvét. Az emelő és a lejtő képleteinek levezetése (erő szorozva elmozdulással).
- Sebesség, munka, teljesítmény fogalma. Fonálinga lengésidejének tanulmányozása. Összegzésként megbeszéljük a diákokkal, hogy egyszerű gépekkel munkát nem takarítunk meg, mert kisebb erőt hosszabb úton fejtünk ki. Energia megmaradás törvénye.

HANGTAN

Lyuksziréna. Lemezjátszó. A hang irányítása (hangszóró, hangfal). Hangsebesség és annak mérése. Visszhang, sztereo hatás (a 8. osztályban is tanítható).

FÉNYTAN

A következők megfigyelése:

- Tükörképek és tükrözések (a rajzolással kombinálva, fénysugár pattogása a tükrök között).
- Fényvisszaverődés sík- és gömbtükrőről a gyakorlatban.
- Lencse nélküli kamera (az emberi szemmel összehasonlítva) [a 8. osztályban is tanítható].

Camera obscura.

HŐTAN

Hővezetés. Hőmérők.

MÁGNESESSÉG

- A föld mágneses mezejének deklinációja és inklinációja.
- A mágnesesség alapjelensége.
- Az elektromosság új témái összesűrítve:
- Áramforrások (galvánelem, dinamó).
- Elektromos áram, áramkör, kapcsoló
- Elektromos készülékek az elektromos áram hatásai.
- Mágneses effektusok, elektromágnes.
- Műszaki alkalmazások: elektromos tűzhely, bojler, vasaló, biztosíték.

Fel kell hívni a figyelmet az elektromos áram és a villámlás veszélyeire.

Kapcsolódási pontok

mágnesesség-hajózás-felfedezések (földrajz, történelem)
munkavégzés-táplálkozás, áramütés-szívmegeállás (biológia)
elektrolit-vezető (kémia)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Kétkarú mérleg. Lejtő. Állócsiga. Mozgócsiga, csigasor. Ék, csavar, csuklók, fogaskerék áttételek. Forgatónyomaték. Mechanikai munka. Sebesség.

Hangsebesség.

Beesési szög, beesési merőleges, törési szög, visszaverődési szög, fókuszpont.

Hővezetés

Áramforrások, egyenáram és hatásai, elektromágnes

A fejlesztés várt eredményei

A kísérletek pontos megfigyelése mellett a gyerekek önállóan meg tudják fogalmazni és leírni a látott jelenségeket.

Képesek ok-okozati következtetések levonására, magyarázatok adására, amik közös megbeszélésre kerülnek.

Ismerik a kétkarú mérleg, az emelő, a csigák működését, gyakorlati alkalmazását.

Egyszerű áramkört tudnak építeni.

Egyszerű számolási feladatokat el tudnak végezni.

4.7.4. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Elsősorban a hidrosztatika, a hidrodinamika, az aerosztatika és az aerodinamika erősen gyakorlatiasan előadott új területei állnak ebben a korban a tanulók érdeklődésének középpontjában, de folytatódnak az előző évek témakörei is.

Órakeret 40 óra

Előzetes tudás

Az előző években tanultak ismerete. Számolás elsőfokú egyismeretlenes egyenletekkel.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az embert körülvevő technikai világ működésének megértése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Arkhimédész törvénye (vízre és levegőre).
- Hidrosztatikus felhajtóerő a hidrosztatikai nyomás.
- Közlekedőedények (hidraulikus mérleg).
- Cartesius-féle bűvár.
- Szilárd anyagok, folyadékok és gázok fajsúlya.
- Stabilitás (pl. hajók stabilitása).
- Statikus nyomás (összehasonlítva a vízben és a levegőben).
- Szivattyúk elve (főképp a hidraulikus kos felé haladva).
- Lamináris és turbulens áramlás.
- Örvények és ellenállás (vízben és levegőben, a hozzájuk tartozó ellenállási formákkal összefüggésben).

A HANGTANban például az alábbiak kifejtésére kerülhet sor:

- A hang sebessége (a levegőn kívül más anyagokban is)
- A hang irányítása: visszaverődése (visszhang) és elnyelődése [a 7. és 9. osztályban is tanítható].
- Kundt-féle cső.
- Épületek akusztikája, különböző hangszerek akusztikája.

A **TERMODINAMIKA**ban az alábbiak lehetnek a témakörök:

- Folyadékok, szilárd anyagok, és gázok állapotváltozása, párolgás.
- A víz nevezetes pontjai, és jelentőségük a természetben (a 9. osztályban is tanítható).
- Meleg- és hidegvíz vezeték rendszerek, hőközlés légáramlás útján, hősugárzás. Hővezetés és hőszigetelés különböző anyagokban [a 7. osztályban is tanítható].

AZ **ELEKTROMOSSÁG** hatásai és törvényei

- Az elektromos áram hőhatása és vegyi hatása.
- Különböző anyagok vezetési tulajdonságai, valamint a földelés.
- Az áram mágneses hatása és alkalmazásai: elektromotor, dinamó (lehetőleg a generátor is; mindenképpen mélyebben kell foglalkozni ezzel a témával a felsőbb osztályokban), mérések
- (Ohm törvénye).

Kapcsolódási pontok

Meteorológia (földrajz)

Ipari forradalom (történelem)

Kulcsfogalmak / fogalmak

nyomás, felhajtóerő, Arkhimédész törvénye, fajsúly

állapotváltozások

Ohm törvény

A fejlesztés várt eredményei

A kísérletek megfigyelésével szerzett tapasztalatokból egyre pontosabb következtetéseket képesek levonni.

Ismerik a hidrosztatikai alapjelenségeket és törvényszerűségeit.

Tudják az elektromos áram hatásait és ezek gyakorlati alkalmazását

4.8. Kémia

4.8.1. Bevezetés

A Waldorf-iskolákban a kémia tanításának módszertana nagyban eltér a hagyományosan megszokottól. Fontos megjegyezni, hogy a Waldorf-iskolák kémia tanítását nem a hagyományos módszerrel szembeni bizalmatlanság, az azzal egyet nem értés alakította és alakítja ki, tehát nem valaminek a tagadására alapoz. A tartalmat és a módszert a gyermek lényének (a korábbi fejezetekben részletesebben tárgyalt) fejlődéséhez igazítja, nem pedig az általánosan elterjedt szaklogikához. A kémia tanításának itt tehát nem szakmai, hanem pedagógiai célja van. Ez természetesen nem zárja ki, hogy a tudomány ezen ága iránt érdeklődők a számukra megfelelő mélységben tájékozottak legyenek a világ kémiai oldaláról, de igyekszik kizárni azt, hogy a kémia nevében elidegenedjenek magától a kémiától.

Annak érdekében tehát, hogy a tárgy tanítása ne öncélú legyen, hanem annak segítségével a tanulók az egész világ szemléléséhez nyerjenek új szempontokat (melyek szervesen beépülnek gondolkodásukba), nem szabad a kémia tanítását a legmodernebb elméletek leegyszerűsített változataival kezdeni. Ha a kezdés a gyermekek által jól ismert anyagokkal és változásokkal történik, ahol az újdonság a csak a szempontokban és a vizsgálat módszereiben rejlik, akkor biztos tapasztalati alapot adhatunk a későbbiekben egyre bonyolultabbá váló ismeretanyagnak. A jelenségekből indulunk ki, nem pedig a modellekből. Az elméleteket, modelleket a jelenségekből, tapasztalatokból vezetjük majd le, abban az életkorban, amikor a tanulók már pontosan meg

tudják különböztetni a valóságot a valóságot leírni próbáló elmélettől. E két dolog különválasztása rendkívül fontos a modern tudományos gondolkodás kialakításában, de ehhez már megfelelően érett gondolkodás és elegendő tapasztalat szükséges.

4.8.2. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A kémia tanításának kezdetén nem lehet cél az atomelmélet bevezetése és a kémiai elemek rendszerezése. Ez utóbbiak nagyrészt nincsenek is jelen elemi állapotban a természetben, így tárgyalásuk — kevés kivételtől eltekintve — nem hozza közelebb a diákot a körülötte lévő világhoz. A kémia tanításának első évében azokat az alapokat kell letenni, melyekre a továbbiakban építeni lehet. Ez vonatkozik a fogalmak kialakítására, a megfigyelés folyamatára, a kísérletezés módszertanára egyaránt. Az égés, a sav-bázis ellentétpár, a különböző sók, az indikátorok használata, a fémek tulajdonságai mind-mind előkerülnek a későbbi évek során is, de ezek alapszintű tárgyalása jó lehetőséget ad a kémiai szemlélet kialakítására.

Órakeret   **30 óra**

Előzetes tudás

Hőtani ismeretek a hatodik osztályból

Tantárgyi fejlesztési célok

A metodika alapja a kémiai folyamatokba történő bevezetés. A folyamatokat nem mennyiségi szempontból kezdjük el vizsgálni, hanem minőségi megközelítést alkalmazunk. Ez segítheti a diákokat abban, hogy újfajta megértés fejlődjön ki bennük az eddig is ismert világ irányában. Ennek érdekében a hétköznapi életben is rendszeresen használt, természetes anyagokkal kezdjük a vizsgálatokat. Nem az új anyagok szokatlan viselkedésével ébresztünk fel érdeklődést, hanem új szempontokat nyitunk, újfajta kérdéseket vetünk fel a jól ismert folyamatok kapcsán. A kémia ilyenkor úgy jelenik meg, mint az ember és az ismert környezet frissen felfedezett viszonya, nem pedig a gyorsan múló szenzáció eszköze.

Ebben az évben a kémia még nem szigorúan analitikus, sokkal inkább az összefüggéseket tanulmányozza, mintsem az alkotó elemeket. A vizsgálatok közben elsősorban a tanulók megfigyeléseire, élményeire támaszkodva építkezünk, nem pedig a mérésekre.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A tűz különböző megjelenési formáinak minőségi vizsgálata (a szén másképp ég, mint a szalma és a fa; a gyertya másképp, mint az alkohol és a kőolaj, a kén másképp mint a foszfor)

Az égés termékeinek és maradványainak vizsgálata (hamu, szén, szén-dioxid)

Indikátorok (növényi eredetű indikátorok, pl. vörös káposztalé)

A levegő áramlása a tűz környezetében: az égést tápláló oxigén

az O_2 és a CO_2 szerepe a vérkeringésben és az égésben

A mész és a mészégetés. A savakat képző gázok (szén-dioxid, kén-dioxid) és a bázis megjelenése (mészlúg, hamulúg). További savak (pl.: sósav, foszforsav, kénessav)

Fémek (arany, réz, ón, bronz, vas)

Kultúrtörténeti és technikai vonatkozások:

A gyertya vizsgálata (M. Faraday) és gyertyakészítés

A tűzhelyek és a kémény fejlődése

A savak és lúgok vizsgálata, semlegesítés, sóképződés

Néhány gondolat az arany bányászatáról és feldolgozásáról
Sóbányászat

Kapcsolódási pontok

Fizika, ásványtan, földrajz 6. osztály, rajz-festés,

Kulcsfogalmak / fogalmak

Égés, savak, lúgok, indikátor, levegő, szén-dioxid, oxigén, fémek, oldódás

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes pontos megfigyeléseket végezni.

Egyszerű kísérleteket biztonságosan végre tud hajtani.

Tisztában van az égés feltételeivel.

Megérti a mészégítés, a mészoltás és a mész megkötésének kémiai hátterét.

Képes egyszerű következtetések levonására.

Le tudja írni az órán látottakat, jellemző rajzokat tud a jelenségekről készíteni.

Tisztában vannak a sav-bázis indikátorok felhasználásával.

4.8.3. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 8. osztály kémiája a kiindulási pontba a táplálékot készítő embert helyezi. A környezet és az ember viszonya itt egyértelmű. Az ember a táplálkozása érdekében különböző élőlények életfolyamatait szakítja meg, szétválaszt, feldolgoz, átalakít, tisztít, finomít. Az egyes tápanyagokban mindezek után is tükröződik mindaz a folyamat, amely létrejöttükkor lejátszódott. A vizsgált anyagokban tehát az életfolyamatok pillanatképeit tapasztalhatjuk, ezen folyamatoktól nem elválaszthatóak anyagi tulajdonságaik sem. A tanítás egyik fontos célja ezen karakterisztikus tulajdonságok megragadása, megértése. A tanulói kísérletek ezt a folyamatot még elevebbé tehetik

Órakeret 40 óra

Előzetes tudás

Táplálkozástani ismeretek 7. osztályban, kémiai alapismeretek a 7. osztályból

Tantárgyi fejlesztési célok

A táplálékok és a tápanyagok kémiai vizsgálati módszerei. Olyan szemléletmód kialakítása, ami az élőlényekből származó anyagok minőségére érzékenyvé teszi a diákokat. Az alapvető tápanyagok kémiai megismerése alapot ad a későbbi szerves kémiai tanulmányoknak. A vaskohászat a fémekkel történő kémiai ismerkedést bővíti az előző évhez képest.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A magtól a lisztig — különböző gabonátípusok, az őrlés technikai (az őrlőkőtől a vízi- és szélmalmon át a hengermalomig). Kísérletek a liszttel: a tészta, a siker

Keményítő előállítás lisztből, burgonyából, a keményítő jellegzetességei, jód–keményítő reakció

A siker, mint a liszt fehérjekomponense (elszenesítési próba)

A fehérje: tej, tojás, hús, toll, szőr, „állati eredetű termékek”

A fehérje denaturációja, xantoprotein-reakció

A cukor (a hozzá tartozó kultúrtörténettel): cukor a természetben. A keményítő cukorra való

átalakítása sav segítségével (hidrolízis), a keményítő vízhez és a tűzhez való viszonya. Fehling-oldat és felhasználása, ezüsttükör-próba, redukáló cukrok, nem redukáló cukrok

Zsírok és olajok: növényi olajforrások, állati zsiradékok A zsír, a meleghez és a tűzhez való viszonya, vízzel szembeni viselkedése

A szappan-előállítás folyamata

Cellulóz, papír-előállítás

Cukor-előállítás répából

Cukorfogyasztás, mint civilizációs probléma / a cukortúlfogyasztás következményei a fogazatra / vércukor és cukorbetegség

A bőr és a cserzés folyamata

Sajtkészítés

A fémfeldolgozás folytatása, a kohóban zajló folyamatok.

Kapcsolódási pontok

Táplálkozás és egészségtan a 7. osztályban, hőtan és mechanika a fizikában, különböző élelmiszerek megjelenése a történelem során, az ipari forradalom jelentősége (kohászat), növénytan, állattan a korábbi osztályokban,

Kulcsfogalmak / fogalmak

Lugol-oldat, xantoprotein-próba, Trommer/Fehling-próba, különböző cukrok lenevezése, redukáló cukrok, szappan, denaturáció, hidrolízis

A fejlesztés várt eredményei

A tanuló képes egyszerű próbák segítségével a keményítő, a cukor, a fehérje kimutatására.

A látott kísérletek alapján önálló kísérleteket is meg tud tervezni, képes ezek kivitelezésére.

A tanult anyagok legfontosabb tulajdonságait képes ismertetni.

Képes felismerni az összefüggéseket a különböző élelmiszerek összetétele és tulajdonságai között.

A tanult ipari folyamatokat képes lépésekre tagolni és az egyes lépéseket karakterizálni is tudja.

Ismeri a tanult savak és lúgok előállítási módját.

4.9. Idegen nyelvek

4.9.1. Általános bevezető

A nyelvtanítás fontos eszköz a népek közötti kölcsönös megértés, a kulturális különbségek iránti fogékonyság kialakításában, a sztereotípiákat elutasító magatartás fejlődésében. Így a nyelvtanítás a kisiskolás korban az empátia iskolázása az érzékek fejlődésén és fejlesztésén keresztül. Fontos feladat az érdeklődés és kíváncsiság felkeltése a nyelvek iránt, valamint a kultúrák közötti kommunikáció iránt általában.

Az idegennyelv-oktatás elsődleges célja továbbá a mindennapi életben jól alkalmazható idegennyelv-tudás biztosítása. Ezért a Waldorf-iskolai nyelvvoktatás egyrészt praktikus, hasznos célként törekszik arra, hogy a tanuló hallás és olvasás útján idegen nyelven megértsen másokat, és folyékonyan fejezze ki magát az adott idegen nyelven szóban és írásban egyaránt. Továbbá célja bemutatni a diákoknak az adott nyelven beszélő népek karakterét, szokásait, kultúráját, földrajzát, történelmét. Az idegen nyelvek tanításának pedagógiai célja, hogy segítse a gyermek fejlődését az életkori sajátosságainak megfelelő tematikával, és hogy betekintést nyújtson a világ árnyalt szemlélési módjaiba, ezzel tágítva perspektíváját. A nyelvtanításon keresztül szeretnénk segíteni a diákokat abban, hogy pozitívan forduljanak más kultúrájú és nyelvű népekhez, valamint abban,

hogy közelebb kerüljenek a különböző gondolkodású emberek megértéséhez, jártasságot szerezzenek a kommunikációban, hogy empátiát alakítsanak ki magukban mások szemlélete és világlátása iránt. Az idegen nyelvek tanulása új perspektívát kínál az egyén számára saját nyelvéhez, kultúrájához, szemléletéhez, mentalitásához, ily módon segítve a diákokat, hogy a világot árnyaltabban láthassák.

Az idegen nyelv verbális tanulása a diáknak azt a képességét fejleszti, hogy egy másik emberre figyeljen, hogy követni tudja a másik ember kimondott és ki nem mondott szándékait. Az idegen nyelvek ismerete ösztönzi a rugalmas és mozgékony gondolkodást, mivel a különböző nyelvek kaput nyitnak a tapasztalás különböző birodalmaiba, így növekszik bennünk a világ és a más emberek iránti érdeklődés is.

A pedagógus a nyelvtanítás első éveiben az érző figyelem nevelésével nyújt alapot a későbbi életkorban ma már nélkülözhetetlen képességhez, a más kultúrájú és nyelvű népekhez való odaforduláshoz, mások szemlélete és világlátása iránti érzékenység, empátia kialakításához. A kisiskolás korú gyermek még érzékein keresztül fogadja be, így gyakorlatilag nem tanulja, hanem elsajátítja a nyelvet, belső képalkotása az idegen nyelv megértését is segíti. A nyelvtanításnak ebben a fázisában fontos, hogy a gyermek merüljön bele teljes intenzitással az élő nyelvtanítás folyamatába. Ebben az életkorban az érzékszervi benyomásoknak erősen kitett gyermek rendkívül fogékony az élősóra. Ekkor alakul ki benne az idegen nyelv intonációs mintái iránti fogékonyság, amit sokkal nehezebb később, 10 éves kor után kifejleszteni, amikor már a beszédszervek plaszticitása csökken. Fontos, hogy a tanulók megszeressék a nyelvet, hozzászokjanak intonációjához, dallamához és nyelvi biztonságot szerezzenek. A tanítás során fontos szerepet kap a költői nyelv. A gyermekek, mondókákkal, dalokkal, játékokkal, rövid mesékkel, párbeszédekkel és olyan tevékenységekkel ismerkednek meg, melyek közvetlenül vezetnek be őket az idegen nyelv világába. Nem absztrakt vagy sematikus módon sajátítanak el egyszerű nyelvtani szerkezeteket, szókincset, hanem életkoruknak megfelelően, játékosan tanulva a gyakorlatban teszik meg az első lépéseket a nyelvtanulás terén.

A tanulók lépésről lépésre megértik, amit hallanak és ismételnék. A szókincs tanulását a gyermeket körülölelő környezet alapozza meg, életkorának megfelelő érdeklődésre és a gyermek képzeletvilágára épül. A jelentés ilyenkor még gyakran helyhez és tárgyhoz kötött. Mivel a tanítás írott szöveg nélkül, nagyrészt idegen nyelven történik, így a beszéd nem-verbális formái mindvégig fontosak maradnak. A történeteket nem kell szó szerint érteniük. A megértést gesztusok, mozdulatok, a történeteknél pedig képek, bábok segítik.

Az órák és a tanév anyaga lépcsőzetes, ismétlésre és bővítésre épít, az új anyagot a tanár mindig a meglévő tudásra alapozza. Az első három évben döntően együtt szólal meg az osztály, az egyéni megnyilatkozások kevésbé hangsúlyosak, de a bátrabb tanulókat is biztatjuk és segítjük egyéni fejlődésükben.

3. osztály végére a gyermekek ismerik a testrészek, a ruhák neveit, az osztályterem tárgyait, a színeket, a hét napjait, a hónapokat, az évszakokat, az időjáráshoz, természethez kapcsolódó kifejezéseket, foglalkozások neveit, a mindennapi élethez kapcsolódó egyszerű tárgyakat és cselekvéseket.

Képesek egyszerű kérdéseket feltenni és megválaszolni a fent felsorolt szókincs segítségével. Az írásbeli munka még nem jelenik meg, de első osztálytól lehet olyan füzetük, amelybe a tanult dalokat, verseket lerajzolják. Mivel a Waldorf iskolában az írás-olvasáskészség megerősítése magyar nyelven a 3. osztályban történik, ezt nem előzheti meg az idegen nyelven történő írás-olvasás, de megjelenhet az ABC, elkezdődhet egy képes szótár bevezetése is.

4. osztálytól a gyermeki fejlődés új szakasza kezdődik, melynek egy tudatosabb nyelvtanulás felel meg, elkezdődik az önállósodási folyamat. A kilencedik életév környékén a gyermek már a világra és önmagára is tárgyilagosabban tud nézni. Már nem benne él a nyelvben, hanem kívülről tud rátekinteni, így már képes felismerni törvényszerűségeket az idegen nyelvben. Mindez a gondolkodás ébredését jelenti.

A kilencedik évtől kezdve, a gyermekkori közepén, előtérbe kerül az írás-olvasás. Az olvasás képessége az ismert szöveg felolvasásától a helyes hangsúlyok kialakításán át a maximális érthetőségig fejlődik. Az íráskészség fejlesztése a már tanult versek, dalok, ismert rövid szövegek leírásával és feldolgozásával, sok másolási feladattal kezdődik, majd egyszerűbb gondolatok kifejezését szolgálja. A tanulók saját szótáruk vezetésének segítségével folyamatosan ismerkednek a szótárhasználattal. A szóról szóra fordítást e szakasz végéig lehetőleg elkerüljük. Amennyiben szükséges, megjelenhet a kétnyelvűség, a tanulók idegen nyelvű szövegek tartalmát foglalják össze az anyanyelvükön, és egyszerű szövegeket alkotnak idegen nyelven.

A nyelvtani szabályokon keresztül tudatossá váló nyelvhelyesség élményéhez hozzájárul a nyelv szépségének átélése. A mondatok, versek, történetek helyes ritmusban való előadása, a karakterisztikus hanglejtés, a pontosabb kiejtés ennek az esztétikai igénynek a kielégítését szolgálja. A kiejtési szabályokat nem absztrakt módon tanulják meg a tanulók, hanem a tanár példái alapján.

Elkezdődhet az idegen nyelven történő írás, megjelennek az olvasmányok. Az emlékezést, a felidézést nagyban segíti, hogy a diákok a már ismert, feldolgozott szövegekből a nyelvtani szabályokat kezdik felfedezni, megfogalmazni. Mivel a két tanult idegen nyelv témái sokszor megegyeznek, illetve átfedik egymást, a két nyelvből - lehetőség szerint egyeztetve - nem ugyanabban a sorrendben tanítjuk az egyes témaköröket.

4.10. Angol

4.10.1. 1. osztály

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az alsó tagozaton az idegen nyelvek tanításánál kezdetben az anyanyelv elsajátításának mintáját tűzi maga elé a Waldorf-pedagógia. A nyelv természetével folytatott munka azt eredményezi, hogy a gyermek teljes lényével belemerül a nyelvbe, ezért a nyelvórák elsősorban az adott idegen nyelven folynak. A gyerek utánzó- és befogadó-készségével odaadja magát a tanár szándékának, érzéseivel - és nem intellektuálisan - kapcsolódik a tanári tevékenységhez. Ezek az érzések, melyek a beszédzándék megragadására, felfogására irányulnak, inkább érzékelő, megismerő jellegűek. A gyermek a jelentést szituatív tapasztalás útján ragadja meg, ami lehetővé teszi a sokoldalú alkalmazást.

A tanár idegen nyelven köszön, búcsúzik, idegen nyelvű utasításokat ad. Rendszerint egy kis verssel, fohással kezdődik az óra és egy másik fohással fejeződik be. Mondókákat, dalokat és játékokat játszanak újra és újra, az óra kisebb részében foglalkoznak az új anyaggal.

A mozgással, gesztusokkal kísért dalok, mondókák, játékok segítik a ritmus, dallam-, és hangzásvilág érzéki tapasztalását, a helyes kiejtés formálását, valamint a tanultak hosszú távú memóriába való bevésoedését.

A Waldorf-iskola korai nyelvtanítása (1-3. osztály) módszertan és tematika szempontjából egységet alkot, a feldolgozott témakörök és a szókincs spirálisan bővülve épülnek egymásra. A szavakat dalokban, versekben, történeteken keresztül élő szöveggörnyezetben tanulják a gyerekek,

de néhány tematikus csoportot érintve is találkoznak már az alapszókinckészlettel. Az első három iskolaévben tehát a gyermek utánzás útján tanul idegen nyelven beszélni, az írásbeliség még nem, vagy csak a harmadik év végén jelenik meg.

Órakeret   72 óra

Előzetes tudás

Nincs szükség Előzetes tudásra.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az első osztályban a nyelvtanulás elsődleges célja ismerkedés az idegen nyelvvel, annak kiejtésével, ritmusával, dallamával, valamint az egyszerű utasítások megértése, reagálás rájuk.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az első osztályos gyermekek a szóban tanult mondókákat, dalokat, rövid meséket együtt mondják, éneklük az osztállyal. Egyéni megszólalások lehetségesek, megtanulnak köszönni, bemutatkozni, de a közös, csoportos versmondás, éneklés, játék kerül előtérbe. Használhatnak füzetet: a hallott-tanult mesékhez, történetekhez, játékokhoz, dalokhoz kapcsolódóan képeket rajzolhatnak segítve a memorizálást.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatóak egyes történetbeli témák, valamint a számoláshoz az idegen nyelvű számok tanulásával.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A gyermek közvetlen környezetéből erednek: köszönések, számok 1-20, osztályterem tárgyai, színek, család, főbb irányok (up, down, right, left, behind, in front of), testrészek, egyszerű cselekvések, szokások és utasítások az osztályban. A versek, dalok, mondókák, játékok szavai, kifejezései is beépülnek memóriájukba.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- tudnak reagálni egyszerű utasításokra, köszönésekre,
- segítséggel követni tudnak egy egyszerű mesét,
- az osztállyal együtt tudnak emlékezetből felidézni, elmondani verseket, mondókákat, énekelni dalokat,
- nem idegenkednek az angol nyelv kiejtésbeli sajátosságaitól.

4.10.2. 2. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályban szerzett nyitottságot az idegen nyelv iránt tovább erősítjük. A második osztályban folytatódnak az első osztályban megkezdett tevékenységek, az órák továbbra is a szóbeli munkára épülnek. A gyermekekben erősebb az igény az egyéni megszólalásra, ebben bátorítjuk őket. A tanításban még mindig dominál a ritmikus elem mind az óra felépítésében, mind a tevékenységek jellegében. Tapsolós mondókák és pergőbb ritmusú versek is előtérbe kerülnek, ezeket nagy, lendületes mozdulatokkal kísérik. A gyerekek hosszabb meséket mondanak és játszanak el a tanár segítségével (pl. láncmesék, verses mesék).

Órakeret 72 óra**Előzetes tudás**

Az első osztályban való ismerkedés a nyelvvel.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok egyre otthonosabban érzik magukat az órán a nyelvi környezetben. Az órai történések fő célja az idegen nyelv iránti érdeklődés, a kíváncsiság fenntartása. Közben hangsúlyt kap a szókincs bővítése, a beszédértés erősítése, a közös megszólalásokban való bátor részvétel és egy-egy egyéni megszólalás.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az alapvető idegen nyelvű utasítások megértése, reagálás rájuk. A tanulók képesek egyszerű, de már hosszabb történeteket, meséket megérteni, kórusban mondani, eljátszani.

Kapcsolódási pontok

Továbbra is elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatók egyes témák. A számok ismétlése, bővítése a számolás epochával egy időben történhet.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szókincs elsősorban a természethez (állatok, növények, időjárás, stb.) kötődik, valamint a hét napjai, a számok 1-100, bemutatkozás, egyszerű kifejezések, köszönés és arra reagálás alkotják a szókincsbővítés alapjait.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- az ismert történeteket, verseket, meséket értik, emlékezetből fel tudják idézni, együtt mondják,
- a nyelvi játékokban szívesen, örömmel, aktívan vesznek részt,
- az órákon használt angol nyelvű utasításokat könnyedén megértik,
- egyszerű, begyakorolt kérdésekre megfelelően reagálnak, válaszolnak.

4.10.3. 3. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A harmadik évfolyamon még mindig a célnyelven, az anyanyelv kizárásával dolgozunk együtt a gyerekekkel. Továbbra is alapvetően szóban folyik a tanítás. A tanárnak tudatosan kell arra törekednie, hogy olyan verseket tanítson, gyakoroljon ebben az évben, amelyekkel szeretné bevezetni az angol írást. Nagyban segíti a későbbi tanulmányokat, ha nyelvtani szerkezetek is előkerülnek ezekben a versekben. Ebben az életkorban a gyerekeknek már sokkal nagyobb érzékük van a nyelvhez, az árnyalatokhoz, mind a kiejtés, mind a jelentés terén. Hosszabb, változatosabb szövegekkel is boldogulnak. Párbeszéd, nyelvtörők, versek jelennek meg az órákon.

Füzetükbe a tanulók lerajzolhatják a hallott, olvasott történeteket, dalokat. Az év vége felé leírhatják az ABC-t, esetleg néhány szót, vagy egyszerű mondatokat.

Órakeret 72 óra**Előzetes tudás**

Az első két évben tanultak, azaz ismerkedés a nyelvvel versek, dalok, játékok és rövidebb-hosszabb történetek formájában.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az idegen nyelven hallott történeteken keresztül a gyerekek bepillantást nyernek egy másik kultúrába. Elfogadják az idegen nyelv sajátosságait, egyre pontosabbak a helyes kiejtés, intonáció terén. A szókincs bővítése, az egyéni szereplések bátorítása fontos szerepet kap.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Képesek egyszerű mondatokat alkotni. Megértik a történeteket, válaszolnak a begyakorolt kérdésekre. Önállóan is meg mernek szólalni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz, például számtan, mesterségek, földművelés, házépítés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókincs: ABC, tőszámok (1-100), gyümölcsök, évszakok, hónapok, napszakok, további állatok, ruhák, tárgyak, mesterségek, foglalkozások, napi cselekvések szókinccse. Nyelvtani fogalmak még nem kerülnek bevezetésre.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek

- válaszolni tud önmagára vonatkozó egyszerű kérdésekre (pl.: Where do you live? How old are you? Have you got a pet...? What is your mother's/father's name...?),
- az órákon használt angol nyelvű utasításokat könnyedén megérti,
- követni tud egy egyszerű történetet, amelyet egyszerű mozdulatokkal kísérve mesélünk el,
- kívülről tud már egyedül is dalokat, verseket, mondókákat,
- ismeri az ABC-t (szóban, „versszerűen”).

4.10.4. 4. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési célok**

A 10. életévben a gyermekek az 'Én'-tudatosság egy új szintjére lépnek. Individualizálniuk kell mindazt, amit együtt tanultak meg. Az egyéni odafigyelés rendkívül fontos ebben a korban, mert az írás elsajátítása és a gyakori egyéni feladatok előtérbe emelik az esetleges nehézségeket, amelyek eddig ezen a téren nem voltak szembetűnőek. Néhány gyermek külön segítséget igényelhet.

Az első három év alatt kívülről megtanult szövegeket használva kezdenek a diákok angolul írni. Mind az írás, mind az olvasás sok gyakorlást igényel, ez segíti elő a szóképet és a kiejtés összekapcsolását. Mielőtt nyomtatott szövegekkel ismerkednének meg, először azt olvassák, amit saját maguk írtak. A tollbamondások is elkezdődnek jól ismert szövegek alapján. Fontos figyelni a tollbamondás lépéseire. A látó-halló tollbamondást követi a hallás utáni írás. A házi feladatok bevezetésénél fontos a következetesség. Rövid szövegek, mondatok memorizálása, írásgyakorlás, rendszeres otthoni olvasás segítheti a későbbi sikeres nyelvtanulást.

Ahol csak lehetséges, a szavakat mondatokban, szövegösszefüggésekben tanulják meg. Elkezdődik az egyszerűbb nyelvtani szabályok tudatosítása és gyakorlása. Még mindig a ritmikus szövegek állnak előtérben, de történeteket is dolgozhatnak fel. A gyakorlás egyik leghatékonyabb módja ebben az életkorban a dramatizálás, a szerepjáték. A szóbeli munkát nyelvtörők, versek, mondókák, dalok, valamint kérdés-feleletek követik. Az elhangzott történetek tartalmát kérdések és válaszok segítségével idegen nyelven összefoglaljuk, esetleg elmesélhetjük anyanyelven is, ezzel támogatva a nehézségekkel küzdő gyerekeket.

A csoportos szereplés háttérbe kerül az egyéni megszólalással szemben. Az írás-olvasás tanulás mellett a szituációs játékok, rövid darabok, találós kérdések, az éneklés, egyszerű párbeszéd és szójátékok az órák fontos részét képezik.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az első három év tananyaga: versek, dalok, mesék ismerete, szókinccs, egyszerű mondatok.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az olvasás-írás elsajátítása, gyakorlása a cél ebben az évben. A memoriterekkel való munka folytatódik, az egyéni szerepléseket bátorítja a tanár. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. A szókinccs tovább bővül. Az anyanyelv és az idegen nyelv szerkezete, felépítése közötti különbség kezd tudatosulni.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Megértik az elhangzott történeteket, válaszolni tudnak a feltett kérdésekre. Gyakorolják az ismert szövegeken keresztül az írást, olvasást. Képesek egyszerű nyelvtani szabályokat felfedezni és használni. Vállalják az önálló szereplést.

Kapcsolódási pontok

Anyanyelv, állattan, földrajz-környezetismeret.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rövid párbeszéd, rövid történetek, hozzájuk kapcsolódó szókinccs.

Nyelvtan:

- egyes szám – többes szám,
- spelling, ABC ismerete
- személyes és mutató névmások.
- felszólító mód szóban és írásban (szöveggörnyezetben),
- mondszerkezet, igék, főnevek, melléknevek gyűjtése, gyakorlása,
- to be és to have igék ragozása,
- egyszerű kijelentő, kérdő, tagadó mondatok,
- egyszerű kérdőszavak használata,
- folyamatos jelen idő.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- helyesen betűzik a nevüket és néhány gyakori szót,
- pontosan olvasnak begyakorolt szavakat és mondatokat, írásban felismerik azokat,
- önállóan alkotnak egyszerű mondatokat,
- otthonosan mozognak az egyszerű, begyakorolt kommunikációs helyzetekben, pl. bemutatkozás,
- eldöntendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- alapvető szókinccsel rendelkeznek a feldolgozott témakörökben,
- képesek egyszerű nyelvtani szabályok felismerésére és alkalmazására.

Bevezetés 5-8. osztály

Kisiskolás korban a nyelvelsajátítás, a nyelvtanulás még főként személyekhez, szituációkhoz

kötött, és csak a kilenc-tizenharmadik évben kezdődik el egy önállóbb, tudatosabb tanulás.

A szóbeli munka a középtagozaton is a tanítás középpontjában marad. Bevezetjük a különféle szociális, csoportos munkaformákat. A kórusbeszédet egyre inkább felváltja a gyermekek egyéni megnyilatkozása. A beszédgyakorlatok során a diákok megtanulnak egyszerűen társalogni az iskolai és otthoni életéről, önmagukról, családjukról, az időjárásról, az időről, az évszakokról, napszakokról, az olvasott szövegek tartalmáról. A tevékenységek között szerepel versek és beszédgyakorlatok együttes és egyéni előadása, közös éneklés, nyelvtani kérdések megtárgyalása, gyakorlása, az adott nyelv hazájának történelmi, kulturális, földrajzi jellegzetességeivel való ismerkedés. Sor kerülhet egy-egy rövid színdarab vagy jelenet előadására is.

Az epochafüzetek mintájára vagy a tanár saját elképzelése szerint saját kis tankönyvet szerkeszthetnek a gyermekek, amibe a tanult verseket, dalokat, mondókákat és gyakorlatokat feljegyezhetik, nyelvtani szabályokat, ragozási táblázatokat írhatnak. Megjelennek az olvasmányok, a szöveget már alaposabban feldolgozzák. A folyamat, ahogy a diákok a nyelvtani szabályokat már ismert, feldolgozott szövegekből levezetik, illetve a lehető legegyszerűbben önmaguk megfogalmazzák, nagyban segíti az emlékezést, a felidézést. Gyakorlófüzetükben gyakorolhatják az írásbeli munkát akár az órán, akár házi feladatként.

A gyermek a tizenkettedik életév táján már képes ok-okozati összefüggéseket meglátni, az előzőleg tanultakra összefoglalóan rátekinteni. A hetedik-nyolcadik osztályban felébrednek az intellektuális, gondolkodási erők, lehetővé téve a nyelvtani szabályok gondolati úton történő megértését és tudatosabb alkalmazását is.

A nyolcadik osztály végére egy átlagos képességű, az órákon figyelemmel részt vevő diák képes az ismert és feldolgozott témakörökben az alapszintű kommunikációra, azaz:

- képes egyszerű nyelvezetű, hosszabb, írott szöveg megértésére, önálló feldolgozására (kérdések megválaszolására, kulcsinformációk megtalálására),
- képes rövidebb, egyszerű, összefüggő fogalmazás megalkotására,
- képes alapszintű kommunikációra életszerű helyzetekben az ismert témakörökben (pl. bemutatkozás, vásárlás, időpont-egyeztetés, telefonbeszélgetés),
- képes alapszinten beszélgetni egy-egy ismert témáról.

4.10.5. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben a korban (11. életév) erősödik és a környezettől függetlenedik a gyermekek memóriája, így sokat képesek tanulni. Ekkor már használhatnak nyomtatott olvasókönyvet, melyet az órán közösen dolgoznak föl. Ez az a kor, amikor a nyelv szépségét képesek felismerni, ami nagyon fontos ahhoz, hogy a gyerekek élvezzék a nyelvet és a nyelvtanulást. A szóbeli munka nyelvtörőket, párbeszédet, és verseket, életkoruknak megfelelő éneket tartalmaz, amelyek jó része memoriter. A valódi értékén túl a versmondás a tiszta kiejtés és mondatdallam begyakorlásának kiváló eszköze, és erősíti az idioma jellegű szókincset is.

A negyedik osztályban tanult egyszerű szerkezetekre építve erősödik a nyelvtan iránti érzékük. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy a gyerekek megértsék és alaposan elsajátítsák a szóban forgó nyelvtani szerkezeteket. Az alapvető szabályokat deduktív módon maguk fedezik föl és fogalmazzák meg.

A szavakat ekkor már tudatosan tanulják és gyakorolják szövegösszefüggéseikben az olvasmányok feldolgozása során. Az egyre bővülő, változatos szókincssel a gyerekeket arra ösztönözzük, hogy

képzeletüket használva alkalmazzák a szavakat. Színes és jellegzetes leírásokat hallanak és olvasnak, ösztönözzük az olvasás szeretetét.

Ötödik osztálytól javasoljuk a csoportmunkát, a rendszeres pármunkát, nagyobb létszámú osztályok esetén a csoportbontást. Ebben az életkorban könnyen, jól motiválhatók a gyerekek, és a megtanulandó tananyagot eredményesebben tudják gyakorolni és alkalmazni kisebb létszámú csoportokban.

Órakeret 72 óra,

Előzetes tudás

A negyedik osztályban tanult szókincs, nyelvtani szerkezetek.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az olvasás-írás gyakorlásán, megerősítésén, a szókincs bővítésén van a legnagyobb hangsúly ebben az évben. Továbbra is fontos a memoriterekkel való munka, az egyéni szereplések bátorítása meghatározó a jövőbeni nyelvtanuláshoz való pozitív hozzáállás elősegítéséért. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. Az idegen nyelv nyelvtani szerkezeteivel ismerkednek a diákok, erősödik a komparatív nyelvtani vizsgálódás, tovább tudatosodik a különbség az anyanyelv és az idegen nyelv szerkezete, felépítése között.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kis segítséggel megértik az olvasott történeteket, válaszolni tudnak az olvasmányra vonatkozóan feltett kérdésekre. A csoportos szereplés helyett egyre inkább az egyéni megszólalás a jellemző. Képesek nyelvtani szabályokat felfedezni és használni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz köthetőek egyes olvasmányok, versek, dalok. A nyelvtan epochához jól kapcsolhatóak egyes tanult nyelvtani elemek, szerkezetek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott történetekhez, a tanult párbeszédhez kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- szófajok (főnevek, melléknevek, igék),
- szórendek,
- újabb kérdőszavak,
- egyszerű jelen idő, kijelentő mondatok,
- egyszerű és folyamatos jelen idő felismerése kérdésben, tagadásban,
- birtoklás kifejezése,
- melléknévfokozás,
- elöljárószók körének bővítése,
- óra, idő kifejezése, dátum.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók:

- emlékezetből önállóan is el tudnak mondani verseket, párbeszédet,
- a tanult nyelvtani formákat felismerik,
- egyszerű, rövid szövegeket megérteneik,
- az ismert szavakat, mondatokat tollbamondás után le tudják írni,

- önállóan tudnak a tanult szavakkal és nyelvtani szerkezetekkel mondatokat alkotni,
- kiegészítendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- a tanult szókincset fel tudják idézni.

4.10.6. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hatodik osztályban a prepubertás-kor jellegzetes vonásaival találkozhatunk. A rend és rendszer, az áttekinthető tervezés nagyon fontos ebben az életkorban. Hatodik osztálytól a földrajz, a kulturális sajátosságok, legendák, balladák, történelmi és mitikus személyiségek alkotják a fő témaköröket. A diákok idegen nyelven is érdeklődve fogadják ezeket a témákat. Egyre több idiómát, kifejezést és mindennapi társalgási szókincset építünk be a szóbeli munkába. Továbbra is folytatódik az olvasás-, és íráskészség fejlesztése. Ebben az évben ezeket a készségeket meg kell erősíteni. Elkezdődik a kreatív fogalmazások írása, először közösen, majd önállóan is. A diákok rendszeresen kapnak írásbeli és szóbeli házi feladatokat.

A nyelvtani szabályok és szerkezetek 6-8. osztályban gyakran átfedik egymást, és bármilyen praktikus sorrendben vehetők. Az eddig tanult nyelvtan és szókincs alapján a diákokat egyre inkább bátoríthatjuk arra, hogy szabadabban fejezzék ki magukat.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztályban tanult szókincs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókincs további bővítése, az írás-, olvasáskészség megerősítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése, az önálló szótárhasználat elősegítése jellemzi ezt az évet. A diákokat egyre inkább arra ösztönözzük, hogy bátran fejezzék ki magukat idegen nyelven, szólaljanak meg egyedül, .

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A diákok egyre többet tudnak magukról, környezetükről elmondani, egyre több mindenre tudnak válaszolni. A tanulók a koruknak megfelelő idegen nyelvű szövegek környezetben el tudnak igazodni, egyszerű önálló mondatokat tudnak alkotni. Képesek önállóan olvasni egyszerűbb szövegeket, nem riadnak meg ismeretlen szavaktól. Ismert szövegre, ismert szövegek környezetben kérdéseket tudnak alkalmazni. A rendszeres házi feladatok (szótanulás, írásbeli feladatok, olvasásgyakorlás) az önálló tanulás terén is fejlesztik a diákokat.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a földrajz epochához és a történelem epochához kapcsolhatóak könnyen egyes szövegek, történetek, legendák. A nyelvtan epocha és az idegen nyelv nyelvtanának tanulása közötti egyezések és különbségek erősítik a tanulók grammatikai kompetenciáit.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókincsbővítés az olvasmányokra, párbeszédre alapozva. A gyakoribb igék három alakja.

Nyelvtan:

- egyszerű és folyamatos jelen idő gyakorlása,
- birtokos névmások,
- egyszerű, összetett mondatok,

- egyszerű múlt idő

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- szabadabban beszélnek önmagukról, családjukról, környezetükről,
- felismerik a tanult nyelvtani szabályokat és példákat találnak rájuk egy adott szövegben,
- bizonyos helyzetekben meg tudják értetni magukat pl. útbaigazítás, vásárlás,
- röviden tudnak beszélni Magyarországról, esetleg néhány más országról,
- ismernek brit vonatkozású kulturális értékeket,
- használják a kibővült szókincset: iskola, tantárgyak, órarend, napirend, utazás, közlekedési eszközök, étkezés, vásárlás, tájékozódás.

4.10.7. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban alkalmazott módszer szorosan követi a hatodik osztályban leírtakat. Több a tanulnivaló, rendszereznek a tudáspróbák, szóolgozatok. A helyesírás fejlődését továbbra is segítik a diktálások. Gyakoribb a csoportos, a páros és az önálló munka. Az ügyesebb gyerekek már mernek saját tudásukra támaszkodva az adott idegen nyelven gondolkodva szöveget alkotni (és nem fejben fordítani). Segíteni kell őket abban, hogy el tudják fogadni, hogy gondolataikat még nem mindig tudják idegen nyelven megfogalmazni, és abban is, hogy törekedjenek a meglévő nyelvi eszközeik alkalmazására.

Az olvasáskészségüket, a szövegértést tovább fejlesztjük. Az irodalmi szövegek mellett továbbra is hangsúlyt kapnak a kulturális, földrajzi, történelmi és a mindennapos társalgási témák. Füzetüket a nyelvtani szabályokkal - a tanár segítségével - következetesen, szépen vezetik. Rövid írásos munkák készülhetnek, önálló fogalmazások: naplóírás, egy tárgy, város, táj leírása, elfogadható pontossággal. Szituációs helyzetekkel továbbra is bővítjük a beszédértés és beszédképesség fejlesztését. Egyre több ismerettel rendelkeznek az idegen nyelv hazájáról.

Órakeret 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hat osztályban tanult szókinccs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókinccs további bővítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése jellemzi ezt az évet. Az értő, önálló olvasás fejlesztése fontos feltétele a továbblépésnek. A diákok egyre bátrabban szólnak meg, fejezik ki magukat idegen nyelven, megbízhatóan tudják használni a szótárat. A diákokat különböző módszerekkel, kreatív írásokkal hozzásegítjük az önálló gondolatok megfogalmazásához, a megszólalásoknál az egyéni ötleteik alkalmazásához, hogy egyre bátrabban és jobban merjenek elrugaszkodni a betanult szövegektől, sémáktól. Megtanulnak szövegeket értelmezni fordítás nélkül, szöveggel kapcsolatos kérdésekre önállóan válaszolni.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Önállóan tudnak korosztályuknak megfelelő szövegeket szóban elmondani, olvasni, írásban megfogalmazni. A motivált tanulók mind az írott, mind az olvasott szövegek értésében egyre határozottabbak. Szókinccsük, nyelvtani tudásuk tovább szélesedik. A rendszeres tanulás már

megszokássá válik.

Kapcsolódási pontok

A legkönnyebben továbbra is a nyelvtan, a történelem és a földrajz epochához lehet kapcsolódni a témákkal, történetekkel, olvasmányokkal.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott, tanult szövegek fontos szavai.

Nyelvtan:

- folyamatos múlt idő,
- jelen idők további használatai,
- egyszerű jövő idő
- rendhagyó többes számok,
- rendhagyó igék rendszerezése,
- melléknevek fokozása,
- megszámlálható és megszámlálhatatlan főnevek,
- jelzős szerkezetek
- időhatározók.

A fejlesztés várt eredményei:

A diákok:

- felismerik és alkalmazzák a tanult nyelvtani formákat,
- jártasak a koruknak megfelelő szövegek önálló olvasásában, megértésében,
- képesek világos, egyszerű mondatokban kifejezni magukat pl. meghívás, segítség kérése,
- egyre aktívabban és kreatívabban használják a gyakorolt szókincset.

4.10.8. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban is fontosak a mindennapos társalgási témák mellett a kulturális, földrajzi, történelmi érdekességek és életrajzok. A brit kultúra mellett az amerikai, ausztrál és egyéb angol nyelvű kultúrák is szóba kerülhetnek. Az órákon rendszeresen a párban, csoportban folytatott beszélgetések idegen nyelven. Az íráskészség fejlesztését rövid levelek, egyszerű leírások, egy-egy történet összefoglalása biztosítja.

A nyolcadik osztályra a diákok tisztában vannak a nyelvtani alapokkal, áttekintik és bővítik a már korábban megtanult nyelvtani formákat, szabályokat.

Órakeret 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hét osztályban tanult szókincs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A nyolcadik osztályban az eddig tanult nyelvtani szerkezetek ismétlése, áttekintése időszerű. Újra gyakorolják az igeidőket, hogy biztosan el tudjanak igazodni a nyelvtani szerkezetek között. Beszédben, írásban és szövegértésben egyaránt kreatívak, önállóak. Alapszinten jól kommunikálnak.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Rövidebb-hosszabb szövegek olvasása, önálló feldolgozása már nem jelent gondot. Életszerű párbeszédet hallgatnak meg és gyakorolnak. A tanult szerkezeteket bátran variálják írásban és szóban egyaránt.

Kapcsolódási pontok

A földrajz és a nyelvtan epochához kapcsolódva lehet könnyen témát, szöveget találni.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szövegekhez, olvasmányokhoz, párbeszédkezekhez kapcsolódó szókinccs.

Nyelvtan:

- idiómák,
- segédigék,
- határozók és határozószók,
- Perfect igeidők,
- kijelentő-kérdő-tagadó mondatok a tanult igeidőkben.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- elsajátítják a nyelvtan és a helyesírás alapjait,
- képesek önállóan egyszerű szövegeket feldolgozni,
- képesek önállóan rövid szöveget alkotni,
- képesek önállóan bemutatkozni, kérdésekre válaszolni,
- nyelvtudásuk A1 szintnek megfelelő.

4.11. Német**4.11.1. 1. osztály****Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Az alsó tagozaton az idegen nyelvek tanításánál kezdetben az anyanyelv elsajátításának mintáját tűzi maga elé a Waldorf-pedagógia. A nyelv természetével folytatott munka azt eredményezi, hogy a gyermek teljes lényével belemerül a nyelvbe, ezért a nyelvórák elsősorban az adott idegen nyelven folynak. A gyerek utánzó- és befogadó-készségével odaadja magát a tanár szándékának, érzéseivel - és nem intellektuálisan - kapcsolódik a tanári tevékenységhez. Ezek az érzések, melyek a beszédszándék megragadására, felfogására irányulnak, inkább érzékelő, megismerő jellegűek. A gyermek a jelentést szituatív tapasztalás útján ragadja meg, ami lehetővé teszi a sokoldalú alkalmazást.

A tanár idegen nyelven köszön, búcsúzik, idegen nyelvű utasításokat ad. Rendszerint egy kis verssel, fohással kezdődik az óra és egy másik fohással fejeződik be. Mondókákat, dalokat és játékokat játszanak újra és újra, az óra kisebb részében foglalkoznak az új anyaggal.

A mozgással, gesztusokkal kísért dalok, mondókák, játékok segítik a ritmus, dallam-, és hangzásvilág érzéki tapasztalását, a helyes kiejtés formálását, valamint a tanultak hosszú távú memóriába való bevésoedését.

A Waldorf-iskola korai nyelvtanítása (1-3. osztály) módszertan és tematika szempontjából egységet alkot, a feldolgozott témakörök és a szókinccs spirálisan bővülve épülnek egymásra. A szavakat dalokban, versekben, történeteken keresztül élő szövegekörnyezetben tanulják a gyerekek, de néhány tematikus csoportot érintve is találkoznak már az alapszókinccskészlettel. Az első

három iskolaévben tehát a gyermek utánzás útján tanul idegen nyelven beszélni, az írásbeliség még nem, vagy csak a harmadik év végén jelenik meg.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Nincs szükség Előzetes tudásra.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az első osztályban a nyelvtanulás elsődleges célja ismerkedés az idegen nyelvvel, annak kiejtésével, ritmusával, dallamával, valamint az egyszerű utasítások megértése, reagálás rájuk.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az első osztályos gyermekek a szóban tanult mondókákat, dalokat, rövid meséket együtt mondják, éneklük az osztállyal. Egyéni megszólalások lehetségesek, megtanulnak köszönni, bemutatkozni, de a közös, csoportos versmondás, éneklés, játék kerül előtérbe. Használhatnak füzetet: a hallott-tanult mesékhez, történetekhez, játékokhoz, dalokhoz kapcsolódóan képeket rajzolhatnak segítve a memorizálást.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatóak egyes történetbeli témák, valamint a számoláshoz az idegen nyelvű számok tanulásával.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A gyermek közvetlen környezetéből erednek: köszönések, számok 1-20, osztályterem tárgyai, színek, család, főbb irányok, testrészek, egyszerű cselekvések, szokások és utasítások az osztályban. A versek, mondókák, dalok, játékok szavai, kifejezései is beépülnek emlékezetükbe.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- tudnak reagálni egyszerű utasításokra, köszönésekre,
- segítséggel követni tudnak egy egyszerű mesét,
- az osztállyal együtt tudnak emlékezetből felidézni, elmondani verseket, mondókákat, énekelni dalokat,
- nem idegenkednek a német nyelv kiejtésbeli sajátosságaitól.

4.11.2. 2. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályban szerzett nyitottságot az idegen nyelv iránt tovább erősítjük. A második osztályban folytatódnak az első osztályban megkezdett tevékenységek, az órák továbbra is a szóbeli munkára épülnek. A gyermekekben erősebb az igény az egyéni megszólalásra, ebben bátorítjuk őket. A tanításban még mindig dominál a ritmikus elem mind az óra felépítésében, mind a tevékenységek jellegében. Tapsolós mondókák és pergőbb ritmusú versek is előtérbe kerülnek, ezeket nagy, lendületes mozdulatokkal kísérik. A gyerekek hosszabb meséket mondanak és játszanak el a tanár segítségével (pl. láncmesék, verses mesék).

Órakeret 72 óra**Előzetes tudás**

Az első osztályban való ismerkedés a nyelvvel.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok egyre otthonosabban érzik magukat az órán a nyelvi környezetben. Az órai történések fő célja az idegen nyelv iránti érdeklődés, a kíváncsiság fenntartása. Közben hangsúlyt kap a szókincs bővítése, a beszédértés erősítése, a közös megszólalásokban való bátor részvétel és egy-egy egyéni megszólalás.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az alapvető idegen nyelvű utasítások megértése, reagálás rájuk. A tanulók képesek egyszerű, de már hosszabb történeteket, meséket megérteni, kórusban mondani, eljátszani.

Kapcsolódási pontok

Továbbra is elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatók egyes témák. A számok ismétlése, bővítése a számolás epochával egy időben történhet.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szókincs elsősorban a természethez (állatok, növények, időjárás, stb.) kötődik, valamint a hét napjai, a számok 1-100 (20 fölött tízesével), bemutatkozás, egyszerű kifejezések, köszönések és arra reagálás alkotják a szókincsbővítés alapjait.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- az ismert történeteket, verseket, meséket fejből tudják, értik, együtt mondják,
- a nyelvi játékokban szívesen, örömmel, aktívan vesznek részt,
- az órákon használt német nyelvű utasításokat könnyedén megértik,
- egyszerű, begyakorolt kérdésekre tudnak reagálni, válaszolni.

4.11.3. 3. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A harmadik évfolyamon még mindig a célnyelven, az anyanyelv kizárásával dolgozunk együtt a gyerekekkel. Továbbra is alapvetően szóban folyik a tanítás. A tanárnak tudatosan kell arra törekednie, hogy olyan verseket tanítson, gyakoroljon ebben az évben, amelyekkel szeretné bevezetni az német írást. Nagyban segíti a későbbi tanulmányokat, ha nyelvtani szerkezetek is előkerülnek ezekben a versekben. Ebben az életkorban a gyerekeknek már sokkal nagyobb érzékük van a nyelvhez, az árnyalatokhoz, mind a kiejtés, mind a jelentés terén. Hosszabb, változatosabb szövegekkel is boldogulnak. Párbeszéd, nyelvtörők, versek jelennek meg az órákon.

Füzetükbe a tanulók lerajzolhatják a hallott, olvasott történeteket, dalokat. Az év vége felé leírhatják az ABC-t, esetleg néhány szót, vagy egyszerű mondatokat.

Órakeret 72 óra**Előzetes tudás**

Az első két évben tanultak, azaz ismerkedés a nyelvvel versek, dalok, játékok és rövidebb-hosszabb történetek formájában.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az idegen nyelven hallott történeteken keresztül a gyerekek bepillantást nyernek egy másik kultúrába. Elfogadják az idegen nyelv sajátosságait, egyre pontosabbak a helyes kiejtés, intonáció terén. A szókincs bővítése, az egyéni szereplések bátorítása fontos szerepet kap.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Képesek egyszerű mondatokat alkotni. Megértik a történeteket, válaszolnak a begyakorolt kérdésekre. Önállóan is meg mernek szólalni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz, például számtan, mesterségek, földművelés, házépítés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókincs: abc, családtagok, testrészek, tőszámok (1-100), gyümölcsök, állatok, évszakok, hónapok, napszakok, ételek, ruhák, tárgyak, esetleg foglalkozások nevei. Nyelvtani fogalmak tudatosítva még nem kerülnek bevezetésre.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek

- válaszolni tud önmagára vonatkozó egyszerű kérdésekre (pl.:Wo wohnst du? Wie alt bist du? Hast du einen Bruder? Wie heisst deine Mutter?),
- az órákon használt német nyelvű utasításokat könnyedén megérti,
- követni tud egy egyszerű történetet, amelyet egyszerű mozdulatokkal kísérve mesélünk el,
- kívülről tud már egyedül is dalokat, verseket, mondókákat,
- ismeri az abc-t (szóban, „versszerűen”).

4.11.4. 4. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési célok**

A 10. életévben a gyermekek az 'Én'-tudatosság egy új szintjére lépnek. Individualizálniuk kell mindazt, amit együtt tanultak meg. Az egyéni odafigyelés rendkívül fontos ebben a korban, mert az írás elsajátítása és a gyakori egyéni feladatok előtérbe emelik az esetleges nehézségeket, amelyek eddig ezen a téren nem voltak szembetűnőek. Néhány gyermek külön segítséget igényelhet.

Az első három év alatt kívülről megtanult szövegeket használva kezdenek a diákok németül írni. Mind az írás, mind az olvasás sok gyakorlást igényel, ez segíti elő a szókép és a kiejtés összekapcsolását. Mielőtt nyomtatott szövegekkel ismerkednének meg, először azt olvassák, amit saját maguk írtak. A tollbamondások is elkezdődnek jól ismert szövegek alapján. Fontos figyelni a tollbamondás lépéseire. A látó-halló tollbamondást követi a hallás utáni írás. A házi feladatok bevezetésénél fontos a következetesség. Rövid szövegek, mondatok memorizálása, írásgyakorlás, rendszeres otthoni olvasás segítheti a későbbi sikeres nyelvtanulást.

Ahol csak lehetséges, a szavakat mondatokban, szövegösszefüggésekben tanulják meg. Elkezdődik az egyszerűbb nyelvtani szabályok tudatosítása és gyakorlása. Még mindig a ritmikus szövegek állnak előtérben, de történeteket is dolgozhatnak fel. A gyakorlás egyik leghatékonyabb módja ebben az életkorban a dramatizálás, a szerepjáték. A szóbeli munkát nyelvtörők, versek, mondókák, dalok, valamint kérdés-feleletek követik. Az elhangzott történetek tartalmát kérdések és válaszok segítségével idegen nyelven összefoglaljuk, esetleg elmesélhetjük anyanyelven is, ezzel támogatva a nehézségekkel küzdő gyerekeket.

A csoportos szereplés háttérbe kerül az egyéni megszólalással szemben. Az írás-olvasás tanulás mellett a szituációs játékok, rövid darabok, találós kérdések, az éneklés, egyszerű párbeszédok és szójátékok az órák fontos részét képezik.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az első három év tananyaga: versek, dalok, mesék ismerete, szókincs, egyszerű mondatok.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az olvasás-írás elsajátítása, gyakorlása a cél ebben az évben. A memoriterekkel való munka folytatódik, az egyéni szerepléseket bátorítja a tanár. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. A szókincs tovább bővül. Az anyanyelv és az idegen nyelv szerkezete, felépítése közötti különbség kezd tudatosulni.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Megértik az elhangzott történeteket, válaszolni tudnak a feltett kérdésekre. Gyakorolják az ismert szövegeken keresztül az írást, olvasást. Képesek egyszerű nyelvtani szabályokat felfedezni és használni. Vállalják az önálló szereplést.

Kapcsolódási pontok

Anyanyelv, állattan, földrajz-környezetismeret.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rövid párbeszédok, rövid történetek, hozzájuk kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- főnevek neme, többesszáma,
- tőszámnevek,
- sein és haben igék ragozása,
- alany- és tárgyeset,
- kijelentő, kérdő, tagadó mondatok,
- egyszerű kérdőszavak használata,
- jelen idejű igeragozás.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- helyesen betűzik a nevüket és néhány gyakori szót,
- pontosan olvasnak begyakorolt szavakat és mondatokat, írásban felismerik azokat,
- önállóan alkotnak egyszerű mondatokat,
- otthonosan mozognak az egyszerű, begyakorolt kommunikációs helyzetekben, pl. bemutatkozás,
- eldöntendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- alapvető szókinccsel rendelkeznek a feldolgozott témakörökben,
- képesek egyszerű nyelvtani szabályok felismerésére és alkalmazására.

4.11.5. Bevezetés 5-8. osztály

Kisiskolás korban a nyelvelsajátítás, a nyelvtanulás még főként személyekhez, szituációkhoz kötött, és csak a kilenc-tizenharmadik évben kezdődik el egy önállóbb, tudatosabb tanulás.

A szóbeli munka a középtagozaton is a tanítás középpontjában marad. Bevezetjük a különféle

szociális, csoportos munkaformákat. A kórusbeszédet egyre inkább felváltja a gyermekek egyéni megnyilatkozása. A beszédgyakorlatok során a diákok megtanulnak egyszerűen társalogni az iskolai és otthoni életről, önmagukról, családjukról, az időjárásról, az időről, az évszakokról, napszakokról, az olvasott szövegek tartalmáról. A tevékenységek között szerepel versek és beszédgyakorlatok együttes és egyéni előadása, közös éneklés, nyelvtani kérdések megtárgyalása, gyakorlása, az adott nyelv hazájának történelmi, kulturális, földrajzi jellegzetességeivel való ismerkedés. Sor kerülhet egy-egy rövid színdarab vagy jelenet előadására is.

Az epochafüzetek mintájára vagy a tanár saját elképzelése szerint saját kis tankönyvet szerkeszthetnek a gyermekek, amibe a tanult verseket, dalokat, mondókákat és gyakorlatokat feljegyezhetik, nyelvtani szabályokat, ragozási táblázatokat írhatnak. Megjelennek az olvasmányok, a szövegeket már alaposabban feldolgozzák. A folyamat, ahogy a diákok a nyelvtani szabályokat már ismert, feldolgozott szövegekből levezetik, illetve a lehető legegyszerűbben önmaguk megfogalmazzák, nagyban segíti az emlékezést, a felidézést. Gyakorlófüzetükben gyakorolhatják az írásbeli munkát akár az órán, akár házi feladatként.

A gyermek a tizenkettedik életév táján már képes ok-okozati összefüggéseket meglátni, az előzőleg tanultakra összefoglalóan rátekinteni. A hetedik-nyolcadik osztályban felébrednek az intellektuális, gondolkodási erők, lehetővé téve a nyelvtani szabályok gondolati úton történő megértését és tudatosabb alkalmazását is.

A nyolcadik osztály végére egy átlagos képességű, az órákon figyelemmel részt vevő diák képes az ismert és feldolgozott témakörökben az alapszintű kommunikációra, azaz:

- képes egyszerű nyelvezetű, hosszabb, írott szöveg megértésére, önálló feldolgozására (kérdések megválaszolására, kulcsinformációk megtalálására),
  - képes rövidebb, egyszerű, összefüggő fogalmazás megalkotására,
  - képes alapfokú szinten történetek lényegének megértésére,
  - képes alapszintű kommunikációra életszerű helyzetekben az ismert témakörökben (pl. bemutatkozás, vásárlás, időpont-egyeztetés, telefonbeszélgetés),
- képes alapszinten beszélgetni egy-egy ismert témáról.

4.11.6. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben a korban (11. életév) erősödik és a környezettől függetlenedik a gyermekek memóriája, így sokat képesek tanulni. Ekkor már használhatnak nyomtatott olvasókönyvet, melyet az órán közösen dolgoznak föl. Ez az a kor, amikor a nyelv szépségét képesek felismerni, ami nagyon fontos ahhoz, hogy a gyerekek élvezzék a nyelvet és a nyelvtanulást. A szóbeli munka nyelvtörőket, párbeszédet, és verseket, életkoruknak megfelelő éneket tartalmaz, amelyek jó része memoriter. A valódi értéken túl a versmondás a tiszta kiejtés és mondatdallam begyakorlásának kiváló eszköze, és erősíti az idióma jellegű szókinccset is.

A negyedik osztályban tanult egyszerű szerkezetekre építve erősödik a nyelvtan iránti érzékük. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy a gyerekek megértsék és alaposan elsajátítsák a szóban forgó nyelvtani szerkezeteket. Az alapvető szabályokat deduktív módon maguk fedezik föl és fogalmazzák meg.

A szavakat ekkor már tudatosan tanulják és gyakorolják szövegösszefüggéseikben az olvasmányok feldolgozása során. Az egyre bővülő, változatos szókinccsel a gyerekeket arra ösztönözzük, hogy képzeletüket használva alkalmazzák a szavakat. Színes és jellegzetes leírásokat hallanak és olvasnak, ösztönözzük az olvasás szeretetét.

Ötödik osztálytól javasoljuk a csoportmunkát, a rendszeres pármunkát, nagyobb létszámú osztályok esetén a csoportbontást. Ebben az életkorban könnyen, jól motiválhatók a gyerekek, és a megtanuló tananyagot eredményesebben tudják gyakorolni és alkalmazni kisebb létszámú csoportokban.

Órakeret 72 óra,

Előzetes tudás

A negyedik osztályban tanult szókincs, nyelvtani szerkezetek.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az olvasás-írás gyakorlásán, megerősítésén, a szókincs bővítésén van a legnagyobb hangsúly ebben az évben. Továbbra is fontos a memoriterekkel való munka, az egyéni szereplések bátorítása meghatározó a jövőbeni nyelvtanuláshoz való pozitív hozzáállás elősegítéséért. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. Az idegen nyelv nyelvtani szerkezeteivel ismerkednek a diákok, erősödik a komparatív nyelvtani vizsgálódás, tovább tudatosodik a különbség az anyanyelv és az idegen nyelv szerkezete, felépítése között.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kis segítséggel megértik az olvasott történeteket, válaszolni tudnak az olvasmányra vonatkozóan feltett kérdésekre. A csoportos szereplés helyett egyre inkább az egyéni megszólalás a jellemző. Képesek nyelvtani szabályokat felfedezni és használni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz köthetőek egyes olvasmányok, versek, dalok. A nyelvtan epochához jól kapcsolhatóak egyes tanult nyelvtani elemek, szerkezetek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott történetekhez, a tanult párbeszédhez kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- szófajok (főnevek, melléknevek, igék),
- újabb kérdőszavak,
- személyes névmások alany- és tárgyesete,
- mein, dein,
- birtoklás kifejezése,
- melléknévfokozás,
- egyenes szórend

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók:

- kívülről önállóan is el tudnak mondani verseket, párbeszédet,
- a tanult nyelvtani formákat felismerik,
- egyszerű, rövid szövegeket meg tudnak érteni,
- az ismert szavakat, mondatokat tollbamondás után le tudják írni,
- önállóan tudnak a tanult szavakkal és nyelvtani szerkezetekkel mondatokat alkotni,
- kiegészítendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- a tanult szókincs fel tudják idézni.

4.11.7. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hatodik osztályban a prepubertás-kor jellegzetes vonásaival találkozhatunk. A rend és rendszer, az áttekinthető tervezés nagyon fontos ebben az életkorban. Hatodik osztálytól a földrajz, a kulturális sajátosságok, legendák, balladák, történelmi és mitikus személyiségek alkotják a fő témaköröket. A diákok idegen nyelven is érdeklődve fogadják ezeket a témákat. Egyre több idiómát, kifejezést és mindennapi társalgási szókinccset építünk be a szóbeli munkába. Továbbra is folytatódik az olvasás-, és íráskészség fejlesztése. Ebben az évben ezeket a készségeket meg kell erősíteni. Elkezdődik a kreatív fogalmazások írása, először közösen, majd önállóan is. A diákok rendszeresen kapnak írásbeli és szóbeli házi feladatokat.

A nyelvtani szabályok és szerkezetek 6-8. osztályban gyakran átfedik egymást, és bármilyen praktikus sorrendben vehetők. Az eddig tanult nyelvtan és szókinccs alapján a diákokat egyre inkább bátoríthatjuk arra, hogy szabadabban fejezzék ki magukat.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztályban tanult szókinccs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókinccs további bővítése, az írás-, olvasáskészség megerősítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése, az önálló szótárhasználat elősegítése jellemzi ezt az évet. A diákokat egyre inkább arra ösztönözzük, hogy bátran fejezzék ki magukat idegen nyelven, szólaljanak meg egyedül, .

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A diákok egyre többet tudnak magukról, környezetükről elmondani, egyre több mindenre tudnak válaszolni. A tanulók a koruknak megfelelő idegen nyelvű szövegek környezetben el tudnak igazodni, egyszerű önálló mondatokat tudnak alkotni. Képesek önállóan olvasni egyszerűbb szövegeket, nem riadnak meg ismeretlen szavaktól. Ismert szövegre, ismert szövegek környezetben kérdéseket tudnak alkalmazni. A rendszeres házi feladatok (szótanulás, írásbeli feladatok, olvasásgyakorlás) az önálló tanulás terén is fejlesztik a diákokat.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a földrajz epochához és a történelem epochához kapcsolhatóak könnyen egyes szövegek, történetek, legendák. A nyelvtan epocha és az idegen nyelv nyelvtanának tanulása közötti egyezések és különbségek erősítik a tanulók grammatikai kompetenciáit.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókinccsbővítés az olvasmányokra, párbeszédre alapozva. A gyakoribb igék három alakja.

Nyelvtan:

- névelőragozás (határozott, határozatlan) alany- és tárgyesetben,
- birtokos névmások,
- egyszerű összetett mondatok (und, oder, aber, denn),
- melléknévfokozás,
- múlt idő felismerése (Imperfekt),
- gyakori elöljárószavak,

- módbeli segédigék (können, mögen),
- időhatározók.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- szabadabban beszélnek önmagukról, családjukról, környezetükről,
- felismerik a tanult nyelvtani szabályokat és példákat találnak rájuk egy adott szövegben,
- bizonyos helyzetekben meg tudják értetni magukat pl. útbaigazítás, vásárlás,
- ismernek német vonatkozású kulturális értékeket,
- használják a kibővült szókincset: iskola, tantárgyak, órarend, napirend, utazás, közlekedési eszközök, étkezés, vásárlás, tájékozódás.

4.11.8. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban alkalmazott módszer szorosan követi a hatodik osztályban leírtakat. Több a tanulnivaló, rendszereznek a tudáspróbák, szóolgozatok. A helyesírás fejlődését továbbra is segítik a diktálások. Gyakoribb a csoportos, a páros és az önálló munka. Az ügyesebb gyerekek már mernek saját tudásukra támaszkodva az adott idegen nyelven gondolkodva szöveget alkotni (és nem fejben fordítani). Segíteni kell őket abban, hogy el tudják fogadni, hogy gondolataikat még nem mindig tudják idegen nyelven megfogalmazni, és abban is, hogy törekedjenek a meglévő nyelvi eszközeik alkalmazására.

Az olvasáskészségüket, a szövegértést tovább fejlesztjük. Az irodalmi szövegek mellett továbbra is hangsúlyt kapnak a kulturális, földrajzi, történelmi és a mindennapos társalgási témák. Füzetüket a nyelvtani szabályokkal - a tanár segítségével - következetesen, szépen vezetik. Rövid írásos munkák készülhetnek, önálló fogalmazások: naplóírás, egy tárgy, város, táj leírása, elfogadható pontossággal. Szituációs helyzetekkel továbbra is bővítjük a beszédértés és beszédképesség fejlesztését. Egyre több ismerettel rendelkeznek az idegen nyelv hazájáról.

Órakeret 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hat osztályban tanult szókinccs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókinccs további bővítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése jellemzi ezt az évet. Az értő, önálló olvasás fejlesztése fontos feltétele a továbblépésnek. A diákok egyre bátrabban szólnak meg, fejezik ki magukat idegen nyelven, megbízhatóan tudják használni a szótárat. A diákokat különböző módszerekkel, kreatív írásokkal hozzásegítjük az önálló gondolatok megfogalmazásához, a megszólalásoknál az egyéni ötleteik alkalmazásához, hogy egyre bátrabban és jobban merjenek elrugaszkodni a betanult szövegektől, sémáktól. Megtanulnak szövegeket értelmezni fordítás nélkül, szöveggel kapcsolatos kérdésekre önállóan válaszolni.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Önállóan tudnak korosztályuknak megfelelő szövegeket szóban elmondani, olvasni, írásban megfogalmazni. A motivált tanulók mind az írott, mind az olvasott szövegek értésében egyre határozottabbak. Szókinccsük, nyelvtani tudásuk tovább szélesedik. A rendszeres tanulás már

megszokássá válik.

Kapcsolódási pontok

A legkönnyebben továbbra is a nyelvtan, a történelem és a földrajz epochához lehet kapcsolódni a témákkal, történetekkel, olvasmányokkal.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott, tanult szövegek, párbeszédnek fontos szavai.

Nyelvtan:

- Perfekt,
- felszólító mód,
- módbeli segédigék (dürfen, können, müssen),
- fordított szórend (dann),
- részes eset,
- személyes névmások részes esete,
- előljárószók (tárgy- és részes esettel).

A fejlesztés várt eredményei:

A diákok:

- felismerik és alkalmazzák a tanult nyelvtani formákat,
- jártasak a koruknak megfelelő szövegek önálló olvasásában, megértésében,
- képesek világos, egyszerű mondatokban kifejezni magukat pl. meghívás, segítség kérése,
- egyre aktívabban és kreatívabban használják a gyakorolt szókinccset.

4.11.9. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban is fontosak a mindennapos társalgási témák mellett a kulturális, földrajzi, történelmi érdekességek és életrajzok. Az órákon rendszeresen a párban, csoportban folytatott beszélgetések idegen nyelven. Az íráskészség fejlesztését rövid levelek, egyszerű leírások, egy-egy történet összefoglalása biztosítja.

A nyolcadik osztályra a diákok tisztában vannak a nyelvtani alapokkal, áttekintik és bővítik a már korábban megtanult nyelvtani formákat, szabályokat.

Órakeret 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hét osztályban tanult szókinccs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A nyolcadik osztályban az eddig tanult nyelvtani szerkezetek ismétlése, áttekintése időszerű. Újra gyakorolják az igeidőket, hogy biztosan el tudjanak igazodni a nyelvtani szerkezetek között. Beszédben, írásban és szövegértésben egyaránt kreatívak, önállóak. Alapszinten jól kommunikálnak.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Rövidebb-hosszabb szövegek olvasása, önálló feldolgozása már nem jelent gondot. Életszerű párbeszédet hallgatnak meg és gyakorolnak. A tanult szerkezeteket bátran variálják írásban és szóban egyaránt.

Kapcsolódási pontok

A földrajz és a nyelvtan epochához kapcsolódva lehet könnyen témát, szöveget találni.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szövegekhez, olvasmányokhoz, párbeszédtekhez kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- helyhatározók (tárgy- és részes esettel),
- általános alany (es, man),
- módbeli segédige (sollen)
- mellékmondati szórend bevezetése (weil, dass),
- jövő idő bevezetése.időkben.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- elsajátítják a nyelvtan és a helyesírás alapjait,
- képesek önállóan egyszerű szövegeket feldolgozni,
- képesek önállóan rövid szöveget alkotni,
- képesek önállóan bemutatkozni, kérdésekre válaszolni,
- nyelvtudásuk A1 szintnek megfelelő.

4.12. Mozgás és testnevelés**4.12.1. Bevezetés**

A mozgástanterv általános célkitűzése annak az alapvető folyamatnak a támogatása, melynek során a gyermek lelki-szellemi lény a mozgáson keresztül összekapcsolódik testi organizmusával. Így a tanmenet hozzájárul a mozgásérzék, a térbeli tudatosság, az egyensúlyérzék, a belső kiegyensúlyozottság, valamint a testi jólét érzésének fejlődéséhez a finom- és nagymotoros mozgások által.

A mozgástanterv célja, hogy segítse a gyermeket mozgásrendszere fölötti kontrolljának és tudatosságának formálásában és differenciálásában, hogy energiáit a megfelelő helyen és időben mozgósíthassa, és értelmesen irányíthassa.

A tanterv igyekszik a gyermek segítségére lenni mozgásrendszere átalakításában, hogy belső mozgékonytárszert hozhasson gondolkozásába, érzésébe és akaratába, ezáltal is lehetővé téve az egyéni szándék teljesebb kifejeződését.

A tanterv a gyermek fejlődési útját korának megfelelő módon támogatja.

A gyermek fejlődő mozgásrendszerének támogatása során kialakul a közösségi élet alapja, és azon keresztül, hogy a gyermek ráébred az önmaga és az őt körülvevők között fennálló kapcsolatra, valós szociális rátermettség fejlődhet ki.

A mozgás tanterve igyekszik támogatni és kiegészíteni az átfogó tanterv egészét.

A mozgás tanterve azzal a középpontban álló fejlődési folyamattal foglalkozik, melynek minden ember részese: a fizikai testbe való megérkezés, a test irányítása és a test által történő önkifejezés. A mozgáson keresztül az individuum fizikailag lép a világba, ennek pedig elsődleges eszköze a fizikai test.

A mozgástanterv az ember mozgásrendszerével dolgozik, és segít az ahhoz vezető egyéni út megformálásában. Így az individuum megtalálhatja azt a biztonságos középpontot, ahonnan el tud indulni a világ felé.

Ezt a folyamatot támogatja a következő három tényező:

1. a gyermekfejlődés archetipikus természetének bensőséges ismerete,
2. magának a mozgás természetének bensőséges ismerete,
3. a külső körülmények, erőforrások és lehetőségek.

A következőkben a tanterv elemei és kulcsfontosságú gyakorlatai körvonalazódnak. A példaként említett gyakorlatok, játékok és azok variációinak részletes leírása megtalálható az ajánlott irodalomban. Ahol külön nem említjük, az általános szempontokat és célokat kifejtő részben az idézőjelek között szereplő szövegrészek, és a tartalomra vonatkozó részben szereplő játékok Kim Payne: *Gyermekeink játéka* c. könyvében található meg. A Bothmer-gimnasztikai gyakorlatok Gróf Fritz von Bothmer, az első Waldorf-iskola testnevelője által kidolgozott gyakorlatokra utalnak. Ezeket Bothmer *Gymnastische Erziehung* című könyvében írja le.

4.12.2. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A legfontosabb célkitűzés, hogy a gyermekek lelkesen vegyenek részt az órai tevékenységekben, szívesen mozogjanak. Figyelmeseleg legyenek a tanár utasításai felé. Az osztályteremnél nagyobb térben képesek legyenek a tanár köré gyűlni, őt figyelmesen meghallgatni, a játék hevéből lecsendesedni. Elfogadják egymás különbözőségeit, a megbeszélte szabályokat betartsák. A számukra kínált képekbe, történetekbe bele tudjanak helyezkedni, ez által megértsék a feladatokat, szabályokat, utasításokat.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Dalok, mondókák ismerete. Az óvodai foglalkozások alkalmával elsajátított tevékenységek.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az együtt játszás öröme, egymás tiszteletben tartása, játékszabályok betartása.

A finommozgások minél szélesebb körű ismerete. A mozgás könnyedségének megőrzése, dalokkal, mondókákkal kísért mozdulatsorok elsajátítása. A koordináció, a mozgékonyág, a térbeli orientáció fejlesztése, a ritmus, az utasítások követésének képessége és a növekvő magabiztosság erősítése. Testkép és a tanulás testi alapjainak (saját mozgás érzék, tapintó és egyensúly érzék) erősítése, megszilárdítása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények.

Az együtt játszás öröme, egymás tiszteletbentartása, játékszabályok betartása. Ujj- és fonaljátékok, tapsos játékok, szökkenések, hosszú ugrókötel és babzsák használata, tárgyakkal végzett manipuláció. Dalokkal, mondókákkal kísért körjátékok, népi játékok. A tevékenységek kapcsolódnak a Főoktatás tevékenységeihez.

Kapcsolódási pontok

Az finommotorikus tevékenységek, a szem-kéz koordinációt segítő gyakorlatok az írás előkészítését segítik, valamint kapcsolódnak a kézimunka órák tevékenységeihez. A nagymotoros tevékenységek a tanítás-tanulási folyamat egészét támogatják. A játékok, tevékenységek bevezetéséhez használt képek, történetek a korosztályra jellemző mesevilág hangulatához, a dalokkal kísért körjátékok az ének-zene órákhoz kapcsolódnak. Öltözködési és higiéniai szokások kialakítása az egészséges életmódra való nevelés részeként.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Biztonságérzet, elfogadás, tapintat, örömteli játék, szökkenések, ujj-, kézkoordináció, sok mozgást, futást kívánó körjátékok, dalok, mondókák. Szokások, szabályok kialakítása.

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek örömmel vesznek részt a játékokban, tevékenységekben.

Kialakulnak a közösség szabályai, melyek lehetővé teszik, a sok mozgásos játékok, feladatok biztonságos végre hajtását.

Képesek a képi megközelítésben való tájékozódásra, értik a képekbe, történetekbe ágyazott feladatokat, játékokat, fejlődik képzelőerejük.

Javulnak a nagy- és finom - motorikus képességek, a mozgás-koordináció, az egyensúly és ritmusérzék.

Ujj-, tapsos-, és fonaljátékokat ismernek meg.

Képességeik szerint futnak, szökdelnek az ugrálókötél alatt, felett.

Ismerik a dalokkal, mondókákkal kísért mozgássorokat, körjátékokat.

4.12.3. 2. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Célkitűzésünk az első évek során a játékokban lehetőséget nyújtani a gyermeknek, hogy a csoport biztonságát fokozatosan elhagyhassa, hogy kergethessék, és elválaszthassa magát a többiekől. Az izgalom és a megnyugvás megfelelő aránya. A játékszabályok elegendő segítséget nyújtsanak ahhoz, hogy kereteiken belül a gyermekek annyit kockáztassanak, amennyire készen állnak és vállalkoznak. Mindezek a tevékenységek szoros kapcsolatot alkotnak mindazzal, ami a Főoktatások alatt történik.

Órakeret 72 óra**Előzetes tudás**

Az előző év tevékenységeinek ismerete. A játékokban való lelkes részvétel, szabályaik ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekek veleszületett mozgásszeretetének megőrzése a számukra kínált csoportos játékok, feladatok (pl.dzsungeljátékok, állatok mozgásait utánozó játékok) által. Korábbi képességek (kis- és nagymotoros mozgások, mozgás-koordináció, téri orientáció, testséma, egyensúly, ritmusérzék) további fejlesztése.

Önállóságuk növekedjen. Utasításokat képesek legyenek követni, tartsák be a játékszabályokat.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Fokozódjon a gyermek biztonságérzete a csoportban. Önállósága növekedjen. Utasításokat képes legyen követni, tartsa be a játékszabályokat. Fejlődjön a gyermekek koordinációja, mozgékonyasága, térbeli orientációja, ritmusérzéke. További ujj- és fonaljátékok és szökdeléssel játékok. Korának megfelelő fogók, állatokat utánozó mozgássorok. Dalokkal, versekkel kísért játékok, mozgások.

Kapcsolódási pontok

A mozgás a tanítás-tanulás minden elemét áthatja a kisiskolás korban. A játékok során megélt minőségek (pl.: kitartás, igazságosság, tapintat, együttműködés) közvetve hatással vannak más órákon folytatott tevékenységekre is. Az állatok mozgásait utánozó mozdulatok a Főoktatás

történeteikhez is kapcsolódnak.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Biztonság, önállóság, szabálykövetés, ritmus, koordináció, mozgékony, térbeli orientáció.

A fejlesztés várt eredményei

A mozgások által fejleszthető képességek javulása. A csoport nyújtotta biztonság által az önbizalom erősödése. Szociális érzékenység fejlődése. Önállósága növekszik. Utasításokat képes követni, betartja szabályokat. Fejlődik a gyermekek koordinációja, mozgékony, térbeli orientációja, ritmusérzéke. Újabb fonaljátékokat, fogókat, dalokkal, versekkel kísért mozgássorokat tanulnak meg. Mindazoknak a testi alapoknak a további fejlesztése amik az első osztályban elkezdődtek.

4.12.4. 3. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A mozgás tanítása kötöttebb formát kap, fokozatosan elválik a beszédétől és az énekléstől. A tornaterem új eszközöket biztosít a gyerekek számára, ismerkednek a speciális eszközökkel, a biztonsági szempontokkal, a viselkedés közösségi szabályaival, valamint a megfelelő öltözéssel és higiénéjével. A foglalkoztatási módok kialakítása, a szabályok elmélyítése, betartása, változtatásuk lehetősége. A játékok és különböző mozgásformák bevezetésében továbbra is támaszkodunk a gyermek képzelő erejére, ezeket képekben közvetítjük feljűk. Fontos a szabályok pontos ismerete és betartatása, ezek alakítása a csoport és a tárgyi feltételek figyelembe vételével. A kritikai érzék, a rálátó képesség megjelenésével elengedhetetlen az egymás iránti türelem és elfogadás fejlesztése.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az előző években tanult körjátékok, ritmusok, mondókák.

Tantárgyi fejlesztési célok

Tornatermi, öltözői rend kialakítása. Öltözék tisztázása, tanórai fegyelm kialakítása. Tornatermi felszerelések gyermek közeli bevezetése (torna zsámoly, szőnyeg, ugródeszka, svédsekrény...) Alapelve, hogy minden mozgást a hű hasson át, minden mozgásformát történet, kép készítsen elő. Ünnepkörnek, időszaknak, évszaknak megfelelő játékok választása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bothmer első körjátéka. A gyerekek körben futnak, és a mondóka szerint galoppoznak, dobognak, ritmusra lépnek és egyhelyben állnak. Különböző tevékenységeket utánzó, imitáló mozdulatokat végeznek.
- A tanár köré gyűlni a feladat meghallgatására, bemutatására, majd annak elvégzése után újra egybegyűlni.
- Fogók, ahol egy gyermek áll szemben a csoporttal, pl.: *Sárkányfogócska, Elefántfogó, Bolhás fogó, Madárjlesztők.*
- „Dzsungel”-jellegű játékok, tornaeszközökből és a torna mozgáselemeiből épített akadálypályák.
- Ugrókötel használata: átfutások, ugrások, egyéni és páros gyakorlatok.

- Állatok mozgását utánzó járások, szökdelések, mászások.
- Fonaljátékok.
- Egyszerű, végtelenített fogójátékok. Egyensúlyozós játékok. Torna: gurulóátfordulás előre – hátra. Korcsolyázás.

Kapcsolódási pontok

A megfelelő autoritás felismerése, az együttműködés fontos eleme a harmadik osztály sok epochájának. A különböző mesterségekhez kapcsolódva utánzó mozdulatokkal, versekkel mélyítjük el ezeket az élményeket.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Állóképesség; fegyelem; egyensúly; koordináció; képi gondolkodás. Ószinteség, tapintat, elkötelezettség, autoritás. Bátorítás, nagyvonalúság, szimpátia.

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek egyre inkább képesek csak a mozgásra koncentrálni.
- Elsajátítják a tornatermi viselkedés szabályait.
- Megtanulnak csoportként dolgozni, összegyűlni a tanár köré a feladatok meghallgatására, majd azok elvégzése után újra visszatérni oda.
- A mozgásformák által nyújtott kihívások révén javulnak képességeik, növekszik önbizalmuk.
- A tornaeszközökön biztonsággal mozognak.
- Képesek szabályok szerint együtt játszani.
- A játékokban örömmel vesznek részt.

4.12.5. 4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A „mi”-ről az „én”-re helyeződik át a hangsúly: *Itt vagyok én, ott vagytok ti.* Ezen belül a gyerekek olyan polarításokat tapasztalnak meg, mint álm és ébrenlét, gyengeség és erő, biztonság és veszély, vagy alkotás és rombolás. Megerősödik a különválás elve az olyan játékokban, ahol egy ember áll az egész csoporttal szemben. Egyre több feszültség és izgalom és kihívás jelenik meg azokban a játékokban, ahol a gyerekeknek fel kell ébredniük a képekből, melyekbe a tanár a játékot ágyazta, és azokat, akik még mindig álmodoznak, elkapják. “Levegő”, ritmus hatja át a mozgásokat, tevékenységeket.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

A gyerekek már megszokták a tanórai rendet, az eszközöket biztonságosan, képességeik szerint használják, a játékszabályokat betartják, tisztelettel, tapintattal fordulnak egymás és a tanár felé.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az eddig tanultak elmélyítése. Egyre összetettebb játékok elsajátítása, egyének szembenállása egy csoporttal. Gyors szerepcserén, váltáson alapuló fogójátékok segítségével az éberség, a jelenlét iskolázása. A tornatermi eszközök egyre biztonságosabb használata.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bothmer második körjátéka (*Állók, sétálok, futok...*)
- A gimnasztikában, a tornában a gyermekek nehezebb, formáltabb elemekkel találkoznak. A tanár bemutatja a gyakorlatot, például a guruló átfordulást előre és hátra, melyet (le)utánoznak, de részleteit a gyakorlás során továbbra is képeken keresztül írja le.
- Fogók, amelyekben a szerepek gyorsan cserélődnek. Átfutós fogójátékok, a fogójátékokban tudatosan megjelenik az egyenes és görbe minőség.
- Olyan játékok, amelyekben valamilyen negatív erővel kell szembeszállni, például *Folyami banditák* és *Cápaszáj*.
- Figyelemre és figyelmes hallgatásra épülő játékok, mint például az *Iromba*, mely egyéni bátorságot, kiállást, csoport előtti végrehajtást igényel.
- Egyszerű, elkapásra és dobásra épülő játékok egyre bonyolultabb helyzetekben, pl. padon egyensúlyozva.
- Tevékenységek, melyek az ütős (Méta-jellegű) labdajátékokra és alapelveire felkészítő játékok felé vezetnek, pl. *Óra; Vasútvonal; Kisiklatós*.
- Játszóterei játékokkal is megismertethetjük a gyermekeket, ha nem ismernék azokat, például a faltenisszel, tengóval, ugróiskolával, a golyózással és különféle reflex játékokkal, például *Öklözős; Krokodilszáj; Jancsika; Amőba; Bakugrás*.
- Bonyolultabb dzsungel játékok (akadálypályák).
- Talajon és tornapadon végrehajtott támaszgyakorlatok a későbbi tornaelemek megalapozására. Új talajgyakorlati elem: Fejállás
- Sor – és váltóversenyek, kötélhajtás: egyéni és páros gyakorlatok. Korcsolyázás.

Kapcsolódási pontok

A gyermekek fizikai testének ügyesebbé válása lelki, szociális, gondolkodási képességeik finomodását is magával hozza. Éberségük, felelősség vállalásuk, összedolgozásuk az iskolai tevékenységeiket általánosságban támogatja. A játékokat bevezető történetek, a tevékenységeket kísérő képek mind a korosztály kultúrtörténeti tartalmaihoz kapcsolódnak.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rálátás, éberség-álmódosítás, egyéni felelősség vállalás, összedolgozás.

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek képesek egyéni feladatokat végrehajtani, akár a csoporttal szemben állva is.
- Egyaránt megtanulják elfogadni a vesztes és a győztes szerepét.
- Egyre inkább képesek végtagjaikat egymástól függetlenül használni.
- Egyre nagyobb biztonsággal mozognak a tornaszereken.
- A gyors szerepcseréket követelő játékokban szívesen vesznek részt.
- Egyre több játszótéri játékkal ismerkednek meg.
- A tanult játékokban és tornamozgásokban aktívan vesznek részt.

4.12.6. Bevezetés 5 -8 osztály

Az 5-8. osztályokban folytatódik az a munka, amelyet az alsó négy osztályban megkezdünk. Jól elkülöníthetően két részre bontható az elkövetkező négy iskolai év.

Az 5. és 6. osztályokba az órai tevékenységek azt az átmeneti időszakot támogatják, amely a gyermekkort a serdülőkor felé vezeti. A játékoság, könnyedség mellett az egyéni erejüket,

felelősségüket, lehetőségeiket élik át a gyerekek egyre inkább. A 7. és 8. osztályokban egyre szembetűnőbbek lesznek az egyéni különbségek testi, lelki, gondolkodásbeli területeken egyaránt. A másik fejlődésének segítése, másságának elfogadása egyenlő súllyal esik latba a gyerekek egyéni képességeinek fejlesztése közben. Önmaguk határainak folyamatos szélesítéséhez, képességeik folyamatos kimunkálásához próbálunk segítséget adni.

Az a célunk, hogy az órákon megjelenő feladatokkal, gimnasztikai és más mozgásformákkal, játékokkal, sportokkal is segítsük a felnövekvő gyermek világ- és önmegismerő képességét.

4.12.7. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ez a fizikai serdülést megelőző utolsó év; a gyermekkor szíve. A gyermek erőteljesen él a vér folyamataiban, a szívdobogás és a lélegzés üteme közti dinamikában. Szeretnek zabolátlanul szaladgálni, ám ugyanakkor keresik a ritmusos mozgás kimért fegyelmét is. Vágynak a kihívásra. Ebben az életkorban nagyra értékelik a bátorságot és az óvatosságot is, a kockázatot és a körütekintést. Ilyenkor különösen fontos a mozgásban a ritmus. Legyen egyensúly a könnyűség és a nehézkedés, a képzelet és az intellektus, valamint az egyéni és csapat kihívások között. A gyermek öntevékenysége erősödik azzal, hogy a ritmusok gyors változása közepette is képes a középpontot megtartani. Ez egy fontos átmeneti lépcsőfok a csapatjátékok bevezetése előtt.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

A foglalkoztatási formák alapos ismerete. Az alsóbb osztályok játékaiknak, tevékenységeinek biztos ismerete, jártasság elsajátítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A Bothmer-gimnasztika gyakorlatainak keresztül a harmonikus mozgásra törekvés. A torna mozgásanyagán keresztül az önálló, szép, erőteljes feladat végzés. A játékokon keresztül az éberség, a körütekintő, becsületes játék megteremtése. Az állóképesség továbbfejlesztése, az igazság-szépség-erő ideáljának megélése a mozdulatokban, mozgássorokban.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bothmer-gimnasztika: a Könnyű ütem - Nehéz ütem gyakorlatok, melyekben a könnyűség és nehézség ritmikusan váltakoznak egymással.
- Torna: haladás az egyéni gyakorlatok felé; egyszerűbb szekrényugrások: guggoló felugrás különböző leugrási fajtákkal; repülő gurulóátfordulás (tigrisbukfenc); cigánykerék; egyensúlyozás, lengés és ugrás egyre nagyobb kihívásokkal (pl. csukott szemmel). Az öt klasszikus görög gyakorlat.
- Részvétel a korosztályuknak megfelelő sportprogramban. Például: magyarországi Waldorf-iskolák „ókori görög olimpiáján”.
- Játékok: Ez az életkor átmenet a játék és a sportok között. *Macska-egér ház, Hajók, cápák, part, Színek háborúja, Várostrom. Stratégiai fogójátékok. Üstökös. Kéztenisz.*
- Atlétika: Tartós futás, sprint futás, váltó futás, magas – távol ugrás, diszkoszvetés, gerelyhajítás.
- “Görög” birkózás; Ugrós fogójátékok; Kötélhajtás: egyéni és páros gyakorlatok; Dobások-elkapások; Korcsolyázás; Úszás; Lazító-nyújtó gyakorlatok.

- Gúlatorna alapjai.

Kapcsolódási pontok

A görög kultúrkorszakhoz kapcsolódunk a görög gyakorlatokkal, az ókori ideált idéző Olimpiai játékokkal.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Könnyűség-nehézség közti váltakozás, harmónia, vérkeringés, görög gyakorlatok, állóképesség, kitartás, igazság-szépség-erő ideálja.

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek a ritmusok gyors váltakozása közepette is képesek a középpontot megtartani.
- Arra törekszenek, hogy mozgásuk tükrözze az ókori görög olimpia igazság-szépség-erő ideálját.
- Ismerik az öt klasszikus görög gyakorlatot, és részt vesznek az Olimpián.
- A korosztályuknak megfelelő Bothmer-gimnasztika gyakorlatokban alapvető jártasságot szereznek.
- Képesek a tanult tornamozgások végrehajtására.
- Aktívan bekapcsolódnak a tanult játékokba.
- Különböző labdákat képesek biztosan és pontosan dobni és elkapni

4.12.8. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Míg az előző év az ógörög kultúrához, a 6. osztály kultúrtörténetileg a római korhoz és annak értékeihez kapcsolódik. Jellemző fogalmai: a rend, a forma, a pontosság. A gyermekek ebben az életkorban lelkükben azt az egyensúlyt tapasztalják meg, amelynek fizikai képe a folyékony és a szilárd közti egyensúlyt megtartó izomrendszer.

Az egyenesség fontos minőség ilyenkor, és ez megkívánja a belső erők egyensúlyát.

A gyakorlatok végzésekor a játékoság mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a pontosság és a formák tisztasága, a rendre való törekvés.

Méréseken és a játékok pontozásán keresztül, valamint a tanár bíróként, vezetőként való elfogadásával a tárgyilagosság alapelve kerül előtérbe.

A gyakorlatok végzésekor a tanulók magasság szerint állnak sorba, a legmagasabb leghátul.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az előző évek mozgás anyagában való jártasság, a tanult játékok alapos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A rend, a következetesség, a pontosság kialakítása az órai tevékenységekben. Az állóképesség, az izomzat fejlesztése. Csoportmunka. Mérések (alapképességek, ügyesség). Kevés bevezetés a feladatok előtt és nagyon sok munka. Eltűnnek a történetek, helyettük szabályok lesznek. Edzés jellegű órák megalapozása, kialakítása. Szigorú szabályokhoz való alkalmazkodás képességének kialakítása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bothmer-gimnasztika: *Könnyű, Nehéz, Nagyon nehéz háromszög*; Fő elemük a függőlegesből való kizuhanás a vízszintesen keresztül és az éber egyenességbe való átváltozás. A botgyakorlatok: a gördülő bot, a négyszög, a háromszög gyakorlat bottal, a rendgyakorlatok, vívások, egyensúlygyakorlatok, mind az egyenesség élményét és a határok megélését erősítik. Felfelé nyújtózás közben is biztosan meg kell állniuk a földön.
- Testnevelés: Jól meghatározható fokozatok a gyakorlatok felépítésében: kézállás, kézállásból átfordulás, fejállás, egyszerűbb elemek (statikus és dinamikus) a korlátokon a gyűrűn és a gerendán, az egészségre és a biztonságra mind több figyelmet fordítva. Kötél- és rúdmászás. Ugrókötél gyakorlatok nagyobb ismétlésszámmal. Szekrényugrás: kismacska, guruló átfordulás ugrószekrényen, terpeszfelugrás, zsuporkanyar, huszárugrás. Nyújtógyakorlatok (stretching).
- Atlétika: rövid és hosszú távú futások (60 m, 600 m, 12 perces futás), magasugrás, távolugrás, kislabdahajtás, sprint- és rajtgyakorlatok, váltófutás, hosszútávfutás akadályokkal. Év végén felmérés keretében az elért eredményeket rögzítjük.
- Cirkuszművészetek: Akrobatikus elemek, gúlaépítés. Zsonglőrködés: diaboló, zsonglőrlabda, buzogány stb.
- Játékok: Átmenet a sportjátékok felé. Ez a következők előkészítését igényli: pontozás, vannak győztesek és vesztesek, az ellenfelet ki lehet cselezni, előfordulhat fizikai kontaktus. A kidobós játékok jó felkészülést jelentenek. Jellemző játékok: *Fal labda, Ütős (méta jellegű) labdajátékok, Röplabdára előkészítő labdajátékok Kidobósok*. Tollaslabda. Saját súllyal dolgozó fogólyajátékok. (pl.: *Elsősegély, Testvér segítség!*) Légiós játékok. Labdás ügyességfejlesztés - sportjáték előkészítő játékok.
- Menet-, rend- és formagyakorlatok.
- Életkoruknak megfelelő csapatversenyeken való részvétel. Például: Waldorf Partizán Bajnokság.
- Általános erő, állóképesség és koordinációt fejlesztő gyakorlatok saját test-, vagy minimális (Edzetségi állapottól függően 1-5 kg.) túlsúllyal.

Kapcsolódási pontok

Kultúrtörténetileg a római korhoz kapcsolódunk. Ezen kívül a geometriához a pontossággal, a történelemhez az ok-okozat megtapasztalásával.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rend, forma, pontosság, következetesség, mérés, pontozás, tárgyilagosság, erő, izommunka, állóképesség, labdás ügyesség, stratégia.

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek az órai munka során a pontosságra, a formák tisztaságára és a rendre törekszenek.
- Ismerik a korosztályuknak megfelelő Bothmer-gimnasztika gyakorlatokat, és azok pontos végrehajtására törekszenek.
- A tanult akrobatikai, atlétikai és tornagyakorlatokat biztonságosan, összerendezetten végzik.
- A tanult csapatjátékok technikai alapelemeit ismerik, szabályukat alkalmazzák.
- Életkoruknak megfelelő csapatversenyeken vesznek részt.

4.12.9. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A diákokban most már megvan az a fajta erő és finom mozgékonyosság, amely képessé teszi őket az egyik tevékenységből a másikba való gyors áttérésre. Ez a mobilitás annak kifejeződése, hogy a gyermekek izomrendszere szépen fejlődik, ám a csontváz statikus tulajdonságai még nem kötik meg őket. A gyermekek mozgásfejlődésüket ebben az életkorban az ínszalagokon és az inakon keresztül fejezik ki.

Képesek önmagukat a csoporttól elválasztani, és egyenként is elég erősek ahhoz, hogy megállják helyüket a versenysportok kihívásaival szemben. Egyéni álláspontot tudnak formálni, amely nemcsak azt teszi lehetővé, hogy képesek legyenek helyezkedni, és helyüket megtartani a játék ideje alatt, hanem lassan az egész játszma és taktikájának átlátása is lehetővé válik.

Ahhoz, hogy a csapat sportokban valóban részt tudjanak venni, a tanulóknak világos képet kell alkotniuk saját helyükről a környezetükkel szemben, és tisztában kell lenniük a pálya dimenzióival és határaival. Ez az érzékszervek jó összehangoltságát igényli.

Órakeret 108 óra

Előzetes tudás

Az előző évek mozgás anyagában való jártasság, a tanult játékok alapos ismerete. A megismert foglalkoztatási formák alkalmazása, a kidolgozott képességek használata.

Tantárgyi fejlesztési célok

Vidám, jó hangulat kialakítása kemény munka közben. Egyéni kihívást jelentő feladatok.

A különböző lendülő mozdulatokkal a középpont és a periféria megtapasztalásához vezetni a tanulókat. A lendülő és inga gyakorlatokon keresztül megtanulják, hogyan lehet a súlyt, a súlyosságot élvezni, pl. a korlátról lógva a lendület segítségével tapasztalják meg a gravitáció új középpontját (új, a serdüléssel járó nyúlás, növekedés miatt). A játékokat a sportok bemelegítőiként használjuk. Az óra fele edzéssel telik, az új technika megtanulásával és begyakorlásával. A különböző képességekre egyenként is figyelmet fordítunk.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bothmer-gimnasztika: *A Rítmus* gyakorlat kiegészíti a *Zuhanás* gyakorlatát, amely kimondottan arra hivatott, hogy megragadja a serdülőkor térbeli térélményét. Bothmer eredetileg azt javasolta, hogy az *Ugrás a középpontba* előzze meg a *Zuhanás* gyakorlatot. Ennek mérlegelése és a döntés az érintett tanárok feladata. *Oldalsó körzés, Egyensúly, Galopp, Álló és Mozgó ritmus*. Megtalálják saját ritmusukat és felfedezik a mozdulásra készítő impulzus pillanatát.
- Testnevelés: Kézállás, fejállás, tarkóbillenés, kézenátfordulás, fejenátfordulás, kézenátfordulás oldalra és 180 fokos fordulattal. Szaltó, zuhanások, dölések szekrényről matracokra. Szekrényugrások: guggoló átugrás, átterpesztés, repülő guruló átfordulás. Trambulin és ugródeszka használata. A birkózások és reflexjátékok különböző fajtái: *Görög, Római, Indián, Pingvinhar, Csoportos, Öklözös, Krorkodilszáj*. Egyensúlyozás, botgyakorlatok. Ugrókötél gyakorlatok az állóképesség fejlesztésére. Kötélmászás, rúdmászás.
- Atlétika: Az eddig tanultak gyakorlása, felmérése. Új elem: Állórajt, mezei futás, sokszor a tájékozódási futáshoz kapcsolódva, térképhasználattal és előre jelölt utakkal. Gyakorlás után év eleji és év végi felméréseken vetjük össze a tanulók fejlődésének eredményeit.
- Játékok és sportok: Sportjátékokat előkészítő játékok. A főbb sportágak között található: kosárlabda: tempó dobás, fektetett dobás, sarkazás, „létrázás”, ismerkedés a szabályokkal, játék

egy palánkra; röplabda: alkarérintés, kosárérintés, röplabdára előkészítő játékok (rabröpi, dupla labda, vakröpi, stb.); kézilabda: egykezes felső átadás, kitámasztásos, beugrásos és felugrásos lövés, indítások, ismerkedés a szabályokkal, játék; softball (Méta jellegű ütős játékok): egyre bonyolultabb szabályokkal; tollaslabda: alsó és felső ütés, szerva; floorball: ütéstechnikák és szabályok, játék; tenisz; asztalitenisz, Ultimate (Freesbee); úszás; teke; korcsolyázás.

- Akrobatikus és zsonglőr elemek továbbfejlesztése.
- Sportágválasztás elősegítése.
- Versenyzés életkoruknak megfelelő bajnokságokon.

Kapcsolódási pontok

Felfedezések kora, tájékozódás, térképismeret. A reneszánsz ember sokszínűsége, polihisztor-jellege.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Inszalagok, inak, versenysportok, egyéni álláspont, taktika, tájékozódás, technikai elemek, labdás ügyesség, sokszínűség.

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek képesek a tevékenységek közötti gyors váltásokra.
- Újabb, életkoruknak megfelelő Bothmer-gimnasztika gyakorlatokat sajátítanak el.
- Képesek a tanult atlétikai és tornamozgások megközelítően helyes technikai végrehajtására.
- Megismerik néhány sportág alapvető mozgásanyagát és szabályait.
- A játékokban, sportokban képesek helyezkedni, és pozíciójukat megtartani; képesek az egyszerű taktikai elemek alkalmazására.
- Életkoruknak megfelelő bajnokságon vesznek részt.
- Délutáni elfoglaltságként sportolnak.

4.12.10. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban a tanulók szembetalálják magukat fizikai testük teljes súlyával. Mozgásérzékük a csontváz szerkezetéig hatol. Testük új súlya lefelé húzza őket, ám fel is töltődnek ettől az új fizikai erőtől. Sok olyan lehetőségre van szükségük, ahol kipróbálhatják, és tapasztalatot szerezhetnek a súly és az erő ezen új kombinációjáról, vagyis több hangsúlyt kell, hogy fektessünk a nagy motoros tevékenységekre, mint a finom technikai fogásokra.

Sokfajta szabadtéri tevékenységet vezethetünk be ilyenkor, többek között a sziklamászást, kenuzást és kajakozást, túrázást, hegymászást, síelést stb. Az itt példaként említett tevékenységek mindegyikének megvan a saját nehézsége, alkalmazásuk az iskola helyi lehetőségeitől függ.

A nemek közti különbséget különösen tisztelnünk kell. A fizikai erőben és méretekben megjelenő különbségeket tudomásul kell venni a kontaktust igénylő sportokban, mint ahogyan a két nem egészen különböző energiaforrásait is. Legyenek az együttes és a külön választott tevékenységek egyensúlyban.

Órakeret   **108 óra**

Előzetes tudás

Az előző évek mozgás anyagában való jártasság, a tanult játékok, sportjátékok alapos ismerete. A

megismert foglalkoztatási formák alkalmazása, a kidolgozott képességek használata.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az erőnlét és állóképesség folyamatos fejlesztése a gyermekek egyéni képességeihez mérten. Erejüket tudatosan a feladatok elvégzésére fordítsák. A szabadtéri tevékenységeken keresztül felismertetni velük, hogy a sport sohasem vezethet a környezet rongálásához, beszennyezéséhez. Újabb Bothmer-gimnasztika gyakorlatok elsajátítása, a már ismertek gyakorlása. Az eddig tanult atlétikai, torna és sportági mozgásanyag elmélyítése, továbbfejlesztése. A tanult sportágak technikai alapelemeinek pontosítása, a különböző játékhelyzetekhez való alkalmazkodás. Életkoruknak megfelelő bajnokságokon való részvétel. A versenyzést mértéktartóan fokozzuk, és ezt fontos pedagógiai eszközként kezeljük. A versenyzés olyan, a tanár által használt és felügyelt elem, amellyel nevelheti a csapatmunkát, ösztönözheti a részvételt, egyes embereket teljesítményük újabb fokaira segíthet és előhívhatja legjobb tulajdonságaikat a bennük rejlő lehetőségekhez intézett kihívással. A pontozás egészséges marad mindaddig, míg alapvetően biztonságos, megbízható légkörben zajlik.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bothmer-gimnasztika: Az *Ugrás a középpontba* gyakorlat.
- Testnevelés: A hetedik osztály folytatása, bár a gyakorlatok más minőséget kapnak a tanulók fejlődéséből adódóan. Folytatódnak a szekrényugrások, a kézenátfordulás, a szaltó. A legfőbb különbség a nyolcadik osztályban az, hogy a diákok sokszor húzódozóbbak, és tudatosabban kell, hogy összegyűjtsék erőiket a szekrényhez futás előtt. Kerülő utakon helyes és életkoruknak megfelelő módszereket taníthatunk nekik. Hangsúlyossá válik az állóképesség és az erőnlét fejlesztése (erősítő gyakorlatok, köredzés).
- Torna: repülő guruló átfordulás 4-5 részes szekrény fölött, trambulín használata, szaltó, páros akrobatikus elemek, egyensúlyelemek és lépések a gerendán, gyűrűgyakorlatok.
- Atlétika: az eddig tanultak gyakorlása, felmérése. Új elem a súlylökés és a térdelőrajt.
- Játékok és sportok: A hetedikben játszott játékok folytatódnak: kosárlabda (büntető dobás, dobások gyakorlása, támadási és védekezési taktikák, játék.), röplabda (alsó és felső nyitások, nyitás fogadás, feladás, játék könnyített szabályokkal), kézilabda (kapura lövések gyakorlása, büntető dobás, gyors indítások, támadás és védekezés, támadó szerepekkel való ismerkedés, szabályok alkalmazása játékban), floorball (ütéstechnikák és szabályok, játék), softball (Méta jellegű ütős játékok), tollaslabda, tenisz, asztalitenisz, úszás, ha lehet bevezetjük a rögbi (dobások-kapások, biztonsági és egyéb szabályok, játék). Egyre többet használjuk a medicinlabdát.

Kapcsolódási pontok

A környezet megóvása, kitartó, tudatos munkavégzés, tervezés, elmélyülés, csont-tan.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Folyamatos fejlődés, tudatos összpontosítás, környezetvédelem, tervezés, csont, középpont, periféria, általános taktikai rendszerek, állóképesség, erőnlét, elmélyült munka, nagy motoros tevékenységek.

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek képesek erőnlétük és állóképességük önmagukhoz mért folyamatos fejlesztésére.

- Képesek erejüket tudatosan a feladatok elvégzésére fordítani.
- A szabadtéri tevékenységeken keresztül felismerik, hogy a sport sohasem vezethet a környezet rongálásához, beszennyezéséhez.
- Újabb Bothmer-gimnasztika gyakorlatokat tanulnak, a már ismerteket gyakorolják.
- Az eddig tanult atlétikai, torna és sportági mozgásanyagot képesek használni, és ezekben továbbfejlődni.
- Pontosítják a tanult sportágak technikai alapelemeit, alkalmazkodnak a különböző játékhelyzetekhez.
- Életkoruknak megfelelő bajnokságon vesznek részt.
- Délutáni elfoglaltságként sportolnak.

4.13. Kertművelés

4.13.1. Bevezetés

A Waldorf-pedagógia elsődleges feladata, hogy minden gyermek egészséges fejlődéséhez megteremtse a szükséges feltételeket. Az iskolakert, mint szabad tér az iskola szerves része. A heti rendszerességgel végzett tevékenységek során az évjárás nagy ritmusait élhetjük át. Ez kihívást és örömet jelent a gyermekek számára.

Ahhoz, hogy a gyermekek képessé váljanak saját lehetőségeik felismerésére, a kertművelés tantárgy bevezetésére és művelésére van szükség. Az élővel (az élő környezettel) való találkozás és tapasztalatszerzés elengedhetetlenül fontos a felelősségre nevelés szempontjából.

A kertművelés során a gyermekek elsajátítják az alapvető kerti munkákat, megtanulnak balesetmentesen bánni a szerszámokkal. Megtanulják és tapasztalják, hogy a komposztálással hogyan növelhető a talaj termékenysége - ez a környezetvédelem alapja. Megismerik a kert élővilágát, miközben saját maguk termelnek zöldséget, gyümölcsöt, virágot.

Mindezek olyan képességek kibontakozását segítik elő, amelyek az ember által kialakított természeti világhoz való kapcsolódásukban szükségesek.

Természetesen fontosak az előzmények, amikre építhetünk. Mire a 6. osztályban a kertművelés tantárgy bevezetésre kerül, a gyerekek túl vannak a földművelés-gabona epochán és lehetőségük volt valamely közeli állatot tartó gazdához, vagy akár egy lovardába ellátogatni, ahol az állatokkal (ló, szarvasmarha, juh, kecske, szamár...) való találkozás, az állatápolás személyes élményét megtapasztalhatták. Erre az óvodáskor és az 5. osztály között kellett sort keríteni.

A kertészet nem csupán egy különálló tantárgy a többi között, hanem sok szállal kapcsolódik a történelemből, földrajzból, irodalomból tanultakhoz. Az igényes kerttervezésnél felhasználhatók a geometriában tanultak. Az ásványtani ismeretek jó alapot szolgáltatnak a talajvizsgálathoz, biológiából a szaporodás, növekedés, fejlődés fázisai, valamint az elfogyasztható növények táplálkozás-élettani szerepe játszik fontos szerepet.

Ez a fajta „egybeszöttség” segít a gyerekeknek Kapcsolódási pontokat találni, illetve egyre nagyobb tájékoztatást nyújt a kertben végzett tevékenység sokrétű összefüggéseivel.

A kertművelés oktatásának súlypontja elsősorban a gyakorlati munka, ezen keresztül válik érthetővé a gyerekek számára, hogy mit is kell és lehet tennünk a növények jó és kiegyensúlyozott fejlődéséért.

- A növények egészséges fejlődésének feltételei.

- Mi a különbség az élettelen kőzet és a termőtalaj között, a termőtalaj kialakulása.

- A humusz, mint a talajtermékenység hordozója.
- A komposztálás jelentősége.
- A komposzt hatékonyságának fokozása a biodinamikus preparátumok segítségével.
- Az egyes növények talaj- és tápanyagigénye.
- A talajmegtáplálás eszközei.
- Mi a különbség a természetes táj és a kultúrtáj között.
- A kultúrtáj életének támogatása a biodinamikus preparátumokkal.
- Hogyan alkothat életközösséget a növény, az állat és az ember?
- Az egészséges táplálkozás kérdése.

4.13.2. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban jelentős fizikai, lelki és értelmi változáson megy keresztül a gyermek. A külvilág iránti érdeklődésük jelentősen megnövekszik. A meghosszabbodott végtagok és a megnövekedett fizikai erőnlétük képessé teszi őket arra, hogy megtanuljanak helyesen bánni a kerti szerszámokkal, ami mozgáskoordinációjuk fejlődését is segíti. A tudati változások eredményeképp képessé válnak a törvényszerűségek megértésére. Az oksági összefüggéseket működés közben értik meg, így a talaj- táj- klíma kapcsolatot a heti rendszeres munka során élhetik meg. Növekvő érdeklődésük a szociális kapcsolatok iránt jó alapot adhat a felelősségérzet kialakulásához, amit az élő környezettel való munka erősít. A gyerekek megismerik a kert talaját, rovar- és madárvilágát.

Órakeret   **72 óra**

Előzetes tudás

Első osztálytól kezdődően az őszi időszakban a gyerekek az osztálytanítóval tavaszi hagymás növényeket ültetnek az iskolakertbe.

A 3. osztályban a földművelés epochán megélt kétkezi élmények a gabona vetésétől a betakarításon át a kenyérsütésig.

Tantárgyi fejlesztési célok

A 11-12. életévben a kitartást igénylő munka a nevelési cél, amelyre a földdel való munka a legalkalmasabb (ásás, földhordás, ültetés). A földdel, a talajjal való munka hangsúlyos az egész év során. Ehhez javasolt egyes munkákhoz (pl. gyomlálás) a rövid nyelű szerszámok használata. Elvárás a pontos és folyamatos munkavégzés.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- a kéziszerszámok szakszerű használatának bevezetése
- a talajművelés alapjai
- az ágyások megtervezése és kialakítása
- vetés, növényápolás (öntözés, gyomlálás, kártevők elleni védekezés) bio módszerekkel
- egyéves zöldségfélék és dísnövények termesztése

Téli hónapokra:

- szerszámok, kerti eszközök karbantartása
- az év során gyűjtött vetőmagok tisztítása, válogatása és előkészítése a tavaszi vetésekhez
- talajminták vizsgálata
- a téli természet megfigyelése: Magyarország főbb erdőalkotó fái (tölgy, gyertyán, bükk), a fák

felismerése, habitusuk, kérgük és rügyeik alapján

- az adventi időszakra: a kertészethez kapcsolódó kézműves foglalkozások természetes anyagok felhasználásával.

Kapcsolódási pontok

Történelem: az ősi folyó menti kultúrák felidézése, különös tekintettel gazdálkodásukra, az ehhez kapcsolódó hiedelemvilágukra, matematikai, csillagászati tudásukra, naptárjaikra, valamint az ókori görög és római kor birodalmat megalapozó gazdálkodására.

Szent Columbán élete kapcsán tanultak a gyerekek a közösségek önellátó mezőgazdálkodásának kialakulásáról.

Növénytan: a növény részei (gyökér, szár, levél, virág, termés), a növények életciklusai.

Ásványtani ismeretek: jó alapot szolgáltatnak a talajvizsgálathoz, alapközetek típusai.

Fafaragás: a felhasznált fafajták tulajdonságainak felismerése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Alapközetek, talaj, talajművelés, trágyázás, komposzt, humusz, egyszikű, kétszikű, egyéves, kétéves, évelő növény, kultúrnövények, gyomok, vetőmag, vetés, ültetés, palántázás, környezetvédelem, madárvédelem.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók a kert talajának főbb tulajdonságait ismerik.

Tudnak helyes testtartásban ásni, kapálni és gereblyézni, a szerszámokkal balesetmentesen dolgoznak.

Ismerik a vetés, palántázás alapvető szabályait.

Ismerik a kert rovar- és madárvilágát.

Megismerkednek a környezetvédelem alapjaival.

Tudnak komposztot készíteni.

Összefüggéseket találnak a kertben végzett tevékenység és az élővilág összefüggései között.

4.13.3. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ennek az életkornak a jellemzője a külső aktivitás és a dinamikus belső állapot. A fizikai **változások általában megelőzik a lelki fejlődést. Figyelmüket a világ felé kell terelni és arra** ösztönözni őket, hogy merjenek kezdeményezni, ugyanakkor az egyéni szociális felelősségnek is fontos szerep jut. Ennek kapcsán hangsúlyossá válik a környezetvédelmi oktatás. Az ökológiai gazdálkodásban nagy szerepe van a sokszínűségnek. A gazdálkodás során úgy kell kialakítani a gazdaságot, iskolakertet, hogy az adott tájba beleilleszkedjen.

Az egészséges táplálkozás előfeltétele az egészséges talaj- növény- állat kapcsolata. Az egyes növények táplálkozásban betöltött szerepe megbeszélésre kerül. Hangsúlyosabb szerepet kap a gyógynövények ápolása és felhasználása. A komposzt készítés, trágyakezelés a talaj tápanyag utánpótlása szempontjából elengedhetetlen. A téli órákon a gyerekek megtervezik a zöldséges kertet a vetésciklus és a növénytársítás fogalmát figyelembe véve.

Órakeret   **72 óra**

Előzetes tudás

A 6. osztályban a talajművelésről, a komposztálásról, a vetésről, az ültetésről. és a

környezetvédelem alapjairól tanultak.

Tantárgyi fejlesztési célok

A pubertás elérkezével a gyerekek érdeklődővé válnak önmaguk változásaival szemben és nyitottá a külvilág iránt. Ebben az életkorban motiválja őket, ha a kapott feladatok „erőpróba-jellegűek” és végrehajtásuk kitartást igényel.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Minden alapvető fogás átismétlésre kerül, és innen léphetünk tovább:

- kétéves zöldség-növények termesztése
- málna, ribizli, szőlő művelésének megismerése
- szaporítás dugványozással
- növénytársítások
- talajvédelmi eljárások (teraszozás, mulcsozás stb.)
- komposztálás, komposzt oltása biodinamikus preparátumokkal és a komposzt felhasználása
- trágyázás szerves trágyával: fontos, hogy egy, az iskola körzetében található állattartó telepre a tanulók ellátogassanak és lehetőség szerint dolgozhassanak is
- a szüretelt termények tárolása
- új eszközök szakszerű és balesetmentes használata (metszőolló, vasvilla, ásóvilla, talicska, aprítógép)

Téli hónapokra:

- szárított gyógynövények csomagolása és felcímkézése
- az eszközök karbantartása
- erdészeti alapfogalmak, honos növények, adventív fajok. A különböző társulások (erdők, rétek stb., szerepe a tájban)
- az adventi időszakra: a kertészethez kapcsolódó kézműves foglalkozások, természetes anyagok felhasználásával.
- az év során gyűjtött vetőmagok tisztítása, válogatása és előkészítése a tavaszi vetésekhez
- kertterv készítése a növénytársítások figyelembe vételével és a vetésforgó alkalmazásával

Kapcsolódási pontok

Történelem: a középkori Európa jellegzetes gazdálkodási formái.

Földrajz: a nagy földrajzi felfedezések miként változtatták meg a kontinensünkön és hazánkban természetett növénykultúrákat, ennek milyen társadalmi következményei lettek.

Csillagászat: ennek kapcsán a vetési naptár bemutatása.

Biológia: a növekedés, fejlődés szakaszai. Táplálkozásban.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Talajvédelem, komposztoltás, honos növények, fotoszintézis, egészséges táplálkozás, talaj tápanyag-utánpótlás, dugványozás.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek balesetmentesen és szakszerűen használják a metszőollót, a vasvillát, az ásóvillát. Ismerik a komposztálás folyamatát, jártasak a trágya és növényi komposzt készítésében. Alapszintűen elsajátítják a fásszárú növények gondozását, ápolását.

Ökológiai tanulmányaik új fogalmakkal bővülnek. Ismerik egyes növények táplálkozásban betöltött szerepét.

4.13.4. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A gyerekek egyre szorosabb kapcsolatba kerülnek a világgal, érzelmekkel telített kritikai hajlamuk mellett nagyobb szerepet kap a racionalitás. A végtagok nagyon megnyúlnak, mozgásukban robosztusabbak lesznek, ezért nagyobb hangsúlyt kell fektetni a nagyobb erőbedobást igénylő munkákra, amivel erőnlétüket és állóképességüket is folyamatosan fejleszthetik. Megjelennek az ún. projektmunkák, amelyek során utak, kerítések, sziklakertek, szőlőültetvény stb. létesülnek. Folytatódik az ökológiai tanulmányok elmélyítése a helytelen gazdálkodás környezetterhelő szerepéről.

A metszés szerepe, fontossága. Az egyes koronaformák szerkezete.

Órakeret 36 óra**Előzetes tudás**

A komposzt és a szerves trágya oltása, kezelése, növénytársítások, dugványozás, kétéves növények, gyümölcsstermő bokrok, az egészséges táplálkozás.

Tantárgyi fejlesztési célok

A 8. osztályban fontossá válik, hogy kinek milyen egyéni képességei vannak, de ugyanilyen hangsúlyos az is, hogy csoportmunkában ki mit tud elérni. A kertészetben mindkét aspektust tisztán elkülönülve ki tudják próbálni a diákok, mert sok egyéni feladatot ad a kert, ugyanakkor a munkamegosztással hatékonyabban elvégezhető feladatok száma is nagy.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- gyógy- és fűszernövények ismerete, gondozása
- gyümölcsfák ápolása, metszése
- új eszközök: fűrész, balta, fejsze használatának bevezetése
- növényvédő biolevek készítése, permetezőpreparátumok használata
- dombágyás készítése (csoportnak)
- terménytárolás, feldolgozás (pl. aszalás), gyógyteák készítése

Téli hónapokra:

- a növénynevelés alapelvei, a géntechnológia veszélyei
- a közép-kelet európai kultúrtáj kialakulása
- a mezőgazdálkodás szerepe a környezetkialakítás szempontjából
- az adventi időszakra: a kertészethez kapcsolódó kézműves foglalkozások, természetes anyagok felhasználásával
- az év során gyűjtött vetőmagok tisztítása, válogatása és előkészítése a tavaszi vetésekhez
- kertterv készítése a növénytársítások figyelembe vételével és a vetésforgó alkalmazásával
- favágás, gallyak aprítása
- gyűjtött és szárított gyógynövények feldolgozása

Kapcsolódási pontok

Történelem: az ipari mezőgazdaság hatása a talaj termékenységére és az élelmiszer minőségére, az ökológiai problémák összetevői.

Földrajz: az időjárás változásának törvényszerűségei, meteorológiai alapismeretek, felhőképződés.

Kémia: különböző gabonafajták, kísérletek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Talajszelvény, talajbiológia, növénynevelés, biolevek, allelopátia, közép-európai kultúrtáj, a GMO és veszélyei, génbank, koronaszervezet.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek felismerik a legfontosabb gyógy- és fűszernövényeket, megtanulják gondozásuk főbb tudnivalóit. A metszést elsajátítják. Ismerik a terménytárolás módszereit és eszközeit.

Megtanulják a fák metszését, a metszés során megismerik a különböző koronaformák szerkezetét. Jól bánnak a fűrészszel, baltával, fejszével. Megtanulnak zöldséges- és virágoskertet tervezni.

4.14. Szabad vallás**4.14.1. Bevezetés**

A Waldorf-iskolákban is dönthet a szülő arról, hogy kívánja-e gyermekét vallásoktatásban részesíteni. Amennyiben igen, a tanulók abban a vallásoktatásban vesznek részt, amelyet szüleik választanak. Ha az iskola helyet tud adni és időt biztosítani saját épületében és órarendjében, akkor a tanítás az iskola épületében történik. Ha erre nincs mód, akkor a tanulók a különböző felekezetek által felajánlott helyen és időpontokban részesülnek vallás oktatásban.

A Waldorf-iskola elsősorban a felekezeti vallásoktatásban nem részesülő gyermekek számára szabadvallás-oktatást tart. A részvétel fakultatív. E tantárgy megjelenésének oka, hogy a Waldorf-iskola fontosnak tartja, hogy a tanuló valamilyen vallás oktatásban részesüljön. A tanítás a Waldorf-pedagógia módszerei és embertani megfontolásai alapján történik, az életkori sajátosságokhoz alkalmazkodva, a tanterv részeként. Ugyanúgy, ahogy az emberiség fejlődésének kezdetekor a tudomány, a művészet és a vallás együtt, egymással összefonódva jelent meg, ma sem jut érvényre az ember továbbhaladásának lehetősége vallásos érzések és az ehhez fűződő akarat nélkül.

A szabadvallás-oktatás a gyermek természetéből adódó spontán vallásosság lépésenkénti tudatosulásához nyújt támaszt.

4.14.2. 1–2. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A természet és a környezet jelenségei, melyek a teremtett világ értelmét megérvő tiszteletet és érdeklődést váltanak ki a gyermekből – a vallásórák és a szülői ház bizalmat sugárzó légköre biztosságot ad a tanulók érzésvilágának és akaratának: ezáltal elkerülhetővé válik Istenre vagy a Gondviselésre vonatkozó bizonyítás szükségessége.

Az évkört követő hagyományokat, szokásokat az évkör nagy ünnepeihez kapcsolva ápoljuk.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A vallásos érzület, az áhítat és a csodálkozás, a tisztelet és az odaadás, az iskoláskor előtti időszakban már erőteljesen kifejlődhetnek egy egészséges lelkületű családi és óvodai környezetben, amely pedagógiai tudatossággal teremt légkört a gyermek számára. Ezekre a magukkal hozott „erényekre” építjük fel a vallásoktatás kezdeteit, felekezeti színezet nélkül, egyformán, minden résztvevőre vonatkozóan.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az isteni, emberi és természeti világ szentsége iránti érzékenység, és a világ jelenségei iránti

tisztelet továbbápolása, illetve felébresztése meséken és a keresztény hitvilág legendáin át történik.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Mindegyik olyan mese, történet, amelyben közvetlenül szólal meg egy természeti jelenség: a felhő, a patak, az erdő, magában rejtje a teremtett világ szépsége és nagyszerűsége iránti hálaérzet elmélyítését. A szentek életéről szóló legendák a lélek megnevelésének, megtisztításának lehetőségére mutatnak példát. Az elhangzott mesék, történetek, legendák átélése és az ehhez kapcsolódva szabadon történő megnyilatkozás szóban és rajzban

Kapcsolódási pontok

A szabad vallás tantárgy az életkori sajátosságoknak megfelelő mesék, történetek és az ezekhez kapcsolódó beszélgetés, éneklés, megjelenítés, rajzolás és más képzőművészeti tevékenység által közvetlenül kapcsolódik az alsó tagozatos műveltségterületekhez.

Kulcsfogalmak / fogalmak

természetről szóló mesék

legendák, történetek: Szent Mihály, Szent Márton, Szent Erzsébet, Szent Ferenc, Szent György és más szentek ünnepéhez kapcsolódva

Jeles napok

A fejlesztés várt eredményei a két évfolyamos ciklus végén

A természetben működő élet, a teremtett világ szépsége, és annak teremtője iránti hálaérzet és tisztelet ápolása, illetve felébresztése az elhangzott mesék, legendák és azok megbeszélése során.

4.14.3. 3–4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az embert Isten képmásaként állítjuk a gyermekek elé. A világra és önmagukra vonatkozó, a korosztályra jellemző kérdésekre, kételyekre az Ószövetségből merített történetekkel növeljük biztonságérzetüket és hitüket. A történetek által mutatunk rá a **test** és a **lélek** mindig továbbfejlődő kapcsolataira a világgal és az embertársakkal.

A régi korok mítoszaiban, a legendákban átélhetjük a népek sorsát, kapcsolatukat égi és földi vezetőikkel, örömeiket, vesződéseiket, ünnepeiket, mindennapi életüket, szokásaikat és a közösségüket összetartó törvényeiket.

Órakeret   **72 óra**

Előzetes tudás

Szentek életéről szóló legendák és az évkör ünnepeihez kapcsolódó korábbi történetek

Tantárgyi fejlesztési célok

Átélik a fájdalom és az öröm megjelenését, és annak fontosságát az emberi kapcsolatban. A cél, hogy tudatosuljon bennük, hogy milyen módon okozhatjuk az egyiket és a másikat. Ezzel a szociális élet természetes gyökereit erősítjük. Az engedelmség szerepe a világfejlődésben és az ember életében az Ószövetség példáin kerül a látószögükbe. Ezeknek a történeteknek gondolat- és érzésköréből kiindulva alapozzuk meg a keresztény értékrendet: A tízparancsolat, Dávidban élő kegyelem Saul iránt, Dániel próféta hűsége Istenéhez, az irgalmas samaritánus, a hit általi gyógyulások és más példák, melyek az említett reális folyamat részei a Bibliában.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az Ótestamentum történetei, a kereszténység történetének előkészítése a héber nép sorsában megerősítik bennünk, hogy az ember az isteni világból a földre helyeztetett, a léleknek helyet adó, testet öltött isteni teremtmény. Ezt közvetítik az elhangzó történetek.

A történetek elmondása és a beszélgetések során példák adódnak az isteni világ bölcs vezetése és az egyes emberi sorsok közti kapcsolatra (magyar mitológia, a magyarok őstörténetének részletei, a kereszténység felvétele, más népek mitológiájának ismertetése: például az északi-germán mitológiáé).

A Messiásról szóló jövendölés és a Máté evangéliumának néhány részletének feldolgozásával zárul az alsó tagozatos szabad vallás órák témája.

Az évkört követő hagyományokat, szokásokat, Szent Mihály, Szent Márton, Szent Lucia, Szent Erzsébet, Szent Ferenc, Szent György és más szentek ünnepéhez, az évkör nagy ünnepeihez és a jeles napokhoz kapcsolhatjuk. (Betlehemes játék, Pünkösdi királyválasztás...)

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelv és rajz-festés órákon mitológiai történetek képeinek megjelenítése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Ószövetségi történetek

A tízparancsolat

Mitológiai történetek

A fejlesztés várt eredményei a két évfolyamos ciklus végén

Olyan értékrend felé vezető ösvények közös felfedezése a cél, mely majd az 5–8. osztályban hivatkozási alapként szolgálhat az Újszövetség tanításakor, mint minden emberre vonatkozó értékrend.

4.14.4. 5-6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Az emberi **sors** iránti érzékenységet ápoljuk a **család, a barátság, az emberi kapcsolatokkal** foglalkozó történetekben, és az ehhez kapcsolódó beszélgetésekben. Az **erkölcsösség** alapját képező **hálaérzés** ápolásával fejlődik ki az emberek iránti szeretet és a **kötelességtudat**, mely a későbbiekben nem erkölcsi előírásoknak, hanem belső meggyőződésnek **engedelmeskedik**. A tanulók számára kiderül (ha magukba néznek), hogy él bennük a **szeretet** érzése. Ezt az érzést az újtestamentumi példák alapján tágítani kezdjük, olyan emberek, természeti lények irányába, akik felé esetleg eddig nem fordultak szeretettel.

Az órák meghitt légkörében a tanulókkal őszinte, mély beszélgetésekre nyílik lehetőség.

Órakeret 72 óra**Előzetes tudás**

Az alsó tagozatban a mesék, a történetek és a hozzáfűződő beszélgetések, tevékenységek által megalapozott vallásos érzület, mely a 4. osztályban a mitológiai történetek és a Messiásról szóló jövendölésekkel zárul. Jártasság az ünnepekhez kapcsolódó ismeretekben és szokásokban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A jó és rossz, a bűn és erény megjelenésére a mitológiai történetek, életrajzok bőséges példát adnak. A lovagkor nemes érzelmeihez, az akarat jó irányba történő edzéséhez a lovagkori erények

megismerésével juthatunk közelebb. Az ösztönök néha életet mentenek, néha tönkreteszik azt. Történetek kapcsán megbeszéljük, hogyan tanuljunk meg bánni velük.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az Arthur királyról és Parzivalról szóló történetekben a betegség, a gyógyulás és a megbocsátás kérdéseivel találkozunk. Jézus Krisztus élete, a példázatok, Jézus gyógyításai, a gyógyulások, melyek elsősorban a lélek gyógyulására vonatkoztak, minden évfolyamnál egyre magasabb szinten részei az órának. Szent Pálról, Tarsiciusról vagy Milonról, a kereszténnyé vált árva rabszolga fiúról szóló történeteken keresztül a kereszténység korai időszakára világítunk rá.

Milon sorsának követése során a **családról**, a **barátságról** a **sors** kérdéseiről, a **Gondviselésről** szóló beszélgetésekre adódik jó lehetőség.

Kapcsolódási pontok

A történelem tantárgyhoz kapcsolódva az ősi kultúrákkal és vallásokkal ismerkednek meg. Zarathusztra tanításaiban a jó és rossz, Buddha tanításaiban az **együttérzés** és a **lélek megnemesítése**, megtisztulása, melyek a szabadvallás-órákon közvetlenül kapcsolódnak a történelmi ismereteikhez.

Az ókorról és a korai középkorról tanultak a szabadvallás-órákon elmélyítésre kerülnek.

Az évkör ünnepeinek, és az ezekhez fűződő szokásoknak, hagyományoknak ápolása a tanévben.

Kulcsfogalmak / fogalmak

sors, család, barátság, emberi kapcsolatok, életút, együttérzés ,megbocsátás, gyógyulás ókori kultúrák, vallások, Jézus tanításai, Szent Pál, korai kereszténység ,lovagi erények

A fejlesztés várt eredményei

Az elhangzottakhoz kapcsolódva szabadon nyilatkoznak meg az órán folyó beszélgetésekben.

A tárgyalt témakörökben a sors, a Gondviselés, az emberi kapcsolatok, a szeretet megnyilatkozásainak átélése.

4.14.5. 7-8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nagy földrajzi felfedezések, feltalálások hátterére, nagyjaink az emberiség továbbhaladása érdekében vívott küzdelmeire világítunk rá életrajzok segítségével . A **meggyőződés, kitartás** , a **közösségért hozott áldozatok** átélése a történelmi hősök életútjának követésében domborodik ki.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az 5-6. osztályban megalapozott ismeretek, a sors, az emberi kapcsolatok, az együttérzés megbocsátás, az eddig tárgyalt kereszténységgel kapcsolatos és más vallásokról szóló tanítások, az évkör ünnepei és az ezekhez kapcsolódó szokások ismerete

Tantárgyi fejlesztési célok

A tárgyalt életrajzokban finom összefüggéseket fedezhetünk fel a **gyermekkorban átéltek**, az **ifjúkori évek** és a **felnőttkor** kapcsán. A **szerelemről, párkapcsolatokról, a házasságról, a gyermekáldásról, az anyaságról** emberi sorsok bemutatásával és ezekhez kapcsolódó beszélgetésekkel alapozzuk meg a 9-12. évfolyamokban a családi életéről szóló témaköröket.

Példaképpé akkor válik igazán az életrajzokban tárgyalt kiváló személy, ha egész emberi lényé ragadja meg a gyermekeket, s az erényei, nagyszerűsége mellett a hibáit sem kendőzzük el. Ez a lelki folyamat csendesen, a lelkük mélyén játszódik le, nem feltétlenül szükséges szavakba önteni.

A szegények világának javításán segítők munkásságának megismerése által a harmadik világ életmódja, szegénysége, egészségi helyzete **együttérzést** vált ki a gyerekekből.

Az **egyén** és a **közösség**, a **szabadság** és **korlátozottság**, a **felelősség- és áldozatvállalás** kérdéseinek átélése életrajzokon keresztül .

Az Apostolok cselekedeteihez, vagy egy-egy evangéliumi részlet ismertetéséhez a jelenkor etikai kérdései is kapcsolódnak. Gandhi, Albert Schweitzer vagy Teréz anya munkásságának megismerése által a harmadik világ életmódja, szegénysége, egészségi helyzete iránti együttérzés erősödik a tanulóknál. A szegénység, az elhanyagoltság, a felemelkedésre vágyódó emberekről szerzett közeli tapasztalatok, olvasmányok, hírek közvetlenül kapcsolódnak a témához.

A fogyatékkal élők elfogadására és megértésére szép példa Helen Keller „Csöndes, sötét világom” című naplója. A naplóból részleteket dolgozunk fel önállóan és csoportosan.

A székelyek középkori szervezete, az ősi indián társadalmak berendezkedése, a szerzetesrendek közössége, a szabad királyi városok élete és más történelmi példák alkalmasak arra, hogy a szabadság és a korlátozottság, a felelősségvállalás, az egyén és a közösség életének változásait nyomon kövessék és beszélgessenek róla.

A keresztény és nem keresztény vallások megértése, az ókori vallások, a zsidó vallás, a pogány magyarok hitvilága, az iszlám vallás, a buddhizmus és ezek gyakorlásáról szóló ismeretekben való elmélyülés lehetőséget ad arra, hogy nyitottá váljanak a tanulók más vallások előítélet nélküli elfogadására.

Kapcsolódási pontok

a 7–8. osztályban a szabadvallás-órák témáiban való eligazodáshoz a történelem- és földrajzóra ismeretei hozzásegítik a tanulókat a térben és időben való jobb tájékozódáshoz.

Kulcsfogalmak / fogalmak

emberi kapcsolatok, szerelem, család, párkapcsolatok, anyaság, egyén, közösség, felelősségvállalás, hazaszeretet, szabadság és korlátok, együttérzés, Apostolok cselekedetei,

Szent Johanna, Albert Schweitzer, Teréz anya, Gandhi

Aktuális etikai kérdések

A fejlesztés várt eredményei

A példaképek, a közösségért tevékenykedő személyek életén keresztül a családi élet, az ifjúkori elhatározások, áldozatok vállalása, a kitartás, a hazaszeretet, az együttérzés, a segíteni akarás, a nemes célokért való munkálkodás, az egyén felelőssége a közösségért, a közösségek élete, a másokkal való együttélés, együttérzés és elfogadás példáinak átélése, a jelenkori etikai kérdéseinek összekapcsolása a megbeszélésre kerülő témákkal, más vallások ismerete, és ezek iránti nyitottság és elfogadás.

4.15. Gazdasági ismeretek

4.15.1. Bevezetés

A Waldorf-iskola egyik célja, hogy a gyermeket bevezesse az őt körülvevő társadalomba, hogy annak építő, formáló tagja tudjon lenni. Ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy megismerje, értse, átgondolja kora és a régebbi korok társadalmi, gazdasági folyamatait. A társadalmi szociális organizmus megismerésének alapjául a társadalom egymással életösszefüggésben lévő három

egységének, a gazdasági, a jogi és a szellemi életnek a szabályszerűségeit kell a gyerekek elé tárunk a 10-18. életév között, a mindenkori életkori sajátosságoknak megfelelően. Meg kell mutatnunk, hogyan áll benne az ember, mint egyén a társadalom három rétegében. A tantárgy tanítása során fokozottan támaszkodik a földrajzi, történelmi, matematikai ismeretekre.

Rudolf Steiner az első Waldorf-iskola megalapításával a jövő nemzedékek számára vázolt fel egy utat. A modern kori ember legégetőbb kérdése, a szociális kérdés megválaszolására, egy új szociális impulzus megjelenítésére tett kísérletet. A szociális és gazdasági ismereteket az életismeret, a szabadvallás és az euritmia, mint szociális művészet mellé állította alapnak.

Célok és feladatok az 5-8. évfolyamig:

Az általános iskolai szakaszban a szociális és gazdasági ismeretek tanulása során arra törekszünk, hogy a gyerekekben kialakuljon egy kép arról, hogy a gazdasági folyamatokban a testvériség, a jogi viszonylatokban az egyenlőség, a szellemi-kulturális szférában a szabadság kell legyenek a meghatározók erők, ahhoz, hogy megfelelő környezetet biztosítson a társadalom a szociálisan érzékeny, de kiteljesedő emberi személyiség kifejlődéséhez. Ezen az új nézőponton keresztül mutatjuk meg a gyerekeknek az ember kapcsolatát az őt körülvevő természeti és társadalmi környezettel, és alakító szerepét a világban.

Mára már a gazdasági életben a javak előállításában kialakult a világméretű testvériség, hiszen mire szellemi tervből és ásványi nyersanyagból elkészülnek és a kereskedelem segítségével a használatunkba kerülnek a minket szolgáló használati eszközeink, addigra az egész Földet bejárják. A jog előtti valódi egyenlőségre is egyre komolyabb törekvések láthatók az elmúlt évszázadokban. A szellemi életnek a jog által biztosított szabadsága és a gazdaság általi nem piaci alapú finanszírozása terén is naponta élénk táruznak a jelen feladatai és eredményei is. Ezekre az emberiség élete során kibontakozó folyamatokra kívánunk e tantárgy keretein belül rátekintést nyújtani a felnövekvő nemzedékeknek, hogy ezáltal is képesek legyenek alkotó állampolgárokká válni.

4.15.2. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A Waldorf-tanterv egyik gazdasági ismeret epochája által a 11 éves gyermek úgy pillanthat rá az ember születésére, mint ahogy azt a görögség tette: az isteni világ felé forduló ember tekintete egyre inkább a többi ember felé fordul. Felfedezik, hogyan kíséri egyik ember a másikat, hogyan állnak egymással harmóniában az együtt élő emberek, akik más-más képességek birtokában vannak. Hogyan szerveződik az egymásrataltságból társadalommá az emberiség. Az ember ember közti testvériség legkifejezőbbben a gazdasági életben jelenik meg. Ennek a szépségét, sokrétűségét kell, hogy felfedezzék a képzeletbeli és a valós utazások során.

Javasolt témakörök

Az ötödik osztályban a napi élet ismeretéből indulunk ki. Kiválasztunk egy tárgyat a környezetünkből: végigkövetjük azt utat, ahogy hozzánk került ez a tárgy. Lehet ez például egy fűzet, egy csomag tea, vagy vaj a konyhaasztalról, vagy bármi más.

A fűzet útját visszavezethetjük: az azt elvárásként megjelenítő tanároktól, az iskolai igényeket összesítő gazdaságvezetőn át a szállítóig, a kereskedőig a fűzetgyáron át a papírgyárig és onnan egészen az alapanyagul szolgáló megfelelő cellulóztartalmú facsemetéket elültető gazdáig.

Felfedezhetjük, hány ember munkája kellett hozzá közvetlenül: tisztelettel tekinthetünk a papírgyári munkásokra, akik a hőségben dolgoznak; a kamionsofőrökre, akik hetekig az úton

vezetik az óriás teherautóikat; a darusra a kikötőben, aki nagy magasságba felemelkedve rendezi a fülkéből a hatalmas konténereket; a büfésre aki a szolgáltatói oldalról enni ad mindkettőjüknek... Az igazi meglepetést az okozza, amikor áttérünk a közvetve segítőkre: az útépítő munkásokra, a mérnökökre, akik a gépeket tervezték; a tanítókra, akik mindnyájuknak megadták az alapot ahhoz, hogy azzá váljanak, amivel épp a közösséget szolgálják...

Érdemes felkeresni egy-egy üzemet, meghívni a választott témánkban megjelenő szakembereket, meséljenek az életükről, munkájukról.

Kísérletet tehetünk arra is, hogy az időben rátekintsünk arra is, mikor, hol, hogyan született meg a történelem során az első abból a vizsgált eszközből, aminek a kialakulását végigkövettük a jelenben; és arra is, hogy milyen valós emberi igényből születik meg egy tárgy. Megpróbálhatjuk magunk is előállítani a választott terméket.

Órakeret 30 óra

Előzetes tudás

A gyermekek a harmadik osztályos „mesterségek-korszakban” megismerkednek a földre teremtett embernek azzal a képességével, hogy a természetben talált, természetből anyagokból hogyan képes önmagát ellátni az életszükségeihez elengedhetetlen tárgyakkal. Negyedik osztályban pedig egyszerű módon ismereteket szereznek a „honismeret korszakban” az ember és a táj viszonyával, kölcsönhatásával. Ezenkívül rendelkeznek azokkal az alapvető számolási és önálló ismeretszerzési képességekkel, melyekre a gazdasági és szociális ismertek tanulása során építünk.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyerekek szerezzenek egy eleven, átélhető képet arról, hogyan kapcsolódik egyik ember munkája a másikéhoz az embertársainkban felmerülő igények kielégítése során. Kezdjen el ébredni a gyerekekben egy szociális érzékenység az őket körülvevő tárgyak kapcsán.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Legyen képes a gyermek a választott tárgy útját a kész terméktől az alapanyagig néhány mondatban elmesélni. Fedezze fel, hogy az egyes emberi munkatevékenységek miféle képességek által válnak hasznossá a társadalom számára!

Kapcsolódási pontok

A tantárgy tanulása során jól használhatók a Kárpát-medence földrajza kapcsán tanult ötödik osztályos ismeretek: hiszen mai világban egy nemzetgazdaság teljes mértékben beleágyazott világgazdaságba. A tantárgy sokrétű lehetőséget biztosít a matematikából szerzett ismeretek gyakorlására, valamint a mértékegység-váltások gyakorlati hasznosítására.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Munka, közvetett és közvetlen, alapanyag, árú, szállítás, szociabilitás, kölcsönösség, termék, késztermék.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje fel az őt körülvevő tárgyi környezetben azt a rengeteg emberi erőfeszítést, ami által ő használhatja azokat. Legyen képes néhány szóban elmondani a választott termék születését. Megpróbálhatja önállóan kikutatni egy általa választott másik tárgy születését. Megjelenhetnek a környezettudatosságnak az alapjai is a tanulmányok következtében.

Felébredhetnek a másokért érzett felelősség és hála érzései is az epocha során.

4.15.3. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekben a 12 évében egyre inkább el kezd ébredezni a világ megértése iránti vágy. Még egy inkább gyermeki nézőpontból, de a gyerekek megnyílnak a felnőttvilág kérdései felé. Nagyon szeretnének, nagy, komoly a családban, a környezetben hallott problémákhoz, gondolatokhoz kapcsolódni. Rendkívül nyitottak az emberek közötti viszonyok észlelésére és megértésére: ezekben a kérdéseknél a fókuszban testvériség eszméje helyett sokkal inkább a kölcsönösség elve áll. Ahogy Római történelemben az ember és ember közötti törvényekben, úgy közöttük is megjelennek az első kérdések a jogi élettel kapcsolatban.

Megjelenik a pénz természetének, a pénz ismeretének megértésére való igény is. A hatodik osztályban a gazdasági ismeretek tanítása során a középpontban pénz metamorfózisa áll. Fő kérdésünk, hogyan juthatunk el a pénz születésétől annak felismeréséig, hogy a pénz a legszellemibb jelenség a világban: mi módon szolgálja a pénz az szellemi életünk működését – feladatunk, hogy a gyermek ismerje meg az alapvető gazdasági folyamatok egészséges kialakulását, hogy majd ráismerhessen azokra a környezetében is.

Javasolt témakörök

- A gazdaság fő részeinek, a termelésnek, a kereskedelemnek és a fogyasztásnak az összekapcsolódását bemutatni az epocha során.
  - Megmutatni a pénz nélküli kereskedelmet Herodotosz és XIX. századi utazók leírásai alapján. - Bemutatni a cserekereskedelmet.
  - Tárgyaljuk a pénz keletkezését: Miért épp a görög gondolkodás megjelenésével egy időben születik? A pénz keletkezésének helye az a Lüdia, ahová a görög hagyomány Tantalosz legendáját teszi. Hogyan lett az arany-ezüst ötvözetből a mai papírpénz. Kik voltak, vannak a pénzeinken?
  - A munkamegosztás megjelenése a társadalomban. A pénz összehozza a termelőt a fogyasztóval. Milyen, amikor a pénz kommunikációs eszköz, és milyen, amikor csere-eszköz? Hogyan biztosítja a kölcsönösséget a termelők és fogyasztók között?
  - Piac. Ahol individuális teljesítmények találkoznak szükségletekkel a pénz segítségével. Tegyük látogatást egy nagybani zöldségpiacon. Hozzunk létre az osztályban is egy cserepiacot kisebb használati tárgyakkal. Figyeljük meg az itt lezajlott folyamatokat.
  - A középkori városok piaccal kapcsolatos szabályait is tekintsük át. Hogyan védték a vevőt? Hogyan jön létre az árú?
  - A pénz, mint jogi kategória. Az árú-pénz egyensúlyának szükségességét megmutatni. Mutassuk be az infláció és a defláció kialakulását.
  - A tőkepénz kialakulása. A munka képességek szerinti differenciálódásával megjelenik a tőke keletkezésének a lehetősége. A tőke megszületésével lehetővé válik a hitel-pénz megszületése. Ahhoz, hogy az ég /a szellemi/ a földdel /fizikai/ összekapcsolódjon, kell a 'bizalom' jelentésű szavunk 'hitel' (a 'hit' szóból ered a kifejezés; mint ahogy a 'credit' szó is a 'credó'-ból). A hitel segítségével tud a találmány megvalósulni és a gazdaságban más emberek szükségleteit kielégíteni.
  - Végül manapság megjelent a számlapénz is, ami már fizikálisan nincs is megjelenítve.
- Ezen epocha során fel lehet keresni egy piacot, egy bankot és a Nemzeti Bank oktatóköz-pontját is.

Órakeret 20 óra**Előzetes tudás**

Az ötödik osztályban megszerzett gazdasági alapfogalmak, mint szükséglet, árú, fizikai és szellemi munka, termelés, alapanyag. Görög mitológia.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermek ismerje meg a pénz természetét, a pénz mögött álló gazdasági folyamatokat.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A gyerekek szerezzenek ismereteket a valós gazdasági folyamatokról. Ismerjék fel az egyes ember szerepét és felelősségét a társadalom gazdasági szereplőjeként. Ismerkedjenek meg olyan alapfolyamatokkal, melyekkel az egyén kapcsolódik a társadalom többi szereplőjéhez.

Kapcsolódási pontok

A korszak során építünk a földrajzból szerzett ismeretekre Európa földrajzával kapcsolatban. Kapcsolódunk a középkor történelme során tanult városok kialakulásához, valamint a társadalomban megjelenő új szerepek ismeretéhez. Matematikában pedig a százalékszámítás gyakorlati felhasználására is jó lehetőséget nyújt ez a tárgy.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Valós emberi szükségletek, cserekereskedelem, vásárló pénz, hitel, hitel pénz, árú pénz, tőke pénz, munkamegosztás, gazdaság, termelő, fogyasztó.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje fel, hogy a kezébe kerülő pénznek nincs saját értéke, és értékteremtő képessége. Tudjon különbséget tenni a pénz egyes szerepei között. Ismerje fel azt a morális felelősséget, ami az árúk előállításához és a pénzzel való vásárláshoz kötődnek. Legyen képes saját szavaival leírni gazdasági fogalmakat. Tudjon önállóan példát hozni tőkeképzési helyzetekre egy kisvállalkozásban. Nyerjen rátekintést az egészséges gazdasági folyamatokra, hiszen hatodik osztályban még az alkotó ember megismerésén van a hangsúly.

4.15.4. 7. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A hetedik osztályban az adó, mint adomány megismerése a fő cél a gazdasági ismeretek elmélyítése során. A gyerekek a saját iskolájuk, mint a szabad szellemi élet egy intézménye felől közelítve ismerhetik meg annak a jog által biztosított gazdasági környezetnek a kialakulását, amiben élnek. A gyermekek megismerésében egyre nagyobb szerep jut a vitának, mint megismerési útnak. A tantárgy feldolgozása során egyre nagyobb teret biztosítunk eme képesség kialakulásának. Rövid rátekintést kaphatnak arra a folyamatra, ami során a felismert érdekekből a jogi élet segítségével társadalmi megegyezés alakulhatott ki az emberek között a teokratikus társadalmi formáktól a demokráciához vezető úton. Eljuthatnak az alapvető állampolgári ismeretek kialakulásától a valós állampolgári kompetenciák felé. Felismerhetik az emberi együttélés szabályainak születését a belátástól az alkotmányig; a tizedtől egy lehetséges igazságos adózáshoz, közteherviseléshez.

Javasolt témakörök

Mint mindig a Waldorf-pedagógiában itt is a jelenből, az egészből haladunk a részek, részletek megismerése felé. Az iskolánk működéséből a múltba, és onnan egy lehetséges jövő felé.

- Mi kell ahhoz, hogy az iskolánk működni tudjon: - dologi feltételek, szolgáltatások, személyi feltételek... Ezek költségek, amik fedezéséhez tervezésre, költségvetésre van szükség. Honnan van ehhez a pénz? Hogyan kerül a pénz a gazdaságból, ahol megtermelődik az oktatásba? Ki garantálja, hogy ez megtörténjen? Kik, milyen arányban járuljanak hozzá? Mit jelent az, „az egyenlők egyformán, a nem egyenlők pedig különbözően járuljanak hozzá...” elv? Hogyan lehet eljutni az ehhez szükséges társadalmi megegyezésig?
- Az oktatás, a „szellemi élet” költségeinek fedezése a gazdaságban megtermelt értékekből lehetséges. Az államnak szerepe, hogy a társadalmi megegyezést törvénybe foglalja, és gondoskodik a betartásáról.
- Az állam szerepe: törvényekkel biztosítani a szabad iskolaválasztás jogát.
- Megvizsgálni egy régi falu működését. Miben voltak az emberek önállóak? Mit tudtak közmunkával, összefogással tenni a közösségért? Miből lehetett fenntartani a jegyzőt, mint a jog, a tanítót, mint a szellemi élet és a papot, mint a lelki élet gondozóját? Miért nem lehetett helyi szinten gondoskodni a külső és a belső biztonságról? Miért kellett ehhez országos összefogás? Mik azok a közös terhek, amiket együtt kellett vállalni?
- Megvizsgálni az István király által kialakított államszerkezetet. Kik milyen szolgálatot láttak el? És kik felé irányult a szolgálat? Ki gondoskodott az ország külső biztonságáról, ki a belső jogi bíraskodásról, ki a lelki egészségről, ki a gyógyításról? Kik adóztak terményben, kik szolgálatban, kik katonai szolgálatban, kik pénzben? Hogyan valósult meg a végrehajtás, elszámoltatás?
- Milyen adózási lehetőségek, ötletek élnek, jelennek meg ma a világban? Milyen lenne, ha minden adó megszűnne, és csak fogyasztási adókkal járulnánk hozzá a közösség életéhez? Ebben az esetben mindenki a fogyasztása mértékében adózna. Képesek lennének-e a közgazdászok, képviselők egy ilyen rendre átalakítani a jelenlegi rendszerünket?
- Lehet kitölteni egy szja bevallást a gyerekekkel.

Órakeret   30 óra

Előzetes tudás

A gyermekek rendelkeznek az alapvető gazdasági fogalmak terén ismeretekkel. Ismeretek a középkori társadalmak társadalmi berendezkedéséről.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekek kapjanak egy életkoruknak megfelelő rálátást a társadalom szerkezetére. Legyenek tudatos állampolgárok, akik belátásból járulnak hozzá munkájukkal, akaratukkal a társadalomhoz.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Jussanak a gyerekek belátásra a kulturális, a gazdasági és a jogi szféra feladatairól és kapcsolódási pontjairól a társadalomban. Fedezzék fel, milyen felelősséggel jár az ember részvétele a társadalomban.

Kapcsolódási pontok

Történelemből az európai városok, társadalmak, társadalmi rendek kialakulása. Matematikából az arány és százalékszámítás már képletek szerinti számítása. Anyanyelvből az üzleti levélírás felhasználására mutatkoznak lehetőségek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Adó, állami szféra, gazdasági szféra, kulturális szféra, közteher, közfeladat, közbiztonság, állampolgári szabadság és kötelesség.

A fejlesztés várt eredményei

Ezen nagy képek megvitatásán, vezetett beszélgetésein keresztül felébredhet a gyerekek érdeklődése a felnőtt világ eme sokat emlegetett társadalmi kérdései iránt. Képesek lehetnek felismerni és elmondani a modern társadalom működésében az adók, az adózás szerepét. Röviden legyen képes a saját szavaival elmondani, mi az állami-jogi élet, a gazdasági élet és a szellemi élet feladata a társadalomban. A tanulók értsék az alapvető állampolgári kompetenciákat.

4.15.5. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A 14 éves gyerekek figyelme befelé, az ember belső kérdései felé fordul. Az individuum szerepe, feladata a világban a fő kérdés, melyhez csatlakozik a személyes jövővel kapcsolatos kérdések ébredése is. Ekkor mintegy összegzi, az addig megszerzett tudását és kíváncsi arra, miként tudja a szintetizált ismereteit alkalmazni. Ebben az életszakaszban a figyelem az egyéni biográfiák felé fordul.

Javasolt témakörök

A tanulók ismerjék meg részletesen egy nagy gazdasági világszereplő életútját. Jó lehetőséget nyújt erre Henry Ford, vagy a Rothschild család felemelkedésének bemutatása. Megjelenhet esetleg a kortárs Steve Jobs is a feldolgozható életrajzok között. Ehhez a következő szempontokat alkalmazzuk:

- Melyik életszakaszában találkozott a későbbi életfeladatával?
- Milyen volt a világ, a gazdasági társadalmi környezet, amikor megkezdte tevékenységét?
- Milyen társadalmi igényt fedezett fel?
- Hogyan építette fel a vállalkozásait?
- Milyen emberi képességei segítették az életműve megalkotásában?
- Milyen hatást gyakorolt kora közvetlen gazdaságára és tágabb környezetére?
- Milyen hatással volt a történelem alakulására?
- Hogyan van jelen a kiválasztott személy munkásságának eredménye a mai világgazdaságban, és a ma élő hétköznapi emberek életében?

Órakeret   **20 óra**

Előzetes tudás

A gyermekek rendelkeznek az alapvető gazdasági ismeretekkel. Az előző tanév során megismerkedtek sok ember biográfiájával. Földrajzból sokféle módon megismerkedtek az ember és táj viszonyával, az ember környezetformáló tevékenységével. Matematikából az arány és a százalék számításával.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyerekek jussanak el oda, hogy teljes mértékben megközelítsék, hogy egy-egy "kiválasztott" ember milyen módon képes megváltoztatni kora gazdasági, társadalmi életét, és ennek milyen hatásai lehetnek akár az egész emberiség történelmére is.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Legyen képes a gyermek megtalálni olyan helyzeteket egy külső ember életében, amikor az ráismer egy-egy élethelyzetben a feladatára! Legyenek képesek alapvető szinten összefüggéseket találni az egyén és a társadalom kapcsolatában, és jussanak belátásra az egyéni döntések felelősségéről.

Kapcsolódási pontok

Történelemből az ipari forradalom, ipari felfedezések. Földrajzból a világgazdaság kialakulásának következményei.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Egyéni adottságok, társadalmi környezet, egyéni felelősség, az egyes életszakaszokban rejlő feladatvállalási lehetőségek.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje meg az egyén, mint önálló individualitás világformáló szerepét. Keresse a saját magában esetleg megjelenő képességeket. Legyen képes tanári segítséggel kapcsolatot találni az egyes ember gazdasági tettei és annak politikai következményei között. Ébredjen benne egy elemző kíváncsiság az őt körülvevő technikai eszközök kialakulása és világban betöltött szerepe iránt. Legyenek képesek tanári segítséggel mérlegelni az emberi döntések közvetlen és közvetett következményeit és kockázatát.

4.16. Erdőjárás**4.16.1. Bevezetés**

„Nincs rossz idő, csak rossz ruházat.”

Az általános iskolai évek első felében kiemelt fontosságú a rendszeres kapcsolatot az erdővel. Ahogy az alcím is mutatja, az iskolai élet szerves egészébe kívánjuk beemelni az erdőt, a gyerekek jelenlétét az erdőben, ahol ezt az iskola helyi adottságai megengedik. Nem az időjárás határozza meg, hogy alkalom nyílik-e az erdő felkeresésére, hanem a gyerekek alkalmazkodnak megfelelő ruházatukkal a váltakozó időjáráshoz: a tűző napsütéstől a szakadó esőig. Ennek köszönhetően lehetőség nyílik megismerni az erdő összes arcát.

Az érzékszervi tapasztalatok teszik lehetővé a gyermekek számára a világ megismerését. Ezek hiányában egyre inkább sorvad az emberi megismerési képességünk is. Minél több természetes tárggyal és élőlényel találkozik élő közegében a kisgyermek, annál jobb alap képződik a későbbi tantárgyak megértésére. Érzékszerveink mind gyakrabban találkoznak manapság egy művi világgal, több és több időt töltünk az elektromos készülékek garmadája előtt és között. Ha a gyermek első 8-9 éves korában nem kap megfelelő ellensúlyt mindezekhez, nem lesz mire alapoznia a későbbi években és eleve kevesebb eséllyel vág neki az intellektuális tartalmak felvételéhez! Az agy kutatás kimutatta, hogy az érzékek által közvetített tapasztalatokon keresztül jönnek létre a kognitív struktúrák az agyban, melyek minden tanulás alapját képezik. A gyermekek érzékelése egységben zajlik, egyszerre vesz részt benne minden érzékszerv.

4.16.2. 1-2. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Képek segítségével, mesékbe szöve jelöli ki az osztálytanító a „határfákat”, melyek körbehatárolják a játék színterét. Fontos, hogy legyen egy törzshely, ahova újra és újra megérkeznek. Egy hely, ami burokként szolgál a kialakulandó osztályközösség számára. Egy állandó, kiválasztott központi hely, amely megadja a kiindulási és gyülekezési pontot. Mindezek segítik a gyerekek tájékozódását, biztonságos keretet adnak a játékhoz. Az erdőjárás alapvetően az életfolyamatok egészségét szolgálja, s egyben terápiás feladatot is ellát az elakadt áramlások újra indulásában, a legyengült életerők felerősítésében. A játékok során megfelelő mesékkel fel kell hívni a gyerekek figyelmét a növények, állatok szeretetére, de módot kell adni elfojtott agressziót

felszínre hozó játékaikban azok kiélésére is. A gyerekek ösztönösen megtalálják a nekik legmegfelelőbb tevékenységeket.

Második osztályban központi szerepet kap a 'víz' és a 'víz körforgása' témakör. A víz körforgása, a forrástól a torkolatig szépen nyomon követhető például egy pataknál. Jó olyan helyekre elvinni a gyerekeket, ahol két merőben más, akár ellentétes minőség találkozása van a természetben.

A gyerekek ebben az életkorban is igénylik még, hogy egy helyen megállva hosszabb időt játszassanak, de képesek nagyobb távok megtételére is.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az első iskolás években a gyerekek képesek sok mindent pótolni a korábban esetleg elmaradt tapasztalatokból. Vannak folyamatok, amelyek bepótolhatatlanok, mások viszont különleges módon mégis teljesülhetnek.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyerekek többsége ösztönösen ráérez saját lényének legmegfelelőbb terápiájára. Nem véletlen, ha egy gyermek több erdőjárás órán keresztül újra és újra gurul lefele a hegyoldalon teljesen magától, vagy egy másik gyermek állandóan a felvizezett sarat dagasztja, harmadik társuk pedig fák törzsének közelében tartózkodik túlnyomórészt. Találkoznak önmagukkal, s egyben az erdő lényeivel is. Ebből a találkozásból gyümölcsöző kapcsolat születik, ami mindkét fél számára gazdagító. A lemaradt képességű gyerekeket ugyanúgy tudjuk foglalkoztatni ebben, mint a mozgásukban jól fejletteket. Az erdőjárás azon kevés közegehez tartozik az iskolai életben, ahol az egészséges csoportdinamika és a természetes közösségformálás teret kaphat. Például a fizikailag gyengébbet segíti az erősebb fára mászni, míg az intellektuálisan fejlettebb az állatokról fog tanítani a többieknek.

A Waldorf-pedagógia alapját képező antropológia az erdőt egységes organizmusnak tekinti. Nemcsak gazdaságilag pénzre tehető értékeket lát az erdőben, hanem egy élő szervezetet, melynek megnyilvánulási formái mögött mindenhol egy magasabb tudat áll. Az erdő az a világ, ahol megelevenednek az otthonról hozott és az iskolában elmesélt történetek: bebocsátást nyernek a gyerekek a különleges lények birodalmába, a faunok, törpék, manók, sellők és tündérek életterébe; saját élőhelyükön találkozhatnak békákkal, mókussal, fécánal, rákkal, vaddisznókkal, madarakkal. Nem csupán a négy fal között tanulnak róla, hanem átéli az évszakok váltakozását, hétről hétre megtapasztalják, hogyan sárgulnak, barnulnak meg a levelek, hullatják le lombjukat a fák, száll alá a köd, jelenik meg a dér, hogyan fagynak be a patakok, változik meg a táj a hótakarótól. Látják: milyen, amikor megjelennek az első virágok, kipattannak az első rügyek; hogy a tölgyfa jócskán várta magára, ahogyan zöldbe borul az egész táj. Ellepik a réteket a virágok, s megjelennek a rég nem látott madarak. Hétről hétre saját bőrükkel érzékelik az év körforgását.

Másodikban az erőben mesélt mesék egyre hosszabbakká és bonyolultabbakká válnak. Megjelenik a természet és annak látható alkotói: a kövek, növények, állatok. Egy-egy megfigyelt állat megjelenik másnap egy történetben, ahol további érdekes dolgokat tudnak meg róluk a gyerekek. Állatok találkoznak egymással, különböző tulajdonságaik kidomborodnak, és kapcsolódnak a gyerekek tapasztalataihoz. Ezek nem a klasszikus, valamilyen tanúságot tartalmazó állatmesék - amik szintén fontosak ebben az életkorban -, hanem főként a tanár által megfigyelt természeti jelenségek és saját lényén átgyúrt történetek. Ezt képesek a gyermekek érzés szinten is megélni, s ezzel a későbbi tudatos megélést előkészíteni.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az erdőjárás során az érzékszervi tapasztalatok gazdagítása által természetes környezetben fejleszthetők a különböző érzékelések: egyensúly, tapintás, mozgás, hallás, szaglás, látás, hőérzékelés, testtudat érzékelés. Kialakul és mélyül a gyermek önképe és önismerete, valamint a világban való eligazodás és biztonság érzés az öntudatra ébredést, helyes önértékelést, önbecsülést és önbizalmat segíti elő.

Kapcsolódási pontok

Formarajz, ritmikus rész és mesék a főoktatásban, természetmesék

Kulcsfogalmak / fogalmak

Érzékszervi tapasztalatok: természetes kontra mesterséges közeg.

Egészséges fejlődés: erdő mint lehetőség - az érzékelés egysége; védett és változatos természetes tér és idő.

Hiánypótlás, önterápia.

Erdő, mint élő organizmus, mögötte magasabb tudat.

Az erdő birodalma: ritmus, körforgás; ahol ég és föld találkozik.

A fejlesztés várt eredményei

Az erdőjárások alatt szerzett tapasztalás a gyerekek életének egészére kihat és alapvető érzést ad a természet szeretetéről. Ezáltal olyan emberek válnak így belőlük, akik az erdőt és lényeit nem ellenségnek, nem kizsákmányolandó terepnek, hanem társnak tekintik, olyan helynek látják majd, ahol az ég és föld találkozik, s amelynek egészséges léte záloga az emberiség fennmaradásának.

4.16.3. 3. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Ebben az évfolyamban fontos sokat gyalogolni a gyerekekkel, életkorukból kifolyólag gyógyító hatással van rájuk ebben az időszakában. Persze szívesen játszanak egy-egy helyen hosszabb ideig, mégis az újabb és újabb helyek felfedezése kerül előtérbe, ami a tanártól is komoly bátorságot igényel, a járt és ismert út elhagyásakor. Elkezdjük felfedezni a távolabbi helyeket is az iskola körül. Ez már előkészítése a negyedikes honismeret korszaknak, annak, hogy lábukkal bejárják és tudat alatt magukba szippantsák néhány kilométeres körben az iskola közvetlen környezetét. Az első két év alatt megerősödött gyerekek hallatlan kitartással és jókedvvel sétálnak az erdőben.

A mesterségek kapcsán fel lehet keresni a környéken fellelhető helyeket, melyek emlékeztetnek hajdanvolt mesteremberek hétköznapijaira.

Órakeret   **36 óra**

Előzetes tudás

Az első két osztályban megismert alapvető szabályok és szokások, amikre figyelni kell az erdőben. Jó fizikai kondíció, ami a korábbi gyakori erdőjárások hozadéka.

Tantárgyi fejlesztési célok:

Bensőséges viszony alakuljon ki a gyermek és környezete között. A fizikai erőnléte tovább fejlődjön, ne riadjon vissza ez erdőben őt ért kihívásoktól. Biztosan közlekedjen a járatlan úton is, keresztül kasul mindenén úgy, hogy közben figyelemmel legyen a természetes életterre.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az iskola környezetének bejárása minden irányban legalább 2 km-es távolságban.

A jelzett ösvények, földes utak elhagyása.

Kihívások keresése az erdőben. Lehetőség teremtése bátorságuk kipróbálására, s eddigi tapasztalataik kamatoztatására.

Kapcsolódási pontok

Mesterségek korszak, házépítés korszak

Kulcsfogalmak / fogalmak

Fizikai erőnlét, magabiztos közlekedés az erdőben, erdő lényeinek tisztelete és szeretete

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek megismerik közvetlen környezetüket, képesek kitartóan vándorolni folyamatosan az erdőben több mint egy órán át. Erős érzelmi kötődés alakul ki az erdő élőlényei iránt.

4.17. Tanulásmódszertan**4.17.1. Bevezetés**

A tanulás tanítása bizonyos készségek, képességek fejlesztését jelenti. Akkor tud hatékonyan működni, ha az osztálytanító a tanulásmódszertant nem csak tanítja, hanem használja is, azaz építi rá az egyes epochák közben. Ha a diákok nem csak elméletben tanulnak a helyes szokásokról, módszerekről, hanem a gyakorlatban is van lehetőségük kipróbálni a tanultakat, hallottakat.

A koncentrációképesség minden szellemi munka alapja, ezt a diákok az epochákon már első koruk óta fejlesztik, de középtagozaton és később a felsőtagozaton kiemelt szerepet kap. Az emlékezőképesség fejlesztése minden életkorban létfontosságú, ehhez a rendszeres memoriterek is hozzájárulnak. Az önismeret, az önbizalom fejlesztése elengedhetetlen ahhoz, hogy valaki sikeres legyen az iskolai megmérettetésekben. A szókincs bővítése, fejlesztése magától értetődően történik meg a legtöbb tantárgyból. Az írott szövegek értése az eredményes tanulás egyik elengedhetetlen feltétele egy bizonyos életkor után. Kiemelten fontos terület a vázlatkészítés, jegyzetelés elsajátítása, amit nap mint nap használhatnak az egyes órákon. A problémamegoldó képesség és a gondolkodóképesség két olyan terület, mellyel a Waldorf pedagógus nap mint nap dolgozik. A 8.osztály végi kiselőadás összeállítása, megtartása önálló munkát igényel, amire felkészítjük a diákokat.

A tanulásmódszertan tantárgyszerű bevezetése helyett a Waldorf-iskolákban arra van szükség, hogy az osztálytanító és a szaktanárok a megfelelő életkorban a megfelelő feladatokat, feladattípusokat gyakoroltassák saját tantárgyaik tanításakor. Mégis, legalább havi egy alkalommal, a gyakorlóóra keretében vagy félévente egy-egy héten át az epochába építve javasolt időt szánni bizonyos jó tanácsok összegyűjtésére, megbeszélésre és gyakorlására. Ez a kevésnek tűnő idő akkor ér valamit, ha a szakórákon és az epochákon rendszeresen történik visszautalás és van lehetőség a további fejlesztésre.

Az osztálytanítóknak javasolt Oroszlány Péter: Könyv a tanulásról vagy Tanulásmódszertan című tankönyvének használata.

4.17.2. 6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A diákok emlékezőképességét memoriterekkel, koncentrációképességét óra eleji játékokkal

fejlesztjük. Ugyanakkor ebben az életkorban fontos annak a tudatosítása, mit jelent a tanulás, az órai figyelem. Ehhez némi önismeretre is szükség van. Hangsúlyt kap a tanuláshoz való szándék, a cél tudatosítása, a kíváncsiság, az érdeklődés felébresztésének fontossága.

Órakeret 10 óra

Előzetes tudás

Eddig megszerzett tanulási tapasztalatok, ismeretek.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákokkal tanulási szokásaikról beszélgetünk, segítve őket abban, hogy kifejlesszék saját technikáikat. Jó tanácsokat gyűjtünk és adunk. Arról is beszélgetünk, ki miért tanul, mire jó a tanulás. Megbeszéljük, hogyan lehet azt is megtanulni, ami kevésbé érdekel, hogyan lehet magunkban a kíváncsiságot felébreszteni, a figyelmet, érdeklődést magunkban szándékosan fenntartani.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A diákok megtanulnak tudatosan, hatékonyan tanulni, figyelmüket tudatosan irányítani, érdeklődésüket fenntartani. Koncentrációs gyakorlatokkal (szókeresés, hibakeresés) fejlesztjük éberségüket.

Kapcsolódási pontok

A diákok minden tantárgyban használni tudják az itt tanultakat.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Mire való az iskola? A tanuláshoz szükséges belső állapot, a tanulást segítő külső körülmények. Tanácsok a tanuláshoz. Jó szokások. Önismeret, önbizalom. Tanulást segítő módszerek. A figyelem. Az otthoni és az iskolai munka összefüggése. Az ismétlések jelentősége. Kíváncsiság, érdeklődés, tudásvágy. A cél, mint motiváció.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok sikeresek a tanulásban, tudják, mire jó a tanulás. Szívesen végzik házi feladataikat, tudják, milyen külső-belső körülményeket kell megteremteniük ahhoz, hogy rövid idő alatt elsajátíthassák a megtanulnivalót. Az órákon tudatos figyelemmel dolgoznak. Képesek hosszabb ideig koncentrálni egy adott feladatra.

4.17.3. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az olvasott szövegek értését ebben az életkorban tudatosan gyakoroltatjuk. Megfelelő módszereket tanítunk az olvasási készség fejlesztéséhez, a helyes olvasási szokások kialakításához. A másik fontos terület a jegyzetelés, vázlatírás technikájának megtanulása. Először írott szövegből készítünk vázlatot, jegyzetet, majd a diákok a szóban elhangzottakat is megtanulják írásban rögzíteni.

Órakeret 10 óra

Előzetes tudás

Az eddig megismert hatékony tanulási technikák alkalmazása, a megszerzett ismeretek felhasználása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók olvasási szokásait nagyító alá vesszük és segítünk javítani rajta. Önálló olvasási gyakorlatokkal fejlesztjük szövegértési képességeiket. Megtanulják a feladatokhoz tartozó utasításokat egyedül értelmezni.

Megtanítjuk a diákokat olvasott és hallott szövegekből vázlatot írni, jegyzetet készíteni.

Mindkét területet rendszeresen beépítjük az epochákba és a szakórai tevékenységekbe.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A tanulóknak a szintjüknek megfelelő olvasott szövegeket jól kell érteniük. Megtanulják, hogyan kell felébredni magukban és fenntartani a kíváncsiságot, az érdeklődést egy szöveg iránt. A szövegekkel kapcsolatban feltett kérdésekre tudnak válaszolni. Értelmezni tudják az egyes feladatokra vonatkozó utasítást. Az önálló vázlatírás, jegyzetelés már nem okoz nehézséget számukra.

Kapcsolódási pontok

A diákok a legtöbb tantárgyban, a legtöbb órán használni tudják az itt tanultakat.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Címmeditáció. A lényeg megragadása. Kulcsszavak. (Skimming, skipping) Vázlat. Jegyzet. Utasítások követése.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok olvasási szokásai jelentősen javulnak, az olvasott szövegek értése nem okoz különösebb gondot számukra. A szöveggel kapcsolatos kérdésekre olvasás után akkor is tudnak válaszolni, ha nem látják a szöveget. Önállóan tudják értelmezni a feladatokra vonatkozó utasításokat. Tudnak kulcsszavakat gyűjteni, azokból önállóan vázlatot írni. Az olvasott és hallott szövegekből jegyzetet is tudnak készíteni.

4.17.4. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A tiszta beszéd technikáját ebben az életkorban már fontos tudatosítani. Ehhez remekül használhatók a memoriterek közös és egyéni felmondása, a légzőgyakorlatok, különböző artikulációs gyakorlatok, a hangos olvasás. Az évvégi színdarab előadásához rendkívül hasznos, hogy a diákok a színpadon érthetően, hangosan tudjanak beszélni.

A 8. osztályban az éves munka során kiemelten fontos szerepet kap a kiselőadás. Ehhez ismerniük kell a megfelelő technikákat.

Órakeret 10 óra**Előzetes tudás**

Különböző tanulási technikák alkalmazása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok tudnak közönség előtt érthetően, tisztán, jól artikulálva hangosan olvasni és beszélni.

Az év végére kis segítséggel önállóan fel tudnak készülni egy szabadon választott témából tartott kiselőadásra, amit leírnak és élvezhetően, szemléletesen elő is adnak.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A tanulók közönség előtt tudnak hangosan, jól érthetően, tisztán beszélni. Gyakorolják a hangos

olvasást. A diákok megtanulják, mitől jó egy kiselőadás, amit önállóan állítanak össze. Tudják, hogyan kell a hallgatókban felébreszteni az érdeklődést, a kíváncsiságot a téma iránt, és hogyan lehet azt ébren tartani. Megismerkednek a szemléltető eszközök lehetőségeivel.

Kapcsolódási pontok

Bármely tantárgyból tartott kiselőadás, valamint évvégi színdarab, éves munka előadás.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Légyógy gyakorlatok. Artikuláció. Hangos olvasás. Blattoló olvasás. Szereplés. Anyaggyűjtés egy témához, annak írásbeli kidolgozása. Szemléltetés.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok képesek közönség előtt színpadon jól érthetően, megfelelő tempóban, megfelelő hangsúllyal megszólalni. Az év végi színdarabban mindenki tudásának, képességének és kíváncságának megfelelő szerepben kap lehetőséget a szereplésre. Az éves munka előadására a legtöbb diák alaposan fel tud készülni, le tudja írni és azt élvezhetően elő tudja adni.

A felső tagozaton a középtagozaton tanult technikák gyakorlása, további fejlesztése elsősorban a szakórákba, epochákba beépítve történik. A diákoknak gyakorlatban kell tudniuk használni a korábban tanultakat.

A *koncentrációképeség* gyakorlása a felsőtagozatos órákon kiemelt szerepet kap. Az *emlékezőképességet* minden egyes dolgotra való készüléskor használják. Az *önismeret, az önbizalom* ebben az életkorban is fontos a sikeres tanuláshoz. *Szókincsük* továbbra is a legtöbb tantárgyból a tanulás során bővül, fejlődik. Az *írott szövegeket* ebben az életkorban már jól kell tudniuk érteni. A *vázlatkészítés, jegyzetelés* szinte minden órán gyakorolható. A diákok *problémamegoldó képességét* és *gondolkodóképeségét* a legtöbb epochán fejlesztjük. A 12. osztály végén tartott *kiselőadás* összeállítására, megtartására az önálló munka mellé folyamatos tanári segítséget kapnak a diákok, az adott évben az osztálykísérő együtt is készíti osztályát a megmérettetésre.

Ha az osztálykísérő azt érzékeli, vagy a szaktanárok azt jelzik, hogy egy osztály, vagy annak egy része olyan hiányokkal rendelkezik a fent említett területek bármelyikével vagy a tanulással kapcsolatban, hogy az gyakorlást igényel, az osztályfőnöki órákon lehet időt szorítani a jelzett területeken felmerült hiányosságok pótlására, képességek fejlesztésére, technikák átbeszélésre.

Ehhez a munkához segítséget jelent Oroszlány Péter: Könyv a tanulásról című tankönyvének használata.

4.18. A főoktatás egyéb részei

4.18.1. 1-8. évfolyam

A főoktatás egyéb részeit - amely a mindennapos testmozgás tantervi követelményeit teljesíti - az adott korszak témájához kapcsolódó mozgásos, verseket, énekeket, körjátékokat tartalmazó tevékenység alkotja.

Ebben a tanítási részben követjük az év ritmusát, tartalmával kapcsolódik az évszakokhoz és az ünnepekhez is. A főoktatás ezen időszaka lehetőséget teremt a különböző szituációs- és drámajátékok gyakorlására.

Órakeret 45 óra

4.19. Az iskola művészeti nevelésének tanterve

A Waldorf-iskolákban a tanulók felkészítése az alábbi művészeti ágakban történik (a 27/1998. (VI.10.) MKM rendeletben foglalt szakági besorolás szerint):

- Zeneművészeti ág - klasszikus zene - furulya tanszak: a Waldorf-kerettantervben Zene tantárgyként jelölve, valamint a tanulók által szabadon választható egyéb hangszer szakon
- Táncművészeti ág - kortárs tánc tanszak: a Waldorf-kerettantervben Euritmia tantárgyként jelölve (modern mozgásművészet)
- Képző- és iparművészeti ág - grafika, festészet, szobrászat tanszak - fatárgykészítő (vagy fémműves/bőrműves/bábkészítő) és textilműves tanszak: a Waldorf-kerettantervben Képzőművészetek és Mesterségek tantárgyként jelölve
- Színművészeti-bábművészeti ág - színjáték tanszak vagy bábjáték tanszak: a Waldorf-kerettantervben Dráma tantárgyként jelölve (valamint a Magyar nyelv és irodalom tantárgyban, a Gyakorlatok 'Színház' részében), illetve Bábkészítés tantárgyként jelölve
- Elméleti tárgy: a Waldorf-kerettantervben Művészeti tanulmányok/Esztétika tárgyként jelölve.

A fenti tanszakok **mindegyike** szerepel a Waldorf-iskolák művészeti nevelésének 12 éves programjában, **minden tanuló számára kötelező tantárgyként** (a keret- és a helyi tanterv felkínálta kötelező választási lehetőségekkel) a kerettantervben megjelölt évfolyamokon és kidolgozott tartalmakkal.

4.19.1. Az iskola művészeti nevelésének szakaszai és vizsgái:

Alapfokú képzés és művészeti alapvizsga:

A művészeti képzés alapfokú szakasza az 1-8. évfolyamokat foglalja magában, ezt a szakaszt zárja a művészeti alapvizsga. A nyolcadik tanév során a tanulók 'éves munkát' végeznek, mely egy szabadon választott témának elméleti, művészeti és gyakorlati összetevőket tartalmazó feldolgozása. Része egy „mestermunka”, mely egy tárgy művészi kivitelezésű megvalósítása, illetve előadóművészeti tárgy választása esetén élőben bemutatott zenei vagy színi alkotás.

A vizsga menete és értékelése:

Az alapfokú művészeti vizsga a gyerekek 8. osztályos éves munkájának része. Az alapfokú művészeti vizsga, az éves munka szóbeli előadása elsősorban az osztály és a szülők (esetleg más meghívott tanárok és diákok) előtt viszonylag szűk, zárt körben zajlik. A szóbeli előadás keretében a gyerekek szabadon mesélnek az általuk végzett munkáról, a személyes élményeiről és benyomásairól. Fontos szempont, hogy a gyakorlati-művészeti munkájuk álljon az előadásuk középpontjában is, és lehetőleg kerüljék az általuk át nem élt vagy nem tapasztalt „tudományos” magyarázatokat. Az előadást követően a hallgatóság kérdéseket tehet fel az előadónak, aki ezáltal is bizonyíthatja az adott témában való jártasságát.

A korábban leadott írásbeli munkát, a gyerekek által maguk készített gyakorlati-művészeti munkát és a szóbeli előadást egyaránt az osztálytanító értékeli. Az osztálytanító írásos értékelése az év végi szöveges értékelés, az év végi bizonyítvány része.

4.20. Festés

4.20.1. Bevezetés 1-4. évfolyam

Az első nyolc osztályban a festés az osztálytanító birodalmába tartozik, munkáját 5. osztálytól

szaktanár is segítheti. Megkülönböztetjük a szemléltetés gyanánt, viasz- vagy zsírkrétákkal, később színes ceruzákkal a füzetekbe végzett festést és rajzolást, valamint a szakórai időszakban zajló festést. Az előbbi végigkíséri az összes tantárgyat, része a rendszeres órai munkának, segíti az órák témájának feldolgozását. Utóbbiban a festészet, mint önálló művészi tevékenység jelenik meg.

A következő általános irányelvek segítségével szolgálhatnak:

1. A festés órát minden szinten áthatja egyfajta művészi hozzáállás. Az elcsendesedésnek, a színekben élésnek a lehetőségét teremtjük meg, gondosan előkészítve az órákat. A vízfestéket a „nedves-nedvesen” technikával használjuk a kezdetekben, teljesen benedvesített papírra festünk vízzel hígított akvarellfestékekkel, vastag ecsettel. Ezzel lehetővé tesszük, hogy a színek fényel összefüggő, áramló természetét megérezzék a gyerekek. A színek sajátos világába élhetik bele magukat a gyakorlatok segítségével, ami a további tanulmányokat alapozza meg.

2. Magával a festéssel történő művészi munkától kezdetben ne vonja el a figyelmet az az elvárás, hogy a gyermekeknek valamilyen dolog bizonyos „képét” kellene megalkotniuk. Az absztrakt festéshez igen hasonló módon kezdünk el a gyermekekkel festeni. Az effajta „színből kiinduló festésnek” a gyermekek számára lélektanilag egyértelmű, konkrét módon kell történnie.

Az első osztályban a festés órákon szín-történetekre épített színgyakorlatokat végzünk, ezzel bevezetjük a színeket és a festés módszereit. Csak ezután, a második osztálytól kezdhetünk el az óra elbeszélő anyagához (a mesékhez, legendákhoz, fabulákhoz és mítoszokhoz) kapcsolódó képeket festeni. A kitűzött feladat meghatározott lelki minőségekhez kell kapcsolnia a színek érzelmi minőségeit, például leírható hangulatokhoz, mint csendes és visszahúzó, erős és vakmerő, hideg és kemény, meleg és szétterülő. A külső forma belső élményt juttat kifejezésre. Ezeket az élményeket a tanár „szín-történetek”, „színmesék” elmondásával készíti elő, amelyek életre keltik a színeket, mielőtt még használatukra sor kerülne. A szín-történet képeket, az életkornak megfelelő módon, az egész alsó tagozatban használhatjuk fantáziadús, ám mégis tárgyilagos hozzáállással. Kezdetben inkább arról van szó, hogy visszaadjuk egy-egy történet hangulatát, az erdő sűrű sötétjét, a tündér arany hajának, vagy a királyfi palástjának színét, később azonban fokozatosan megjelenhetnek a formák: növények és állatok, majd később az emberi formák is. Mindig arra törekszünk, hogy az alakok magukból a színekből emelkedjenek ki, semmint hogy szemléletes körvonalak legyenek. Nem erőltetjük a perspektíva semmilyen formájának megjelenését egészen ötödik osztályig, kivéve a legelemibb megnyilvánulásokat, ám a gyermekek szabadon kell, hogy megjelenítsék a képeket érzéseik szerint. Ez a folyamat jelen van az első négy osztály mindegyikében.

4.20.2. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályos festés órák az érzékek iskolázásához a gyermek lelkét melengető, éltető módon járulnak hozzá. Színészleléskor egy, az érzékektől független elem is munkálkodik, vagyis a színek észlelése túlmutat az érzékek határain és a tárgyilagos, erkölcsi minőségek világába vezet. Az első osztályban az a cél, hogy megismerjük és jellemezzük a színek által felébresztett „lélekmozdulatokat.” A gyermekek a festésen keresztül ismerik meg ezeket a lélekmozdulatokat; jellemezni pedig akkor tanulják meg őket, amikor a festés óra utáni napokon közösen beszélgetnek a képekről. Az úgy nevezett „szín-történetek” bevezetik a feladatokat és megszemélyesítik a színeket, valamint egymásra való hatásait.

Órakeret 36 óra**Előzetes tudás**

A Waldorf-óvodákban is vannak festésfoglalkozások, ahol ugyanezzel a technikával festenek a gyerekek. Az iskolai munka ennek folytatása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekeket bevezetjük a vizuális művészetekbe a festésen keresztül. Lefektetjük a festészeti technika alapjait a vizes festéssel. Az első osztályban a szín-történeteken keresztül az életkori sajátosságoknak megfelelően mese hangulatban bevezetjük a gyermekeket a színhasználat alapjaiba.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A színfelületeket a gyermekek szabadon alakítják ki azután, hogy a tanár elmesélte a szín-történetet. Így érzéseiknek, belső világunknak megfelelően töltik be a színekkel a papír fehér terét. A színek találkozásiban átélhetik a színek keveredéséből kialakuló új színminőségeket, anélkül, hogy ezt intellektuálisan elmagaráznánk. A világban létező színek és emberi lélek világának összefüggéseit élhetik át a gyerekek a színmesék megfestésén keresztül.

Megalapozzuk a nedves-nedvesen festés technikáját, a szükséges előkészületekkel együtt (a papír benedvesítése és táblára erősítése). Erre a technikai tudásra épülnek majd a festésórák egyre nehezebb technikái.

Az elsődleges színekkel festünk: sárgával, pirossal, kézzel, kezdetben egyszerre egy színnel, hogy a gyermek minél jobban átélhesse az adott szín természetét, Ezen keresztül sajátítja el majd finomítja a festéstechnikát. Ezt követően egy színvilágban tartjuk a színeket (pl. ultramarin kék, kobalt kék, porosz-kék), így egy-egy színvilág gazdagságát élhetik meg a gyerekek. Majd ezután vezetjük be két szín használatát. A sárga/kék polaritással kezdjük és megismerjük azokat a színtónusokat, amelyek nagy/kis feszültséget hordoznak (pl. sárga/zöld). Tágítjuk a palettát a három kevert szín hozzáadásával. Itt építhetünk a két szín használatával kialakuló keveredésekről szerzett tapasztalatokra.

Kapcsolódási pontok

A színek választása összhangban áll az év körforgásával és az ünnepekkel. A színek hangulati erejét szem előtt tartjuk a feladatok megválasztásában, hogy a gyermek összhangot élhessen át a festésórák és az aktuális események között.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szín-történetekre épülő szín gyakorlatok. Vizes festés technikájának elsajátítása. Egy színnel, egy színvilággal, két színnel festés, három kevert szín bevezetése.

A fejlesztés várt eredményei a két évfolyamos ciklus végén

A gyerekek elsajátítják a festés alapjait, megtanulják a helyes ecsethasználatot és a vizes festés technikáját.

A színmesék segítségével elmerülnek a három alapszín világában.

A három alapszín használatával eljutnak a kevert színekhez.

A festésen keresztül megtapasztalják a különböző színharmóniakat, színhangulatokat.

4.20.3. 2. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A második osztályban az óvodai és első osztály festésóráinak folyamatait visszük tovább. Továbbra is a szín- történetek jelentik a festés alapját, de egyre nagyobb figyelmet igénylő munkára, finomabb ecsethasználatra törekszünk. A technika elsajátítását mutatja, ha már nem csak „magától” áramlik a nedves papíron a festék, ahogy a korábbi években, hanem a gyermek az ecsetet a törőlkendőbe is törölheti, s így maga is irányítani kezdi a papíron zajló folyamatokat; szárazabb és nedvesebb felületek és határozottabb formák megalkotására is kezd képessé válni.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

Az első osztály festészeti tanulmányai, különös tekintettel a szín-történeteken keresztül megélt tapasztalatokra

Tantárgyi fejlesztési célok

A második osztály témáinak megfelelően a színharmóniákkal, színek kapcsolataival foglalkozunk. A gyermekek gyakorolhatják a hiány kiegyensúlyozását, a szimmetria és a dualitás megteremtését. A cél az, hogy tevékenyvé tegyünk a gyermekek lelkét ebben az irányban, megtapasztalják, hogy a színharmóniák életében részt tudnak venni. Ehhez technikai tudásuk is megfelelőbbé válik.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Második osztályban javasoltak olyan gyakorlatok, amelyek által a gyermekek a következő színharmóniákat tapasztalhatják meg: karakteresek (piros és sárga, sárga és kék, kék és piros, narancssárga és zöld, zöld és lila, lila és narancssárga); karakter nélküliek (sárga és narancssárga, narancssárga és piros, piros és lila, lila és kék, sárga és zöld, kék és zöld).

Végezhetünk „felcserélős gyakorlatokat”: például a középső színt egy másik színre cseréljük, míg körülötte a színek változatlanok maradnak. Aztán a körben lévő színeket cseréljük fel és a középső marad változatlan. Ezt a gyakorlatot a gyermekek megfestett képeivel végezzük, vagyis a saját festmény a gyakorlat tárgya. Ezt egymás után következő gyakorlatokkal tehetjük meg. Ezzel bevezetjük a festésfolyamatokat, egy-egy festmény nem csak egy alkalomhoz köthető.

Kapcsolódási pontok

Dolgozunk a festés óráktól függetlenül elhangzó mesék, legendák, történetek, fabulák stb. hangulataival.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Elsődleges és másodlagos színek használata, színek kapcsolatok bevezetése (karakteres és karakter nélküli színek)

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a nedves-nedvesen technikában továbbfejlődnek, a színtörténet-képeket egyre nagyobb pontossággal képesek megalkotni. Tudatosabban tevékenykednek a színek közötti kapcsolatok megalkotásában, a színharmóniák és színhangulatok konkrétabb, érthetőbb jelentéssel bírnak számukra.

4.20.4. 3. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Harmadik osztályban a hangsúly a “világteremtés hatalmas tettére” (A teremtés könyvére) és a kisebb méretű világ megformálására kerül (gazdasági munkán és házépítésen keresztül). A gyermekek nemcsak a színekből történő képalkotást vizsgálják, hanem azt is, hogyan születnek maguk a kevert színek.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A második osztály festészeti tanulmányai, különös tekintettel a történetekhez, legendákhoz kapcsolódó festésgyakorlatokra

Tantárgyi fejlesztési célok

Harmadik osztályban a Teremtéstörténet epochához kapcsolódóan előkerül a színek keletkezése. Tegyük megfigyeléseket a természetben: a gyermek felfedezi, hogy a primér (elsődleges) vörös, sárga és kék színek a fény és a sötétség folyamataiból keletkeznek. A sötétség-világosság témája a kék-sárga polarításban új módon kerülhet elő. Az ismert és használt színeket sötétséghez és világosságához tartozásuk szerint is bemutatjuk.

A kevert (másodlagos) színek: zöld, narancssárga és lila születése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A teremtés hét napja színesfestési gyakorlatként. A fény megteremtéséből kiindulva a fény és a sötétség polarítása, a fent és a lent, a föld és a vizek megteremtése, a növények és az állatok, és végül az emberi forma, amely egységes egészként emelkedhet ki a színekből, majd válhat kettővé.

A színek helyzeti komponálásával a teremtésben lejátszódó elrendezést tehetjük megélhetővé.

A festésfolyamatok megélésében is továbbléphetünk a téma által.

Ezt segítheti a következő gyakorlat is: fessünk színes papírra, vagy először fessünk egy halvány réteget valamelyik színből és miután a papír azt teljesen beszívta, festhetünk egy második színnel, vagy további színekkel (lazúrozást bevezető gyakorlat).

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tanulmányai, különös tekintettel a Teremtéstörténetet feldolgozó tanulmányokra

Kulcsfogalmak / fogalmak

Világosság, sötétség, a kék és sárga polarítás, a színek keletkezése (elsődleges és másodlagos) színek, a barna kikeverése, a színfoltokban festés bevezetése.

A fejlesztés várt eredményei

A színek különböző árnyalatainak a papíron történő megalkotását és használatát gyakorolják a gyerekek. Ennek felhasználásával a fény és a sötétség megjelenítésére képesek a képeiken.

Az ószövegségi történetek nyomán a teremtés hét napját megfestik, kifejezve az adott nap számukra megragadható színhangulatát.

A színes lapokra festés során újabb szempontokhoz jutnak a színharmóniák és színhangulatok megalkotásában.

4.20.5. 4. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A negyedik osztályban bevezetjük a figurális festést, a színfoltokkal való formateremtést a főoktatás történeteire kapcsolódóan.

Ez az új irány nagy figyelmet igényel a gyermekektől. A nedves-nedvesen technika alapjainak alapos elsajátítása után lehet ezen a területen sikert elérni, hiszen a formák kialakításához jól kell tudni az ecsettel színeket felhordani, szárítani, visszatörölni, sűríteni vagy ritkítani a festéket, megérezni, hogy mit bír el a papír, mennyi vízre van szükség a rétegek hígításához. A vastag ecset mellett megjelenhetnek újfajta, finomabb festékmozgatást lehetővé tevő ecsetek. Érdeemes ugyanazzal, de kevésbé hígított festékkel dolgozni a formák kialakítása érdekében. A sűrűbb és ritkább anyagfelhordás lehetővé teszi, hogy a képen megjelenjen a színperspektíva, amit a következő években egyre tudatosabban használunk majd.

A formák mellett továbbra is maradjanak színgyakorlatok, amelyek a színek minőségeivel foglalkoznak, és a színekhez kapcsolódó témákat dolgozzák fel.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A harmadik osztály festészeti tanulmányai, különös tekintettel az ószövetségi történetekhez kapcsolódó, színhangulatokat megragadó festésyakorlatokra

Tantárgyi fejlesztési célok

A negyedik osztály kezdetéig a gyermekek vízfestékekkel festettek, s így szabadon teremtettek színharmóniákat és színtörténeteket. Most, összefüggésben az állattannal vagy a főoktatás témájával (pl. az északi mitológiával), a feladatokat úgy vezetjük be, hogy a színek a téma lényegét figurális módon megragadó formákat ölthessenek. A nedves-nedvesen technika árnyaltabbá válik, a vastag ecset mellett finomabb ecseteket is használunk.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kapcsolódunk a főoktatás tárgyaihoz: pl. engedjük, hogy állatformák bújjanak elő a színekből. Végezhetünk a természetismerethez, fákhoz, egyszerű tájképekhez (dombok, hegyek, ég), a mező mintázataihoz a barna, a zöld és a sárga árnyalataiban, és az egyszerű, általánosított épületformákhoz (mint például: vár, hatalmas templom, tanya, istálló) kapcsolódó festést.

Kapcsolódási pontok

Figurális témák a főoktatás történeteire kapcsolódva (északi mitológia), pl. Niflheim, Yggdrasil, a Világ Fa, Hel, a sötét birodalma, Ragnarok, Viking hajók vitorlákkal stb.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A figurális festés bevezetése. A formák kialakításának technikai ismeretei.

A fejlesztés várt eredményei

A különböző epochák témáihoz kapcsolódva megismerkednek az egyszerűen megragadható formák (fák, házak, állatok) festésével

4.20.6. Bevezetés - 5-8. évfolyam

A gyermekek az első három évben a nedves-nedvesen technika segítségével hathatósan és

megfelelően hosszú ideig tapasztalhatták meg és fedezhették fel a színeket, majd a negyedik osztályban továbblépünk afelé, hogy formákat találjunk a színekben: ásványok (hegységek, kövek) és az atmoszféra (felhők, naplementék, az égbolt hangulatainak) formáit, a növények és állatok alakjait. Ezáltal a színek elsődleges minőségeit érzéklni képes tudat egyre erősödik. A külső formának a színérzékelés belső élményéből kell kiemelkednie. Az ötödik osztályban a formák megalkotása egyre tudatosabbá, határozottabbá válik, és csodálatos összhangban áll a színek lelkünkre ható minőségével. A színek és formák harmonikus egységének megélésére van lehetőségünk.

Ahogy más tantárgyak, a festésnek is figyelembe kell vennie a gyermekek tizenkettedik életévét és a velejáró jellemző lélektani változásokat. Ebben az életkorban lehetőséget kell teremteni az árny és fény játéknak és az árnyék tanulmányozásának megközelítésére. Ehhez különböző utakon is eljuthatunk: az egyik lehetőség, hogy elhagyjuk a színeket és kizárólag szénrel vagy krétával dolgozunk. Ez azt jelenti, hogy a 6. osztálytól kezdve a festést felváltja a rajzolás (lásd 'Rajzolás a hatodik osztályban' című részt). Egy másik lehetőség, hogy folytatjuk a festést, és a felmerülő kérdéseket festő gyakorlatokkal igyekszünk megválaszolni.

A 7. és 8. osztályban a nedves-nedvesen módszer kiegészül egy egészen más elemmel, a rétegesen felvitt, ún. lazúrtechnikával. (A „veil-painting”, azaz fátyol-festés technikájával).

A főoktatás füzeteibe készített illusztrációk, a természet-megfigyeléshez vagy később a földrajzhoz kapcsolódó képek, és a pontos, esztétikailag is kielégítő, fizikai és kémiai kísérleteket bemutató rajzok mind folyamatos gyakorlást és a rajzolás technikáinak továbbfejlesztését kívánják meg; csak így teljesíthetők a tantárgy által támasztott igények. A festés lazúrtechnikájából a rajzoláson keresztül fokozatosan eljutunk a fedőfestékek (tempera, gouache, olaj, tojástempera) használatáig. Ennek alapjait rakjuk le ezekben az években.

4.20.7. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A mindennapi élet eseményeihez, a tantárgyakhoz egyre szorosabban kapcsolódnak a festésgyakorlatok. A figurális ábrázolás egyre határozottabbá és tudatosabbá válhat, a festés olyan vizuális nyelvvé válik, amelynek használatában és értésében a gyermek egyre pontosabb.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A nedves-nedvesen technika, az első négy osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel a színminőségekről, színhangulatokról szerzett ismeretekre, és a figurális festészet alapjaira.

Tantárgyi fejlesztési célok

Ötödik osztályban a festésórák visszatükrözik a főoktatás különböző témáit. Ily módon a festésórák lehetővé teszik a minőségi elmélyülést a főoktatás adta témákban. Ugyanakkor a növénytan témái arra teremtenek lehetőséget, hogy mindazt, amit a tanulók az órán láttak és hallottak, áthozzák festésórára is. Ehhez tartozik, hogy a tanulmányok készítése felé megtegyük az első lépéseket.

Mostantól fogva a gyermekek elkezdhetnek dolgozni a színek finomabb megkülönböztetésével és árnyalataival. Ahelyett, hogy az óra eredményeinek megfigyelésekor és megbeszélésekor egy vízfestéssel készített kép csodálatos

„véletlenjeit” vennénk szemügyre, most inkább azt figyeljük, hogyan akartak a gyermekek

tudatosan felfedezni és megalkotni különböző színekülönbségeket. A cél továbbra is, hogy a formák a színekből lépjenek elő, a háttér és az abban megjelenő formavilág egymást éltető módon tartozzon össze.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Növény-hangulatok teremtése zöldből és sárgából.

Állítsuk szembe a „rózsapirosat” és a „liliomfehéret” a vízililiom rózsaszínes fehérjével. Találjuk meg a minőségi különbséget a ‘mohazöld’ és a „nyír-zöld” között. Fantáziából dolgozzuk fel a növényi motívumokat (fa, levél, termés), játszva a ritmussal.

Festhetünk térképeket, megmutatva a minőségi különbségeket partvonal és óceán, a folyó formái valamint a hegységek és a síkságok között.

Mitológiai képekkel is dolgozhatunk, a görög művészethez kapcsolódva.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a természettudományos tárgyakra és a történelemre.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Formák és színek harmóniája, komplementer színek, színárnyalatok minőségi különbségei, bevezetés a tanulmányfestésbe

A fejlesztés várt eredményei

Egyre tudatosabban ragadják meg a gyerekek a különböző színminőségeket.

A térkép-és növényfestés során egyre árnyaltabb, tagoltabb és finomabb képi világot teremtenek.

4.20.8. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A festés mellett új technikák is megjelennek, amelyek egyúttal átmenetet jelentenek a rajzolás és festés között (porpasztell, olajpasztell, színes ceruza, pitt-kréta, szén, tinta stb.). A hangsúly a sötét és világos minőségeken van, s ezzel a polarítások területére irányítjuk a figyelmet. A konkrét megfigyelések, a tónusok, a határokat kijelölő kontúrok megjelenése a festmények főbb motívumai.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel a formák és színek harmonikus használatára.

Tantárgyi fejlesztési célok

A hatodik osztályban a színekre, mint a térteremtés eszközeire tekintünk, és elindulunk a geometrikus formák felé. A polarítások a komplementer színek használatában, valamint egy szín világos és sötét árnyalatainak használatában jelennek meg. A színkeverésben a színes szürkék, barnák árnyalatai is fontosak. A tanulmányokban a tárgyak és tér geometriája mellett felfigyelünk az árnyékokra, mint a látvány vizuális alkotóelemére.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Jussunk el a szürkéhez és a feketéhez a három primér színen és a kevert színeken keresztül. Ez egy hosszú festési folyamat, amelyet fokozatosan építenünk fel.

A színek használatával nyert szürkét és feketét kipróbálhatjuk növénytani témákban (fák), vagy a

közettanban. Tanulmányozzuk az árnyékokat. Ha az árnyék tanulmányozása fák megfigyelésével történt, most átváltoztathatjuk őket színes képekké.

Festhetünk a főoktatások, pl. geológia vagy történelem témáiból is.

Pasztellkrétával is készíthetünk képeket, akár fekete papírra is.

A színekkel kapcsolatos eddigi ismereteket rendszerezhetjük (hatrészes színekör).

Kapcsolódási pontok

Főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a történelem, ásványtan, irodalom ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

szürke, fekete kikeverése és használata, új festészeti technikák bevezetése.

A fejlesztés várt eredményei

A főoktatás epocháihoz kapcsolódva (pl.: ásványtan) a gyerekek elsősorban a fekete, a szürke és a barna színekkel festenek. Egyre nagyobb jelentősége van a tónusoknak, s ezek térteremtő szerepének.

A fák és különféle tárgyak megfigyelését kiegészíti az árnyékok tanulmányozása és ezek képi megformálását gyakorolják.

4.20.9. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az új technika, a lazúrozás, amely türelmet és kitartást igényel a tanulóktól. Ez a technika sok új lehetőséget nyújt a színek differenciálására és mélységeik tapasztalására. A rajzolás 'perspektíva' témáját így vesszük fel a festésen keresztül. A megvalósítás érdekében érdemes a festésnek a főoktatás egy bizonyos idejére bekerülnie, hogy egymás utáni napokon tudjanak festményeiken továbbdolgozni a gyerekek. A technika lényege, hogy a megszáradt festékrétegre visszük fel a következőt, így a gyerekek megélik az átalakulási folyamatok jelentőségét és szerepét.

Cél a színek tudatosabb használata, a formák és színek egységének megértése, ugyanakkor egy érzékenyebb határfelület alkotásának átélése.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

A 6. osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel az új festészeti technikákra

Tantárgyi fejlesztési célok

Egy témán való hosszabb dolgozás, vázlatkészítés, a kivitelezés lépcsőfokainak felismerése.

A természet-megfigyelések egyre határozottabbak, teljes egészében a színekből emelkednek ki, különböző technikák használatával. A különböző technikák egyre pontosabb használata hangsúlyos.

Metamorfózis gyakorlatok a „nedves-nedvesenből” a lazúr technikába és fordítva.

A festést kiszélesíthetjük egy másik módon is, a földrajzzal kapcsolatosan. Ha hetedikben Ázsia a témánk, a tanulók gyakorolhatják a tintával festést. A kínai ecsettechnika olyan komoly összpontosítást igényel, hogy terápiás hatásúnak

tekinthető, nemcsak egyes gyermekek esetében, hanem a serdülő évekre jellemző általános lazaságra, hanyagságra nézve is. Az önfegyelmet illetően jó utódja lehet a lazúrnak.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Hetedik osztályban a történelem a reneszánsz időkkel foglalkozik. A nagy felfedezésekhez kapcsolódhatunk új eszközök kipróbálásával is pl. gouache, tempera, viaszkréta.

Lazúrozás vízfestékekkel. Kezdetben egyetlen színnel gyakoroljunk.

A perspektíva tudatos megteremtése a színekkel.

Figyeljük meg, mit követel meg egy szín egy festői kompozícióban.

Rajzolás és festés tintával a földrajzórákhoz kapcsolódva.

Dolgozzunk tintával, ecsettel és tollal.

A papír megfelelő előkészítése.

A festő belső felkészülése festés előtt.

Kapcsolódási pontok

Főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a földrajz, történelem, irodalom ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

színperspektíva, lazúrozás (veil-painting), metamorfózis, új technikák

A fejlesztés várt eredményei

Új technikákat (pl.: lazúrozás) próbálnak ki és gyakorolnak a gyerekek.

Megtanulják a perspektivikus ábrázolás alapjait.

A különböző technikák használatával metamorfózis gyakorlatokat végeznek. (Pl.: kísérleteket tesznek az árnyék és fény játékának színes képekbe való átváltoztatására konkrét művek alapján.)

4.20.10. 8. osztály**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A 8. évfolyamban folytatódik a lazúrozás és technikájának tökéletesítése. A gyermekek megpróbálhatják ugyanazt a feladatot a nedves-nedvesen módszerrel, majd lazúrozással elvégezni. Az ilyen gyakorlatoknak az a célja, hogy a tanulók döntésképeségét fejlesszük, valamint hogy elmélyítsük a festésről, mint művészetről alkotott fogalmaikat. Mit jelent a színekkel együtt dolgozni egy bizonyos technikán és témán belül, és mit jelent ellenükben, és így a téma ellenében is dolgozni? Ilyen módon a szükségszerűséget, a szembenállást és a szabadságot művészi eszközökkel gyakorolhatják. Ezeket a gyakorlatokat, melyek kéz a kézben haladnak a tanulók önkeresésével, még tovább erősíthetjük. Az ehhez hasonló gyakorlatok felfedhetik a festésben rejlő lehetőségeket és a munka megfelelő módszereit.

Órakeret 54 óra**Előzetes tudás**

A 7. osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel a lazúrozásra és a színperspektívával kapcsolatos ismeretekre.

Tantárgyi fejlesztési célok

A lazúrozás technikájának további gyakorlása, valamint a fekete-fehér kép színesbe való átírása. A konkrét megfigyelés, másolás és a fantáziából alkotás a színekről alkotott ismeretek alapján egyaránt hangsúlyos. Új technikák tudatosabb használata vizuális játékokra és kísérletekre ad lehetőséget, amely támogathatja a gyermekek önkereső attitűdjét is. Hangsúlyosabbá válik az elkészített alkotások közös megbeszélése, a gyermekek maguk kezdik megfogalmazni tanulságaikat. Az érték a művészetben/műben olyan téma, ami saját ízlésük alakításához alapvető.

Ezekkel a beszélgetésekkel támpontokat adhatunk, támogatva őket az értékek felfedezésében.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Tanulmányok készítése egy színvilágban, vagy komplementer színekkel.

Az árny és fény játékának vagy fekete-fehér kompozícióknak színes képekbe való átváltoztatása, pl. Dürer Melancoliája vagy a Szt. Jeromos dolgozószobájában (a 9. osztályban is, ha vannak festés órák). Hasonló feladatokat végezhetünk Franz Marc ceruzarajzait és színes, állattanulmányait változtatva. Kapcsolódhatunk az osztály által készített színdarabhoz.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a természettudományos tantárgyak, az irodalom, a történelem ismereteire, valamint az osztály-színdarab készítésére

Kulcsfogalmak / fogalmak

Lazúrtechnika; fekete-fehér képek színes átírata; értékesség; vizuális játékok pl. monogram, ritmus, motívum

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek a lazúrtechnikát használja; másolásban ügyesebbé válik. Képes fekete-fehér képet megadott szempontok alapján színesben újraalkotni.

Kísérletező, játékos, fantáziáját megmozgató képek alkotásával lelki minőségek megragadására törekszik a vizuális eszközök segítségével.

A különböző technikák használatával a metamorfózis gyakorlatokat végzik. (Pl.: Kísérleteket tesznek az árnyék és fény játékának színes képekbe való átváltoztatására konkrét művek alapján. Évszakok, őselemek témájának feldolgozása)

Törekszik megfogalmazni, hogy milyen értékek vannak egy-egy alkotásban.

4.21. Rajz – grafika

4.21.1. Bevezetés 1-8. évfolyam

A rajzórák sok mindenben különböznek a festésóráktól. A rajzórák elsősorban a folyamatra, a képességre és a tevékenység ideje alatt születő érzésekre helyezik a hangsúlyt.

Kezdetben a gyermekektől nem azt várjuk, hogy valamilyen külső tárgyat rajzoljanak le, hanem egy mozgásminőséget kell, hogy megtapasztaljanak. Ezt a fajta rajzolást - amely az 5. osztályban a szabadkézi geometriához vezet - a Waldorf-iskolákban formarajznak hívják.

Az iskola korai éveiben a gyermekek egyszerű formákat rajzolnak, és átalakításokat végzik, miközben megtapasztalják ezek minőségeit is. Ez segítséget jelent számukra a formák megragadásához szükséges élő, belső képességek kialakításában. A gyermekek egyre erőteljesebben kezdik megérteni a természet- és ember-alkotta környezetben fellelhető formagesztusokat.

Tehát kezdetben a formarajz célja az, hogy felébressze a gyermekek formaérzékét. Ezért írás-előkészítő gyakorlatként is használjuk az írástanításban.

Amikor 5. osztályban elkezdődik a geometria, a formarajz beleolvad a geometrikus ábrázolásba, a rajzolás és grafika önálló területként kezd megjelenni. Hatodik osztályra a gyermekek elérnek az "okozatiság korába," amely igazi pontosságot követel rajzaiktól. Ezzel egy időben a művészi rajz újabb válfajával kezdenek ismerkedni, nevezetesen a szénnel való rajzolással. Ez kezdetben több hasonlóságot mutat a festéssel, és tartalma főleg a fény és árnyék játékában fellelhető kontrasztokból áll. Ez a fajta rajz elvezet majd a vetület és az árnyékok tanulmányozásához.

Mielőtt ezeket a gyermekek felsőbb osztályokban geometriailag megszerkesztenék, az “árnyékok érzékelését” és az “árnyékkeresést” teljességgel művészi eszközökkel közelítjük meg.

4.21.2. 1. osztály

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A rajzolás kiindulópontja az egyenes és a görbe vonal. A gyermekek tapasztalatot szereznek az egyenes vonalak és a görbék közti jellemző különbségről rajzolásán keresztül is, miután előzőleg már felfedezték jellemzőiket úgy, hogy egész testükkel mozogtak a térben. Az egyenes vonal egyértelmű iránya összpontosítást követel és azt, hogy az akaratnak a gondolkodás mutasson utat. A dinamikus, vándorló görbe vonal, melynek pontos céliránya nincs, helyet ad az egyéni variációknak; az akaratot az érzés irányítja. Miután a gyermekek biztonságra tettek szert a vonalrajzolásban, az első osztály fő elemei a szimmetrikus forma és a formakiegészítés lesznek. A formarajz előkészíti az írás bevezetését.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A kisgyermekkorban megszerzett forma- és térérzékelése segíti a formák pontos kialakítását. Ugyanakkor a mozgás- és egyensúlyérzék is fontos szerepet játszik ebben a tanulás folyamatban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A betű- és írástanulás bevezetését formarajz epocha előzi meg. Felváltva gyakoroljuk az egyenes és görbe vonalakat, ezekből különböző formákat alkotunk. Nagy- és finommotorikus mozgásokon keresztül tapasztalatot szereznek és átélik a gyerekek a nyomtatott nagybetűket alkotó alapvető formákat.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Függőleges, vízszintes és átlós vonalak gyakorlása tompa- és hegyesszögekkel, csillagformával, négyszögekkel és más szabályos oldalú alakzatokkal.

Homorú és domború görbék, hullámok, körök, ellipszisek, spirálok és más dinamikus formák gyakorlása.

Folyamatos minták és sorozatok a folyó írás előkészítéséhez.

Kapcsolódási pontok

A formarajz, mint írás-előkészítő gyakorlat közvetlenül kapcsolódik a betűtanuláshoz, a szabályos íráskép kialakításához.

Kulcsfogalmak / fogalmak

egyenes, görbe, mozgás

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek elsajátítják a zsírkréta használatát.

Biztonságot szereznek az egyenes és a görbe vonalak megrajzolásában.

A megrajzolt formákat meg tudják nevezni.

Eligazodnak a térben, azt követően átlátják a írásbeli munkában számukra adott kereteket.

Az írásbeli munkában formák méreténél és elhelyezésénél képesek a megfelelő arányokkal dolgozni.

4.21.3. 2. osztály

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A formarajznak az a célja, hogy oly módon ösztönözze a belső észlelést, hogy általa a gondolkodás az intellektuális formákba való visszalépés nélkül fejlődhessen. Ezt a következőképpen lehet még gyakorolni: a gyermekeknek odaadjuk egy szimmetrikus forma egyik felét majd hagyjuk, hogy maguktól találják meg és egészítsék ki a másik felét. Tehát a cél a kiegészítés, hogy tökéletessé tegyenek egy formát a képzeletükben (és természetesen papíron is), ami egyelőre még befejezetlen és nem tökéletes.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban kialakított formaérzékre támaszkodhatunk. A formáknak mozgáson keresztül történő átélése nagy segítséget jelent a második osztályos szimmetrikus formák kiegészítésében.

Tantárgyi fejlesztési célok

A formarajz ezen az évfolyamon még mindig elsősorban az írástanulást, a nyomtatott kisbetűk írásának - és esetleg a folyóírás - elsajátítását szolgálja. Mivel a nyomtatott kisbetűk írása és az írott betűk a térben és a papírlapon egy másfajta eligazodást követelnek, ezért a kisbetűk írását és a folyóírást is – a nagybetűkéhez hasonlóan – a formarajz segítségével alapozzuk meg. A szimmetrikus formák rajzolása - a hiányzó formarészek kiegészítése által - a gondolkodás erőit iskolázza.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Függőleges tengely körüli gyakorlatok, amely tengelyt lehet, hogy csak elképzelik. Egyenes- és görbe vonalak tükrözése; szimmetria és tükröződések.

Ezt követően hasonló gyakorlat a vízszintes tengellyel; Készítsenek átalakításokat: egyenes vonalú formákat alakítsanak görbe vonalúvá és visszafelé, valamint változtassanak át olyan formákat is, amelyekben görbe és egyenes vonalak egyaránt találhatóak.

Átlós tengely körüli gyakorlatok; később két egymást metsző tengelyt is használva (vagy függőleges/vízszintes vagy két átlós tengely).

Keret rajzolása írott munka vagy illusztráció köré.

Folyamatos vagy ritmusosan ismétlődő formák.

Kapcsolódási pontok

Az írástanulás folyamatához kapcsolódik közvetlenül a formarajz. A szimmetrikus formákhoz a természetben fellelhető formákat (pl. levelek formáit) kapcsolhatjuk.

Kulcsfogalmak / fogalmak

síkbeli és térbeli tájékozódás, arányok, szimmetria, hiányzó formák kiegészítése

A fejlesztés várt eredményei

Szimmetrikus nagy mozgásokon keresztül átélik a különböző szimmetrikus formákat.

Év végére képesek a vízszintes és függőleges szimmetrikus formákat kiegészíteni, megalkotni.

Eligazodnak a papírlapon és sorokban, amely a nyomtatott kisbetűk és az írott betűk arányos és pontos írásához szükséges.

4.21.4. 3. osztály

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Miután a gyermekek gyakorolták a tengelyes szimmetriákat, most már elkezdhetnek szabad, "aszimmetrikus" formákkal dolgozni. Ez segíti a forma- és stílusérzékük fejlődését, mivel most szabadon kell felfedezniük a megfelelően illeszkedő formákat. Ezek a feladatok alkalmasak egy belső térérzékelés ápolására, valamint minőségileg előkészítik a geometriai ábrázolást. A formaérzék bonyolultabb szimmetriák és kereszteződő minták segítségével fejlesztjük. Ezek az elemek alapvető fontosságúak a tervezésben, és jól szolgálják az alakzatok kiegyensúlyozására és megértésére, valamint a formák szembeállítására képes érzékeket. A tanult mintákat felhasználhatjuk illusztrációkhoz (pl. címlapokhoz) vagy a kézimunkában (pl. hímzésben.)

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A gyerekek egyre határozottabban megjelenő tér- és formaérzéke kellő alapot nyújt a harmadik osztályos bonyolultabb formák kialakításához. A korábbi minták pedig megfelelő alapot jelentenek az önálló, esztétikus formák létrehozásához.

Tantárgyi fejlesztési célok

A folyóírás elsajátításához szükséges forma- és mozgásérzék megalapozása történik a betűelemeket is tartalmazó folyamatos formák gyakorlása során. A bonyolultabb szimmetrikus formák megrajzolása az esztétikai élmény mellett kellő intellektuális kihívást is nyújt a gyerekek számára. Az önálló formakeresés és alkotás a fantázia-képességüket iskolázza.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bonyolultabb folyamatos és ritmikusan ismétlődő minták.

Egymással összefonódó, tekeredő és átfedésben lévő spirálok és más dinamikus formák.

Tükörképek és tükrözött formák függőleges és vízszintes elrendezésben.

Háromszögre, négyszögre, ötszögre stb. épülő formák.

Négyes szimmetriák, vagyis a függőlegest, a vízszintest és az átlós szimmetriákat ötvöző formák.

Találjunk megfelelő külső formát a belsőhöz és fordítva, pl.: ha a belső forma szögletes, találj rá "görbe választ", és fordítva.

Harmonikus formák gyakorlása.

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi gyakorlásban még mindig erőteljes szerepet játszik a formarajz, hiszen a folyóírás begyakorlásához szükséges betűelemeket itt alapozzuk meg. A harmadik osztály új honismereti korszakaihoz (mesterségek, házépítés) az egyszerűbb népi motívum-formák vagy részek bemutatásával kapcsolódik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

folyamatos, dinamikus formák, önálló formaalkotás, esztétikai élmény, vízszintes és függőleges szimmetria, egyszerű geometriai alapformák

A fejlesztés várt eredményei

Képesek a bonyolultabb szimmetrikus formák kiegészítésére, megalkotására.

A folyóíráshoz szükséges íráselemek arányosan és pontosan rajzolják.

Ismerik az alapvető geometria formákat.

4.21.5. 4. osztály

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Folytatódik a térbeli képzelőerő gyakorlása. Több tudatosság szükségeltetik akkor, amikor a vonalak különböző szögekben metszik egymást, valamint fejlődik az összpontosítás képessége is.

Órakeret 30 óra

Előzetes tudás

Az előző évek gyakorlásai biztonságot adnak a negyedik osztályos formák megrajzolásához. A szimmetrikus formák rajzolásában és kiegészítésében szerzett jártasság jó alap nyújt a bonyolultabb ornamentális minták megalkotásában.

Tantárgyi fejlesztési célok

A negyedik osztály történeti anyaga (északi mitológia) szolgáltat témát a formarajzhoz, egymásba fonódó díszítő motívumok formájában, pl.: bevésések brossokon és karpereceken, díszítések fegyvereken, sisakokon és hajóorrokon, összefonódó kelta szegély és csomózásos motívumok. Új vonás, hogy a kereszteződéseknél megmutatjuk, hol mennek a szálak egymás alatt és fölött. Ezzel kapcsolatosan gyakorolhatjuk tengerészcsomók kötését majd rajzolását.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egyszerűbb, jól átlátható fonott, ornamentális formák megrajzolása.

Bonyolultabb motívumok pontos másolása, lerajzolása.

Csomózási technikák, csomóformák megismerése

Az északi mitológia történeteire kapcsolódó illusztrációk elkészítése.

Kapcsolódási pontok

A negyedik osztályos mitológiai és mondakincshez közvetlenül illeszkedik a formarajz az ornamentális formák rajzolásával. A fonott, csomózott formavilággal való ismerkedés már egy kezdeti történelmi-művészettörténeti betekintést is jelent.

Kulcsfogalmak / fogalmak

fonott formák, csomók, ornamentika,

A fejlesztés várt eredményei

Átlátják a gyerekek a fonott formák szabályszerűségeit, az egymás alatt és fölött futó szálak rendszerét.

Képesek követni és önállóan megrajzolni az egyszerűbb és bonyolultabb ornamentális formákat.

Képesek színezéssel esztétikusan kiegészíteni a megrajzolt formákat.

4.21.6. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az ötödik osztályban a formarajz szabadkézi geometriai ábrázoláshoz vezet. Itt is lehet kiinduló pont az egyenes és a görbe vonal közti polaritás. Azért, hogy a tanulók intenzív tapasztalatokat szerezhessenek erről, kívánatos lehet szabad kézzel rajzolni, színes ceruzák használatával.

Órakeret 30 óra

Előzetes tudás

A formarajz és dinamikus rajz ismeretei

Tantárgyi fejlesztési célok

A szabadkézi geometria a formarajz és tanulmányrajz között alkot átmenetet. A gyerekek kör, négyzet, háromszög, egyenlő oldalú és egyenlő szárú háromszög, derékszögű háromszög formáit felhasználva színezéssel és fantáziával különféle mintákat alkothatnak körző és vonalzó használata nélkül. Ezeket a sokszor virágszerű formákat kiszínezve kapcsolatot létesíthetnek a növénytanepochával, s ez átvezeti őket a tanulmányrajzok területére. A növénytanepochához kapcsolódóan részben megfigyelés alapján készítik el rajzaikat.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Szabadkézi rajzolás bevezetése a főoktatás tantárgyaihoz kapcsolódóan, részben megfigyelés után.

Kapcsolódási pontok

Mértan, geometria, növénytan

Kulcsfogalmak / fogalmak

Geometrikus szabadkézi rajzok, a megfigyelés utáni rajzolás bevezetése

A fejlesztés várt eredményei

A rajzolás a látható valóság leképezésének eszközévé kezd válni. A formarajz és a szabadkézi geometrikus rajz a művészi rajz előfeltételeit megteremtette.

4.21.7. 6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Miután a gyermekek elérték 12. életévüket belevethetik magunkat a fény és sötétség ellentétének konfliktusába, a feloldás és sűrűsítés, a magasság és a mélység, a könnyűség és a nehézség ellentéteibe. A kontrasztok eme világa egzisztenciálisabb tapasztalat, mint az egyenes formaké. A gyermekek fényvel és sötétséggel kapcsolatos munkája azonban nem elvont, a vetület (projekció) és árnyékok tanulmányozásakor kapcsolódik valamely tudományos tantárgyhoz, például a fizikához. A tanulónak pontosan meg kell érteniük, hogyan viszonyulnak egy test megvilágított oldalai az árnyékához.

Órakeret 54 óra**Előzetes tudás**

A formarajz és az 5. osztály ismeretei, különös tekintettel a geometrikus szabadkézi rajzokra.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok beállításokat tanulmányoznak, amelyeket lámpával megvilágítva a fény-árnyék szempontjából fokozunk. A cél a geometrikus formák megragadása, az árnyék és a tárgy viszonyának értelmezése és vizuális megragadása, a tónusozás használatának bevezetése. Ezek a világos-sötét kontraszt grafikai megjelenítésének kezdetei.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Szabad rajzgyakorlatokat végzünk szénnel, ill. különböző rajztechnikák segítségével, így formáljuk a felületet fényből és sötétségből.

Térbeli tömör tárgyakként rajzolunk gömböt, hengert, tölcsért és kockát. Különböző fényforrásokkal dolgozunk, figyelembe véve, hogyan változnak hatásukra az árnyékok. Rajzolunk falra, padlóra és szöveget bezáró felületre vetülő árnyékokat. Különböző tömör testek árnyékaikkal (árnyék csendélet), amikor is az árnyékok rávetődhetnek más testekre.

A tónusozást segítő fantáziagyakorlatokat végzünk egy színnel pl. felhőrajzok. A kontrasztokhoz kapcsolódóan fekete papíron fehér krétával dolgozhatnak.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a geometria, számtan, matematika, fizika, ásványtan, növénytan ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

fekete-fehér kontrasztok, tónusozás, szénnel, pasztellel, egy színnel (grafit, színes ceruza)

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek részben megfigyelés alapján képes geometrikus formákat (pl. gömb) lerajzolni, tónusokkal megjelenítve a térbeliséget, megértve a megvilágítás és az árnyékképződés viszonyát. A geometrikus formákon keresztül a formák vizuálisan megragadható törvényszerűségeire kezd figyelni. Fantáziarajzaiban a látványt szabadon mozgatja ritmusok, kontrasztok, tónusok használatával.

4.21.8. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban folytatódnak a fény- és árnyék-gyakorlatok. A perspektívával megismerkednek a gyerekek, és ez a fény-árnyék gyakorlatokat pontosabbá, határozottabbá teszi. Lelkikben a tanulóknak ebben az életkorban olyan gyakorlatokra van szükségük, amelyekben a perspektívával, az iránypontokkal és az enyészponttal dolgozhatnak. A rajzórák bevezetik a grafikai, térbeli rendezés törvényeit is.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

A 6. osztály rajzórái, különös tekintettel a kontrasztok és tónusozás ismereteire.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulmányrajzok területén a diákok továbbfejlődnek. Geometrikus testek, vetületi és árnyék megjelenítésével tanulmányokat készítenek: tömör testek egymásba nyomulása (hengeres vagy éllel rendelkező rúd gömbbe szűrődik, tölcser szűrődik kockába, kocka nyomódik gömbbe stb.) Külön figyelmet fordítunk a találkozási felületekre és a változó hátterekre vetett árnyékokra (sík, szöveget bezáró, konkáv és konvex felületek.) Axonometrikus szerkesztéseket készítünk: testek, vetületi és árnyékábrázolások.

Perspektívával kapcsolatosan rajzgyakorlatok: központi (enyészpontos) perspektíva; iránypontos perspektíva: „madár”, „lineáris”, „béka” perspektíva. A függőleges testek (pl. toronyház) perspektivikus megjelenítése. Ennek a témának fantáziadús feldolgozása különféle grafikai technikák bevezetésével pl. kollázs, monotípiák stb.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egymásba fúródó geometrikus formák tanulmányozása, perspektivikus ábrázolással kapcsolatos ismeretek és ezek gyakorlati feldolgozása különféle grafikai eszközökkel. Fantáziagyakorlatok a levegőperspektíva megjelenítésére

Axonometrikus szerkesztések

Reneszánsz epochához kapcsolódóan grafikák másolása, feldolgozása

Vizuális játékok ritmussal, motívummal kapcsolatosan, az ismert technikák felhasználásával

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a történelem, és irodalom ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Perspektivikus ábrázolás, másolás, szerkesztés, perspektívához kötődő fantáziaalkotások, új grafikai technikák, játék ritmusokkal, motívummal

A fejlesztés várt eredményei

A fiatal a perspektíva törvényszerűségeit értő módon alkalmazza, képes a tér megjelenítésére a rajzon, pontos tanulmányokat készíteni geometrikus formákról, tárgyokról, térről, és szerkesztésekkel megjeleníteni ismereteit. Megtanulja a grafikai másolást. Fantáziarajzaiban használni képes a perspektivikus törvényszerűségeket.

4.21.9. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban a grafika törvényeit fontos helyesen alkalmazni; nemcsak szabad kompozíciókban, hanem a régi mesterek, mint Dürer vagy Leonardo tanulmányozásában is. Ezek a témák folytatódnak a felső tagozatban, amikor is a technikák tökéletesítésére törekszünk, pl. karcolatokon keresztül.

Elkezdődhet az arányviszonyok törvényeinek tanulmányozása: az aranymetszés, mint a kompozíció titka.

A természet-megfigyelésben is a perspektivikus látványon van a hangsúly.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

A 7. osztály ismeretei, különös tekintettel a perspektivikus ábrázolásra.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tér- és tárgyábrázoláson, a pontos megfigyelésen van a hangsúly. Tárgyak és terek tanulmányozása és grafikai megragadása a perspektívával kapcsolatos ismeretek felhasználásával, a tónusok és kontúrok harmonikus használatával, pl. egy épület vagy egy belső tér.

Fantáziagyakorlatok a perspektívával kapcsolatban, a reneszánsz kori művészetből vett motívumok felhasználásával. Új grafikai technikák bevezetése: pl. kollázs, tus, olajpasztell, linómetszés

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Dürer Melancholia c. művének másolására előkészítő gyakorlatokat végezhetünk. Dolgozhatunk szabadon a kép részleteivel, mint például a gömbbel, a poliéderrel, a szerszámokkal és eszközökkel. Figyelmet fordítunk a drapériákra, ruházatokra,

tanulmányozhatjuk a természet jelenségeit (nappalt, éjszakát, szárazföldet, tengert, égboltot és földet), valamint az építményeket és az állatokat is. A képzőművészet reneszánsz kori alkotásainak másolását gyakoroljuk.

A természet-megfigyelésekkel összefüggésben a fa témával foglalkozhatunk, felmutatva pl. Rembrandt fa és tájkép karcolatait, Van Gogh fatanulmányait, párcrajzait. Ezek másolására, és a természetben végzett tanulmányokra is sor kerülhet.

Fantáziarajzok a perspektívához kapcsolódóan készülhetnek pl. fasor, városrészlet, ritmusokkal tagolt felület színperspektívával. A festészet és a grafika kapcsolódásának megragadása. Játék a ritmusokkal: rajzi gesztusok ritmikus használata pl. ferde-vonalazás, pöttyözés

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a történelem, magyar irodalom, geometria, és a művészeti szaktárgyak ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Perspektivikus tanulmányok, egy reneszánsz kori grafikai mű másolása, feldolgozása; perspektívához kapcsolódó fantáziarajzok; színperspektíva; rajzi gesztusok

A fejlesztés várt eredményei

A diákok a perspektivikus tanulmányok készítésének területén továbblépnek, egyre pontosabb megfigyelésre és kitartóbb munkára képesek. A perspektívára vonatkozó ismereteiket fantáziarajzokban is hasznosítani tudják. A másolásban egyre pontosabb munkára képesek.

4.22. Agyagozás – szobrászat

4.22.1. Bevezetés 5-8. évfolyam

Az agyagozás, amely a szobrászat agyag használatához kapcsolt területe, a vizuális nevelés fontos része. *(Az agyagozás-szobrászat a kézművességhez szorosan tartozó tantárgy, így az iskolák lehetőségeik szerint jeleníthetik meg a kézművesség mellett. A kézművességtől eltérő jellege inkább a középiskolában domborodik ki, és a szobrászat, mint önálló művészeti ág jelenik meg a maga sajátosságaival. Ezért a szabadon választható tantárgyak közé tartozik 5.-8. és 9.-12. osztályban.)* Noha a tárgykészítés, a kerámiázás is megjelenik ebben a tantárgyban, mégis inkább az a célja, hogy a világ formaképző erőivel annak konkrét és absztrakt megragadhatóságában találkoztassa a gyermeket. Nem a használati jelleg, hanem az életben kialakuló, létező és elhaló formavilág megismerése az elsődleges. Az ásványok, növények, állatok és az emberi formák világa az életkori sajátosságoknak megfelelő mértékben és jelleggel kerül előtérbe. Az organikus és a geometrikus formák világa egyaránt jelen van, ahogy a konkrét és absztrakt formaalkotás is.

Az első három osztályban, amikor az osztálytanító azt megfelelőnek látja, engedi, hogy a gyermekek méhviaszból formázzanak. Ez a gyermekek melegtől lágyuló anyag kiváló bevezetést biztosít a formázás világába. A kilencedik életévüktől kezdődően a formarajz függetlenül is létező kiegészítőjévé válhat a formázás. A negyedik osztályban a gyermekek megismerkednek az agyag használatával. Ezt az új tevékenységet érdemes az állattan-órákhoz kapcsolódóan bevezetni, állatformákat készíthetnek gömbből kiindulva. Pl.: alvó macskát, pihenő szarvast, fekvő tehenet stb. Ezekben a kezdeti időkben elsajátítják a tenyérrel formázás technikáját és megismerkednek az alapformák (gömb, piramis, kocka) kialakításával.

A formázás a kezek közti játékból fejlődik ki, melyek együtt egy belső teret alkotnak. Nyomás és ellennyomás alakítják a felszín formáit. A formázás mélységet adhat a formarajznak és más, főoktatás-béli tantárgynak, melyektől inspirációt kölcsönöz.

Formázáskor a fejlődő gyermek természetében aktív formáló-erőkkel dolgozunk. A formázás folyamatában a forma-, mozgás- és a tapintóérezék válik különösen tevékenyé. A munkára való ránézéskor, történjen ez akár annak folyamatában, akár a feladat befejezésekor, a gyermek "látóképességei" aktiválódnak különösen erőteljes módon.

A gyermekek megtanulják használni a forma leírására alkalmas szókincset. A szóbeli

kifejezőképesség gazdagítása és fejlesztése szintén az agyagozás feladatának.

A megformált dolog tárgyilagos leírása által a gyermekeknek el kell távolodniuk saját munkájuktól, talán még a következő óráig is várniuk kell. A formát megítélni képes érzéküket nagy gonddal kell iskoláznunk pontos megfigyelések és leírások által, melyek arra bátorítják őket, hogy “belebújjanak” a formába és leírják, mi “történik”. Beszélgetéseket folytathatunk a gyermekekkel már a formázás órák kezdeti szakaszában is, az életkoruknak megfelelő terminológiát használva, mikor a gyermekek elegendő tapasztalatot szereztek már a forma fő elemeiről. Különösen fontos, hogy tudatában legyenek a formák és környezetük kapcsolatának, valamint annak, hogy különféle formák hogyan felelnek meg egymásnak.

4.22.2. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az ötödik osztályban az állat, növény és ember formavilága jelenik meg, kapcsolódóan a főoktatás témáihoz pl. állat- és növénytan. A kézben formázott állatok (madár, kutya, mókus stb.) megjelenhetnek környezetükben, és társaikkal együtt, kapcsolódhatnak a növényvilághoz és emberi alakokhoz. Az emberi alakot megjelenítő formáknál kezdetben törekedjünk az egységre, a forma az arányok irányában legyen határozottabb, ne részleteiben. A lábakat és karokat kidolgozatlanul hagyatjuk (pl. köpönyegbe csavarva, bölcsőben fekvé), így az alkotás örömét a statikai problémák nem veszélyeztetik. Ahogy a gyermekek ügyesednek, mozdulatokat is egyre inkább megjeleníthetnek. Pl. a karok elmozdulhatnak a testtől, és a lábak is felvehetnek egy bizonyos pózt.

A görög történelemmel foglalkozó epocha kapcsán bevezethetjük a tárgykészítést, a kerámiázást is. Pl. görög ivókehely. Ebben az évben készülhetnek az első domborművek a görög művészethez, a formarajzhoz, vagy akár az ünnepekhez kapcsolódóan pl. Szent Márton.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

Az első négy év formázási tapasztalata, különös tekintettel a gömb és a piramis alaptapasztalatára.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekek az agyagozás technikájának egyre határozottabb ismeretére tesznek szert. Megtanulják használni az agyagot kézbe vehető mennyiségből alakok formázására. Bevezetést kapnak a tárgykészítésbe és dombormű-készítésbe. A formák leírására szolgáló szókincsük bővül.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A növénytan epochában, gömb- vagy tojás-formából kiindulva, készítünk rügyeket, gyümölcsöket és más növényformákat. Ezek nem kell, hogy naturalisztikus formát öltsenek, a fontos az, hogy a gyermekek megérezzék a növekedést és a formaképző erőket, amelyek alakítják a formátlan anyagot.

Készítünk

- emberi formákat, álló, majd ülő alakokat,
- tárgyakat agyagból pl. ivókehely,
- domborműveket pl. formarajzhoz kapcsolódóan

Kapcsolódási pontok

A főoktatás epochái, különös tekintettel a növénytan, történelem ismereteire, valamint kapcsolódás az ünnepekhez

Kulcsfogalmak / fogalmak

Kézben alakított állatformák környezettel, növényformák gömbből, tojásból kiindulva; emberalakok; tárgyalkotás; dombormű-készítés; formák leírása

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a növénytan-korszakhoz kapcsolódóan gömbből vagy tojásalakból kiindulva növényformákat formáznak, ezáltal tapasztalatot szereznek a formaképzés folyamatairól.

Megtanulják az emberi alak formázását (az alakkal még egységként dolgozva).

Közösen ránéznek a készült munkákra és betekintést nyernek a formák sokféleségébe.

Megtanulják megfogalmazni tapasztalataikat és egymást meghallgatni.

4.22.3. 6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Hatodik osztályban a 12. életévükbe lépnek a gyermekek. Ezt a pre-pubertás kort a „földi-élettség” korának is nevezzük. Ezért ennek az életkornak az élettani és lelki vonatkozásait és változásait minden tantárgy, így a szobrászat is erőteljesen figyelembe veszi. Az ötödik évfolyam harmonikus, a környezetet, az emberi arányokat, az átalakulási folyamatokat, a formák élőhöz tartozó jellegét hangsúlyozta. A hatodik osztályban a formák az ásványokon keresztül jelennek meg, a statika, a formák szilárd jellemzői, határvonalai fontosak, „a két lábbal a földön” jelleg válik hangsúlyossá. Továbbá az erő kifejeződése az állatvilágban és az emberek által, olyan téma, amely közel áll ehhez a korosztályhoz. A római építészetben megjelenő ívek (diadalív, vízvezeték) kiváló lehetőséget adnak a statikai problémák bevezetésére. Az agyag mennyiségében is nagyot léphetünk, ahogy a gyermekek erőteljesebbekké válnak: már nem csak kézből, hanem szobrász asztal és szobrász kések, eszközök használatával is dolgoznak. Bevezethetjük a kettesével, csoportban, vagy akár az egész osztály bevonásával készülő közös alkotásokat pl. vízvezeték építése. Az agyagozást az ötödik osztályban a tárgyalkotás irányába bővítettük, most az építészet felé mutathatunk irányt. A közös munka során az irányítás, a szolgálat, a jutalom, az igazságosság, a szabály, a törvény témáit élhetik meg, amely a római joggal kapcsolatos történelmi ismereteikhez is köthető.

Ezeket a munkákat keresztül a gyermekek megtanulják a több alkalommal készülő munkák technikai megvalósíthatóságát, az agyag száradással kapcsolatos jellemzőit.

Az emberalakokkal való munka is továbbvihető a csoportok felé, illetve az ember és állat együttes megjelenítése felé.

Órakeret 36 óra**Előzetes tudás**

az ötödik osztály agyagozás óráinak ismeretei, különös tekintettel a formaképzés folyamatiról szerzett tapasztalatokra.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tömeg, a határvonalak, és a statika problémáival, az erő témájával, és a közösségben dolgozás eseményeivel találkozhatnak ebben az évben a gyermekek az agyagozás során. Cél, hogy már a több

alkalommal készülő munkákon is képesek legyenek dolgozni.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A földrajz-epochához kapcsolódva formáljuk meg a különböző hegységképző kőzetek alakjait: gránitot, homokkővet és éles határvonalakkal bíró formákat, melyek a kristályokra emlékeztetnek. Formázhatunk barlangot is és vízesést sziklákkal.

Az alakokkal való munka továbbmehet a csoportok felé: anya és gyermek, gazda és ló, birkózók stb. Az arcok, kezek, lábak és a ruházat részleteit a lehető legkevésbé dolgozzuk ki.

Az állatok formázásában nagyobb, erőt kifejező állatok: bika, oroszlán, sas

Római vízvezeték vagy diadalív készítése nagy csoportban

Kapcsolódási pontok

Főoktatási epochái, különös tekintettel a természettudományos szaktárgyakra, valamint a történelemre.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Ásványok sajátosságai; nagyobb állatok; embercsoportok; állat-ember kapcsolódások; építészeti ívek; egyéni és közös munka

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a földrajz tantárgyhoz kapcsolódóan kövek, hegységek formálását sajátítják el.

Továbbmélyítve az emberi alak megformálásában szerzett ismereteiket csoportokat, és alakok, valamint ember és állat közötti kapcsolatokat formáznak meg.

Nagyobb állatokat tudnak megformázni, szobrász asztal és eszközök használatával

Közösen tudnak dolgozni egy római építészeti alkotást modellező művön.

4.22.4. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban a polaritás jelenik meg a feladatválasztások területén. Egyrészt erőteljesebb hangsúlyt kap a geometria, másrészt a fantázia, a játékosság. A gyermekek egyéni megközelítése, ízlése is hangsúlyt kap azzal, hogy egy adott témához maguk közeledhetnek. Ezekkel segíthetjük azoknak az életkori sajátosságoknak a megélését, ami ebben az időszakban jellemző. A hatodik osztály után a kamaszkor felé haladva a szabályok, a törvények, a határok kérdése még határozottabb formában jelenik meg. Ugyanakkor a személyiség, az egyéni választás, a felfedezés, a kísérletezés is belső igény.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

6. osztály agyagozás ismeretei, különös tekintettel a csoportok megformázására, valamint az építészeti alkotásokat modellező művekre

Tantárgyi fejlesztési célok

Az öt platóni test tanulmányát előkészítő, a geometriához kötődő testek formázásával (tetraéder, oktaéder) a szabályosság és szabálytalanság, szimmetria, aszimmetria témáját vezethetjük be a szobrászatba. Ezt a témát vihetik tovább játékos formában egy golyópálya megépítése által. Ez a korábbi évhez hasonlóan két-három gyermek együttműködésével is, nagyobb méretben és kellő bonyolultsággal készülhet. Fontos, hogy működjön, és tapasztalatot szerezzenek a lejtés és a

golyó mozgásának összefüggéséről. Az elkészült golyópályákat a csoportok maguk alkotta szabályok szerint egymással is játszva használhatják.

Az állat téma ebben az évben úgy jelenik meg, hogy a gyermek egy maga által választott állatot formázhat meg.

Az emberi alaknál a mozdulat és a gesztus összefüggései válhatnak hangsúlyossá.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A kivetítéshez (projekció), az árnyék tanulmányozásához vagy a geometriához kapcsolódva készíthetünk tömör formákat, pl.: tölcsért, kockát vagy nyolc- és tizenkét oldalú formát. Az utóbbit úgy kaphatjuk, ha gömbből kiindulva a tenyerekkel dolgozunk.

A gömbből vagy más geometriai formából forma-változások folyamatát jeleníthetjük meg.

Az alakokkal dolgozva járjuk be a gesztus és a mozgás világát: kezdjük forduló, el- vagy lehajoló, mutató vagy valamiért nyúló alakokkal. Az arckifejezéseket hagyjuk kidolgozatlanul.

Működőképes golyópálya készítése, közreműködve társakkal.

Szabadon választott állat arányos megformázása szobrász asztalon.

Művészettörténeti ismeretekhez kapcsolódóan készíthetnek domborművet másolat alapján, amelyben megjelenik a perspektíva.

Kapcsolódási pontok

Főoktatási epochái, különös tekintettel az irodalom és a történelem, valamint a művészeti szaktárgyak ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

geometriai formák; metamorfózis gyakorlatok; emberi alak, mozgás és gesztus; golyópálya; választott állat megformázása

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek megtanulnak gömbből geometriai formákat (kocka, nyolc- tizenkét oldalú forma) tenyérrel kialakítani.

Gömbből vagy geometriai formából mozgás-átalakításokat végeznek.

Az alakok megformálásában a gesztus érzékeltetését meg tudják formázni.

Használható játékot alkotnak agyagból.

Az állatok testarányait meg tudják ragadni.

Domborműben megjelenítik a perspektivikus teret.

4.22.5. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban három fő témával követjük az életkori változásokat. A geometrikus formák az öt platóni test pontos, tömör formaként való megmintázásában kerülnek új szinten elő.

Ezzel párhuzamosan a minőségek felé tehetünk lépéseket az őselemek feldolgozásával. Ehhez kapcsolódóan elkezdhetjük a temperamentumokat tanulmányozni.

Tanulmányokat készíthetünk a földi szárazságról (melankolikus), tüzes lángokról (kolerikus), vizes selymességről (flegmatikus), és légies elpárolgásról (szangvinikus). A munkák készülhetnek absztrakt és figuratív formában is.

A harmadik fontos téma a színházi munkához kapcsolódhat; az emberi alakok dramatikus

gesztusokat és viszonyokat fejezzenek ki.

Az állat téma a domborműben jelenhet meg pl. ló

A használati tárgy is megjelenhet ebben az évben, amelyen keresztül a belső tér-külső fal megalkotását, a két kéz között kialakított formák létrehozását vezetjük be. Pl. nagyobb váza felépítése

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A 7. osztály agyagozás óráinak ismeretei, különös tekintettel a geometrikus formákkal, arányokkal és perspektívával kapcsolatos ismeretekre.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az öt platóni test formázásán keresztül az ókori geometrikus (filozófiai) gondolkodás globális szemléletével, az őselemekkel és temperamentumokkal való összefüggéseiben találkozhatnak a gyerekek. Megjelenik a konkrét és az absztrakt formázás, amely egy új gondolkodásmódot, az eddigi tapasztalatok összegzését jelenti. Új módon kezdenek az agyaggal bánni, ahogy üreges formák megalkotása felé tesznek lépéseket a tömör formák alkotása után. A belső és külső térrel való együttes munka bevezetése a felső tagozatban folyó szobrászati munkának. Noha ezek még használati tárgyalakotáshoz kötött feladatok, mégis megélhetővé teszik azokat a lelki és testi változásokat, amelyeket megélnék. Az érzelmek erőteljes kifejezése az emberi alakok formázásában szintén egy új minőséget hoz.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Öt platonikus test

Őselemek, temperamentumok

dombormű lóval,

használati tárgy pl. nagyobb váza felépítése

dramatikus gesztusok tanulmányozása: gyermeket védő felnőtt, táncoló, alvó ember, szerelmesek ölelkezve, és más, egész testben kifejeződő gesztusok, melyeket meg kell jeleníteniük, mielőtt megformáznák őket.

Kapcsolódási pontok

Főoktatás epochái, különös tekintettel a természettudományos tantárgyakra, valamint a művészeti szakórák és az osztály-színarab

Kulcsfogalmak / fogalmak

szabályos, platóni testek megformázása; a négy őselem ((Föld, víz, tűz, levegő) különböző minőségeinek megjelenítése; használati tárgyak, és belső terek kialakítása; dramatikus gesztusok; dombormű lóval

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek absztrakt és figuratív formák kialakításában megjelenítik tapasztalataikat. Megismerik az emberi dramatikus gesztusokat, először megjelenítik, majd megformázzák azokat. Használati tárgyak alkotásához a két kéz közötti formázással és az üreges formák kialakításához gyakorlati ismereteket és tudást szereznek..

4.23. Kézimunka

4.23.1. Bevezetés 1-4. évfolyam

A kézimunka órákon a gyerekek nem csak kézügyességre tesznek szert, hanem megtanulnak különböző szerszámokkal dolgozni, az anyagokkal gazdaságosan bánni. A kézimunka tanítójának arra is módja van, hogy a tanulókat fokozatosan tudatosságra ébressze a színek, formák és funkciók összetartozásáról. A szépségen, színeken, formákon keresztül a kézimunka segít a gyermekeknek a játéktól a munkáig való gondolkodásig eljutni.

Az ősi, egyetemes kézműves technikák (szövés, kötés, hurkolás, fonás, csomózás ...) már az első évfolyamon megjelennek a kézimunka órákon, melyekről a gyermekek ismereteik egy-egy osztályfokon tovább bővülnek. A különböző népek kultúráiból merítünk, miközben tudatosan keressük és mutatjuk meg a diákoknak az egyezéseket és különbözőségeket saját néphagyományunk gyökereivel.

A kézimunka órák többre hivatottak, mint hogy kizárólag a kéz mozgékonyágát és ügyességét elősegítő eszközökként gondoljunk rájuk. Míg a gyermekek életkoruknak megfelelő feladatokon dolgoznak, a ritmikusan ismétlődő mozdulatok és gyakorlatok által a kezek, elősegítik mind az akarat, mind a logikus gondolkodásra való képesség megerősödését. Mindennapi életünk nyelve még mindig használ fizikai kifejezéseket mentális tevékenységek leírására, pl.: “megragadni valamit”, “felvenni a fonalat”, “összekuszálni valakinek a gondolatait”. A feladatoknak mindig van gyakorlati célja, és úgy kell alakítanunk a tevékenységeket, hogy azok felébreszthessék a gyermekekben a mások munkája iránti szociális érzékenységet. A környezetért érzett egyéni felelősség felé az első lépés az alapanyaganyag tisztelete, valamint az el- és felhasznált tárgyakkal való bánásmód, melyeket - ha tehetjük - saját, természetes környezetünkben, a gyerekekkel együtt gyűjtjük! Minél több alkalmat kell biztosítanunk arra, hogy az órákon, az éppen adott anyagokkal, pl.: fával, növényi rostokkal, fonállal, levelekkel, kéreggel, agyaggal, vízzel, textíliákkal, papírral stb. dolgozhassanak. A sokféle alapanyaggal való ismerkedés során felébresztjük a tanulóknak a tiszteletet a kézzel végzett tevékenységek iránt, mely később egyes szakmák iránti érdeklődésüket felkeltheti.

4.23.2. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az év elején fontos, hogy minden órán készüljön egy konkrét munka, amely a következő feladatok megalapozását szolgálja (pl. kötözés, csomózás, fonás, gombolyítás stb.).

Ahhoz, hogy a tanulás belső tapasztalattá váljék, az egész éves tevékenység során fontos a tapintás érzékének állandó fejlesztése különféle anyagminőségek és technikák megismerése nyomán.

Cél, hogy a gyermekek a gyakorlati életben hasznosítható tudás felé induljanak el. Ebben az időszakban a tevékenységek az érzésekre hatnak, az akarat fejlesztése pedig szociális és érzelmi téren válik meghatározóvá fejlődésükben.

A fő téma a kötés, mely fejleszti mindkét kéz mozgékonyágát és a róluk való tudatosságot, másrészt felébreszti és serkenti a gyermekek mentális erőit a betűtanulás során.

Órakeret   72 óra

Előzetes tudás

Az életkornak megfelelően fejlett test és térérzék, kézkoordináció, irányok ismerete

Tantárgyi fejlesztési célok

- Megismerési és befogadóképesség: közvetlen tapasztalatszerzés, az anyagokkal való érintkezés, az érzékelés érzékenységének fokozása,
- Térbeli tájékozódás
- Kreativitás, fantázia működtetése, fejlesztése
- Érzelmi gazdagodás, az empátia, intuíció fejlesztése

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A gyapjú - mint alapvető alapanyag - előkészítése, megtapasztalása különböző módon Gyapjúfonállal ujj-játékok (körmön-fonás)

Kötőtű készítése

A szemek felszedése. Kötés sima szemmel: törpék, labdák, furulyatokok

Egyszerű öltéstechnikákkal uzsonnakendő varrása (pl. formarajzminta előöltéssel)

Kiegészítő munka: selyempapírtépés , papírlampionok, egyszerű

papírsárkány, évszakokhoz, ünnepekhez kapcsolódóan. Rongybabák,

gyapjúbabák és állatok vágás és varrás nélkül kötözéssel, fonás füvekből és puha

természetes anyagokból.

Kapcsolódási pontok

Két tűvel való kötés elősegíti és fejleszti a kéz finommotorikus mozgását, melynek az írástanulás során van szerepe.

A kötés alatt megjelennek az irányok, honnan - merre kötünk, ezt fejleszti a téri orientációt. A számolás gyakorlati funkciót kap, hiszen számoljuk a szemeket, sorokat.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- szemfelszedés, sima szemek
- irányok,
- öltés,
- tűbefűzés,
- csomó- és masnikötés,

A fejlesztés várt eredményei

Legyen képes a gyermek a kötés elkezdésekor segítséggel a szemek felszedésére két kötőtűvel.

Biztonsággal tudjon sima szemekkel kötni.

Ismerje és alkalmazza önállóan az egyszerűbb fonási technikákat (sodrás, háromágú fonás).

4.23.3. 2. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A horgolás, mint technika a motorikus idegrendszer fejlesztését célozza meg. A 2. osztályban a hangsúly a domináns kéz fejlesztésére helyeződik. Ennek gyakorlati megvalósítása a tanár személyén keresztül történő szituációs tanulás.

A kötésben való jártasságukat a fordított szem elsajátítása fejleszti tovább. A kétféle technika váltakozása kiegyensúlyozó hatású a gyermekekre.

Órakeret   **72 óra**

Előzetes tudás

Tudatos koncentráció ,és irányított figyelem képessége a munka során. Az előző évben megtanult

sima kötés technikájának biztonságos alkalmazása. A két kéz egyre differenciáltabb mozgása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Megismerőképesség fejlesztése: különböző anyagok élményszerű megtapasztalása, az élmények közös megbeszélése.

Eszköz nélküli és kézi szerszámmal: kötőtűvel, horgolótűvel végzett anyagalakítás.

Készségek, rutinok kialakítása az önálló munkavégzés felé.

Kreativitás fejlesztése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kötés: fordított szem

Horgolás lánc és egy-ráhajtásos pálca

Fonási technikák 2-3 szállal

Alapöltésfajták

Kapcsolódási pontok

A horgolás során az egykezesség dominanciájának erősítése a folyóírást támogatja.

A két kéz egyre differenciáltabb mozgása a kötés által a logikai képességek fejlődését mozdítja elő.

A második éve gyakorolt ritmikus mozdulatok hatnak a gyermek zenei fejlődésére, és hozzájárulnak a memoriterek könnyebb elsajátításához.

Kulcsfogalmak / fogalmak

-láncszem , egy-ráhajtásos pálca

-fordított szem

-sodrás, hármasonfonás, körmön-fonás

-öltésfajták

A fejlesztés várt eredményei

Önállóan tudjon szemeket felszedni két kötőtűre, bővítse a kötésben való jártasságát a fordított szemek kötésének megtanulásával.

Horgolótűvel tudjon láncsort készíteni, illetve ismerje meg az egy-ráhajtásos pálca horgolását.

A kézi varrás alapjainak elsajátítása: tűbefűzés, csomókötés, előöltés, elvarrás.

4.23.4. 3. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ez az az időszak, amikor a gyermek fel-felvillanó tudatossággal először különíti el magát a környezetétől. Az elkülönülés és a valahová tartozás igénye egy időben lép fel. A munkák is ezt az érzést tükrözik.

A kötés folytatásaként az eddigi sík után térbeli formák alkotása következik, a szaporítás és fogyasztás technikájával. A sima és fordított szemek váltakozása passzékötésnél, és a fogyasztás nagy figyelmet és pontosságot követel. Ezeket a technikákat kombinálhatjuk is, és egyszerűbb mintákat is beépíthetünk. A fő téma a sapkakötés.

A színek használatában új elem a megjelenő önálló alkotói vágy, amely az egyedi színkomponálásban teljesebben ki.

A varrás továbbfejlesztéseként új technika a láncöltés használata egy-egy tárgy formájának

kiemelésére vagy használatának visszatükrözésére.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

A kötés vagy horgolás már megismert alapmozdulataiban otthonosan érzik magukat (sima és fordított szemek, lánchurkolás, egy-ráhajtásos pálca).

A két kéz egyre differenciáltabb mozgása.

Tudatos koncentráció és irányított figyelem a munka során.

Tantárgyi fejlesztési célok

- Megismerési és befogadó képesség: közvetlen tapasztalatszerzés, az anyagokkal való érintkezés, az érzékelés érzékenységének fokozása;
- A kéz intelligenciájának működtetése, a manuális készség fejlesztése
- Érzelmi gazdagodás, empátia, intuíció fejlesztése, önálló ízlés, belső igényesség kialakulása
- Fantázia, kreativitás fejlesztése

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Kötés: sima, fordított szemek, szaporítás, fogyasztás
- Horgolás: lánchurkolás, rövid pálca ismerete, szaporítás, fogyasztás
- Sapka kötés vagy horgolás
- Lánccöltés ismerete
- Nemezkep vagy -labda díszítése lánccöltéssel

Kapcsolódási pontok

- Új geometriai jelenségek megtapasztalása, a térgeometria tudattalan megismeréséhez vezeti a gyerekeket a gömb, a henger, a kúp, a téglatest síkidomokból való kialakításával.
- A fogyasztás és szaporítás fejleszti számolási képességeiket.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- szaporítás
- fogyasztás
- lánccöltés

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek megtanulják a kötésben vagy a horgolásban a “szaporítást” és a “fogyasztást”. Ezt alkalmazzák a sapkakészítésénél, amely fejleszti akaratukat és figyelmüket.

Hímzett nemezlabda vagy nemezkep elkészítése, amely fejleszti fantáziájukat, kitartásukat.

4.23.5. 4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az egyik fő téma a negyedik osztályos kézimunka órán a keresztszemes hímzés. Ez a hímzés különösen hasznos a gyermek fejlődésének ezen szakaszában. Ebben az életkorban a gyermekek az önállóság és öntudatosság felé tesznek lépéseket. A világban áttekinthető rendet kívánnak, akarattartásuk, feladattartásuk is kitartóvá válik. A keresztszemes hímzés aprólékos, átgondolni való, precíz munkát igényel. A hímzéssel minden mozzanatában jól követhető, állandó koncentrációt igénylő feladatot kapnak. Az önálló tervezés jelentősége megnő, az előkészületekben már nem csupán a műveletek, anyagok, de az eszközök pontos feltérképezése is

fontossá válik. Ebben a korban fedezik fel azt, hogy a minta és a funkció hogyan kerülhet harmóniába az elkészítendő használati tárgyon.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

- A hímzés alapttechnikáinak ismerete.
- Jártasság hímzés és varrás eszközeinek használatában.
- Koncentráció, figyelem és egyre nagyobb önállóság a munkavégzés során.
- Téri orientációban, irányokban való eligazodás

Tantárgyi fejlesztési célok

- A feladatok önálló megoldásában a rutinok, készségek kialakításán és az egyre önállóan végzett tevékenységeket keresztül a gyerekek eljutnak az önálló megoldásokig.
- A tevékenységek közben a figyelem és az akarat fejlesztése.
- A síkban, térben való tájékozódási képesség erősítése, differenciáló megfigyelés.
- A hímzés ritmikus ismétlődésével segít gyermekeknek a rend megtapasztalásában.
- A szín - forma kapcsolatában annak megtapasztalása, hogy a szín mennyire kiemeli a formát.
- Az egyéni munkákban az önállóság, a közös alkotásban a szociális érzék fejlesztése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Keresztszemes hímzés
- szövés kézi-váltós kereten
- vizes technikával síkban és térben nemezelni
- zsinórfonások

Kapcsolódási pontok

- A keresztszemes hímzés során a szimmetria belső át- ill. megélése.
- A tükörszimmetria gyakorlata és különböző hímzéstípusokban váltakozó iránytartások a korábbi formarajzból már ismert formák elmélyítését, és a későbbi tudatos geometriai tanulmányok megalapozását segíti.
- Ősi magyar kézműves tevékenységek (nemezelés, szövés) a magyar mondakörhöz kapcsolódóan.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- keresztszem
- nemezelés, gyapjú
- szövőkeret, kézi-váltó, vetőszál, átalvetés, hajó, buba

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek megtanulja a keresztszemes hímzés technikáját, a tűbe cérnát fűzni, a cérna végére csomót kötni; elkezdni és befejezni a hímzést.

Elsajátítja az asztali kézi váltós szövőkeret használatát, a szövés technikáját, és elkészít egy munkadarabot.

A nemezelés technikájával önállóan elkészít egy tarsolyt vagy közösen elkészítenek egy (ősi magyar motívumot ábrázoló) nemezképet.

4.23.6. Bevezetés 5-8. évfolyam

Egy régi mondás szerint "Aki a kezét használja az munkás, aki a kezét és a fejét, az mesterember,

aki a kezét, fejét és a szívét is használja, az művész.”

A kézimunka órákon mindhárom terület megjelenik. Amikor visszaemlékezünk az elmúlt órán végzett munkára, amikor eltervezzük az aktuális feladatainkat, kiválasztjuk a megfelelő nyersanyagokat, akkor a gondolkodást használjuk. Az érzéseinkre támaszkodunk, amikor a színekkel dolgozunk. Amikor pedig az elképzeléseinket megvalósítjuk a végtagjainkat és az akaratunkat használjuk.

A kézimunka segítségével azt az érzést kell felkeltenünk a gyermekben, hogy a szépség és a hasznosság összetartozik. A gyermekek szemét rá kell irányítani a hasznos és praktikus dolgok szépségére. Így módon is megtanulnak kreatívan nézni, és hasznos tárgyakat készíteni művészi módon a maguk és mások javára.

A gyermekek a saját cselekvőkészségükön keresztül meg tudnak erősödni akaratukban, személyiségükben, kreativitásukban.

4.23.7. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Tematikai egység: A gyermekek a tizenkettedik életévük táján jutnak el abba a harmonikus állapotba, amikor nyugalomba kerülnek önmagukkal. Ehhez kapcsolódik a kör mint alapforma, mint az újból megjelenő egység

jelképe, melynek nyomán az 5 tüvel való körkötést vezetjük be. A fej után a kezeken és a lábakon a sor, hogy öltözetet kapjanak. Így ebben az évben zoknit vagy egy- illetve ötujjas kesztyűt kötünk. Az olimpiai játékokhoz kapcsolódva, - az eddig megszerzett varrási ismereteket felhasználva - görög ruhákat készítünk, melyeket a történelmi kornak megfelelő mintákkal díszítünk textilfestéssel vagy hímzéssel.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

Az eddig tanult kötési technikáknak biztos alkalmazása, az akaratú tevékenység tudatos irányítása: tervezés, színválasztás, a munkafolyamat ütemének tervezése, a méret állandó ellenőrzése, megtartása, a funkció és a forma egysége.

Technikai hibák felismerése, és önálló javítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A kitarítás folyamatos erősítése.

bonyolultabb térbeli struktúrák átlátása

A sík-és térbeli formák különbözőségének megtapasztalása

a szimmetria iránti érzék fejlesztése

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kötés öt tüvel: zoknik, egyujjas és ötujjas kesztyűk

Nemezelés-technikák ruhadarabok készítésére

A tanult öltési technikák alkalmazása a görög ruha készítésekor

Textilfestési technikák bevezetése

Kapcsolódási pontok

A szemek számolása során a matematikai alapismeretek elmélyítése

A térlátás fejlesztése

A színeken és a formákon keresztül az érzésvilág finomítása
A testformák intenzívebb megtapasztalása biológiai ismereteiket bővíti.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- kezdő szemszám
- passzé
- beillesztett saroksapka
- ék - és betoldás
- ujjkötés
- gépöltés
- boszorkányöltés (szegőöltés)
- kontúrfestés
- minta-előrajzolás
- mintafestés

A fejlesztés várt eredményei

Ismerje meg a gyermek az öt tűvel való kötést, tudjon zoknit vagy kesztyűt készíteni
Szemek fogyasztása, szaporítása,
Passzé és sarokkötés, betoldás,
Szimmetrikus mintaelosztás
Sajátítsa el a gépöltés és szegőöltés technikáját .
Tanulja meg a textilfestés alapjait.

4.23.8. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Emberi és állati formákból kiindulva háromdimenziós tárgyakat készítenek, saját elképzelés, tervezés és minta szerint.

Saját testük arányainak felfedezése és megtapasztalása.

Megfigyelésen alapuló állatfigurák varrása

Kitöméssel emeljük a síkból a térbe az elkészítendő tárgyakat.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

A sokféle öltéstechnika célszerű használata.

A kötési, horgolási ismeretek készségszintű alkalmazása

A tervezési folyamatok önálló kivitelezése

Tantárgyi fejlesztési célok

A megfigyelések által az empátiás képességek fejlesztése,

Állati karakterek , minőségek felismerése

Önálló ízlés, belső igényesség fejlesztése

Arányérzék fejlesztése

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Szabásminta készítése

Pontos előrajzolás és kivágás

Tömés

Kiegészítő munkálatok (horgolás és subatechnika igény szerint)
Díszítővarrások elsajátítása és alkalmazása

Kapcsolódási pontok

Testarányok és méretek megtapasztalásával a környezetükhöz való kapcsolódásuk reális szemléletének erősítése.

Az sokszínű emberi és állati minőség minél többretű megtapasztalása és a gyakorlatba való átültetése, biológiai ismereteik további bővítése.

A gondolati tartalmak tükrözése a tárgyokban.

A saját és más népek öltözködési kultúrájának megismerése, a földrajz tantárgyhoz kapcsolódva.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- előrajzolás
- szabásminta
- elköötözés
- illesztés
- ráhagyás
- behajtás
- szegés
- behúzás
- pontosság
- anyag színe, visszája
- kifordítás
- kitömés
- szegés
- tisztázás

A fejlesztés várt eredményei

Az eddig tanult öltéstechnikák, a horgolás és a kötés tudásának elmélyítése, biztos alkalmazása.

Egy baba teljes öltözéssel, és egy élethű állatfigura kivitelezése.

4.23.9. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A testi formákban szerzett folyamatos tapasztalás a ruházatkódás terén folytatódik. A diákok önállóan tervezik ruhadarabjaikat, és kézi varrással állítják össze ezeket. Az alapanyagokról, öltésfajtákról szerzett tudást tovább bővítjük és le is jegyezzük ezeket az ismereteket. Színt és a funkciót megfelelően kiválasztva otthoni lábbeliket , és egyszerű felsőruházatot készítünk velük.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

Önálló tervezés képessége, szabásminta szerkesztésének megértése
matematikai számítások biztonságos alkalmazása, alapvető anyagismeret.

A varrásban való jártasság készségszintű alkalmazása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Fantázia, kreativitás fejlesztése,

a pontosság, mint alapvető követelmény erősítése.

A szerkesztési ismeretek erősítsék matematikai képességeiket, és a térben való tájékozódást.

Koncentráció fejlesztése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az eddig megismert alapanyagokból szabadon

dolgoznak különböző módszerekkel, textíliák, bőr és fonott szálak kombinálásával.

Kézzel egyszerű öltözékeket és kiegészítőket varrnak: ingeket, mellényeket, táskákat, hátizsákokat.

Fő téma a cipővarrás.

Kapcsolódási pontok

A lábbeli kapcsán a különböző kultúrkorszakok áttekintése.

A szabásminta szerkesztési folyamatában kapcsolódunk geometriai ismereteikhez.

A cipő díszítésénél a hagyományos magyar motívumvilág kincseiből meríthetünk, népi kultúránk ismereteit felhasználva.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- szabásminta

- cipőfelsőrész és talp

- bélés

- hímző öltések

- gépöltés, pelenkaöltés

- rátétek

- illesztés

- színe-visszája

- magyar tájegységek és egyéb kultúrák motívumai

A fejlesztés várt eredményei

Ismerje meg a gyermek saját testének arányait, és ennek alapján tudjon magának szabásmintát készíteni cipőjéhez, papucsához vagy egyéb egyszerűbb ruhadarabjához.

A szabást és összeállítást tanára segítségével, míg a varrást önállóan kivitelezi.

4.23.10. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ezen az osztályfokon a mechanikus szerkezetek működésének megértése kapcsán közel kerülnek az ok és okozati összefüggésekhez.

Ekkor ismerkednek meg a lábbal hajtható, és elektronikus varrógép használatával, szerkezetével és

ehhez kapcsolódóan funkciójával. Használatuk remek lehetőséget nyújt a láb-ritmus (akarat), a kézügyesség (érzés) és a figyelem (gondolkodás) összehangolására. A textíliákról szerzett tudást elmélyítjük és rendezett jegyzeteket is készítünk (munkafüzetben, munka-naplóban).

Hangsúlyt fektetünk az eltérő anyagok minőségeire és a kiválasztásukra, ezen keresztül is fejlődik a diákok differenciálási képessége. Az anyagok kezelési

útmutatóinak megismerése szintén fontos mozzanat, (pl.: a mosás, vasalás, vegytisztítás), csakúgy, mint a természetes valamint a szintetikus anyagok közti különbségek. Megtapasztaltathatjuk a színek minőségét, jelentését. Beszélgethetünk az otthoni és ünnepi öltözködésről, a különböző korok ruháiról, népviseletekről illetve általában a divat fogalmáról. A színpadi kosztümök

speciális jellegzetességeit is megvitathatjuk, tervezhetünk közösen jelmezeket. Készítsenek szabásmintát, saját ruhadarabot.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

Fércöltés ismerete, szabásminta készítés, testarányok átlátása.

Önálló munkában való jártasság.

A folyamat átlátása és logikus végigvitele, hatékony időbeosztás képessége .

A funkció és a forma reális megítélése, elképzelésének pontos gyakorlati megvalósítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Kreativitás és a fantázia fejlesztése mellett a realitásérzék működtetése.

Önismereti tapasztalatok elmélyítése a saját méretre készült ruhadarab kapcsán.

A folyamatos, önállóan vezetett tevékenység során akaratuk erősítése.

A gyakorlati munka diktálta sorrend fejleszti a logikus gondolkodást.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Varrógép használata egyenes öltésekhez, és tisztázásnál cikk-cakk varráshoz.

Egyéni szabásminta készítése.

Szabás és összeállítás önálló kivitelezése.

Díszítések egyéni kialakítása.

Színek és színárnyalatok áttekintése, ismerete.

Kapcsolódási pontok

A mechanikus varrógép működésének ismerete kapcsolódik a fizika tantárgyhoz.

A megvarrt jelmezeket a drámaórákon használják .

A testarányok megtapasztalása a biológia órák ehhez kapcsolódó ismereteit egészíti ki.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Alsó szál

felső szál

orsó

szálfeszítő

öltéshossz

cérnabefűzés

varrógéptalp

cikk-cakk öltés

egyenes öltés

természetes, szintetikus anyagok

fércöltés

szabás

igazítás

A fejlesztés várt eredményei

ismerjék meg a gyerekek a mechanikus és az elektromos varrógép használatát, és ennek segítségével varrjanak össze egy egyszerű ruhadarabot, melyet önállóan terveznek meg, és készítenek róla önálló szabásmintát.

Varrógépen tudjon egyenes varrással dolgozni, illetve cikk-cakk öltéssel tisztázni.

4.24. Kézművesség / famunkák

4.24.1. Bevezetés

Az 5-8. osztályban a kézműves órák szinte kizárólagos alapanyaga a fa.

A Waldorf-iskola művészi igénnyel oktatja a kézművesség alapelemeit. A kézműves foglalkozások célja nem az, hogy kis kézműveseket vagy képzőművészeket neveljünk, hiszen a Waldorf-iskola nem szakiskola, sokkal inkább arra fektetjük a hangsúlyt, hogy az emberi képességek sokoldalúságát ápoljuk, elrendezzük.

Fontos, ha a gyerek a műhelyben létrehoz valamit, akkor ne egy hűvös, tárgyias elképzelés vezesse, hogy valahol, valamikor külsőleg látott már ilyesmit; a világot megismerni, benne helyt állni, a fej egyedül nem képes. Alkotása szoros kapcsolatban legyen a személyiségével: a benne elevenen élő alkotó erők alakítsák a munkadarab formáját, ne egy előrajzolt vonalat kövessen. Ezáltal tudja a gyerek kifejezni magát a formálásban, a formaadásban. Ezért is van, hogy fiúk és lányok többnyire ugyanazzal a feladattal birkóznak meg, hiszen a hangsúly nem elsősorban a fizikai munkán, hanem a szépségen, az alkotáson és az egyéni kidolgozáson van.

Különösen a városi gyerek számára fontos, hogy valódi élményhez jusson, ne csak elképzelései, elméleti ismeretei legyenek a nyersanyagokról, amelyekkel dolgozik. Ezért törekedni kell arra, hogy a fa megmunkálását ott kezdjük, ahol a faanyag még rönkös, kérges állapotban van: hasítással, méretre fűrészeléssel, majd baltával való előfaragással. A hasított nyersanyagfa – szemben a deszkára fűrészelttel – sokkal plasztikusabb, eredetibb, magán viseli még a fa természetes növekedésének változatosságát, sokféleségét, fantáziát életre keltő formáit. Ezért olyan sokoldalú alakíthatósága, és egyedibb a belőle kihozott forma.

4.24.2. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az évben többnyire faragókéssel dolgoznak, főleg puha fákön (hárs, nyárfa, fűzfa, fenyő). Ez jó alkalmat ad arra, hogy a munkadarabbal folytonos fizikai kontaktusban legyenek, mivel a forma a kezükben alakul ki. Fontos fejlesztési cél a famegmunkálási technikák alapjainak megismerése, ami magabiztosabbá teszi őket a hétköznapi életben végzett munkák során is. Fontos élmény a szerszámhasználat gyakorlata során kialakuló érzés: felnőttem ehhez a munkához, ezt már önállóan el tudom végezni.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

Alsó tagozatban a gyermekek főleg osztálytanítójuk vezetésével kerülnek közel a kézműveskedéshez. Természetben talált gallyakkal, faágakkal és termésekkel dolgoznak. Kevés és egyszerű megmunkálást igénylő, szinte már „kész” fákat gyűjtenek, amit csak fűrészelni, kézi fúróval fúrni, csiszolni, a tanár segítségével hasítani kell.

Ezeket felhasználva egyszerű, kreatív játékokat, bababútorokat, törpeházikókat készíthetünk, vagy díszíthetjük az évszakasztalt. Olyan eszközöket is készíthetnek, amelyeket tanóráikon használnak, mint például írás epochán a lúdtoll, vagy kézimunkaórán a kötőtű. Munkájuk során alapvető szerszámokkal találkoznak, mint a fűrész, kalapács, reszelő vagy faragókés.

Tantárgyi fejlesztési célok

Fontos, hogy legyenek olyan első munkák, amikor minden tanuló ugyanazt a témát csinálja (pl. pörgettyű), és a tanár pontról pontra bemutatja az egymást követő lépéseket. A gyerekek elkezdik megélni egy készülő famunka optimális sorrendjét. Törekedni kell arra, hogy a megkezdett feladatok megfelelő minőségben be legyenek fejezve.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Készíthetünk egyszerű eszközöket: pörgettyű, röppentyű, kötélletra, zúgattyú, szélharang, ejtőernyős, képeslaptartó, serpenyőlapát, tutaj, diszkosz, gerely.

Használhatunk (formájában kifejező) kérget és gallyakat különböző varázslatos alakzatok, állatok, törpék, juh és pásztor készítésére, vagy kéregcsónak építésre.

Körhinta, karácsonyfa egy darabjából dióhéj ülésekkel.

Habverő– szintén a karácsonyfa egy darabjából.

Elkezdhetjük a különböző fák és faanyagok tanulmányozását, vizsgálatát.

Kapcsolódási pontok

A kisállatfaragások az állatmegfigyelésekhez, illetve az állattan-epochához kapcsolódnak.

Fajáték a kézimunka órán készített nemez golyóhoz.

A görög epochához kapcsolódó eszközök: diszkosz, gerely.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Faragókés

Fajátékok.

Fantázia.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Biztonságos szerszámhasználat.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a megismert famegmunkálási technikák alkalmazásában (pl.: kézzel faragás, fűrészelés, hasítás, reszelés, csiszolás, baltázás) jártasságot szereznek és ezek felhasználásával tárgyakat faragnak.

Fajátékokat, egyszerű eszközöket tudnak készíteni.

A gyerekek vigyáznak a szerszámokra és a műhely rendjére.

4.24.3. 6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Többnyire ekkor használnak először vésőt, fabunkót, s ezzel alapvetően megváltozik a kézműves tartás. Megjelenik a satupad, s ezzel az egész munkafolyamat objektívabbá válik.

Ebben az évben kiemelt feladat a fakanál faragása - akár keményebb fából -, melynek egyedi alakját, a kanálfej és a nyél formáját a gyerekek maguk találják meg. A feladat során tapasztalatot szereznek a faragóvéső használatáról. Megtanulnak egyenes, majd szépen görbülő felületeket kialakítani, míg eljutnak a teljesen térbeli formához.

Hasznos tapasztalat, ha egy tárgyat többször is elkészít a gyermek, mindenesetre különböző céllal – egyet magának, egyet az iskolai vásár, bazár számára.

Órakeret 54 óra**Előzetes tudás**

Gyakorlatuk van a faragókés használatában, amellyel egyszerű fajtékokat tudnak készíteni.

Ismerik az egyéb alapvető szerszámokat, például a fűrész, rásplyt, baltát.

Megélték egy-egy famunka elkészítésének optimális sorrendjét.

Ismerik a műhely rendjét, viselkedési és balesetvédelmi szabályait.

Tantárgyi fejlesztési célok

A munkadaraboknál fokozott hangsúlyt kap a szép, és igényes kidolgozottság mellett a használhatóság. A faragott tárgy a funkciójának megfelelő fafajtából készüljön el.

A fahasábok fokozatosan nagyobbak lehetnek, s megjelenhetnek keményebb fajták is, de arra figyelniük, kell, hogy nem minden gyermek keze elég erős még a legkeményebb fák megmunkálásához. Ezen a téren is fokozott egyéni figyelemben kell részesíteni őket.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Konyhai fakanál (esetleg merőkanál bográcsba, szaunába).

Egyéb konyhai eszközök (lisztes kanál, kenőkés, favilla, salátaszedő kanál).

Tojás forma vésővel. Jó gyakorlat a térformákra, mert a tojás alakja se nem szabályos gömb, se nem szabályos ovális.

Műhelyben használatos eszközök, pl. fabunkó.

Egyszerű fajtékok.

Állatformák faragókéssel.

Levélbontó kés.

Monochord.

Kapcsolódási pontok

A famunkák visszautalnak az iskoláskor legelső óráira, amikor a gyermekek egyenes és görbe vonalakat rajzoltak. Mindkét forma ott van a készített tárgyak háttérében, mint egyenes és görbülő felületek.

Más órákon használatos eszközök készítése (íróka a római epochához).

Hangtan epochához monochord készítése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Faragóvéső, fabunkó.

Satupad, rögzítés.

Egyenletesen vékony falvastagság a fakanálnál.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Ok-okozati összefüggések.

Egyedi formák.

Egyszerűbb használati eszközök.

A fejlesztés várt eredményei

Megismerik az egyenes és görbe (homorú, domború) formák kimunkálás módjának különbségeit.

A gyerekek kezdik megélni egy famunka optimális sorrendjét, amit elejétől a végéig ők maguk végeznek.

Megtapasztalják a felhasznált fafajták tulajdonságait és különbségeit.

A szerszámokat biztonságosan használják és ismerik a faanyagok megfelelő megmunkálási módját. (Például a helyes vágásmód, a szálirány megtalálása.)

Szociális gesztus gyakorlása, amennyiben a gyerekek nem csak maguknak készítenek tárgyakat.

4.24.4. 7. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Egy faragott tál elkészítése kellő kihívás ebben az életkorban, a domború és homorú formák váltakozása megfelelően nehéz a diákok számára. De nem csak ezt a formát jó gyakorolni, hiszen az összefüggések, mechanizmusok legalább annyira érdeklik őket, mint a szépség. Ha ebben a korban mozgatható játékokat készítenek a gyerekek, minden figyelmük, teljes érdeklődésük és értelmük afelé fordulhat, hogy mintegy saját testükön kívül találjanak ki, fedezzenek fel mechanikus mozdulatokat.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

A gyerekek már gyakorolták a domború és homorú formák kialakítását, ügyelve az egyenletes anyagvastagságra (fakanál).

Tapasztalatuk van a faragóvéső használatában.

Gyakorlatuk van a fa helyes szálirány szerinti megmunkálásában.

Nagyobb rálátásuk van a faanyagok sokféleségére.

Tantárgyi fejlesztési célok

A játékkészítésnél tisztában kell lenni a jellemző mozgással, valamint meg kell érteni annak mechanikai oldalát is, melyet aztán ügyességgel kivitelezhetünk. Ez egészen egyszerű dolgokkal is kezdődhet, pl. mérleghinta készítésével. A 7. osztályban az ehhez hasonló hatásokat tökéletesíthetjük, többek közt a gyermekek képzelőerejének szabadon engedésével. A játékok sokkal tetszetősebbnek tűnnek, ha szépen be is festik őket.

A 6.osztály végéig az elkészített tárgyak felülete jórészt egyre finomabb csiszolópapírral vált véglegessé, a konyhai eszközök esetében ráadásul makulátlanná. Ettől a kortól azonban nagyobb figyelmet, jelenlétet szentel a diák az utolsó felületnek, ha az is a vésővel, vagy a késsel átdolgozott. Ez az ún. „pikkelyezés” jóval izgalmasabb, élőbb felületet eredményezhet, s mivel a szálak növekedésirányát is folyamatosan figyelembe kell venni, az alkotó figyelve is aktív marad.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Különböző méretű, formájú fatálapok, akár osztott belső terekkel.

Kisebb-nagyobb hajók vágása kettéhasított rönkfából.

Ivócsanak, bögre.

Sótartó.

Szappantartó.

Kis ház ablakokkal, rászerezelt, működő ajtókkal, vájt belső térrel. Az osztály belefoghat egy nagyobb lélegzetű munkába is az óvoda vagy esetleg az iskolai bazár számára, pl. készíthetnek egy gazdaságot állatokkal, istállókkal vagy egy falut házakkal, tornyokkal és kúttal.

Mozgatható játékok (pl. kopácsoló harkály, kerekeken húzható totyogó kacsa, ugráló nyuszi, mérleghintázó medve stb.).

Diótörők.

Kapcsolódási pontok

A mozgatható játékok a fizika epocha mechanika részéhez kapcsolódnak.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Növekedés, elnehezedés.

Fatál, belső tér.

Mozgatható játék, mechanikus mozdulatok.

Pikkelyezés.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Ok-okozati összefüggések.

A fejlesztés várt eredményei

Megszerzett ismereteiket felhasználva tálakat, használati tárgyakat készítenek.

Megtanulják a külső és belső formákat megfelelő módon kidolgozni.

A gyermekek a fizikából szerzett mechanikai ismereteiket a használati tárgyak, és játékok készítésében alkalmazni tudják.

Mozgatható játékokat készítenek ügyelve a mozgás valóságának kimunkálására.

Biztonsággal képesek használni a szerszámokat.

4.24.5. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A gyerekek egyre inkább különböznek erőben, ügyességben, szorgalomban. A tanár feladata felmérni, hol kell több segítséget nyújtania, vagy jobban motiválnia, újabb feladatot kitalálnia, vagy a diákok ötleteinek nagyobb teret engednie. Az év egy szakaszában előtérbe kerülhetnek a szabad munkák, többek között az éves munka művészeti része is szokott fából készülni. A diákoknak egyre időszerűbb lesz a „választani tudás”, amelyben a vonzódás vagy az elutasítás egy bizonyos munkaötlet iránt már az önismeret kezdeménye lehet.

Ebben az évben több szempontból is közösségként kell helyt állniuk. Egy közös műhelymunka, amikor minden diák képességeihez mérten kiveszi a részét egy nagyszabású faragásból, mélyítheti, árnyalhatja ezt az érzést.

Órakeret 54 óra**Előzetes tudás**

A domború és a homorú formákat már nagyobb felületen, és keményebb fafajtából tudják kialakítani.

Több darabból álló, mozgatható játékokat tudnak készíteni, a mozgás valóságának megjelenítésével.

Magabiztosan használják a szerszámokat.

Tantárgyi fejlesztési célok

Ebben az évben a famunkák vezetettsége más jelleget ölthet. Nagyobb lélegzetű feladatoknál - főleg, ha nem mindenki ugyanazt csinálja - nem kerülhet minden egyes lépés bemutatásra. Például egy csavarodó formánál a diák faanyag felé forduló figyelmén múlik a faragás helyes irányának megtalálása. A famunkák terén szerzett tapasztalatuk és magabiztos szerszámhasználatuk nagyobb pontosságot és önállóbb munkát igénylő feladatokkal fokozódik. Jó témák erre a

mechanikus áttételekkel készített mozgatható játékok és a csapolással összeállított ülőke. Az év egy szakaszában előtérbe kerülhetnek a szabadon választott munkák, amelyben nagy hangsúlyt kap az önálló feladatmegoldás. Egy jó témaválasztáshoz szükséges, hogy a diák tisztában legyen a képességeivel. Ehhez megfelelő önismeretre és ítélőképességre van szüksége.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Gyertyatartó (csavarodó formájú, a fa növekedésirányainak önállóbb felismerésére).

Bonyolultabb mozgatható játékok (fogaskerék, szíjhajtás).

Szabadon választott önálló munkák (pl. fedeles dobozka).

Kisebbségi fadomborművek (pl. névtábla, házszám).

Csoportos munkák a folyosók, osztálytermek számára, a közösségi terek díszítésére farönkből ülőke, osztálytermek fölé „névtábla”, több pallóból összeállított nagyméretű dombormű faragása, mérleghinta, gördeszka rámpák készítése).

Az asztalos munka előkészítése (pl. ülőke, pontosan beékelte lábakkal).

Madarak fészkelő dobozainak vagy etetőtálcáinak készítése.

Hangszerek (xilofon, líra).

Sportszerek (baseball-ütő, íj).

Kapcsolódási pontok

A mozgatható játékok a fizika epocha mechanika részéhez kapcsolódnak.

Díszletek és kellékek a színdarabhoz.

Hangszerek a zene órákhoz.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Önismeret, saját témaválasztás.

Közös faragás.

Figyelem.

Pontos munka.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Ok-okozati összefüggések.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek megtanulják egy fatárgy, famunka elkészítésének legoptimálisabb lépéseit és képesek azok önálló és pontos megtervezésére, kivitelezésére.

A munkatervet a gyakorlati munkába következetesen át tudják ültetni.

A munkák elkészítése során nagy hangsúlyt fektetnek a pontos tervezésre, és kivitelezésre.

Társaikkal együtt tudnak dolgozni egy nagyobb lélegzetű, közös alkotáson.

Szabadon választott munkát önállóan megtervezve elkészítik.

Biztonságosan és szakszerűen használják a szerszámokat, a műhelyt rendben tartják.

4.25. Euritmia

4.25.1. Bevezetés 1-4. évfolyam

Az euritmia egy látható nyelv, mimika nélkül. Lelkesült mozgásokkal ragadja meg a testet, és összeköti a lelki-szellemmel. Ellentétében a testneveléssel, melynek más funkciója van a test megértésében és erősítésében, az euritmiának a lelki részvétel a célja, amely mozgással fejeződik ki. Az euritmia arra törekszik, hogy egy-egy mozdulatban a test, a lélek és a szellem egyformán

részt vegyen, és átélje az individuumot, a világ és az ember egységét. Célja, hogy az akarat, érzés, gondolat egymást átjárva, a gyermekben harmonikus egységet tudjon létrehozni. Az euritmia mozgásalapját objektív törvényszerűségek alkotják. Az anyanyelv elemei, nyelvtan, retorika is kifejeződésre kerülnek.

Az euritmia feladata, hogy gondozza a nyelv képekben való látásának képességét, és így könnyebben vezesse át a gyermeket egy-egy tárgyról alkotott képek sorozatán át az élő fogalmak megértéséig. Láthatóvá teszi a beszédet úgy, hogy a beszédképzés összetett mozgásait kibontja, és azt az egész test mozgásává nagyítja.

Az emberi test zenei törvények és viszonyok szerint épül fel. (pl. csontváz, testarányok, stb.)

Ezeknek a zenei alkotóelemeknek mozgásait látható élménnyé teszi a zenei euritmia.

A csoportos munkákban az egyéni mozgásra való figyelem mindig kötődik a többiek mozgásába való szociális beleérzéssel. Az euritmia tantárgy fontos segédeszköze a nevelésnek, művészi értéke mellett fontos pedagógiai-didaktikai értéke van:

- harmonizálja a testi lelki szellemi a gyermekben;
- a beszéd és zenei euritmia tanulása folyamán mély, élő kapcsolatba kerül a gyermek a költészettel, a zenével;
- a művészi munka folyamán bővülnek a kifejezési eszközeik, szépség és harmónia hatja át a mozdulataikat;
- a különböző geometriai formák tanulása közben téri tájékozódásuk folyamatosan fejlődik;
- a közös, csoportos munkákban az egymásra való figyelmük, szociális érzékük is fejlődik.

Az euritmia tanítás 1-12. osztályig szorosan egymásra épül. Az euritmia tanár szorosan együttműködik az osztálytanítóval és az órák anyagával kapcsolódik a főoktatáshoz.

4.25.2. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tanítást a mesehangulat hatja át. A mesék képeivel belső átélésből jelennek meg a térbeli formák. A mozdulatok teljesen az utánzásra épülnek, a zene csak kíséri a mozgást, hangulati aláfestést biztosít. Minél több térbeli formát sajátítanak el és gyakorolnak a gyerekek.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

Alapvető az iskolaérettséggel járó biztonságos mozgás és egyensúlyérzék.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az utánzás készségének fenntartása, amely elősegíti a tanulási képességeket.

Az alapvető térirányok megkülönböztetése, a térben való tájékozódást segítő gyakorlatok megismerése, gyakorlása.

A különböző lépés-, szökkenésfajták elsajátítása.

A gyermek érzelmi biztonságának megalapozása, szociális érzékenységének megerősítése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egyenes és íves mozgások gyakorlása (kör, spirál, lemniszkáta)

Magán- és mássalhangzók utánzása (keves, nagy hangzók)

Lépés, szökkenés, dobogás, galoppugrás (fogváltós ugrás)

Finommozgások fejlesztése, ügyességi gyakorlatok

Térirányok (jobb, bal, fent, lent, elől, hátul)

Pentaton dallamok, kvinthangköz mozdulata,

Kapcsolódási pontok

A mozgás a gyermek megismerő tevékenységének az alapja, ezért szorosan kapcsolódik a tanításhoz. Az epochák témája meghatározza az euritmia órák tematikáját, így kapcsolódik a formarajzhoz, írás, olvasás tanításhoz. A zenei hallás fejlesztése a zene élményszerű átélésével történik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

nagy térformák, térben való tájékozódás, testséma, koordináció, koncentráció, lateralizáció, finommotorika, légzés, ritmus, játékoság, mesehangulat, zeneiség

A fejlesztés várt eredményei

A különböző mesék utánzásán alapuló mozgások által, mélyebb kapcsolat jön létre a nyelvi és zenei elemekkel, a nyelv és a zene kifejező erejével. Ez segít megalapozni a gyermek érzelmi biztonságát, elősegíti tanulási képességeit.

Az egész osztállyal tud különböző térformákban együtt mozdulni.

Megtanulja a főbb térirányokat megkülönböztetni, a különböző lépés és szökkenésfajtákat örömmel és biztonsággal váltogatni.

Fejlődik az utánzóképesége.

A sok mozgás javítja az izomtónus-szabályozást, élénkíti az anyagcsere folyamatokat.

4.25.3. 2. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az euritmia szorosan kapcsolódik az epochákhoz, követve azok témáját. Ez határozza meg a tematikai egységet, hangulatát is. Ezáltal segítjük az elmélyülést és ráhangolódást egy bizonyos témakörben. Így biztosabb tudást kap a gyermek, ami segíti érzelmi biztonságát is.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban tanult térformákban és térirányokban való biztos tájékozódás. Különböző lépések és szökkenések biztos tudása, a magán- és mássalhangzók pontos utánzása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az utánzás készségének folyamatos fenntartása. Az alapvető térirányok biztos tudásának elmélyítése, különböző pedagógiai formák megismerése, gyakorlása. A lépés és szökkenés fajták kibővítése és gyakorlása. A gyermek érzelmi biztonságának és szociális érzékenységének megerősítése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Még mindig az utánzás a mozdulatok alapja, de kisebb egyéni feladatok is megjelennek.

A térformák fajtái kibővülnek, megjelennek a különböző pedagógiai gyakorlatok: “én és te” és “mi”, “keressük egymást” (wir suchen uns)

Hullámok, szögek lejárása a kör vonalán

Két körben való csoportos munka

Egyensúlyteremtő gyakorlatok: csukódás-kinyílás, légzés a térben

Alapritmusok bevezetése: jambus, trocheus, anapesztus (kizárólag utánzással)

Tükrözések a térben

$\frac{3}{4}$ -es ütem; rövid, hosszú hang a zenében; dallamív

Kapcsolódási pontok

Az óra tematikája kapcsolódik a főoktatás anyagához. A szentek történeteinek és az állatmeséken keresztül gyakorolhatók a lépésformák, a különböző karakterek. A térben való tükrözés jól előkészíti és elmélyíti a formarajzi tükrözést. A zenéhez való kapcsolódás is egyre konkrétabb lesz (ütem gyakorlatok), de ez még mindig játékosan, meseszerűen jelenik meg az órán.

A ritmusok gyakorlásával segít a harmonikus mozgás és beszédritmus kialakításában, így az írás olvasás órákhoz kapcsolódik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

nagy térformák, tükrözés, térben való tájékozódás, testséma, koordináció, koncentráció, finommotorika, szem - kéz koordináció, légzés, ritmus, játékoság, mesehangulat, zeneiség

$\frac{3}{4}$ es ütem, jambus, trocheus, anapestus

A fejlesztés várt eredményei

A mesehangulatban a mozgások egyre karakteresebbekké válnak a különböző szentek, állatok megjelenítésével. Ez segíti a világra való ráébredés folyamatában, annak harmonikus lefolyásában.

A gyermekek egyre bonyolultabb térformák lejárásának és átlátásának képességét szerzik meg. Folyamatosan fejlődik a térbeli tájékozódásuk. Javul a mozgáskoordinációjuk.

Az anyanyelvi érzékük fejlődik.

A zene alapelemeit (ritmus, taktus, hosszú és rövid hangok) átéli és megkülönbözteti.

A szociális érzékek, az erre irányuló fejlesztő gyakorlatok ("én és te", "keressük egymást") által finomodnak.

4.25.4. 3. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermek lelki fejlődéséből kiindulva alkotjuk meg az euritmia formáit és mozgásait. A főoktatáshoz kapcsolódva ritmikus mozgásokat, verseket, térbeli formákat gyakorolnak a gyerekek. Önállóan kell orientálódniuk a térben, a magánhangzókat fel kell ismerniük, és egyénileg kell mozgásukban használniuk.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A második osztályban tanultak már képesség szintjén vannak jelen.

Tantárgyi fejlesztési célok

Különböző pedagógiai formák gyakorlása, kibővítése segíti szociális érzékük biztonságát. A magánhangzók és térformák ismerete és tudása képessé teszi őket az önálló munkára. A testséma gyakorlatok folyamatos jelenléte segíti saját testének megismerését, ami a koordinációját erősíti. A beszéd hangzóinak megismerése és gyakorlása segíti a belső beszéd rendezését, egyre jobban alakítja a beszédfigyelmet. A figyelem tartóssága is növekszik ezáltal.

A gyakorlatsorok, ritmusok, történetek megjelenítése serkenti az észlelési folyamatokat.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A négy elem - föld, víz, levegő, tűz - megjelenítése

Magánhangzók bevezetése, gyakorlása
 Mértani formák (háromszög, négyszög) játékos megjelenítése a térben,
 Lemniskáta keresztezéssel
 Szociális gyakorlatok, mint kérdés-felelet, keressük egymást..., én és te,
 Ügyességi és koncentrációs gyakorlatok
 Nyílás csukódás testben, térben
 Könnyebb formagyakorlatok vezetése (heiterer Auftakt a körben)
 Kis és nagy terc átélése, kánon

Kapcsolódási pontok

A különböző mesterségeket is a mozgáson keresztül mélyítjük el és a teremtéstörténet mélyebb átéléséhez is nagy segítséget nyújt ebben az évben az euritmia. A zene órákat segítjük a kánon gyakorlásával. A zenei hallás is finomodik a hangközök felismerésével. Az anyanyelv órákhoz kapcsolódik az euritmia a főnevek játékos mozgásos megkülönböztetésével.

Kulcsfogalmak / fogalmak

geometriai térformák, térben való tájékozódás, testséma, koordináció, koncentráció, lateralizáció, légzés, ritmus, játékoság, mesehangulat, magánhangzók, zeneiség, szocializáció
 kánon, kis és nagyterc

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek fokozódó környezettől való elválásában a szellemi-lelki biztonságát növeli, azaz segíti a világra való újfajta ránézésre és a világban való új fajta részvételre.

Megtanulja az euritmia mozdulatai közül a magánhangzókat.

Átéli a kis és nagy tercet a zenében.

Geometriai formákat tanul meg a térben lejárni.

A különböző szociális gyakorlatok továbbra is folyamatosan ápolják és fejlesztik a társas kapcsolatokban való kiegyensúlyozott részvételét.

4.25.5. 4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekkor középső szakaszának átlépésekor a fantázia és a képzelet új erőit, valamint a moralitást kell a gyermekben kifejleszteni és ápolni. Jobban tagolódik az egységes beszédélmény a nyelvi elemek által. Az euritmia segítségével a gyermek a nyelvtani elemeket nemcsak értelmi erőivel érti meg, hanem érzelmi és akarati erőivel is. A középpontra irányuló kör a mozgás során mindig feloszlik, a térbeli formák frontálisan, előre irányulva valósulnak meg. Ügyességi gyakorlatok kísérik az önállóság felé tartó fejlődést.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

A tanulók már jól kiigazodnak a térben, alapvető térirányok megkülönböztetése nem okoz gondot. Tudják hosszabb ideig tartani a figyelmüket, önállóan is több gyakorlatból álló feladatot el tudnak végezni.

Biztonsággal tudják az összes magánhangzó mozdulatát, pontosan használják.

Egyszerűbb dallamíveket követni tudnak mozgással, felismerik a kis és nagy tercet.

Tantárgyi fejlesztési célok

Másfajta térlátást igényel a frontális forma. Megváltozik a nézőpont, nehezebbé válnak a már megszokott térformák, ez a váltás segíti a gyermek gondolkodási erőinek fejlődését. Konkretizálódnak a zenei elemek a hangok megtanulásával, tudatosan élük meg a zenei élményt. A zenében ill. versekben rejlő összefüggések felismerése fő célként vonul végig az évben.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Mássalhangzók bevezetése, az ábécé gyakorlása

Nyelvtani elemek térformában való átélése (ige, főnév, melléknév)

Tükörképek formái, gyorsasági és ügyességi gyakorlatok

Koncentrációs gyakorlatok

Alliterációk

Zenei hangok, C-dúr skála

Alsó, felső szólam, egész, fél, negyed, nyolcad hangok megkülönböztetése, csoportos megjelenítése

Polonéz forma

Pedagógiai gyakorlat ("wir wollen suchen")

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelv és irodalom órák anyagához szorosan kapcsolódhat az euritmia az alliteráció gyakorlásával, a különböző szófajok mozdulattal és formával való megjelenítésével. A zene órákat jól kiegészíti a zenei C dúr skála megtanulása, a negyed, nyolcad, stb. hangok gyakorlása. A zenei törvényszerűségek megismerése segíti a matematika oktatást.

Kulcsfogalmak / fogalmak

geometriai térformák, térben való tájékozódás, koordináció, koncentráció, légzés, ritmus, zeneiség, magánhangzók, szocializáció, frontalitás, mássalhangzók

A fejlesztés várt eredményei

A világban való éberebb, egyre inkább határozott formát igénylő és kereső, tagoltabb részvételnek alapvető feltétele és előkészítője a nyelv mássalhangzóinak mozgásban való tudatos átélése és a nyelvi elemek térformái.

A zenei euritmia elemeinek kigyakorlásával differenciálódik a tanulók mozgása.

A gyermekek megtanulnak frontálisan mozogni a térben.

A speciális, szociális érzék fejlesztését elősegítő gyakorlatok elsősorban a lelki-akarati és a morális készségeket nevelik.

Bevezetés 5-8. évfolyam

Negyedik osztályig az euritmia tanulásában az utánpótlás a főszerep, természetesen ennek intenzitása fokozatosan csökken. Felső tagozatban már az önálló, individuálisan vezetett munka veszi át a fő szerepet. E két pólus között állnak a középtagozatos évek, ahol igazán át lehet élni azt, hogy az euritmia lélekkel teli, testi kifejezési formát kereső belső mozdulat. Ezekben az években a gyerekek egyre erőteljesebben tudják érzékelni, hogy mennyire urai a saját mozgásuknak, érzelmi kifejezési lehetőségeiket is egyre jobban megismerik. Szépség, ügyesség, teljesség érezhető mind a zene, mind a beszédeuritmiaiban.

A kamaszkor beköszöntével ugyan nehéz lesz ismét önmaguk mozgás által való kifejezése, de a zene és költészet erejével, újfajta mozgássorok, mint a tartásjavító gyakorlatok bevezetésével az

euritmia segíti a tanulók egészséges fejlődését.

Középtagozaton a tanulók már heti két euritmia órán vesznek részt. Ez nagyban segíti őket abban, hogy a tanult feladatokat gyakorolhassák és a gyakorlás adta biztos fejlődést átéljék.

4.25.6. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyelvtani elemek elmélyítése mellett különös hangsúlyt kap a hang- és szómozdulat megalkotása. A nyelv szépségének, ritmusának és formájának átélése és megértése fontos célkitűzés. Az idegen nyelvek beszédminőségének, hangzásának átélése új elemként jelenik meg a tanításban. A saját test geometriáján túl a térben elképzelt geometriai formák transzformációja vezérfonalként húzódik végig az évben.

Órakeret   **72 óra**

Előzetes tudás

Az alsó tagozatban tanult, átélt mozgásformák biztos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A történelemmel összefüggésben a régi kultúrkorszakok hangulatának megismerése. Ősi templomi táncok elemeinek a megismerése. Az ötágú csillag, mint az emberi alak geometriájának megismerése, gyakorlása, tükrözése, térben való elhelyezése.

A hang és szómozdulat megkülönböztetése, megalkotása.

A karok és lábak különféle mozgásának összerendezett koordinálása.

A hexameter folyamatos gyakorlása.

Idegennyelvű versek megjelentése.

Zene euritmiában kétszólamú művek feldolgozása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Nyelvtani formák elmélyítése

Mértani formák, bonyolult formagyakorlatok: ötöscsillag, lemniszkáták, harmonikus-nyolcas

Egyszerű geometriai formák eltolása a térben

Régi kultúrákból való szövegek feldolgozása (indiai, perzsa, egyiptomi, görög)

“EVOE”, “Halleluia”, energia és béketánc

Idegen nyelvű versek, szövegek kidolgozása

Különböző dúr hangzások, kétszólamú dallamok, kánonok

Ritmus gyakorlatok rúddal

Kapcsolódási pontok

Szorosan kapcsolódik az euritmia történelem tanításhoz a különböző kultúrkorszakok mozgásainak, táncainak átélésével. A nyelvtani elemek megismerésével az anyanyelv oktatást egészíti ki. Az különböző nyelvű versek bemutatásával az idegen nyelv oktatást segíti. A geometriai eltolások, transzformációk a matematika oktatást támogatják.

A ritmusok, a kétszólamúság a zeneórákat egészíti ki. A téri tájékozódást igénylő feladatok az új tantárgyként belépő földrajzot segítik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

bonyolult geometriai formák, koordináció, légzés, ritmus, zeneiség, kétszólamúság, hangmagasság, dallamív, zenei hangok, ütem, ritmus, akkord, transzformáció, ige, főnév, melléknév, határozók,

konkáv, konvex, ötös csillag, hatszög, hexameter, daktilus, anapestus, kis nyolcas, lemniszkáta, harmonikus nyolcas, szocializáció, frontális, idegennyelvűség

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a mozgás által megtanulják átélni a régi kultúrákat és azok mozgáskultúráját. A nyelvi formák és az idegen nyelvű versek kidolgozása mélyítik ismereteiket a nyelvi szabályszerűségeiben. Egyre biztosabban használják az euritmia alapjait adó nyelvi és zenei mozdulatokat.

4.25.7. 6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A mértani alakváltozások és eltolások a térben, egészen elemi módon segítik a növekvő tájékozódási és elvonatkoztató képességet. Ebben a korban kezd a gyermekek - eddig magától értetődő - mozgásharmóniája gyengülni. Különösen koordináló hatású lehet a zenei hangok tanulása, gyakorlása, illetve a hangközökön belül az oktáv átélése. Minden gyakorlatot át kell járnia a mozgás folyamatosságának és pontosságának. Nagy hangsúlyt kap ebben az évben a rúdgyakorlatok nehezebb térformákkal való kidolgozása, ami nemcsak a koordinációjukat, hanem térlátásukat és gondolkodási erőiket is nagymértékben fejleszti.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Biztos téri tájékozódás. A szófajok ismerete. Alapvető verslábak, mint jambus, trocheus, anapestus, daktilus ismerete mozgásban. A zenei hangok ismerete. Karok és lábak egymástól független, de összerendezett mozgásának irányítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mozgás harmónia, a helyes tartás megsegítése a rúdgyakorlatok által. A geometriai térlátás fejlesztése. A költészet alapelemeinek megismerése (rím, versláb, sorfajták). A tiszta gondolkodás alakítása. Zenei hangok, hangközök, dúr és moll megkülönböztetése felismerése, átélése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Rúdgyakorlatok

Bonyolult tükörformák

Mértani alakváltozások, eltolások

Oktáv, a hozzá tartozó térformával

Dúr és moll megkülönböztetése

Hallás gyakorlatok

Rímformák

A tiszta gondolkodást elősegítő gyakorlat: "TIAOAIT"

Középkori latin szöveg feldolgozása

Magánhangzók térformái

Kapcsolódási pontok

A gyermek különböző tér, illetve geometriai formákban való mozgáskészsége elősegíti a geometria jobb megértését. A hallás gyakorlatok, illetve a zene euritmia elemei gyakorlásával tovább fejlődik zenei értésük. A latin illetve római kori szövegek kidolgozásával nemcsak a történelemhez, de az irodalomhoz is szorosan kapcsolódik az euritmia.

Kulcsfogalmak / fogalmak

bonyolult geometriai formák eltolása, tartásjavítás, légzés, ritmus, zeneiség, oktáv, kvint, terc, rúdgyakorlatok, dúr, moll

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek különböző tér, illetve geometriai formákban való mozgáskészsége segíti térlátását, téri tájékozódását. A rúdgyakorlatok hozzájárulnak mozgásharmóniájuk koordinálásában. A hallás gyakorlatok, illetve a zene euritmia elemei gyakorlásával tovább fejlődik zenei értésük. A pedagógiai gyakorlatok támogatják gondolkodásuk helyes alakulását.

4.25.8. 7. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Az anyanyelvi oktatással összefüggésben a nyelv differenciáltsága, plasztikussága élhető át a mozdulatokban és mozgásokban. (Lelki hangulatok kifejezése, mint öröm, komolyság, vidámság stb.)

A bonyolult geometriai térformák tiszta, világos rendszert, biztonságot adnak a gondolkodásban. A zenei euritmiában differenciáltabbnak kell lennie a munkának. Gyakorolni kell a kicsi, gyors hangok, a forte, piano megjelenítését. A dúr és moll akkordok csoportos megjelenítésének, átélésének komoly akaraterősítő szerepe lehet.

Fontos, hogy többféle hangszerkíséretet is kipróbáljanak a gyerekek, a hangzás különbségét érezzék a mozgás kifejezésben is.

Ebben az évben a helyes lépés gyakorlása is elkezdődik.

Órakeret 72 óra**Előzetes tudás**

Biztos geometriai térlátás. A szófajok ismerete. Zenei hangok, hangközök (prim, terc, kvint, oktáv) megkülönböztetése és felismerése. A rúdgyakorlatok pontos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

Lelki kifejezőeszközök megismerése. A kamaszkori lelki állapotok, mint agresszió, bizonytalanság önértékelési zavarok kezelése. Különböző korok, műfajok stílusjegyeinek megismerése. A zenei ismeretek bővítése: dúr, moll, akkordok, forte, piano)

Kisebbségi önálló szóló munkák kivitelezése.

A reneszánsz emberideál átélése mozgásban.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Nyelvtani formaelemek kibővítése dramatikus mozdulatokkal (lelki tartások, fej, lábtartások)

Humoreszkek

Öt, hat, hét, nyolcszög eltolások bonyolult formában

Önálló munkák

Agresszivitást kezelő gyakorlatok: "Streiten heftig miteinander"

Dúr és moll hangnemek

Akkordok

Hangközök felismerése

Rímformák elmélyítése

Reneszánszkori versek feldolgozása

Bonyolult rúd és koncentrációs gyakorlatok
Idegen nyelvű szövegek feldolgozása

Kapcsolódási pontok

Az újonnan belépő csillagászat megértéséhez szorosan kapcsolódhat az euritmia a bolygók mozgásainak térben való megjelenítésével. Az irodalom órák anyagát jól kiegészíti a reneszánsz kori versek feldolgozása. A zenetanulásban folyamatosan segíthet a zenei összefüggések megértésében.

Kulcsfogalmak / fogalmak

rúdgyakorlatok, dúr, moll, akkord, hangköz, lelki kifejeződés, fej és lábtartások, humor

A fejlesztés várt eredményei

Megtanulják a lelki kifejezőeszközöket az euritmiában. A szociális gyakorlatok az agresszivitást kezelik, ápolják a kamaszkori lelki állapotokat.

A zene és a nyelv lelki megjelenítését is adó elemeit (zene: forte, piano, dúr, moll, akkordok, nyelv: különböző műfajok és korok verseinek stílusjegyei) megtanulják euritmiai mozdulatokkal kifejezni.

4.25.9. 8. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Minden lelki és térbeli kifejezési lehetőséget nagyobb drámai költeményekben foglalunk össze. A gyermek életkorának a balladák és humoreszkek igen jól megfelelnek, melyek erős lelki polarításokat tartalmaznak. A zenei euritmiában nagyobb csoportformákat lehet kidolgozni, melyekkel a szociális együttlét fejleszthető. A dúr és moll feszültséggel teli várakozása, ennek átélése, jó hatással van erre a korosztályra.

A nyolc év alatt tanult mozgások, mozgásformák, törvényszerűségek átismétlése segítséget jelent a felső tagozatos munkában.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

Az első nyolc év anyagának biztos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szociális együttlét fejlesztése. A nyolc év alatt tanult mozgásformák átismétlés.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

Dramatikus prózai művek feldolgozása

Balladák

Humoreszkek

Intenzív munka dúr és moll hangnemben

Dramatikus zenedarabok

Ütemgyakorlatok

Nagy, bonyolult térformák (harmonikus nyolcas több irányból)

Különböző nyelvek összehasonlítása a mozgáson keresztül

Pedagógiai formák: "Schau in dich" előkészítése

Kapcsolódási pontok

Az irodalom órák anyagához jól kapcsolódik a dramatikusság kifejezésének gyakorlása mozdulatok által. A különböző zenedarabok kidolgozása, a hangszerek különböző megjelenítése szorosan kapcsolódik a zenetanításhoz.

Kulcsfogalmak / fogalmak

dráma, humor, ütem, ütemvonal, dūr, moll

A fejlesztés várt eredményei

Különbözō műfajok mozgásban való kifejezō eszközeit elsajátítják. Az elōzō években tanult euritmiai eszközöket egyre inkább önállóan és tudatosan tudják használni. Képességeik már lehetővé tesznek nagy és bonyolult térformák megjelenítését és áttekintését. Egyre önállóbban és biztonságosabban kezelik a beszéd és a zene euritmiai elemeit.

4.26. Dráma**4.26.1. Bevezetés****A dráma szerepe a kompetenciák kialakításában**

A dráma, mint művészi és művészetpedagógiai tevékenység olyan képességek megalapozásában vesz részt, mint az árnyalt önkifejezés, a kommunikáció, az együttműködés, az igényesség és a szépség iránti fogékonyság, a kreativitás, az alkotóképesség, a felelősségtudat. Ezek a képességek olyan kompetenciák kialakításában játszanak fontos szerepet, mint a kulturális kompetencia (gondolatok, élmények és érzések kreatív kifejezése), a kommunikáció, a személyközi kompetencia (a személyközi készségek hatékony alkalmazása a köz- és magánéletben) és a vállalkozói kompetencia (az egyén felelőssége saját cselekedetei iránt). Ily módon a drámával való foglalkozás célja nem művészek nevelése, hanem a művészi tevékenységen át a minden egyes gyermekben szunnyadó saját képességek és életcélok kibontakoztatása. A tehetséggondozás természetesen részét képezi a feladatoknak.

A dráma a testi kifejezőképességek gyakorlásával hatással van az érzések fejlődésére, a térbeli tájékozódásra, a verbális és nem verbális kifejezőeszközökre, a mozgás harmóniájára és a beszéd tisztaságára. Mint közösségi tevékenység elősegíti a mások iránti empátia és megértés kifejlődését, a kapcsolatteremtést, tudatosítja a közösségi együttélés szabályait, ezáltal hatással van a gyermek morális fejlődésére. Segít abban, hogy belső értékeit konstruktívan tudja a közösség javára fordítani. Mint alkotó tevékenység hozzásegíti önálló, a világra nyitott személyiségének kifejlődését.

A dráma természeténél fogva szorosan és tudatosan kapcsolódik más művészi és testi nevelést szolgáló területekkel: az euritmiával, a beszédműveléssel, az irodalommal, a testneveléssel és Bothmer-gimnasztikával, a zenével, a képzőművészetekkel és a mesterségekkel. Mint összetett terület, megjelenhet önálló óraként, de átszövi a tanítás napi gyakorlatát.

Témakörök:

csoportos játék

- érzések fejlesztésére irányuló gyakorlatok
- - térbeli tájékozódást segítő gyakorlatok
- koncentráció, a figyelem iskolázása
- memória fejlesztése

- ritmusérzék fejlesztése
- utánzásra és fantáziára épülő beszéd- és mozgásgyakorlatok
- rögtönzés
- egyéni és csoportos improvizáció
- improvizáció és dramatizálás szövegre, zenére, képzőművészeti alkotásra
- bábok és maszkok alkalmazása gyakorlatokban és előadásokban
- történetek feldolgozása
- tananyag feldolgozása drámai eszközökkel (tanítási dráma)
- alapvető dramaturgiai ismeretek elsajátítása
- irodalmi művek – drámák, drámarészletek, versek elemzése, feldolgozása
- a népi kultúra, hagyományok, ünnepek megismerése, felelevenítése
- a színház nyelvének megismerése
- színházi előadások megtervezése, próbái és kivitelezése
- napi rítusok, évkörhöz tartozó ünnepek megformálása
- a színház alapvető eszközeinek megismerése, tudatosítása
- különböző színházi irányzatok, stílusok, alkotók megismerése

Megismerő- és befogadókészség

- színházi produkciók értő elemzése
- a nézői szerep nevelése

Beszédművelés

Kiemelt területként jelenik meg a beszédművelés, amely az anyanyelv tanításához is szorosan kapcsolódik.

A gyermek a második hét év során kezdetben teljesen tudattalanul éli meg a beszéd ritmusát, tagoltságát, dallamát. Csak a 9. életévtől kezd mindez tudatosulni benne. A 12. évet elérve alakulnak ki képességei és igénye, hogy a beszéd zeneiségén túl annak gondolatiságát is megélje és megragadja. A pubertással nyílik meg annak lehetősége, hogy a költészet drámaiságát is átérezze.

Egy másik megközelítés szerint a gyermek beszédhez való viszonya három felismerhető fejlődési lépcsővel is jellemezhető

- Az 1-3. osztályban a gyermeknek a grammatikailag helyes beszéd érzékelése és elsajátítása a legfontosabb. Az elsődleges feladatunk megtanítani pontosan hallani.
- A 4. és 5. osztályban a szép beszéd érzékelése és az erre való törekvés a születőben lévő Ént kapcsolja kialakult fizikai testéhez.
- A 6-8. osztályban a beszéd hatalmának megérzése történik, amikor fokozatosan tudatosul a kamaszkorba lépő ifjú emberben, hogy beszédét uralni, céljának megfelelően használni tudja.

A dráma szerepe a Waldorf-iskolában

A Waldorf-iskolák életét összetett módon szövi át a színház és a dráma szeretete és ápolása. Ez a művészeti ág az ókori görögöknél született meg, előzményeit a rítusokban és a mimes játékokban találjuk. Az egyes társadalmakban mindig az adott világgépnek megfelelő színházi és színpadi formák alakultak ki. A mai színház ismét feloldja a klasszikus formákat és kísérleteiben visszanyúl az alapokhoz. A pedagógiában a gyermekek életkorának és tudati fejlődésének megfelelő módon kapcsolódunk a dráma és a színház változatos formáihoz, eszközeihez.

A napi szokások, kis rítusok gyakorlása (pl. bizonyítványvers, reggeli fohász stb.), az évszakünnepek, ahol egy-egy osztály bemutatószerűen ízelítőt ad az adott időszakban tanultakból, az éves színdarab, a közösségi ünnepek, például a Mihály-napi mérlegelés lehetőséget ad a

kitágított értelemben vett színházi formák gyakorlására mind az aktív részvétel mind a befogadás oldaláról. Az éves színdarabok bemutatására sok iskolában szokás drámanapot tartani, máshol az osztálytanító maga választja meg a bemutató időpontját. Az évkörben két időszak különösen alkalmas erre: a farsang és a pünkösd, mely utóbbi az újjászületett közösség ünnepe.

A felsorolt tevékenységeknek köszönhetően a művészi megmutatkozás szokássá válik, így a felső tagozatban, amikor a dráma már önálló óraként jelenik meg, a tapasztalatokra építve lehet megkezdni az eszközök tudatosítását. Mindez a napi szertartások megélésétől a megmutatkozás örömén át a 12.-es színdarab minden művészetet magába foglaló eseményéig ível, ahol a fiatal emberek már saját mondanivalójukat mutatják meg tanáraik segítségével a közösségnek.

1-4. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A kisgyermek számára a világ ugyanúgy egységet alkot, ahogy a görögöket megelőző időkben a rítusokban a művészetek, a tudomány és a vallás. Ezért a drámai tevékenységek is szoros egységben élnek a többi művészi tevékenységgel.

A főoktatás ritmikus részében bőségesen nyílik lehetőség a csoportos játékokra, a napi szintű gyakorlás pedig lehetővé teszi, hogy az érzékek, az emlékezet, ritmusérzék stb. fejlődését célzó gyakorlatok valóban képességeket hozzanak létre. Fontos, hogy a szövegek tanulását még mozgás kíséri, ami a gesztus későbbi alapja lesz. A szerepbe lépést természetes módon és sokszor metakommunikációval tanulják meg a gyermekek, amikor egy gyertya meggyújtása vagy egy csengő hang jelzi a következő esemény kezdetét. A dráma szempontjából alapvetően fontos a rend, a csend jelentősége, a közös mozdulás élménye – ezek képezik alapját a későbbi színpadi jelenlétnak.

Órakeret

A főoktatás ritmikus részében.

Előzetes tudás

A Waldorf-óvodában az ünnepekhez kapcsolódó dramatikus játékok.

Tantárgyi fejlesztési célok

Érzékek, alapképességek fejlesztése. A drámai tevékenység megalapozása, a rend, a csend, a szerepbe lépés, a közös mozdulás, a rítus megélése. Közös szövegmondás, szó és mozdulat egységének megteremtése. Népi hagyományok megismerése, az évkör ünnepeinek átélése közös tevékenységen keresztül. Dramatizált történetek előadása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A játék, beleértve a dramatikus játékokat is, ebben az életkorban a maga természetes formájában fakad a gyermek lényéből. A tanár elsődleges feladata, hogy minőségi táplálékot adjon a gyermekek képzeletének, életkornak megfelelő, archetipikus képeket hordozó mesék, legendák, történetek, irodalmi művek, versek feldolgozásával. Emellett - mivel a civilizációs ártalmak (a televízió, a filmek, számítógép hatása) rombolják a természetesen meglévő játéktevékenységet - fontos, hogy tudatosan ápolja és védje a játék agressziótól mentes, képzeletre épülő, tiszta formáját.

A történetek feldolgozásánál érdemes törekedni a kevés, de minél több fantáziával alkalmazható eszközre. A gyermek tudattalanul megtanulja, hogy minden mozzanatnak jelentősége van. A díszletek, jelmezek egyszerűek, de szépek legyenek.

Az alsóbb osztályok színdarabjai inkább zenei és mozgásos elemekkel átszótt dramatikus történetmesélésnek tekinthetők, az igazi drámai erő (konfliktus, katarzis, karakterformálás stb.) még csak érintőlegesen van jelen. Fontos, hogy minél több verses-ritmusos szöveggel dolgozzanak a gyerekek, a szövegek nagy részét kóruszerűen recitálják.

A darabot az osztálytanító választja, esetleg írja. A választást pedagógiai szempontok vezetik. Ilyenkor érdemes átgondolni, van-e olyan erkölcsi természetű probléma (pl. az osztályközösség valamely nehézsége, egy gyermek körül kialakult konfliktus stb.), amelynek megoldásában az adott mese utat mutathat. Van-e olyan fontos eszmei-morális tartalom, amelyet az osztálytanító szeretne mélyen elültetni a gyermekekben. Szempont lehet egy-egy gyermek szerepbe hozása, egy neki szóló szerep megélésének jelentősége. A színdarab óriási lehetőség: mélyebb, akarat-érzelmi szinten átjárja a közösség minden egyes tagját, a tanulás élményszerű és maradandó formája.

Az éves színdarab formájának kialakításakor kisiskolás korban törekedni kell a bensőségességre a helyszín megválasztásában, a nézőtér és a színpad viszonyának kialakításában. Az előadás az évben tanultak örömteli megmutatása legyen.

Beszédművelés

1. osztály

Mivel az utánzás igen erős, a tanár beszédpéldája az első években meghatározó. A mesélés legyen epikus (hang, ritmus, gesztus), a kiejtés jól artikulált, a légzés kiegyensúlyozott, a tónus meleg. Kerüljük a drámaiságot! A gyerekek a ritmikus részben rövidebb verseket, mondókákat mondanak együtt mindig mozgással (nagy és finom mozgás) kísérve. A ritmus még egyenletes belső ritmus (mérő). A betűtanításhoz kapcsolódóan fejlesztjük fonémahallásukat, képekkel segítve a felismerést. A hallási differenciálás segít a betűtévesztések megelőzésében.

A tanév során a tanító - ha kell, szakember segítségével- folyamatosan készítsen feljegyzéseket a gyermekek beszédállapotáról, fejlődéséről, hogy szükség esetén terápiás tervet készíthessenek a következő tanévre. (A súlyosabb beszédhibával küzdő gyermekek terápiája természetesen hamarabb is megkezdhető.)

2. osztály

A gyerekek először állnak az osztály elé, hogy minden héten elmondják a bizonyítványversüket. Ez jó alkalom arra, hogy hétről hétre ápoljuk ezt a folyamatot. Rendszeresen adjunk egyéni segítséget a továbblépéshez, hogy évvégére tökéletesre csiszolódjon a vers. A ritmikus részben a verseket és mondókákat közösen és kisebb csoportokban váltogatva, felelgetve mondják a gyerekek. A ritmus már határozottabb, de még mindig nem feszes. Használjuk mind a négy alap ritmust (jambus, trocheus, anapestus, daktilus). A mérőtől a ritmizálás felé az első lépcső a szótaglépés. Közösen végezzenek játékos, belső képekkel instruált hanggyakorlatokat, támogatva ezzel a tanulók egyéni beszédterápiáját is.

3. osztály

Folytatva az előző években megkezdett munkát az év folyamán elérkezik az az időszak, mikor az osztály nagy változáson megy keresztül: elérkezik a Rubikon időszaka. Leválva a világról kezdik felfedezni a saját hangjukat is. Ez elbizonytalanítja a gyerekeket - ekkor kell rálépniük arra a útra, ami a következő szakaszhoz vezet: a beszéd szépségének érzékelése felé. A ritmikus részben megjelenik a mérő után a hosszú és rövid hangzók adta feszes versritmus, a hangerő váltakozása, a lassú és gyors beszéd. Elkezdődnek a beszédakrobatikai mutatóanyagok: a nyelvtörők, a versek visszafelé mondása szavanként. A beszédet még mindig mozgással kísérjük, egyre inkább a hang karakterének megfelelő kéz és láb mozdulatokkal. Megfigyeljük a hangok hangulatfestő jellegét.

4. osztály

Az életkori sajátosságoknak megfelelően ezen az osztályfokon a legfontosabb feladata a beszédművelésnek az alliteráló versmondás elsajátítása. Az akarat és a gondolkodás az érzésen keresztül kapcsolódik így módon össze. Szöveggként az Edda (esetleg a Kalevala) egyes részeit használjuk, akár eredeti nyelven is. A gyerekek hangereje megnő - ez az állapot a tudatosan végzett mássalhangzó-gyakorlatokkal jól kordában tartható. A gyakorlatok során az érthetőség, a megformáltság, a folyékonyág és tagoltság egyaránt fontos szempont.

Kapcsolódási pontok

A színdarab témáját az évben megismert történetek közül érdemes választani. A művészi tevékenységek eredményeit - tanult dalok, eurythmia gyakorlatok, elkészített tárgyak - beleszőhetjük az előadásba. Ezek bármelyike középpontba is kerülhet.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rítus, játék, rend, csend és közösségi megmozdulás, természetes játéktevékenység, utánzás és képzelet, szerepbe lépés, közös recitálás, szöveg és mozgás egysége.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek alapvető készségei (emlékezet, önkifejezés) és érzékei fokról fokra fejlődnek. Képes örömmel és természetesen megmutatkozni a színpadon. Megtanul a közös cselekvésekben a szabályokhoz és a közösség tagjaihoz alkalmazkodni. Az előadások során hosszú szöveget képes együtt recitálni másokkal, kisebb szövegek önálló elmondására is képes. Ötleteivel segíti a közös munkát. Gesztussal kíséri a szöveget. Tudja a szerepbe lépés jelentőségét, figyel a közös mozgásra, tiszteletben tartja a csend jelentőségét.

4.26.2. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az 5. osztály egyik legfontosabb eleme, hogy a gyermekek megismerkednek az antik görög kultúrával és történelemmel. A görög ember tudati állapota jól tükrözi az 5. osztályos belső fejlődési állapotát. A dráma mint önálló műnem ekkor jelenik meg a történelemben, a színház ekkor kristályosodik önálló művészeti ággá. Elsősorban a formáról és nem a tartalomról van szó, hiszen a görög drámák szívbe markoló tragikuma vagy harsány komikuma még nem illik az 5. osztályos hangulatba (majd 9. osztályban kerül középpontba). Ez az a pillanat azonban, amikor a kórusból kiválik a színész, a gyermekben ettől kezdve jelenik meg az igény a tudatosabb játékra, az önmagára való rátekintésre.

Órakeret

A főoktatás ritmikus részébe integráltan.

Előzetes tudás

Az alsóbb osztályokban átélt előadások élménye, a gyakorlatok eredményei a képességek fejlődésében

Tantárgyi fejlesztési célok

A memória fejlesztése, a harmónia, a belső mozgékonyág kiteljesítése a játékok során és az éves előadásban, a korból való kilépés, önállóság pillanatának első megélése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A kifejezett hangerő, tempó, hangmagasság gyakorlatok 5., de inkább 6. osztálytól ajánlottak. Különösen ajánlottak a ritmusérzékeny és a memória fejlesztését célzó gyakorlatok.

Az 5. osztályos záró színdarabban bármelyik tanult kultúrkorszak története megjeleníthetőek, de az irodalomepochán tanultakból (pl. János vitéz) is választhatunk témát. Mindenképpen mérvadó a görög színház formája, ahol a kórusban mondott szövegek mellett hangsúlyosabban megjelenik az egyéni játék; a tánc, a zene, az euritmia szerves része az előadásnak. A gyermekek mozgásának ösztönös harmóniája és szépségére építhetünk. A görög drámában megjelenik a monológ-dialógus-kar hármas tagoltsága, erre a felépítésre lehet alapozni bármilyen témájú előadásban.

Beszédművelés

A tíz-tizenegy éves gyermek szívesen foglalkozik beszéde művelésével, örömeit leli megtalált új hangjában, megerősíti, hogy képes uralni azt. Az új reggeli fohász megtanulásakor már tudatosabban vezethetjük be a gyerekeket az ilyen típusú szövegek feldolgozásába. A történelemepochához kapcsolódva régi kultúrák hangján szólaltathatunk meg archaikus imákat. A légzést harmonizáló lépésgyakorlattal készítjük elő, majd a görög epochához érve teljesítjük ki a hexameter-gyakorlatokat. Szöveggént Homérosz Odüsszeiáját használjuk görögül és magyarul, majd egyéb ókori irodalommal egészíthetjük ki ezt.

Kapcsolódási pontok

Történelem- és irodalomepochák tananyaga a darabválasztásánál, az egyéb művészeti tantárgyak az előadás megformálásában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Harmónia, egység, monológ, dialógus, kórus és színész kapcsolata

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekben harmonikusan továbbfejlődik az előadói képesség, az önkifejezés igénye átlépi a közösségi határt, önálló szerepformálásra egyre inkább alkalmassá válik.

4.26.3. 6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A 6. osztályban hangsúlyosá válik az önállóság és az éberség, amit gyakorlatokkal lehet fejleszteni. A koncentrációs és figyelem gyakorlatok egyre nagyobb teret kapnak. Fontossá válik az önérvényesítés, a küzdelem, a konfliktus mint fogalom itt vezethető be. A jelenetek, improvizációk megbeszélése, a külső nézőpont (ne takarj, kifelé játssz stb.) tudatosítása is hangsúlyosabbá válik. A mozgás és mozdulatlanság (pl. szobros játékok), a hang és a csönd a ritmus és tempó megteremtésének alapja. A gyerekek vitakedve nagy ebben a korban, erre építve bevezethetünk retorikai alapfogalmakat és gyakorlatokat. A középső négy érzékre irányuló gyakorlatok fontosak, de az alsó érzékeket is tovább csiszolhatjuk összetettebb feladatokon keresztül (pl. botos egyensúlygyakorlatok).

Órakeret

A főoktatás ritmikus részébe integráltan.

Előzetes tudás

Az alsóbb osztályokban átélt előadások élménye, a gyakorlatok eredményei a képességek fejlődésében. A monológ, dialógus, kar szerepének megérzése.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az éberség növekedésének elősegítése, az önreflexió képességének megalapozása, a színpadi tér alapfogalmainak megértése, a konfliktus mint pozitív erő megélése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

6. osztálytól fontos a gesztusok és a hang energiájának, intenzitásának megteremtése, a játékbátorság erősítése, hiszen ez a kamaszkor előtti utolsó pillanatban vagyunk, amikor majd egyre nehezebbé válik a megmutatkozás.

Beszédművelés:

3. szakasz (6-8. osztály) a beszéd hatalmának megérzése, amikor fokozatosan tudatosul a kamaszkorba lépő ifjú emberben, hogy beszédét uralni, céljának megfelelően használni tudja.

Ez az osztály átmenet a vezetettségből az önállóság felé. A tanulók leválnak tanítójuk beszédéről, gesztusairól. A légzésük mostanra beállt a felnőtt pulzus: légzés 4:1 arányú légzésre, de még mindig nem jött el a direkt légzőgyakorlatok ideje. Fontos az intenzív munka, amely során jó, ha lehetőséget kapnak önálló gyakorlásra, gyakorlatok kitalálására és azok megosztására. Jól működnek a régi mássalhangzó-gyakorlatok, de most pármunkában: egymást javítva, segítve. A különböző ritmusú versmondást kiegészíthetik osztatós mozgásgyakorlatokkal. A lírai versek mellett jelenjenek meg rövid epikus művek is, de a drámai hangvétel még nem ennek a korosztálynak való. A római történelem kapcsán foglalkozunk a retorika egyes elemeivel (lelkésítő beszéd és vita). Előtérbe kerül a mondat és szöveg szerkesztése, és ehhez kapcsolódóan a beszéd dallama, tagolása, a szünetek jelentősége.

Kapcsolódási pontok

Történelem- és irodalomepochák tananyaga a darabválasztásánál, az egyéb művészeti tantárgyak az előadás megformálásában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Önállóság, külső nézőpont megjelenése, ritmus és tempó, erő, egyensúly kint és bent között, tagolás, retorika, vita.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek éberségének, önállóságának növekedésével nagyobb hangsúly kerül az egyéni játéokra. A jelenlét a drámai helyzetben segít az önmagára ébredésben. A konfliktus mint pozitív fogalom és mint játéklehetőség segít az önérvényesítés helyes módjának megtanulásában. A külső nézőpontra ráérezve megérti a színpadi tér sajátos törvényeit. Megtanulja értékelni saját és társai munkáját. Belső kifejező ereje növekszik.

4.26.4. 7. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

A drámai hangvétel természetesen jelenik meg a hetedikesek közt ébredő antipátia és szimpátia heves hullámvásában. Most érkezett el az idő, hogy „kölcsonvett” irodalmi szövegekkel behelyezkedve mások szélsőséges érzéseibe drámain megnyilvánuljanak.

A karakterformálás előtérbe kerül. A kamaszodó gyermek egyre kritikusabban nézi a világot maga körül, felfedezi a jellemhibákat. Ennek az élménynek a feldolgozásában sokat segít a karakterekkel való foglalkozás és a humor oldó ereje. Mind a jellem- mind a helyzetkomikum megismerése fontos. Egyre többet bízhatunk a fantáziára, ezért a rögtönzés szerepe megnő.

Órakeret

A dráma a főoktatás ritmikus részébe integráltan van jelen.

Előzetes tudás

A görög színházi forma, monológ, dialógus, kar szerepe, konfliktus, külső nézőpont, jelenetek megbeszélése.

Tantárgyi fejlesztési célok

Cél a jelenet fogalmának megismerése, az improvizációs képesség kibontakoztatása, a lelkiállapotok, karakterek differenciáltabb megformálása, a stílusérzék fejlesztése, a dramaturgia alapfogalmainak megismerése, a kritikai érzék pozitív irányú gyakorlása, a kapcsolatteremtés ápolása.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A fantáziára építve gyakoroljuk helyszínek, tárgyak, típusok megteremtését improvizációkban. A karakterek formálásánál a stílusérzékre alapozhatunk. Megjelenik az érzelmek és lelkiállapotok kifejezése a mozgás- és beszédstílusban. A stílárís mozgékonyásra építve a paródia központi szerepet kaphat. Humorral oldva a jelenetek megbeszélésében a kritika kultúrája és az önismeret is megjelenik. A jelenetek adott szempont szerinti megfigyelése, a nézőre tett hatás visszajelzése, a minőség iránti igény - a gyermekek érettségi szintjének megfelelő formában - nagyon fontos. Mindezek alapja lehet a bizalomra épülő, páros és csoportos játékok bevezetése, ahol a gyermek megtanul visszajelzést adni társának. Az érintés, érintkezés - fizikai és lelki síkon is - egyre nehezebb, különösen fiúk és lányok között. A páros gyakorlatok és bizalomjátékok ebben segítséget nyújtanak.

Az év végi színdarab alapja lehet improvizációsorból épített cselekmény, vagy feldolgozhatunk adott témát improvizatív eszközökkel. A fantázia szárnyalhat, ugyanakkor megismerhetik azokat a korlátokat, amelyeket a dráma szerkezeti egységei - bevezetés, fordulat, kibontakozás, tetőpont, megoldás – szabnak. Tisztázódik a jelenet fogalma. Kiváló lehetőséget ad minderre a commedia dell'arte megismerése, amely egyben a történelmi epocha anyagához is kapcsolódik.

Ajánlott darabok: Varázsfuvola, Baumarchais, Goldoni, Gozzi, mesejátékok, commedia dell'arte, reneszánsz darabok és darabrészletek stb.. Idegen nyelvű darab előadásával is érdemes próbálkozni.

Beszédképzés

Jól jönnek a balladák, erősebb hangvételű versek. Mivel nagyon különbözőek a diákok, jó lehetőséget teremteni nekik, hogy kiválaszthassák kedvenc verseiket (saját versgyűjtő füzet), majd bizonyos időközönként, azokat összefűzve előadják az iskola közösségének. Igényük a pontos, személyre szabott segítség, de ez mindig építő, előremutató kell legyen. A testükben zajló elnehezedés a beszédszerveiket is érinti, ezért különösen fontos, „emberformáló” a mássalhangzó-gyakorlatok végzése. A mássalhangzókat a négy elemhez kapcsolódóan csoportosítva gyakoroljuk (tűz - réshangok; víz - oldalréshang; föld - zárhangok; levegő - pergő hang).

Kapcsolódási pontok

Irodalmi szövegek feldolgozásával, vagy tanítási dráma formájában kapcsolódhatunk a főtanításhoz. A művészeti órákon tanultak továbbra is megjelenhetnek a darab előadásában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Árnyalt önkifejezés, karakter, dramaturgiai egységek, stílus, páros és bizalomgyakorlatok, személyre szabott segítség, reflexió és önreflexió.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek legyen képes önálló karakterformálásra, stílusérzékének kibontakoztatására, improvizációk során helyszínek, tárgyak, típusok érzékeltetésére, tudjon irodalmi szöveggel dolgozni, ismerje meg a dramaturgiai egységek és a jelenet fogalmát. Kritikai érzékét tanulja meg a jobbítás szándékával használni. Képes legyen kapcsolatot teremteni társaival, visszajelzést adni gyakorlatok során.

4.26.5. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Ez az év lehetőség az összegzésre. Az órákon az eddig megismert eszközök összekapcsolása, elmélyítése történik.

Az érzelmi hullámvás rövid időre nyugvó pontra jut, a diákok sokkal inkább uralni tudják érzéseiket, mint az előző évben. Kedvelik a szerepjátékokat, szívesen próbálják ki magukat különböző karakterekben.

Az év végi záró színdarab, amely egy teljes dráma színpadra állítása, jelentős esemény az osztály és az iskolai közösség életében is.

Órakeret

Lehet heti rendszerességgel dráma óra, bontott csoportban, vagy elképzelhető a ritmikus részben epochaszerűen dolgozni. Az órákat esetleg már tarthatja szaktanár, aki a színdarab megformálásában is segíthet.

Előzetes tudás

A görög színházi forma, monológ, dialógus, kar szerepe, konfliktus, külső nézőpont, jelenetek megbeszélése, a jelenet, dramaturgiai egységek, karakter fogalmának ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az eddig tanultak összegzése, egy teljes alkotási folyamat átélése.

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

A darabválasztás az osztálytanító feladata, az együtt töltött nyolc évben olyan alapossággal megismerte az osztályt, hogy bátran építhet intuícióira. Természetesen ehhez sokat kell beszélgetnie a gyerekekkel, és figyelembe vennie érdeklődésüket. A szereposztás végső eldöntése is az ő feladata, de a gyerekeket egyre inkább partnerként kell kezelni, fontos kikérni véleményüket, teret adni ötleteiknek. Szempont lehet annak átgondolása, hogy valakinek olyan szerepet ad, ami a gyermek alapkarakteréhez, vérmérsékletéhez illik, vagy épp az ellenkezőjét. A nyolcadikos záró színdarabnál a pedagógiai szempont az elsődleges, de művészi színvonal elérésének jelentősége van.

Fontos, hogy a tanárok csoportja segítse az osztálytanítót, a díszletek és a jelmezek kialakításában a kézműves és kézimunkatanár, a mozgásban az euritmista, a rendezésben a drámatanár. Ez mintát ad a gyerekeknek, és előremutat a felső tagozat felé. Ebben az életkorban indokolt a gyerekek vágya a komolyabb színházi háttér, világítás, színpad stb. megteremtésére, azonban számolni kell vele, hogy ez legalább annyira fárasztó, mint amennyire érdekes. Mindenképpen

érdeemes a kőszínház, a világítás stb. történeti és technikai hátterét is megismerniük, hogy átlássák, mi történik velük. Ajánlott szakember bevonása. Több előadás is lehetséges, de figyelni kell rá, hogy öröm maradjon a játék.

A felkészülés folyamán ajánlott színdarabok nézése, közös megbeszélése.

Színházi előadások megtekintése és megbeszélése nagyban támogatja az év munkáját.

Ajánlott darabok: Shakespeare, Molière drámái, Vörösmarty Csongor és Tünde, magyar színművek (pl. Kisfaludy Károly, Szigligeti Ede).

Beszédművelés

A lelki tartásokhoz kapcsolódóan foglalkozunk most a magánhangzókkal. Az elmúlt évek munkája mostanra beérett: tudatosan képesek használni hangjukat (hangszín, hangerő), ritmusváltásokkal jól tagolják a szépen artikulált szöveget, így készen állnak a 8. év végi drámaelőadásra. Az éves munka előadások előkészítéseként ebben az évben is hangsúlyosan foglalkozunk a retorika egyes elemeivel (meggyőzés, érvelés), a testbeszéddel.

Kapcsolódási pontok

A nyolcadikos színdarab összművészeti alkotás, amelyben szoros együttműködés történik a művészeti tárgyak között. Színdarabok olvasása, értelmezése történhet az irodalomórák keretében is.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Kiteljesedés, összművészet, teljes alkotó folyamat pedagógiai szempontok átgondolásával, kőszínház, színháztechnika megismerése.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek váljon képessé egy teljes művészi folyamatban való aktív, kitartó részvételre, együttműködni közösségével egy cél érdekében. Különböző területeken szerzett képességeit tudja kamatoztatni, legyen képes szerepének megformálására, ebben másokkal való együttműködésre, legyen tisztába a színházi alapfogalmakkal.

4.27. Zene

Bevezetés 1-4. évfolyam

A zeneoktatás célja messze túlmutat a zenélés tevékenységén, valamint a zene megismerésén és megértésén. A személyiség formálásban kreatív, nyitott, egymásra figyelő, közösségi ember nevelésében alapvető eszközünk lehet. Egyszerre fakad az ember legmélyebb belső világából (csak azon keresztül válik hallhatóvá), egyben, mint külső szellemi erő felépíti, gazdagítja és harmonizálja azt.

A zeneiség alapvető hármasságában (dallam, harmónia, ritmus) az ember lelki tevékenységeinek hármassága is tükröződik (gondolkodás, érzés, akarat). A zene fejlődése a különböző korszakokon át leképezi az emberi fejlődés tudatváltozásait és fellelhető az egyes ember fejlődési útjában is.

Körülbelül kilencéves koráig a gyermek, mint “érzékszerv” nyitott lényként él a világban. Még kevésbé alakult ki a saját belső élete, eggyé válik az őt körülvevő világ folyamataival, kívülről érkező impulzusok irányítják. A zene is egyfajta atmoszférát teremt körük, amely hat rájuk, amelyben benne élnek s amely “mint a szobrász keze”, segít megformálni azt a belső középpontot, amire a későbbiekben a zene műveléséhez és értő hallgatásához is szükségük lesz. Ebben az első időszakban a zene természetét igazítjuk a gyermek természetéhez. A

“kvinthangulat” a gyermek kitárulkozó lelki állapotához alkalmazkodik. Ebben a “kvinthangulatban” (ahogy Rudolf Steiner ezt az életkori szakaszt jellemezte) a dallam, a harmónia és a ritmus jelenségei, a tiszta dallamminőségben találkozáva, egy egységes szövetet alkotnak. Harmóniai akkordok még nincsenek jelen, az egyszólamúságban maradunk, mint ahogy alaphang és egyenletes lüktetésbe, illetve ütemekbe kényszerített ritmus sincsenek. Ahogy a pentaton dallamot sem köti meg az alaphang, úgy a szabadon áramló, beszédszerű ritmus is inkább a ki- és belégzés nagyobb ívéhez igazodik.

Ebben a korban a rendelkezésünkre álló időt nem fordítjuk zeneelméleti ismeretekre.

Kilencéves koruk után a gyerekek egyfajta tudati és lelki változáson mennek át. A világ teljes egység-érzését elválasztottság érzése váltja fel. Ugyanakkor csupán most kezdenek “kívülről rálátni” az eddig megélt dolgok törvényszerűségeire.

A zenei nevelésben áttevődik a hangsúly a belső zeneiség kialakítására. Vezető szerepet kap a zenei minőségek közül a harmónia, azaz elkezdődik a többszólamúság felépítése az éneklésben és a hangszeres játékban is. A szabadon áradó légzésszerű ritmusba beleszól az egyenletes lüktetés (szívdobbanás) és mérhetővé válik, majd később a nehézkedés, a súly is belehallatszik a zenébe és ez a ritmust ütemekre bontja.

A közös hangszereket (pl. pentaton furulya, gyermekhárfa, fa- és fém ütősök) gazdagítja - ha lehet minden gyermeknél - az egyéni szólóhangszer, amelyet már a bontakozó individualitást is figyelembe véve segítünk a gyerekeknek kiválasztani. Később ezek a sajátos egyéni utak újra találkozhatnak az osztályzenekarban. Az 1-4. osztály a lehető legsokrétűbb zenei élményszerzés időszaka. A zene elméleti oldala csak annyiban jelenik meg, amennyiben ez a közös, illetve az egyéni zenélésből természetesen fakad, így a kilencéves váltáshoz kötődik a merev kottakép újraélesztésének a képessége, amely a többszólamúság megjelenésével és az egyéni hangszer tanulásával is összefügg. A kottairás és -olvasás tanítása ekkor életkorilag helyes, lehetséges és fontos is. A Kodály-módszerre épülő zenepedagógiai gyakorlat sikerrel használható, ennek velejárója a magyar nemzeti hagyomány ápolása, hatalmas dalkincsének kiaknázása.

4.27.1. 1. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az iskola első éveit az óvodához hasonlóan a “kvinthangulat” hatja át. Mégis változás, hogy az iskolában már elvárásként jelenik meg a gyerekek felé a zenei tevékenységekbe való bekapcsolódás; tehát éberebb jelenlétre van szükségük. A tanítás témáihoz dalok kapcsolódnak. Az éneklés áthatja az egész nap ritmusát, lehet jeladás, hangulatteremtés vagy átvezetés két mozzanat között. Az odaillő mesék, történetek megteremtik a hangulatot a zene hallgatásához és átéléséhez, illetve segítik egy-egy hangszer bemutatását és az irántuk való áhítat felébresztését.

Az “kvinthangulat” egyik legfontosabb jellemzője a légzés minősége. Annak, hogy a gyerekek váltakozva hol maguk zenélnek, hol hallgatókká válnak ébresztő, harmonizáló hatása van a lelkükre.

Éneklés és mozgás még együtt járnak ebben az életkorban. A gyerekek csak a külső mozgás segítségével képesek egyfajta belső csendet, nyugalmat átélni, amire a zene befogadásához és műveléséhez szükségük van. Ez a mozgás nem néptánc. A dallamvilágot még nem köti “földhöz” a metrikus mozgás. De lehetnek népi gyermekjátékok, természetutánzó mozgások. A zene mozgó kép szerepét töltheti be.

Az első osztályokban legfontosabb hangszer az emberi hang. Az éneklés mellett olyan egyszerű technikájú hangszereket ismertetünk meg a gyermekekkel, melyek sokféleségükben is egy egész

érzetét próbálják táplálni a tanulóknban. Ezeket a hangszereket minden gyerek használja, néha egy időben, néha kisebb csoportokban, egyenként is.

Ebben a korban a gyermek még nem képes a saját hangjára ráfigyelni. Az intonáció a felnőtt tiszta hangja meg a jól behangolt hangszer hatására fokozatosan csiszolódik.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

- Számptalan gyerekdal, dalos körjáték ismerete az óvodából
- Spontán énekeszed mozgásos játékokhoz kötődve

Tantárgyi fejlesztési célok

- Szabadon áramló "kvinthangulatú" dallamok a D E G A H D' E' "hangtérben" (nem igazán hangsorként használjuk), melyekkel hallás után ismerkednek meg a gyerekek
- A ritmus még össze van kötve a szöveggel, nem kötődik a mérőhöz, sem az ütemhez, hanem a beszéd szabad lélegző ritmusát követi.
- Zene és mozgás teljes egysége
- Irány, hallás és térhallás fejlesztése különböző mozgásos-zenei játékok segítségével (pl. csukott szemű játékok)
- Mesét, történetet "illusztrálnak" különböző hangszerekkel

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Az éneklés mellett minden gyerek tanul hallás után játszani a gyermekhárfa és az ugyanúgy hangolt pentaton furulyán.
- A hangszereken a tanár által előjátszott improvizált dallamokat, vagy már ismert dalokat játszanak
- Egyéb hangolt és nem hangolt hangszerekkel (pl. metallofon, fácskák, kavicsok, csengők, csörgő, triangulum, stb.) minél sokszínűbb hangélményt nyújtunk a gyermekeknek.
- Körjátékok, táncok, geometrikus formák lejárása különböző hangszerekkel
- Népi gyermekjátékok, egyszerű pentaton népdalok megismerése

Kapcsolódási pontok

- A különböző epochákhoz kapcsolódó mesék illusztrálása, dramatizálása zenei elemekkel
- Az éneklés mint jeladás, átvezetés két mozzanat között, hangulatteremtés

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Különböző anyagok - fém, kő, fa - hangszínének minőségek
- Hosszabb, rövidebb időtartamú hangok
- Furulyatechnika alapfogalmai (ujjak mozgása és a hangok változása közötti összefüggések)

A fejlesztés várt eredményei

- Dalokat ismernek meg hallás után
- Megtanulják helyesen használni a pentaton furulyát, a gyermekhárfa, a pentaton xilofont, melyeken a tanár által előjátszott dallamokat és a már tanult énekeket játsszák
- Találkoznak még sok más, különböző hangulatú, "mozdulatú", hangszínű hangszerrel is
- Differenciálódik a zenei hallásuk
- Bár zeneelméleti ismeretekkel, kottairással nem foglalkozunk, jelentősen fejlődik a ritmikai, dallamvezetési képességük

4.27.2. 2. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Az első osztályban megkezdett folyamat folytatódik, intenzívebbé válik. A második osztályban van az egyszólamúság kiteljesedése. Több figyelmet fordítunk a ritmikus munkára, de a ritmus még mindig nem kapcsolódik a mérőhöz, továbbra is a dallam egy elemeként van jelen.

A dalok hangulatának kiteljesítésére és önálló zenei hangulatok felépítésére is használhatjuk a különböző hangszereket, melyeknek köre ebben az évben kibővíülhet. A hangszerjáték minőségére, a megszólaltatás mozdulatára, szépségére is fontos odafigyelni, és azt javítani is kell, bár a tanulás során még mindig a személyes példa a legfontosabb. A hangszerjátékot továbbra is utánzással sajátítják el a gyerekek.

Órakeret 36 óra

Előzetes tudás

- pentaton furulya helyes használata
- A gyerekhárfa, xilofon és más kezdetleges "hangszerek" hangzásvilágának ismerete
- Összeszedettebb egyszólamú együtt-éneklés

Tantárgyi fejlesztési célok

- Új dalokat ismertetünk meg a gyerekekkel, többek közt a különböző napszakokhoz, évszakokhoz kapcsolódóan, amelyek továbbra is a "kvinthangulatban" maradnak (D E G A H D' E' hangtér, szabad ritmus, egyszólamúság)
- Szabad játék, beszélgetés a hangszerekkel, improvizáció
- A hallás fejlődését szolgálja, ha a gyerekek váltakozva énekelnek, zenélnek és hallgatják egymást
- A dalokat és hangszerjátékot kísérő geometrikus mozgások, illetve a hallást és a térbeli tájékozódást fejlesztő mozgásos-zenei játékok bonyolultabbá válnak

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Az utánzáson keresztül a ritmus és a dallam fokozatosan tudatosabbá válik (pl. a gyerekek csukott szemmel mutatják a dallam ívét a kezükkel)
- A hangok első élménye (világos-sötét) továbbfejlődik és tér-élménnyé alakul (magas-mély)
- Bonyolultabb népi gyermekjátékok

Kapcsolódási pontok

- A hangszerjáték, éneklés a tanítás legkülönbözőbb fázisaihoz kapcsolódhat (pl. dramatizált állatmesék, fabulák, vagy a szentek életéről tanult történetek csodáinak illusztrációja)

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Magas hang - mély hang
- Különböző hangszínminőségek

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek dalkincse további "kvinthangulatú" dalokkal bővül (állatokról, szentekről, napszakokról, évszakokról)
- Kialakul a magas, illetve mély hangok érzése
- A furulya-, xilofon-, metallofon-, gyermekhárfa-játékban nagyobb biztonságra tesznek szert
- Tudatosabbá válik a ritmus és a dallam különbözősége
- Fejlődik az egymásra figyelés képessége (hol zenélők, hol hallgatók)

- Zenei hallásuk továbbfejlődik, a hangszerjáték hatására tisztul az intonáció

4.27.3. 3. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekek szellemi-lelki fejlődése lehetővé, sőt szükségessé teszi a zenei kihívások változását, így pl. a kottaírás és -olvasás bevezetését. Egyre hallhatóbbá kell válnia az alaphangnak és beleszól a dalokba az egyenletes mérő. Ekkor érkezik el az ideje az egyéni, személyiségre szabott hangszer gondos kiválasztásának is. A legnagyobb feladatunk a belső zenei középpont kialakítása és megerősítése. Ennek a zenei centrumnak a megszületése az egyes gyerekekben feltétele annak is, hogy az első egyszerű lépéseket megtehessek az osztállyal a többszólamúság felépítésében.

Fontos megjegyezni, hogy ez az egész fent leírt zenei folyamat az osztály szellemi-lelki érettségétől, igényétől függően eltolódhat. Gyógyító, tápláló, ha minél tovább belemerülhetnek a "kvinthangulatba", amely minden később kibomló zeneiség ősforrása, így ennek elhagyását jobb késleltetni, mint siettetni.

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

- A számtalan dal ismeretéből adódó differenciált zenei hallás
- Furulya, hárfa, xilofon, metallofon, stb. helyes használata
- Biztonság az intonációban, ritmikai elemekben

Tantárgyi fejlesztési célok

- Kivéve a gyerekekkel a kvinthangulatból, az első lépés a modális hangsorok felé vezet (D, G vagy E alaphanggal, vagyis dór, mixolid vagy fríg hangsorok).
- A gyermekhárfáról áttérhetünk a gyermeklára használatára, amely már alkalmas a hétfokúság és többszólamúság megtapasztalására és amelynek a hangja is erősebb (van rezonátorteste).
- Bevezetjük a C-szopránfurulyán való játékot, amelyet továbbra is utánzással sajátítanak el
- Különböző szólóhangszerek bemutatása, amely az egyéni hangszerválasztást készíti elő

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bevezetjük a többszólamúság legegyszerűbb formáit: kérdés-felelet (szóló-tutti), tartott hang, osztinátó szólam, kánon, kvódlitbet
- Jó gyakorlási lehetőséget nyújtanak mind az éneklésben, mind a furulyázásban, illetve lírázásban a magyar népdalok és más népek dalai is.
- Tudatos módon kiemelhetjük a dalok ritmusát és a többszólamúság bevezetésével egyidejűleg megjelenhet a zenében a mérő, az egyenletes lüktetés is.
- Elkezdjük a zenei írás-olvasás tanítását, az ötvonalas kotta, a violinkulcs, a hangmagasság lejegyzését, szolmizációt Kodály-módszer szerint
- A hangjegyírást legkönnyebben a furulyázáshoz köthetjük

Kapcsolódási pontok

- Az epochák témáihoz (mesterség, házépítés, Ótestamentumhoz kapcsolódó héber) dalok, kánonok megismerése, munkadalok és az ehhez kapcsolódó jellegzetes mozgások, ritmusok

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Ötvonalas kotta, violinkulcs, hangmagasságok, szolmizációs elemek fogalmainak megismerése
- A mérő, egyenletes lüktetés, hangsúly tudatosítása

A fejlesztés várt eredményei

- Kitágul a gyermekek hangzásvilága, megismerkednek egyes modális hangsorokkal
- Ebben az évben fokozatosan képessé válnak az egyszerű többszólamúság átélésére, kipróbálására (kánon, kvódlíbet, osztinató, orgonapont), mind az éneklésben, mind a hangszeres játéokban
- Megismerkednek a C-szopránfurulyával és a hétfokú gyermekklírával
- Képessé válnak a ritmus és a mérő kihallására a dalokból
- Tovább bővül a népdalkincsük
- Megkezdik az ismerkedést a szolmizációs hangokkal, az ötvonalas kottával

4.27.4. 4. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Ebben az életkorban a zenei tevékenységek között hangsúlyosabb lesz a ritmikus munka, mint eddig, bár még a harmónia a legfontosabb. Főleg az egyenletes mérő sokrétű gyakorlása kerülhet előtérbe. Az alaphang most már teljes súllyal jelen van. A “kvinthangulat” és a klasszikus zene dúr-moll kettőssége között fontos átvezető minőség lehet ebben az életkorban a modális zene sokrétű világa (régizene, magyar és más népek zenéje), amelyben még bármely hang alaphanggá válhat. A negyedik osztályban fontos, hogy minden gyerek tanuljon egyszerű dallamokat lapról olvasni.

A törtek tanulásához kapcsolódóan, mely a főoktatás egyik kulcsfontosságú korszaka, a hangok időbeli értékével kiemelten foglalkozunk, megtapasztalás és tudatosítás szintjén. Megjelennek az egyszerű ütemek.

Hangsúlyt fektetünk az egyéni szereplésre, a reszponzoriális vagy concerto formák ősképeinek megismerése kapcsán (szóló-tutti).

Órakeret 72 óra

Előzetes tudás

- Kottaolvasási alapelemek birtokában vannak
- Számptalan hangszeres és énekes dal ismerete
- Többszólamúsággal kapcsolatos alapfogalmak ismerete

Tantárgyi fejlesztési célok

- Továbbra is a modális hangsorok sokszínű világában maradunk (népdalok, vándordalok, trubadúr énekek stb.)
- A gyerekek lehetőséget kapnak a szóló minőség megélésére
- Elkezdődhet az ismerkedés a néptánc bizonyos elemeivel (kör- illetve lánccsorma)
- Bevezethetjük a C mellé az F-hangolású alt, de akár a C-tenorfurulyát is, a középkorú zene kvint-párhuzamos (faux-bourdon kíséretes formájában).

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Kánonok, kvódlíbetek, egyszerű kétszólamú éneke hangszeren is
- Lehetőséget adhatunk, hogy játékos formájában vezényeljenek a gyerekek (hangerő, tempó, ritmus jelzése egyéni kézmozdulatokkal, szóló-tutti beintése)
- Megerősödik a ritmikus munka a gyerekekkel: különböző ritmusok körbeadása lábbal, tapssal, irányváltások a körben, ritmuskánonok, két különböző ritmus egyszerre, ritmuskíséret a dalokhoz
- Sokféle módon gyakoroljuk a mérő, ritmus és dallam kapcsolatát

- Újféle ütőhangszereket vihetünk az osztályba (térdfákat, különböző nagyságú dobokat)
- Folytatódik és hangsúlyosabb lesz a szolmizálás és a kottairás-olvasás tanulása
- Dallamdiktálás, egyszerű dallamok lapról olvasása hangszerrel és énekelve is
- Megismerkednek az ütemekkel, egyszerűbb ritmikai elemekkel
- Az élő zenéből kiindulva tudatosítjuk az egyszerű zenei formákat

Kapcsolódási pontok

- A honismeret tantárgyhoz kapcsolódóan előtérbe kerül a magyar népdal (Kodály Zoltán: Hány János)
- A törték megismeréséhez kapcsoljuk a hangjegyértékek (az idő törtjei) elsajátítását

Kulcsfogalmak / fogalmak

- A kottaolvasás-íráshoz szükséges elméleti alapfogalmak: hangmagasság, ritmus, hangjegyértékek, egyszerű ütemek, szolmizáció
- Egyszerű formai elemek alapfogalmai

A fejlesztés várt eredményei

- További modális dallamokat, népdalokat, vándordalokat, trubadúr énekeket, stb. tanulnak meg énekelni és hangszeren játszani
- Bonyolultabb kánonokat, kétszólamú darabokat képesek énekelni
- Jelentőset fejlődik a ritmusérzékük, hangfantáziájuk
- A dalokat képesek más ritmussal kíséreni
- Ismerik a szolmizációs hangok és hangnevek használatát
- Egyszerű dallamokat képesek lapról énekelni, illetve hangszeren játszani
- Elkezdik a tanulmányaikat egyéni szólóhangszereiken
- Kialakul az osztályközösség “zenekarai”, együttese

4.27.5. Bevezetés 5-8. évfolyam

Ebben a korban a gyerekek zenei világát a “terchangulat” jellemzi. A modális hangsorokat a dúr-moll (kis és nagyterc) kettőssége, az érzésvilág polaritásának vidám-szomorú, világos-sötét zenei megszólalása váltja fel. Következő lépésként pedig a terchangulatban megjelenő szubjektív lelki kifejezés a tudás felé fordul.

Az eddig megszerzett tapasztalatokat tovább lehet tudatosítani. Ebben nagy segítséget nyújthat a Kodály-koncepcióra épülő zenepedagógiai gyakorlat, ennek velejárójaként a magyar nemzeti hagyomány ápolása.

Fontosak a szabad improvizatív zenei gyakorlatok, játékok, melyek intenzíven járulnak hozzá az egymásra figyelés, formaérzék, szociális képességek kialakulásához. Megerősödik az összetartozás érzése, az egyén helye az egészben.

Az óra legnagyobb része továbbra is közös zenéléssel telik. A zenehallgatás valódi képessége a zenei aktivitásból születik meg azáltal, hogy ez a külső aktivitás az évek során belső lelki mozgékonyossággá alakul át. Ez a sorrend a 9-10. életév után fokozatosan megfordul, s ettől kezdve az intenzív belső aktivitásból kell, hogy a füllel is hallható zenei tevékenység megszülessen.

4.27.6. 5. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ötödik osztályban feltétlenül időszzerű, hogy most már a gyerekek kezdjenek el alkalmazkodni a zene törvényeihez és ne fordítva.

A gyerekeknek újfajta igénye ébred belemerülni a harmónia minőségébe (modális harmóniák, illetve átmenet a dúr-moll világába) és ez lehetővé teszi, hogy olyan többszólamú darabokat énekeljünk velük, melyek felbecsülhetetlen értékű alapot szolgálnak a későbbi zenei tevékenységeikhez. Ebben az életkorban az alaphang viszonyítási alap lesz számukra, ez megnyitja az utat a modális zenéből a dúr-moll világa felé. A többszólamúságban a valódi kétszólamú polifóniához érkezünk el. Fontos, hogy ebben a kétszólamúságban addig maradjunk, amíg biztosan nem képes az osztály (vagy legalább a többség) a zenei tevékenység közben a másik szólamra is figyelni). Csak ekkor érdemes a szólamok számát növelni, illetve bonyolultabb darabokat választani.

Az osztályközösség "zenekara" a szoprán, alt, tenor, basszus, azaz a teljes furulya-család hangszereit magába foglalhatja, és esetenként már a gyerekek egyéni hangszereit is be lehet vonni a közös zenélésekbe.

Bár a kotta szerepe évről évre nő, a gyerekek továbbra is tanulnak komoly darabokat hallás után.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

- Csaknem az egész osztály tisztán intonál
- Képesek tartani a saját szólamukat a többszólamúság keretén belül
- Egyszerű kottát leolvasnak lapról (hangszeren és énekelve)
- Ritmikai biztonság

Tantárgyi fejlesztési célok

- Áttérés a dúr-moll hangrendszerekre
- Népballadák, nehezebb, díszesebb népdalok
- Valódi két- esetleg háromszólamúság
- Nagyobb koncentrációt igénylő "szociális" hangszerekkel ismerkedhetünk meg (pl. vasrudak, hangolt gongok)
- Egy-egy ügyesebb gyerek már behozhatja a saját szólóhangszerét és bevonhatjuk a közös zenélésbe (ezzel gyakran a hangszertanuláshoz is új lendületet adunk)

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Ritmusdiktálás furulyával
- Ütem és ritmus kapcsolatának érzékeltetése
- Hangbemelegítők
- Hangértékekhez kapcsolódó ismeretek fejlesztése, tudatosítása
- Bonyolultabb ritmusképletek (pontozás, szinkópa, felütés) megismerései
- A dúr és a moll hangsor megismerése
- Az alaphang felismerése
- Újabb ütemjelzések

Kapcsolódási pontok

- A történelem epocha hangulatához kapcsolódnak a gongok, csövek, vasrudak, valamint szanszkrit, görög szövegű dalok
- Szomszédos országok népdalai, balladáái, néptáncai a földrajz epocha háttéréként
- Népies műdalok a magyar költészethez kapcsolódóan

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Újabb szakkifejezések: ötvonalas kotta, G-kulcs, oktáv, allegro, felütés, da capo, stb.
- A zeneelmélet ritmikai, dallami, formai területeinek összes alapfogalmának ismerete

A fejlesztés várt eredményei

- A gyerekek fokozatosan megismerkednek a dúr-moll hangzással, illetve hangsorral
- Újabb népballadákat, nehezebb, díszesebb népdalokat tanulnak
- Biztonságot szereznek a kétszólamú éneklésben, mely mellé esetenként harmadik szólam is társulhat
- Diktálás után képesek ritmusokat leírni
- További ütemeket, ütemjelzéseket ismernek meg
- Ismernek alapvető zenei szakkifejezéseket
- Csaknem teljesen tiszta intonáció
- Furulyajátékuk technikailag nagyot fejlődik

4.27.7. 6. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Az óráknak egyre fontosabb szempontja az esztétikai élvezet, komolyan lehet, sőt kell is dolgozni a zenei megszólaltatások minőségén.

Megjelenik a zene és dráma kapcsolata, például az opera műfajában (Mozart: Varázsfuvola).

A gyerekeknek új élményt adhat más osztályokkal együtt formális énekkarban együtt énekelni, ezért jó, ha van középtagozatos kórus. Az akusztika tanulmányozása során (fizika főoktatás) a gyerekek találkozhatnak a zene tudományos vonatkozásaival, pl. a rezgő Chladni-lemezek (a zenei hangok különböző térbeli formáit jeleníti meg), felhangok, illetve elkezdődhet a különböző anyagok hangszínének felfedezése.

Feltétlenül jó, ha az egyéni hangszeresek ebben az évben visszatérnek az osztályba és helyet kapnak a zenei munkában. A háromszólamúság mind az éneklésben, mind a hangszeres játékban biztosan megcélozható.

Az eddig elsajátított, többnyire magyar dalkincs az európai népek dalaival bővül.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

- A dúr-moll hangsor ismerete
- Biztonság a két- és háromszólamú darabok éneklésében
- Ismerik az ütemeket, ritmikai értékeket, egyszerűbb ritmusképleteket
- Ismerik az alapvető zenei szakkifejezéseket

Tantárgyi fejlesztési célok

- Hangszeres zene: egyszerűbb reneszánsz és barokk táncok, átíratok a meglévő hangszerekre és képességekre
- Az improvizációhoz kötődve elkezdődhet a zenei ítélet és ízlés fejlesztése (hogyan indult, hogyan ért véget, figyeltek-e a zenélők egymásra?)
- Újabb formai elemek bevezetése
- Kamarazenélés, osztályzenekar
- Középtagozatos kórus, klasszikus háromszólamú darabok
- A zene találkozása a mozgással a néptáncban

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Népi táncdalok, népballadák
- Európai népdalok
- Improvizatív énekgyakorlatok (megírt ritmushoz dallamot találni, kérdés-felelet játék, hanggal vezetés egy, illetve két csoportban, visszhang-éneklés, stb.)
- Improvizációs gyakorlatok (hangbeszélgetések egyénileg vagy csoportban, vezénylések, csoportos improvizáció a megadott témára, illetve előre megbeszélt instrukciók szerint: dinamika, sűrű-ritka, tempó, stb.)
- Egyszerű kánonok komponálása
- Kottaolvasás és írás gyakorlása, előjegyzések helyes olvasása
- Hangnemek megismerése és felismerése
- Párhuzamos hangnemekkel való munka
- Találkozás a kvintkörrel
- Hangközök hallgatása, megismerése
- Dallamalkotás improvizációval és annak helyes lejegyzése

Kapcsolódási pontok

- Akusztikai elemek a fizikai tanításához kapcsolódóan
- Oktáv, kvint, terc arányai
- Európai dalok a földrajz epochához
- Középkori zene, latin szövegű dalok a történelem epocha háttéréként

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Hangrezgés
- Kvintkör
- Párhuzamos hangnemek
- Hangközök, arányok
- Frekvencia, felhangok

A fejlesztés várt eredményei

- Klasszikus három, esetleg négyszólamú (Taizé) darabokat képesek a gyerekek énekelni)
- Saját hangszereikkel is be tudnak kapcsolódni a közös zenélésbe
- Négyszólamú furulyazenekar, dalok kísérete, kamarazene, szólóhangszer bemutató, osztályzenekar
- Az improvizációs gyakorlatok közben fejlődik a zenei ítézőképességük és ízlésük
- A kottairás-olvasásban megtanulják az előjegyzések helyes olvasását
- Felismerik a dúr és moll hangnemeket, valamint egyszerűbb hangközöket
- Megismerkednek a kvintkör fogalmával

4.27.8. 7. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Ebben az életkorban feladatunk, hogy felébredszük a minőségi zenei hangzás igényét és vágyát a gyerekekben. Segíthetünk első ítéleteiket megalkotni a zenéről. Megtanulják megkülönböztetni az egyes művek karakterét. Javasolt a diákok zenei műveltségének szélesítése koncertlátogatások segítségével is.

A ritmus egyre inkább a mérőhöz kötődik, és most már határozottan belép a zenébe a súly. Ekkor

érdeemes bevezetni az afrikai dobokat. A főoktatásban az év központi témája a reneszánsz korszak, illetve a reneszánsz életérzés, ami kiemelt helyet kaphat a zeneórákon is (reneszánsz tánc, az egyházi és világi zene ellentéte, a tökéletes szépség keresése, a féktelen öröm- és szabadságérzés). Ehhez az időszakhoz kapcsolódóan elkezdhetünk foglalkozni a zeneszerzők életrajzával is.

Fontossá válik ebben az életkorban a hangképzés, hiszen mind a fiúk, mind a lányok (ha kisebb mértékben is), ekkor esnek át a hangváltáson. Általában megjelenik a basszus hangszín, s ezzel együtt a négyszólamú éneklés lehetősége.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

- Képesek négy szólamban énekelni, figyelnek az összhangzásra
- Egyre jobban eligazodnak a kottában
- Az énekelt kórusműveket hangszereken is elő tudják adni

Tantárgyi fejlesztési célok

- A különböző kultúrák dalai
- Reneszánsz világi és egyházi zene
- Ismerkedés az opera műfajával, áriák közös éneklése (pl. Monteverdi: Orfeusz, Mozart: Varázsfuvola)
- Hangszeres csoportok, osztályzenekar, esetleg közép-tagozatos zenekar
- Osztálykórus vagy alsó tagozatos diákkórus
- Hangszeres zene reneszánsz, barokk, klasszikus zeneirodalomból
- A gitár megismerése (kadenciák, akkordok fogalma)
- Zenei életrajzok (főként reneszánsz, de lehet barokk zeneszerzők élete is: Palestrina, Monteverdi, Bach)
- Harmóniák megfigyelése

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Négyszólamú madrigálok hangszeres vagy vokális megszólaltatása
- Egyszerű műdalok, duók kísérettel, szintén közösen énekelve (Monteverdi, Carissimi, Purcell, Mozart, Haydn, stb.)
- Hangképzés
- Új hangszerek (gongok, vas- és bronzrúdak, tam-tam, líra, zengőhárfa, vonós pszalterium) és klasszikus hangszerek közös improvizációja
- Ritmikus improvizációk afrikai dobokkal és beszédhangokra is
- A basszuskulcs bemutatása
- Tempó, ritmus, dinamika drámaiságának tudatosítása
- Újabb ritmusképletekkel való ismerkedés, ütemváltások
- Többszólamú ritmusok (Orff) lejátszása ütőhangszereken

Kapcsolódási pontok

- A világ népeinek zenéje a világtörténelem epochához
- A reneszánsz kor egyházi és világi zenéje a reneszánsz epochához
- Afrikai sajátosságok és ritmusok, afrikai dobok - földrajz
- Hangszeres improvizációk keleti zenére - földrajz

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Vegyes kórus, harmóniai elemek, műfajok (opera, oratórium), agogika
- Kadenciák, akkordok

A fejlesztés várt eredményei

- A világtörténelem epochához kapcsolódva különböző kultúrák dalait tanulják meg
- Elmélyednek a reneszánsz kor énekes és hangszeres zenéjében
- Találkoznak az opera műfajával, áriákat tanulnak meg
- Saját hangszereiket egyre több formációban használják improvizatív módon is
- Megismerkednek különböző fontos zenei életrajzokkal
- A kottairás-olvasás terén a basszuskulcs megismerése a feladatuk
- További hangközöket képesek felismerni

4.27.9. 8. évfolyam**Tematikai egység / Fejlesztési cél**

Folytatjuk a zenei élvezet, mint cél megerősítését, és az ítélőképesség kiművelését. most már megvitathatjuk a zenei stílus és karakter kérdéseit is. A gyerekekben feltörő erős igazságérzet, magányosság és az önálló egyéniséggé válás igénye tükröződhet a romantikus szólódalokban. Ebben az évben folytathatjuk az ismerkedést a kiemelkedő jelentőségű zeneszerzők életútjával, egészen a romantikus korszakig. Felerősödik az oktáv-élmény, mint a saját szellemi út keresése, mint önmagam központjának felfedezése (tritónusz problematika, feszültség-oldás). Tovább erősödhet, bővíthet a ritmikus munka a gyerekekkel, a dobolás, folytatódhat az egyes ütemek, ütemváltozások, bolgár ritmusok megismerése, átélése. Ez az év lehet a valódi négyszólamúság (igazi tenorral és basszussal) megszületésének ideje az osztályban, amely a közös éneklés új dimenzióit nyitja meg a gyerekek számára.

Emellett még további figyelmet igényel a fiúk változó hangja, feltétlenül szükséges a hangképzés.

Órakeret 54 óra

Előzetes tudás

- Jól összekapcsolódik a hallás utáni (nem tudatos) és a kottakép utáni (tudatos) zenei szöveg gyors elsajátítása
- Jól kifejlesztett ritmusérzék
- Jártasság a többszólamú zenében
- Ismerik a négyszólamú vegyes kórus hangzásminőségét

Tantárgyi fejlesztési célok

- Balladák, műdalok, spirituálék kísérettel
- Kettő-négyszólamú dalok a capella és kísérettel (saját hangszereken)
- Többszólamú énekes és hangszeres improvizáció
- Szavalt, ritmikus kórusok és spirituálék
- Dúr és moll kontrasztja
- Az évvégő drámaelőadás zenéjének megalkotása
- Hangszeres zene: romantikus átíratok

Követelmények - Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Ritmus- és dallamdiktálás
- Improvizált zárlatok

- Folytatódik a hangnemekkel való ismerkedés
- Hangszeres technikai fejlődés
- Életrajzok folytatása (klasszikusok és romantikusok, pl. Mozart, Beethoven, Schubert, Liszt, Erkel)

Kapcsolódási pontok

- A magyar irodalomban tanult versek zenés feldolgozásai
- Idegen nyelv (angol, német) irodalmi szemelvényeinek zenés feldolgozása
- A világháborúk korszakának dalai

Kulcsfogalmak / fogalmak

- A műfajokkal kapcsolatos kulcsfogalmak
- Gitártechnikai és harmóniai fogalmak
- Funkciók: tonika, szubdomináns, domináns

A fejlesztés várt eredményei

- Újabb operaáriákat, műdalokat és balladákat, illetve spirituálékat tanulnak kísérettel
- Négyszólamú darabokat énekelnek a capella, illetve kísérettel
- Képesek több szólamban improvizálni hanggal és hangszerrel egyaránt
- A hangnemeket most már biztosan ismerik fel, különböztetik meg egymástól
- További életrajzokkal ismerkednek meg (klasszikusok és romantikusok)

5. INKLÚZIÓS PROGRAMOK, STRATÉGIÁK

Az inklúziós stratégiák és programok intézményünk pedagógiai válaszait jelentik a kiemelt figyelmet, különleges bánásmódot igénylő tanulók nevelésére, oktatására. A Waldorf-pedagógia a test-lelek-szellem egységében gondolkodik, eszerint céljai, módszerei alapján egészségmegőrző, preventív, harmonizáló hatású. A különleges bánásmódot, kiemelt figyelmet igénylő tanulók esetében azonban szükséges az általános fejlődésmenethez igazodó, harmonizáló antropozófiai pedagógiai módszerek mellett speciális, gyógyító pedagógiai és terápiás módszerek alkalmazása is. Ezek lehetnek antropozófiai, és az antropozófiai emberképhez illeszkedő egyéb gyógypedagógiai és terápiás, orvosi eljárások is.

A 2011. évi CXC. nemzeti köznevelésről szóló törvény alapján kiemelt figyelmet igénylő tanulóknak tekintjük: a) Különleges bánásmódot igénylő tanulók, sajátos nevelési igényű tanulókat, beilleszkedési, magatartási, tanulási nehézséggel küzdőtanulókat, és a kiemelten tehetséges gyermekeket. b) A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény alapján hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeket.

Az iskolánk a kiemelt figyelmet, különleges bánásmódot igénylő gyermekek nevelését, oktatását célzó programját az erre vonatkozó hatályos jogszabályokra támaszkodva (32/2012. (X.8.) EMMI rendelet a sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról, valamint a 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről) készítette el, szem előtt tartva a waldorf-pedagógia szemléletét, és a Waldorf Kerettanterv iránymutatásait. Irodalomként felhasználtuk a Humánus Alapítványi Általános Iskola Pedagógiai Programját. Forrásmunkaként felhasználtuk a (32/2012. (X.8.)

EMMI rendeletet a sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról.

Iskolánk szakember ellátottsága és tárgyi feltételei révén az alábbi, kiemelt figyelmet, különleges bánásmódot igénylő gyermekek inkluzív nevelését tudja vállalni:

A sajátos nevelési igényű tanulók közül a beszéd fogyatékos tanulók, egyéb pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók, autizmus spektrumzavarral küzdő tanulók. Az autizmus spektrumzavarral küzdő gyermekek közül azokat a gyermekeket tudjuk vállalni, akiknél megvalósítható a teljes, funkcionális integráció. Ehhez a következő feltételek meglétére van szükség: a tanuló részéről átlagos vagy átlag feletti intelligencia, enyhe fokú autisztikus fogyatékoság, jól kompenzált, minimális viselkedéskérdések. A családtagok részéről egyértelmű szándék a szakemberekkel való szoros együttműködésre és a gyermek intenzív támogatására. Az iskola részéről a speciális módszertanban jártas pedagógus és/vagy asszisztens, jól előkészített, ütemezett egyéni fejlesztési terv, speciális eszközök, módszerek és környezet, együttműködés a családdal, a befogadó gyermekcsoport nevelése a pozitív hozzáállásra, elfogadásra, folyamatos támogatásra, a szakértői csoporttal való intenzív kapcsolattartás. Szakértői, pedagógiai-nevelési tanácsadó csoport, amely rendelkezésre áll a szülők felvilágosításában, a pedagógusoknak nyújtandó szakmai tanácsadásban, problémakezelésben, a fejlesztés irányának kijelölésében, követésében. Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermek inklúzióját akkor tartjuk sikeresnek, ha az integrált gyermekek és az őket befogadó közösség is elégedettek az iskolai élettel. A fenti feltételek mellett is szükséges az integráció fokozatos megkezdése, a szociális, kommunikációs és kognitív deficitek figyelembevétele, az egyénre szabott mérés, tervezés, fejlesztés, a tananyag szűrése (egyes tantárgyakból, tananyagrészekből felmentés), továbbá a fogyatékoságot kompenzáló alternatív eszközök, módszerek igénybevétele egyéni szükségletek szerint.

Fogadjuk a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekeket. A különleges bánásmódot, kiemelt figyelmet igénylő gyermekek körébe tartoznak az iskolánkba járó tehetséges gyermekek is. Emellett iskolánk a szociálisan hátrányos helyzetbe kerülő gyermekek nevelésére is felkészül.

5.1. A sajátos nevelési igényű gyermekek inkluzív nevelésének általános feltételei, céljai, módszerei

A tanulók között fennálló – egyéni adottságokból és igényekből adódó – különbségeket az iskolánk a pedagógiai program és helyi tanterv kialakításakor figyelembe vette. Intézményünkben az egész nevelési-oktatási rendszert átfogó, hosszú távú rehabilitációs, rehabilitációs célokat és feladatokat határozzuk meg, melyeket az intézmény dokumentumai tartalmaznak. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység olyan szakmaközi együttműködésben kialakított és szervezett nyitott tanítási-tanulási folyamatban valósul meg, mely az egyes tanulók vagy tanulócsoporthoz tartozó igényeitől függő eljárások, időkeret, eszközök, módszerek, terápiák alkalmazását teheti szükségessé. Ennek személyi és tárgyi feltételeit intézményünk sérülésspecifikusan biztosítani tudja.

Az integrált nevelés, oktatás megvalósulásához igyekszünk biztosítani a mind teljesebb személyi feltételeket. A Tanári Konferencia támogatja pedagógusai részvételét az integrációt segítő szakmai programokon, akkreditált továbbképzéseken. Pedagógusaink, valamennyi dolgozónk, gyermek- és szülői közösségeink felkészültek a sajátos nevelési igényű tanulók fogadására. Az együttnevelés megvalósításában, a különböző pedagógiai színtereken a rehabilitációs, rehabilitációs szemlélet érvényesül és sérülésspecifikus módszertani eljárásokat alkalmazunk. A tanítási-tanulási

folyamatban lehetőséget biztosítunk az egyes gyermek vagy csoport igényeitől függő pedagógiai – esetenként egészségügyi – eljárások, eszközök, módszerek, terápiák, a tanítás-tanulást segítő speciális eszközök alkalmazására. A sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében, oktatásában, fejlesztésében magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező pedagógusok dolgoznak, akik a tananyag-feldolgozásnál figyelembe veszik a tantárgyi tartalmak – egyes sajátos nevelési igényű tanulók csoportjaira jellemző – módosulásait. Egyéni fejlesztési tervet készítenek a gyógypedagógus együttműködésével, ennek alapján egyéni haladási ütemet biztosítanak, a differenciált nevelés, oktatás céljából individuális módszereket, technikákat alkalmaznak. A tanórai tevékenységek, foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépítik, a folyamatos értékelés, hatékonyság-vizsgálat, a tanulói teljesítmények elemzése alapján – szükség esetén – megváltoztatják eljárásaikat, az adott szükséglethez igazodó módszereket alkalmaznak. Egy-egy tanulási, nevelési helyzet, probléma megoldásához alternatívákat keresnek. Alkalmazkodnak az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez. Együttműködnek különböző szakemberekkel, a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépítik a pedagógiai folyamatokba.

Intézményünk segítő pedagógiai munkacsoportja (melynek tagjai gyógypedagógusok, fejlesztőpedagógus, terapeuták, tanítók, tanárok) heti rendszerességgel részt vesznek az iskola pedagógiai munkáját összefogó Tanári Konferenciákon. Stúdiummunkában, művészi munkában, gyermekmegfigyeléseken, előadásokon, workshopokon keresztül segítik a Tanári Kollégium inklúziós szemléletének elmélyülését, az inkluzív módszerekben való jártasságának növelését. Művelik saját személyiségüket, önismeretüket fejlesztik. Havi rendszerességgel konzultálnak a sajátos nevelési igényű tanulók gyógypedagógiai fejlesztéséről, a tanulók fejlődéséről. A munkacsoport konferenciáin fontos tevékenységük az antropozófiai emberkép, gyógypedagógia elmélyítése, a tudományos módszerek és az antropozófiai gyógyító pedagógia elveinek, tapasztalatainak összevetése, az e téren végzett személyes kutatómunkájuk egymással történő megosztása.

Intézményünk fejlesztő és gyógypedagógusainak kompetenciája a programok, programcsomagok összeállítása, a rehabilitációs, rehabilitációs egyéni és kiscsoportos fejlesztés, osztálytermen belüli megsegítés, közreműködés az integrált nevelés, oktatás keretein belül a tanítási órákba beépülő rehabilitációs, rehabilitációs fejlesztő tevékenység tervezésében, ezt követően a konzultációban. Segítik a pedagógiai diagnózis értelmezését; javaslatot tesznek a fogyatékos, a pszichés fejlődési zavar típusához, a tanuló egyéni igényeihez szükséges környezet kialakítására, segítséget nyújtanak a tanuláshoz, művelődéshez szükséges speciális segédeszközök kiválasztásában, ismertetik a speciális eszközök használatát, tájékoztatnak a beszerzési lehetőségekről. Javaslatot tesznek gyógypedagógiai specifikus módszerek, módszerkombinációk alkalmazására; figyelemmel kísérik a tanulók haladását, részt vesznek a részeredmények értékelésében, javaslatot tesznek az egyéni fejlesztési szükséglethez igazodó módszerváltásokra; együttműködnek az osztálytanítókkal, szaktanárokkal, figyelembe veszik a tanulóval foglalkozó pedagógus tapasztalatait, észrevételeit, javaslatait. Terápiás, fejlesztő tevékenységet végeznek a tanulóval való közvetlen foglalkozásokon, egyéni fejlesztési terv alapján a rehabilitációs, rehabilitációs fejlesztést szolgáló órakeretben –, ennek során támaszkodnak a tanuló meglévő képességeire, az ép funkciókra. Segíti a befogadó pedagógust az egyéni értékelés kialakításában, a gyermek önmagához mért fejlődésének megítélésében. Segíti a helyi feltételek és a gyermek egyéni szükségleteinek összehangolását. Tanácsadó munkát végez a szülővel.

Habilitációs, rehabilitációs tevékenységünk közös céljai és feladatai a beszéd-fogyatékoságból, autizmus spektrum zavarból vagy egyéb pszichés fejlődési zavarból fakadó hiányzó vagy sérült funkciók kompenzálása vagy helyreállítása, a meglévő ép funkciók bevonásával. Törekvés a különféle funkciók egyensúlyának kialakítására. A szükséges speciális eszközök elfogadtatása és használatuk megtanítása. Az egyéni sikereket segítő, a társadalmi együttélés szempontjából

kívánatos egyéni tulajdonságok, funkciók fejlesztése. Az egyes területeken kimagasló teljesítményt nyújtó tanulók tehetségének kibontakoztatása.

A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenységünket meghatározó tényezők a fogyatékoság, az autizmus spektrum zavar vagy egyéb pszichés fejlődési zavar típusa, súlyossága. A fogyatékoság, az autizmus spektrum zavar vagy egyéb pszichés fejlődési zavar kialakulásának, felismerésének, diagnosztizálásának ideje. A sajátos nevelési igényű tanuló életkora, pszichés és egészségi állapota, rehabilitációs műtétei, képességei, kialakult készségei, kognitív funkciói, meglévő ismeretei. A társadalmi integráció kívánalmai: az egyéni tanulási utak megtervezése és biztosítása, továbbtanulás, pályaválasztás, a lehető legönállóbb életvitelre történő felkészítés.

Az inkluzív szemlélet jegyében a rehabilitációs, rehabilitációs tevékenységek köréből amit csak lehet, az osztály napi oktatási, nevelési folyamatába integráltan, osztálykeretben is biztosítunk a gyermek számára. A szociális impulzust erősíti a gyermekközösségben, ha a gyermekcsoport egésze természetesen együtt végzi az integrált gyermek számára előírt gyakorlatokat. Ez az eljárás az első három osztályfokon, a Rubikon előtti időszakban, a közösségszervezés időszakában különösen fontos eszközünk.

Az intézményünkben tanuló sajátos nevelési igényű tanulók számára biztosítjuk a speciális tanulási segédleteket, speciális tanulást, életvitelt segítő eszközöket.

Egyéni, szöveges értékelést alkalmazunk. A gyermekek folyamatértékelése jellemző, az értékelés során fejlődésüket hangsúlyozzuk, és a következő lépések, célok, eljárások meghatározására törekedünk. Megőrizzük az inkluzív nevelés folyamán kialakult befogadó közösségek egységét, a tanulók közösségükön belül egyéni tempójukban haladhatnak. A buktatást elkerüljük.

5.2. Az autizmus spektrum zavarral élő tanulók iskolai nevelése és oktatása, a fogyatékoság típusához és fokához igazodó fejlesztő programok

5.2.1. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók bemutatása

Az autizmus spektrum zavarral élő gyermekeket a FSZK autizmus ajánlás című ajánlása és a 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelete a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról forrásmunkák alapján készítettük el.

Az autizmus a viselkedés jellegzetes tüneteivel leírható állapot. Okai között, amelyek napjainkban még nem tisztázottak, első sorban genetikai és az idegrendszer károsító hatásokat, esetleg azok interakcióit (egymásra hatásait) feltételezik. A genetikai meghatározottság jelentős. A károsodások a központi idegrendszer (agy) fejlődését és működését érintik.

Az autizmus diagnózisának alapja a kommunikáció, aszociális interakciók (társas kapcsolatok), valamint a rugalmas viselkedésszervezés területein mutatkozó zavart fejlődési mintázat. Ezek összességét nevezzük autisztikus triáznak. Mai ismereteink szerint az autizmus spektrumzavarként írható le, a minőségében eltérő fejlődés rendkívül változatos tünetekben nyilvánul meg. A tüneteknek a fenti területek legalább egyikén már 3 éves kor előtt jelen kell lenniük. Az autizmus egész életen át fennáll, jelen tudásunk szerint nem előzhető meg és nem is gyógyítható, de megfelelő terápiával igen jó eredmények érhetők el, melyek meghatározzák a személy teljes életútját. A fejlődés mértéke személyenként eltér, a csaknem tünetmentes, jól kompenzált állapottól a teljes életúton át speciális támogatás szükségességéig terjedhet.

Autizmus minden értelmi szinten előfordul, ami azt jelenti, hogy jelen lehet átlagos vagy (átlag feletti) intelligencia mellett éppúgy, mint értelmi sérüléssel együttjárva. Az autizmus átlagos, vagy átlag feletti intelligencia esetében is jelentősen befolyásolja, áthatja a személy fejlődését, megváltoztatja a megismerés folyamatát és a társas viselkedés fejlődését, ezért fontos tudni, hogy a sérülésspecifikus fejlesztésre a jó képességű gyermekeknek is joga és szüksége van. Intézményünkben az ép intellektusú, autizmus spektrum zavarral küzdő tanulókat fogadjuk.

A tünetek bizonyos viselkedési jegyek teljes vagy részleges hiányát (pl. a gyermek nem beszél, nem kezdeményez kortársaival kapcsolatot), valamint szokatlan megjelenési formáját egyaránt jelenthetik (a gyermek azonnal vagy késleltetve megismétli, amit mások mondanak), emellett más-más jellegzetességek kerülhetnek előtérbe a gyermek életkorától, értelmi-és egyéb képességeitől, autizmusának súlyosságától, személyiségétől és tapasztalataitól (családi háttér, fejlesztés, ellátás) függően.

A diagnosztikus rendszerben az autizmus spektrumába tartozó állapotok a pervazív (átható) fejlődési zavarok körébe tartoznak, ami azt jelenti, hogy a zavar a fejlődés minden aspektusát érinti.

Az autizmus spektrum zavar fogalmába több, eltérő diagnózis tartozik: a gyermekkori autizmust, az Asperger szindrómát, az atipusos autizmust, a nem meghatározott pervazív fejlődési zavart és az egyéb pervazív (átható) fejlődési zavart egyaránt ide sorolják.

Gyakori tünetek a kommunikáció területén

Autizmusban a beszédfejlődés gyakran megkéscik, súlyos esetekben nem alakul ki beszélt nyelv. A központi probléma azonban nem a nyelv hiánya, vagy megkésett fejlődése, hanem a funkcionális, kölcsönös kommunikáció sérülése. Az alapvető problémák közé tartozhat a nyelvhasználat színvonalától függetlenül, hogy hiányozhat a kommunikáció és a beszéd hasznának, hatalmának megértése, vagyis hiányozhat annak megértése, hogy mások érzéseit, gondolatait, tetteit kommunikáció útján befolyásolni lehet.

Bár a beszélt nyelv nagyon fontos, de akár tudnak beszélni, akár nem, az autizmussal élő embereknek problémáik lehetnek a megértéssel és a megfelelő beszédhasználattal, valamint a kommunikáció egyéb tényezőinek megértésével és alkalmazásával is. A beszédmegértés gyakran szó szerinti, ami számtalan félreértés forrása. Az autizmussal élők kevésbé tudják az arckifejezéseket "olvasni", értelmezni, mint a tipikusan fejlődő emberek, és előfordul az is, hogy nem tudják megfejteni azt a többletjelentést, amelyet például a hangerő, hangsúly, a beszéd dallama hordozhat. Sokszor nem is alkalmazzák rugalmasan ezeket az eszközöket. Problémát jelenthet az is, hogy megértsék a testtárást, gesztusok és a tekintet által kifejezett üzenetek jelentését. Amellett, hogy a beszéd valóban nagyon fontos, nyilvánvaló, hogy önma-gában nem elég a kölcsönös megértéshez. Lényeges az is, hogy miközben a beszédképesség kialakításán fáradozunk, ne felejtjük el, hogy a gyermeknek addig is meg kell értetnie magát, míg nem beszél, nem képes kifejezni gondolatait, szándékait konvencionális nyelvi eszközökkel. A kommunikáció lehetséges eszköze a beszéden kívül még nagyon sok minden lehet: ide tartoznak azok a viselkedések is, amelyekkel a gyermek válaszol az őt ért hatásokra anélkül, hogy azokat eleinte tudatosan használná a környezet befolyásolására (pl. a dührohámok). Ezek a viselkedések a környezetében lévő személyek által válnak jelentés telivé. A gyermek összefüggést fedez fel saját, esetleg szélsőséges viselkedése és annak környezetére gyakorolt hatása között, ezáltal más, elfogadhatóbb megoldás híján kommunikációs eszközként rögzülnek. Ezek a viselkedések a gyermeknek és a családnak is nagyon kimerítőek, kívülállók számára esetleg nem is érthetőek, ezért fontos más utakat kialakítani.

A kommunikáció eszközei a beszéden kívül lehetnek tárgyak, képek, gesztusok, jelek is. A jól beszélő gyermekek, felnőttek sem képesek a beszédet minden esetben a kommunikációs funkciók

széles skáláján használni, tehát pl. kérni, elutasítani, tájékoztatást nyújtani, információkat szerezni, köszönni, véleményt mondani, szólni, ha fáj valami. Egyesek szó szerint, vagy módosítva ismétlik a környezetükben hallottakat (echolálnak), és ezeknek az ismétléseknek a valódi célját, jelentését nem mindig könnyű megfejteni. Az autizmussal élő személy által használt beszédteljesítményre alapozva (mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt), a nyelvi eszközök funkcionális, kölcsönös nyelvi kommunikációban történő eredményes használatának fejlesztése a legfontosabb cél.

Gyakori tünetek a szociális interakciók területén

Azt a mítoszt, mely szerint az autizmussal élő emberek szándékosan elzárkóznának másoktól, régen megcáfolták. Ma már tudjuk, hogy az együttműködés hiánya vagy sikertelensége legtöbbször nem szándékos esetükben, hanem annak következménye, hogy a szociális megértés és a szociális környezet észlelése sérült az autizmusban. Természetesen éppen úgy, mint minden más területen, a szociális készségeket tekintve is nagyon változatos képet látunk a fejlődési zavarban: gyakran tapasztalunk nehézséget többek között a kortárscsoportozásba való alkalmazkodásban, az íratlan szociális szabályok felismerésében és követésében, az élmények megosztásában, az érzelmek kifejezésében és mások érzelmeinek megértésében. A szociális sérülés tünetei az autizmus spektrumán nagyon sokfélék, és az egyes gyermek fejlődésével együtt is változnak.

Lorna Wing a szociális viselkedés alapján négy csoportot különített el: izolált (szociális magányosság jellemzi), passzív (a spontán szociális közeledés korlátozott, de elfogad kezdeményezést), aktív, bizarr (sokat kezdeményez, de gyakran szociálisan nem elfogadható módon), merev, pedáns, formális (nagyon szabálytartó, nincsenek árnyalatok).

Gyakori tünetek a rugalmas viselkedés és gondolkodás területén

A rugalmas, kreatív képzeleti működés hiányának vagy zavarának következménye a korlátozott, ismétlődő jellegű viselkedésrepertoár, és a merev, rugalmatlan gondolkodás. Ennek lehetséges tünetei rendkívül sokfélék lehetnek és a gyermekkel együtt változhatnak.

A merev, rugalmatlan viselkedés többek között megnyilvánulhat a különböző szenzoros ingerek állandó keresésében: ilyen lehet a homok vagy apró gyöngyök szórása, tárgyak ütögetése, fényes felületek nézegetése.

Gyakran megfigyelhető a változásokkal szembeni merev ellenállás, bizonyos, nem funkcionális rutinokhoz vagy szokatlan tárgyakhoz való ragaszkodás.

Az autizmussal élő gyermekek érdeklődhetnek szokatlan dolgok iránt, mint például a vonatok áramszedői, az emberek fogainak formája, máskor esetleg egészen szokványos dolgok kötik le őket, mint például a térképek, számok, betűk, különböző gyűjthető dolgok.

A fenti három fejlődési terület minőségi sérülése (a károsodás triáza) minden olyan esetben jelen van, amikor az autizmus spektrumába tartozó diagnózist kap a gyermek.

A triázon kívüli járulékos tünetek

Az autizmussal gyakran együtt járhatnak a mozgás és testtartás furcsaságai, szokatlan szenzoros reakciók (túlzott érzékenység vagy ingerkereső viselkedés), étkezési, szobatisztasági és alvással kapcsolatos problémák. Az autizmushoz bármely más fogyatékos állapot (leggyakrabban értelmi sérülés), vagy betegség is társulhat (pl. epilepszia).

Mit látunk a hétköznapi életben?

Jó képességű gyermekek esetében például az alábbi típusos problémák fordulhatnak elő (a lista nem teljes, az autizmus tünetei mindig nagyon egyedi):

A gyermek ragaszkodik az érdeklődési körébe tartozó témához, s csak annak mentén kezdeményez beszélgetést.

Problémát jelenthet számára a megszokott rutinok megváltozása.

Nem tudja, hogyan kell kortársakkal barátkozni.

Nehézséget jelent kölcsönösséget igényő kapcsolatokban részt vennie (pl. nem irányított beszélgetésben)

Kevéssé érti más személyek metakommunikációs jelzéseit, saját metakommunikációja szegényes. Beszéde pedáns stílusú, nem képes a kortárs szlenget elsajátítani, mindenkivel azonos stílusban kommunikál.

Szociálisan naiv, a közléseket szó szerint értelmezi.

Hajlamos a magányra, elkülönülésre.

Nehézségei vannak a nagyobb csoportban való tanulással.

Nehézséget jelenthet elvont tartalmak megértése.

Kevéssé rendelkezik problémamegoldó stratégiákkal.

A gyermek szókincse lehet nagyon gazdag, de a használt kifejezések egy részét valójában nem érti.

Viselkedését alacsony frusztrációs tolerancia jellemzi.

Érzelmi labilitás, fokozott sérülékenység tapasztalható.

Kevéssé utánoz spontán viselkedésmintákat.

Szűk körű érdeklődés jellemzi.

Finommotorosan ügyetlen, mely az írás elsajátításában és használatában nehézségeket okoz.

Problémák merülnek fel különféle tananyagok elsajátításával kapcsolatosan.

Különösen a szociális megértést kívánó tartalmak lehetnek nehezek.

Szervezési nehézségek jelennek meg.

A fejlődési zavar jellegzetes, gyakori tünetei súlyosan érintett, az autizmus mellett esetleg értelmi sérüléssel is küzdő gyermekek esetében (a lista nem teljes, az autizmus tünetei mindig nagyon egyediek):

A gyermek szenzorosan túlérzékeny, vagy ingerkereső.

A gyermek nem beszél, vagy beszéde elsősorban echoláliából, a hallottak azonnali, vagy késleltetett megismétléséből áll.

Problémát jelent számára a megszokott rutinok megváltozása.

Kevéssé érti más személyek beszédét és metakommunikációs jelzéseit, saját metakommunikációja szegényes.

Hajlamos a magányra, elkülönülésre, vagy igen passzív.

Nehézségei vannak a csoportban való tanulással.

Kevéssé rendelkezik problémamegoldó stratégiákkal a különböző élethelyzetekben.

Viselkedését alacsony frusztrációs tolerancia jellemzi.

Nem tanul utánzás útján.

Szűk körű érdeklődés, és repetitív, sztereotip (állandóan ismétlődő) viselkedés jellemzik.

Figyelmi és emlékezeti problémái vannak, a tanultakat új helyzetekre kevéssé általánosítja.

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók pedagógiai szempontú jellemzése

Gyakorlati célból a társas viselkedési készségek, szociális viselkedés szerint az autisztikus spektrumon elhelyezhető sokféle személyiségű és viselkedésű tanulók négy típusba sorolhatóak.

Izolált típus: Társas kapcsolatokat nem kezdeményező, a kezdeményezést, társas helyzeteket kerüli, elutasítja, nem érti. Általában értelmi fogyatékos, gyakoriak a szenzoros ingerfeldolgozás zavarai is. A legrosszabb prognózisú, legnehezebben tanítható alcsoport.

Passzív típus: Szociálisan nem kezdeményező, a közeledést passzívan elfogadja, gyakran jól irányítható. A legjobban tanítható, legjobb prognózisú a későbbi beilleszkedés lehetősége szempontjából is. Passzivitása, együttműködési készsége miatt nehéz észrevenni, amikor már nem követi a tananyagot, csak jelen van, illetve rugalmatlanul, formálisan „tanul”.

Aktív, bizzar típus: Szociálisan aktív. Viselkedése gyakran a helyzethez nem illő, szokatlan módon, esetleg sokat kezdeményező. Kapcsolatteremtése egyoldalú, a partner személyiségét, szándékát nem veszi tekintetbe, saját érdeklődési körbe tartozó témákra, kérdésekre szorítkozik.

Merev, formális típus: Főként a serdülő- és felnőttkorban, a legjobb értelmű és beszéd szintű személyekben alakulhat ki a jellegzetes viselkedés, amelynek háttérében erős kompenzációs igyekezet áll. A gyermekek fejlődésük során többször is típust válthatnak.

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók – a tanítás, illetve a hagyományos tanítási módszerek és tervezés módosítása szempontjából – kiemelkedő jelentőségű tulajdonságai

A másik személy szándékának, érzéseinek, gondolatainak, szempontjainak (pl. az információátadás szándékának) meg nem értése, az önmagára vonatkoztatás hiánya. Legsúlyosabb esetben képtelenség arra, hogy az embereket, mint a valóság egyéb elemeinél fontosabbakat megkülönböztesse.

A szociálismegerősítés jutalomértékének hiánya, vagy az ezzel kapcsolatos öröm későbbi, direkt tanítás útján való kialakulása, illetve a belső motiváltság gyengesége – gyakran teljes – hiánya. Többnyire nagyon kevés vagy szokatlan dolog okoz számukra örömet.

A beszéd korlátozott megértése, még látszólag jó beszédprodukciónak mellett is, amelyet nehezítenek a beszéd érzelmi, társas viselkedési sajátosságai, mint pl. a hanghordozás.

A beszéd vagy más kommunikációs eszköz spontán, funkcionális, rugalmas alkalmazásának sérülése.

Egyenetlen képességprofil, pl. a szigetszerű ismeretek, képességek és az önellátás vagy a mechanikus és a személyes memória közötti szakadékszerű különbség.

Hiányzó vagy korlátozott belátás, pl. saját tudásával, az ismeret forrásával, módjával, a szubjektív jelentőséggel kapcsolatban.

A változásokkal, újdonsággal kapcsolatos ellenállás, szorongás.

Típusos erősségek, amelyekre építeni lehet

A megfelelő szintű vizuális információ általában jól értelmezhető.

Tanult rutinokhoz, szabályokhoz való alkalmazkodás.

Jó mechanikus memória.

Megfelelő környezetben, érdeklődésének megfelelő témáknál kiemelkedő koncentráció, kitartás.

Egyes, nem szociális tartalmú tantárgyi területeken – pl. szó szerinti tanulás, nem szöveges számtan, földrajz, zene viszonylag jó képességek.

Típusos nehézségek és kognitív problémák, amelyekkel számolni kell a tanítás során

Az érzékszervi ingerfeldolgozás zavarai, túlérzékenységre és/vagy fokozott ingerkeresésre utaló viselkedések (hallás, látás, fájdalom stb.).

Figyelemzavar gyakorisága.

Az utánzási képesség kialakulásának hiányosságai.

Ingerfeldolgozási, vizuomotoros koordinációs problémák.

Tér-idő értelmezés interiozációjának gyengesége, esetleg hiánya.

Analízis (sorrendiség)-szintézis műveleteinek problémája.

Ok-okozati összefüggések felismerésének problémája.

A lényegkiemelés, problémamegoldó gondolkodás deficitje.

Az általánosítás, a tanultak új helyzetben való alkalmazásának sérülése.

Felidézési problémák (pl. speciális szociális tartalmaknál és személyes élményeknél).

Ismert tananyagban váratlan nehézség felmerülése szociális elem bevezetésével vagy új körülmények közötti alkalmazás során.

A feladat céljának nem értése, reális jövőre irányultság hiánya.

A szimbolikus gondolkodás (pl. játék) fogyatékosága.

A valóság téves értelmezése, felfogása.

Realitás és fantázia összetévesztése.

A szóbeli kérések, közlések félreértése, különösen a többértelmű, elvont kifejezések, többrészes utasítások esetén.

Szó szerinti értelmezés.

Képességek, ismeretek önálló, változatos alkalmazásának nehézsége.

Gyermekközösségekben áldozattá, illetve bűnbakká válás, más esetekben szociálisan a helyzetnek nem megfelelő viszonyulás a kortársakhoz.

Szabadidőben passzivitás, kudarcokból eredő viselkedéskérdések megjelenése.

Félelmek, fóbiák, szorongás.

5.2.2. Az autizmussal küzdő gyermekek nevelés-oktatásának pedagógiai, tárgyi, személyi feltételrendszere intézményünkben

Intézményünkben függetlenül a gyermek életkortól, az autizmus súlyosságától minden gyermek számára biztosítjuk az egyéni felmérést, fejlesztési tervet és fejlesztést. Egyénre szabott vizuális (látható) segítségeket és strukturált, kiszámítható környezetet, melynek egyik alapja az események időbeliségének látható, az egyes gyermekek, tanulók számára jól érthető megjelenítése (különböző szintű napirendek, vizuális órák, vagy egyéb időjelzők). A szakemberek, segítők kommunikációját a gyermek megértéséhez adaptáljuk, a kifejező kommunikációt biztosítjuk a beszéd mellett alternatív csatornákon is. Gyermekenként, egyénre szabottan a zavaró szenzoros és egyéb környezeti ingerekkel szembeni védelemre törekszünk (pl. csendes, ingerszegény pihenőhely, fülvédők, megfelelő, nem zavaró fényforrás stb.). Gyermekenként, egyénre szabottan biztosítandó az ingerkereső viselkedésekből fakadó és az egyéb okokra visszavezethető problémás viselkedések miatti balesetek megelőzése, a fizikai biztonság garantálása.

Személyi feltételek

Autizmusban is képzett gyógypedagógust alkalmazunk. Az autizmussal élő gyermekekkel foglalkozó többségi pedagógusok képzettek az autizmus spektrumzavar területén. A teljes tantestület és más munkatársak is rendelkeznek alapismeretekkel az autizmussal kapcsolatban. A pedagógusok számára rendszeres konzultáció lehetősége biztosított: autizmusban képzett gyermekpszichiáterrel (az intézménnyel kapcsolatban lévő egészségügyi intézmények szakemberei által) és/vagy pszichológussal, autizmusszakértő gyógypedagógussal, kiegészítő terápiák szakembereivel, logopédussal.

Az autizmussal élő gyermekek, tanulók nevelésében, oktatásában alkalmazott taneszközök kiválasztásának és elkészítésnek alapvető szempontjai

Az autizmussal élő gyermekek, tanulók számára egyénre szabottan választjuk ki a fejlesztő eszközöket, tankönyveket és a taneszközöket. Mivel az egyes tanulók képességstruktúrája jellegzetesen egyenetlen, amennyiben szükséges további egyedi módosításokat alkalmazunk.

Általános szempontjaink, hogy a segédletek konkrét tartalmúak, jól variálhatóak, áttekinthetőek.

Lehetőség szerint minél több valóság-hű képet tartalmaznak. Az alkalmazott eszközök biztonságosak és tartósak. Az eszköz könnyen pótolható, vagy nagyon tartós, az intenzív igénybevételre alkalmas. A feladatokhoz kapcsolódó írott vagy képes instrukciók rövidek, konkrét jelentésűek, a gyermek megértéséhez pontosan illeszkedőek. Az alkalmazott feladatlapok, taneszközök nem tartalmaznak felesleges, a megoldáshoz szükségtelen képet, ábrát, szöveget.

A feladat vagy eszköz világosan strukturált és egyértelmű vizuális támpontokat tartalmaz használatának módjáról. Az önálló feladatokat a már megtanított egyéni képességekre alapozva választják ki, és ennek alapján állítják össze pedagógusaink. A kiválasztott feladatok alkalmasak az önellenőrzésre és illeszkednek a gyermek egyéni munkarendjéhez, munkaszervezéséhez. A feladathelyzetet a strukturált, ritmusokra épülő oktatás elveinek megfelelően szervezzük.

Egyedi taneszközöket is készítünk a pedagógus felmérési, megfigyelési alapján, figyelembe véve a tanuló tanulási stílusát, az ingerek feldolgozásának egyéni sajátosságait, finommotoros képességeit, szem-kéz koordinációját, figyelmének, emlékezetének, változások iránti toleranciáját, problémamegoldó gondolkodásának jellemzőit, az adott tantárggyal, tananyaggal, feladattal kapcsolatos motivációját, előzetes tudását, a feladatok megértéséhez és elvégzéséhez szükséges instrukciók szimbólumszintjét, komplexitását, a tanultak hosszú távú hasznosságát, funkcionalitását.

Az autizmussal küzdő tanulók nevelés-oktatásának megfelelő fizikai környezet

Egyéni fejlesztő szobát biztosítunk, mely mentes az erős vizuális ingerektől és nem túl zajos; pihenőhelyet, vagy kuckót biztosítunk. Az egyéni fejlesztő helyiség nem zsúfolt, szenzorosan ingerszegény, és könnyen átrendezhető az egyes gyermekek szükségletei szerint. Tartozéka a tanulói asztal, min. 2 szék, zárható szekrény, egy magas polc a kommunikáció tanításhoz, szőnyeg. A tanterem strukturált berendezésére törekszünk; az osztályteremben a tanulóknak saját, állandó asztaluk van; a fix napirendek rögzítésére szolgáló napirendi tábla, hordozható könyv is készül. Az öltözőben állandó helyet biztosítunk szükség esetén az önállósághoz szükséges egyéni, mobil vizuális segítségekkel. A tanteremben az önálló és csoportos feladatvégzésnek is van helye. Gyermekeként tanulóasztal, szék, polc, egyéni vizuális segítségek állnak rendelkezésre. A szabadidős tér szükség esetén hozzáigazodik a gyermeki szükséglethez: nyitott polcok és zárt szekrény, egyszínű szőnyeg, asztal, székek, igény szerint vizuális segítségek, az önállóságot segítő vizuálisan szervezett szabadidős feladatok, a választékot megjelenítő kommunikációs táblák alkotják a teret. Az udvari játékhöz is strukturált teret, pedagógiai jelenlétet, támaszt nyújtunk. Rendelkezésre áll vizesblokk, helyiség a szülővel/gondozóval történő megbeszélésekhez. Van csoportos fejlesztésre alkalmas fejlesztő helyiségünk is körbeülhető asztallal, megfelelő számú székekkel, képzőművészeti terápiás felszereltséggel. A mozgásfejlesztés helyszínét szükség szerint egyéni vizuális segítségekkel látjuk el, és különféle, a tanulók életkorához, mozgásállapotához és érdeklődéséhez illeszkedő szenzomotoros fejlesztő eszközökkel rendelkezünk. Az étkezőben lehetővé tesszük, hogy az autizmussal élő tanulók szükség esetén külön étkezhessenek. Zenetermek is rendelkezésre állnak ritmus és ütős hangszerekkel.

Fejlesztőeszközök, felszerelések listája

Vizuális környezeti támpontok készlete egyénre szabottan (általában képes, vagy írott szimbólumszinten) ,adaptált tanulási feladatok egyénre szabott készlet. A szociális és kommunikációs készségek fejlesztéséhez fotós/rajzos képsorozatok (érzelmi állapotokat kifejező sorozatok, ok-okozati összefüggéseket ábrázoló sorozatok, különböző sorrendeket, algoritmusokat megjelenítő sorozatok, társas helyzeteket ábrázoló sorozatok stb.) Ezekből a tanár kézzel készített munkáit és a természetes anyagú darabokat preferáljuk. Különböző Montessori-típusú eszközök, játékok életkornak és fejlődési szintnek megfelelően. Formaegyeztető játékok, Puzzle játékok, építő játékok. az akarati érzékeket mozgósító érzékelőjátékok lehetőleg természetes anyagú kivitelben. Kerüljük a műanyag tárgyakat. Társasjátékok , hangszerek. Kommunikációt segítő szoftverek, CD lejátszó és hanganyagok, nyomtató, fényképezőgép. Kölcsönözhető szakirodalom és fejlesztő eszközök a szülők és a pedagógusok számára.

A pedagógusok munkájához szükséges alapfelszerelések

digitális fényképezőgép, számítógép, nyomtató, lamináló, lamináló fólia, tépőzár, különböző színű kartonok, a strukturált feladatok kialakításához dobozok, irodaszerek. Mivel a különféle eszközök a gyermekek fejlődésével változnak, szükséges anyagi keretet biztosítani az eszközök megújításához az intézmény számára. Tér-időszervezéshez gyermekeként egyénre szabott napirend, strukturált, vizualizált, önálló feladatok készlete (melyek tartalmilag és

szervezettségükben a gyermek fejlődésével változnak), az önállóságot segítő vizuális algoritmusok, egyéb vizuális segítségek (pl. választótáblák, zseton-gyűjtők, viselkedési szabályok). Különböző, az idő múlását vizuálisan, vagy hangjelzéssel konkrétávidtemérő eszközök (pl. homokóra).

Kommunikáció fejlesztéshez alternatív és augmentatív kommunikációs rendszerek készítésére alkalmas eszközök, személyes szótárak, anyagok készlete egyénre szabottan (tárgyas, fotós, rajzos és írott szimbólumszinteken is).

Szociális készségek és szabadidős tevékenységek támogatásához, magányos játékhöz szükséges, életkornak és fejlődési szintnek megfelelő játékkészletek (pl. konstrukciós játékok, kirakók, puzzlek, logikai játékok, könyvek, újságok) társasjátékok, babzsákok, érzelmi állapotokat és különböző társas - helyzeteket ábrázoló képsorozatok, én-könyv és napló gyermekenként. Kültéri és beltéri mozgásos játékok (pl. trambulhinta, különböző méretű labdák, gördeszka).

Tantárgyakhoz kapcsolódó egyedi taneszközök, tananyagok. A motiváció megalapozását segítő eszközök: különböző szenzoros játékok, az egyes gyermekek speciális érdeklődésének megfelelő játékok, anyagok, eszközök.

5.2.3. Az autizmus spektrum zavarral élő tanulók fejlesztésének formai kerete, céljai, módszertani alapelvei, feladatai és módszerei

A fejlesztés szervezési formái

A fejlesztést egyéni és kiscsoportos formában, illetve integráltan végezzük.

Fejlesztési célok

A legáltalánosabb távlati cél az egyéni képességek, fejlettség szintjén elérhető legjobb felnőttkori szociális adaptáció és önállóság feltételeinek megteremtése: ennek alapja a szociális, kommunikációs és gondolkodási készségek hiányának speciális módszerekkel történő kompenzálása és a meglévő készségek fejlesztése. A hiányzó készségeket pótló, helyettesítő kompenzációs-habilitációs kezelése a fejlődési elmaradás, a másodlagos (pl. viselkedés-) problémák leküzdése érdekében. A fogyatékos készségek kompenzálása különös jelentőségű a tanulási, szociális és munkahelyzetekbe való beilleszkedés és viselkedés elsajátításához. Az iskolai és a mindennapi gyakorlati életre felkészítő tananyag speciális módszerek segítségével történő elsajátítása. A jellegzetes gondolkodási nehézségek, rugalmatlanság miatt – a továbblépés előtt – külön kiemelt fejlesztési feladat az elsajátított ismeretek alkalmazásának, általánosításának tanítása, az ismeretek folyamatos használata a fenntartás biztosítására, valamint a változatos, problémamegoldási módszerek tanítása.

A tananyag kiválasztásának legfontosabb szempontja a tanított képesség egész életen át megfelelő alkalmazhatósága. A tanuló túlterheltségének elkerülése érdekében a felesleges információkat szűrni kell, mert a tipikusan fejlődő gyermek által spontán, ösztönösen elsajátított nagy mennyiségű információ és készség az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermek számára nehéz tananyagot jelent.

A fejlesztési célokat a fenti szempontok alapján fontossági sorrendben kell értelmezni, és e szerint kell az egyéni fejlesztési tervekbe iktatni.

A tanulók fejlesztési céljai hierarchikus rendben helyezkednek el abból a szempontból, hogy mennyire szükségesek a gyermek szociális alkalmazkodása és önszabályozása kialakításához (az egyéni fejlettségének szintjén). A típusos egyenetlen fejlődés azt jelenti, hogy a hiányzó vagy elmaradó készségek spontánfejlődésére nem építhetünk: minden egyes hiányzó részfunkció, illetve korábbi fejlődési szakaszból hiányzó alapozó funkció fejlesztését be kell illeszteni ebbe a hierarchiába. Pl. a veszélyeztetett viselkedések kezelése, más, elfogadható viselkedések kialakításával, viselkedésterápiával a célok hierarchikus rendjében így alakul: az ön-(esetleg köz-

)veszélyes viselkedések kezelése, a családi életet akadályozó viselkedések kezelése, a taníthatóság és a csoportba való beilleszkedés kialakítása, az iskolán kívüli környezethez való adaptív viselkedés kialakítása.

Módszertani alapok

Egyénre szabott vizuális környezeti támpontok alkalmazása (pl. napirendek, folyamat-ábrák, viselkedési szabályok stb.)

Strukturált tanítás: Régóta bizonyított tény, hogy az egyénre szabott strukturált környezet alkalmazása az egyik legfontosabb lehetőség az autizmussal élő gyermekek támogatásában. Az autizmussal élő személyek számára azok az információk a legértékesebbek és leginkább hozzáférhetőek, melyek térben és időben állandóak, nem tűnékenyek, láthatóvá teszik az időre, térre, emberi viszonyokra, környezeti elvárásokra és lehetőségekre vonatkozó információkat. A strukturált környezet alkalmazása bejósolhatóbbá, kiszámíthatóbbá, érthetőbbé és ezzel érzelmileg biztonságosabbá teszi a világot. A struktúra elősegíti az autizmussal élő gyermekek, felnőttek autonómiáját és önállóságát, csökkenti függőségüket más személyektől. Lehetővé teszi a tevékenység-repertoár bővülését, a rugalmasabb alkalmazkodást, csökkenti a változásokkal szembeni ellenállást és szorongást.

Kognitív-viselkedéses megközelítés: A viselkedéses nézőpont elsősorban a tanulás-elméleten alapszik, mely szerint a zavart, hiányos vagy problematikus viselkedés kialakulása és fennmaradása a személy és környezete közötti kölcsönhatás következménye. A viselkedés funkcionális analízise, mely viselkedést a pontosan leírja, majd megkísérli a viselkedés részletes elemzését, az okok feltárását, a megfelelő tanítási stratégia alapja. A kognitív-viselkedéses megközelítésen alapuló módszerek adaptív gondolkodási és viselkedési stratégiákat tanítanak.

Alternatív és augmentatív kommunikációs eszközök egyénre szabott alkalmazása: a meglévő kommunikációs repertoár kiegészül, bővül azokkal az alternatív kommunikációs eszközökkel, melyek leginkább illeszkednek a gyermek megértéséhez, spontán kezdeményezéseihez. A teljes kommunikációs folyamat lelassul, láthatóvá és a gyermek kommunikációs jelzései (pl. gesztusok, tárgyak, képek, írott nyelv) bárki számára érthetővé válik. Fontos, hogy amennyiben a gyermek jól ért és preferál valamely kommunikációs módot, a számára szóló üzeneteket is közvetítsük ezen a csatornán, tehát az élő nyelvet egészítsük ki/helyettesítsük gesztusokkal, tárgyakkal, képekkel, írott nyelvvel.

Autizmus-specifikus módszerek, eszközök egyénre szabott alkalmazása a szociális készségek fejlesztésében (pl.: babzsák, Szociálisörténetek, Én-könyv, Napló, érzelmek felismerésének, utánzás tanítása)

Együttműködés: Szoros kapcsolatokra van szükség az autizmussal élő gyermek életútja során mindazok között, akik valamilyen szempontból részesei annak. Ez teszi lehetővé a terápiás program töretlenségét, a fejlesztés folyamatosságát. Az autizmussal élő gyermekek, szülei és a szakemberek partnerek a terápiás folyamatban.

Speciális módszerek az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók fejlesztésében

A nevelés, fejlesztés tervezése a mért szociális alkalmazkodás, fejlettségi kor, illetve a mért intelligencia szintje és a kommunikációs színvonal alapján történik, az egyenetlen képességprofil, valamint tanulási képességek miatt egyénhez igazodó módon, a fejlődés erre alkalmas eszközzel (pl. fejlődési kérdőív) való folyamatos követésével.

Protetikusan környezet és eszköztár kialakítása (strukturált környezet biztosítása az időbeli és téri tájékozódás segítéséhez, vizuális információhordozók és augmentatív kommunikációt segítő eszközrendszer kialakítása).

Speciális, egyéni motivációs és jutalmazási rendszer kialakítása.

Vizuálisan segített kommunikációs rendszer, a speciális környezetben belül és személyek között: beleértve a gyermek felé irányuló minden kommunikációt.

A szociális fogyatékossgal összefüggő tanítási nehézség miatt keresni kell az információ átadására a gyermek megértési szintjének megfelelő és szociális vonatkozásoktól leginkább független módszereket és médiumokat (pl. írott utasítás, folyamatábra, számítógépes oktatás stb.).

Ugyanakkor a tanítási helyzetek szociális vonatkozásainak elfogadása, illetve megértése fontos tanítási cél (pl. a csoportos, illetve „frontális” tanítási helyzetben való tanulás).

A fejlesztésben, tanításban és a viselkedésproblémák kezelésében alapvető a kognitív-viselkedésterápia módszereinek alkalmazása.

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók fejlesztésének pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztését a szociális-kommunikációs készségek fejlesztése és a rugalmasabb viselkedérepertoár kialakítása határozza meg. Iskoláskorban is folytatni kell a korai fejlesztésben és óvodai nevelés során alkalmazott fejlesztő eljárásokat, illetve szükség lehet az iskoláskor előtti képességfejlődés területeinek fejlesztésére. Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai általában módosításokkal egyeznek meg a Nat-ban és a kerettantervekben rögzített pedagógiai szakaszokkal és tartalmakkal. A módosításokat a helyi tantervekben és egyéni fejlesztési tervekben kell meghatározni a gyermekek egyéni szükségleteinek, fejleszthetőségének megfelelően. Az alsó szakasz (1–4. évfolyam) elvégzéséhez általában hosszabb időkeretre van szükség.

A jó értelmi és nyelvi képességekkel rendelkező tanulók esetében előfordulhat, hogy az egyes műveltségi területeken meghatározott tartalmak jelentős részét a NAT-ban és a kerettantervekben meghatározott életkorban képesek elsajátítani. Ezekben az esetekben egyéni fejlesztési terv alapján a szociális-kommunikációs és speciális kognitív készségek párhuzamos fejlesztése szükséges.

Az alábbi szakaszolás az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekek speciális fejlesztésének általános vázlatát tartalmazza. Tartalmazza azokat a többlettartalmakat, amelyeket az egyéni fejlesztési tervekbe szükséges beépíteni. A fejlesztést minden gyermek esetében az első szakaszban kell kezdeni. Az egymásra épülő szakaszok időtartama előre nem határozható meg. A fejlesztés üteme és a tanuló továbblépési lehetősége függ a fejlődés mért eredményeitől, azaz: a gyermek képességeitől és a szakszerű képzés intenzitásától.

Első szakasz

Korai diagnózis esetén egybeeshet a korai fejlesztés és az óvodai nevelés időszakával, de gyakran belenyúlik az alsó tagozat időszakába. Fő célja a rehabilitáció. A gyermek formális és informális felmérésének) tapasztalataira alapozva, egyénre szabott hosszú, közép- és rövid távú tervre épül. Célja a gyermek/tanuló elemi beilleszkedési készségeinek, adaptív viselkedésének kialakítása. Ennek érdekében a szociális/kommunikációs alapkészségek célzott fejlesztése, az autizmusból és a társulói fogyatékoságokból eredő fejlődési elmaradások lehetséges célirányos kompenzálása, az ismétlődő, sztereotíp, helyzetnek nem megfelelő viselkedés kialakulásának megelőzése, illetve rendezése. Fogyatékoság-specifikus vizuális információhordozókkal segített ún. protetikusan, segédeszközökkel felszerelt augmentatív környezet, eszközök használatának elsajátítása, adaptív viselkedési formák, szokások kialakítása.

Fejlesztési területek:

Kommunikáció/szociális viselkedés

Beszéd előtti, csecsemőkori kommunikáció elemeinek tanítása.

Szociális kapcsolatteremtés elemeinek tanítása (pozitív megerősítéssel).

Beszéd vagy – beszéd kialakulásának hiányában – augmentatív és alternatív eszközzel történő kommunikáció használatának tanítása.

Tanítási helyzetben szükséges elemi szociális viselkedés kialakítása.

Augmentatív és alternatív kommunikációs eszközök (nem kizárva pl. az írott nyelvet) használatának tanítása napi rutinokban, a gyermek életének valamennyi színterén.

Fejlődési funkcióelmaradások, önkiszolgálás

Alapvető készségek kialakítása (étkezés, szobatisztaság, tisztálkodás, öltözködés).

Kognitív fejlesztés

Elemi ismeretek, fogalmak.

Elemi logikai műveletek és összefüggések tanítása.

Szociális kognitív készségek fejlesztése.

Egyszerű aktivitásformák kialakítása strukturáltkeretek között (pl. játék-, használati és taneszközök célszerű használata).

Általánosítás képességének fejlesztése.

Az elsajátított képességek önálló használatának tanítása.

Az elsajátított képességek más összefüggésben való használata.

Képességek alkalmazása más, elsősorban otthoni környezetben stb.

Viselkedésproblémák kezelése

Viselkedésproblémák megelőzése.

Alternatív viselkedések kialakítása.

Meglévő viselkedésproblémák kezelése.

Második szakasz

Egybeeshet az alapfokú nevelés időszakával, de gyakran belenyúlik a középfokú nevelés-oktatás szakaszába. Célja az elsajátított ismeretek bővítése és a változatos aktivitásokban való minél önállóbb részvétel iskolai, otthoni és egyéb iskolán kívüli környezetben.

Fejlesztési területek:

Az előző szakasz területei bővülnek az alábbiakkal:

képességek szinten tartása az önállóság fejlesztésével,

a szociális-kommunikációs kompetencia fejlesztése, spontán, funkcionális kommunikáció kiterjesztése,

kognitív fejlesztés, különös tekintettel a problémamegoldó gondolkodásra

ismeretek bővítése

önellátás körének bővítése,

házimunka,

munkára nevelés megalapozása.

Harmadik szakasz

Egybeeshet az alapfokú nevelés időszakával vagy a középfokú nevelés-oktatás szakaszával. Cél a felnőtt korban egyénileg elérhető legmagasabb szintű adaptáció, önállóság és munkavégző képesség elérésének megalapozása.

Fejlesztési területek:

Az előző szakasz területei bővülnek az alábbiakkal:

képességek szinten tartása,

tantárgyi ismeretek a Nat-ban és a kerettantervekben meghatározott tartalmak adaptálásával, az egyén képességeinek megfelelően, - önszervezés, önállóság, táguló szociális integráció, - munkára nevelés, pályaaorientáció.

5.2.4. A NAT és a Waldorf-kerettanterv alkalmazása

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók csoportja rendkívül változatos, de a központi sérülés azonos jellege miatt meghatározhatók közös szükségletek és egységes módszertani javaslatok. Esetükben számolni kell azzal, hogy a Nat kulcskompetenciáihoz rendelt tudások elsajátításához hosszabb időtartamot szükséges biztosítani, a szociális megértést kívánó attitűdök, képességek fejlődését pedig kognitív stratégiákkal kell támogatni.

A Nat fejlesztési területei, nevelési céljai, műveltségi területei esetükben is alkalmazhatóak a sérülés típusának megfelelő adaptációval. A Nat és a Waldorf-kerettanterv szakaszaihoz rendelt célok elérésére szükség esetén hosszabb időtartamot kell biztosítani, egyes, az alábbiakban részletezett tartalmak hangsúlyosabban jelennek meg. A többlettartalmakat, mint az önismeretet, társas viselkedést, a spontán, funkcionális kommunikációt, egészségnevelést és munkakészségeket a Waldorf-pedagógiai sajátos nevelési attitűdje szerint naponta ápolja a ritmikus rész, az akarat-

érzés-gondolkodás hármasságában felépülő oktatásszervezés, és a művészeti tárgyak által. Emellett szükséges a speciális rehabilitációs órákon egyénre szabott módon is tanítani. A tananyagot mennyiségi és minőségi szempontból módosítani és redukálni kell a tanulók speciális szükségletei szerint. Az egyes műveltségi területekre vonatkozó sajátos eltéréseket a helyi tanterv mellett és az egyéni fejlesztési tervekben is rögzíteni kell. A tananyag elsajátításához speciális módszerek és eszközök használata szükséges.

A Nat fejlesztési területeinek megfelelő nevelési célok

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés

Kiemelkedően fontos a közvetlen társadalmi és természeti környezet ismerete, az azokkal való harmonikus kapcsolat.

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók elsősorban saját, közvetlen élményeiken keresztül, esetleg speciális érdeklődési körüknek megfelelően ismerhetik meg nemzeti kultúránk értékeit. Ezen a területen rendkívül nagy egyéni különbségek számíthatunk.

Allampolgárságra, demokráciára nevelés

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók nevelésének-oktatásának alapvető célja, hogy olyan gondolkodási, szociális-kommunikációs készségeket alakítsunk ki, melyek lehetővé teszik az egyén részvételét szűkebb és tágabb társas környezetében. A részvétel módja és mértéke nagy egyéni eltéréseket mutat: a tanulók többsége jelentős támogatást igényel abban, hogy jogait gyakorolja, társadalmilag elfogadott viselkedésmódokat tanúsítson, alkalmazkodjon a társadalom írott és íratlan szabályaihoz.

Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

Hangsúlyos szerepet kap a saját személyiség, a külső és belső tulajdonságok megismertetése, a saját viselkedés kontrolljának, a kooperációnak, szociális normáknak direkt tanítása, mivel azok intuitív megértésére, spontán elsajátítására korlátozottan számíthatunk. A sikerélményeket biztosító, a gyermek érdeklődését és motivációját fenntartó oktatási környezet kialakítása kulcsszerepet játszik a reális önértékelés és pozitív énkép kialakításában.

Testi és lelki egészségre nevelés

Elsődleges az érzelmi biztonság megteremtése, a pozitív, reális énkép és önértékelés támogatása, a fejlődési zavarral gyakran együtt járó szorongás megelőzése, oldása.

A helyes étkezési, alvási, önápolási szokások, a rendszeres mozgás iránti igény kialakítása szintén prioritást kap az egyéni fejlesztési tervben.

A megfelelő szexuális viselkedés kialakításában a családok számára hatékony segítséget kell nyújtania az iskolának, mivel a szociális megértés sérülése e területet speciálisan nehezzé teszi.

A viselkedésproblémák megelőzése és hatékony kezelése hozzájárul a testi-lelki egészség megőrzéséhez és kiküszöbölheti a gyógyyszeres kezelést.

A családi életre nevelés

A család szerepe az autizmus spektrum zavarral küzdő tanuló esetében is kiemelkedő jelentőségű. Az iskola alapvető feladata, hogy segítse az érintett családokat az autizmus-specifikus célok kitűzésében és megfelelő nevelési stratégiák alkalmazásában, mivel a hagyományos módszerek többsége nem válik be az érintett gyermekek esetében.

A nevelési-oktatási intézmény és a család szoros együttműködésével érhető el és terjeszthető ki az egyéni fejlesztési tervben megfogalmazott célok, különös tekintettel a szociális-kommunikációs készségek általánosítására, valamint a rugalmasabb viselkedés és gondolkodás fejlesztésére.

Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók esetében is cél lehet az önkéntes feladatvállalás egyéni mérlegelést követően, ha annak értékét, saját szerepüket és kompetenciájukat az önkéntes tevékenység során megértik. Az önkéntes feladatokban való részvétel segítheti együttműködési és problémamegoldó képességeik fejlődését, elősegítheti pozitív énképük alakulását, önbecsülésük növekedését. Fontos azonban figyelembe venni szociális naivitásukat, sebezhetőségüket, ezért a család és a pedagógusok egyénre szabott támogatásával, kísérésével vonhatók be önkéntes feladatokba.

Fenntarthatóság, környezettudatosság

A környezet célzott megfigyelése, felfedezése a pedagógus aktív közreműködése nélkül elképzelhetetlen. A fejlesztés e területen is a közvetlen, mindennapi étellel kapcsolatos tapasztalatokon alapul. Elsődleges a helyes szokásrend kialakítása.

Pályaorientáció

Az egyén által elérhető legnagyobb fokú önállóság támogatása kiemelkedően fontos. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók esetében az önállóság megalapozása már a fejlesztés kezdetétől jelen van, mivel számos alapfeltétele hiányozhat, többek között a rugalmasság, az együttműködés és a bizonytalanság tolerálásának és kezelésének képessége. Az elérhető felnőttkori önállóság nagy egyéni eltéréseket mutat. A pályaorientáció során a munkaképességek mellett a szociális-kommunikációs fejlettséget és a munkaviselkedés színvonalát is figyelembe kell venni. Fontos, hogy a pályaorientáció során építsünk a tanuló speciális érdeklődési körére, erősségeire.

Gazdasági és pénzügyi nevelés

E területen az érintett tanulók esetében a pénz értékével és a takarékosággal kapcsolatos alapvető ismeretek megszerzése kulcsfontosságú. Előnyös, ha ezek az ismeretek valódi élethelyzetekben, cselekvésbe ágyazottan jelennek meg. Az alapvető gazdasági összefüggések megértése, illetve azok kamatoztatásának lehetősége a mindennapi életében nagy egyéni eltéréseket mutat.

Médiatudatosságra nevelés

A médiatudatosságra nevelés kiemelt jelentőségű az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók nevelésében.

Az érintett tanulók különösen veszélyeztetettek lehetnek a különböző médiumok által közvetített tartalmak meg nem értése, félreértése tekintetében és fokozott a függőségek kialakulásának veszélye is. Ugyanakkor a különböző médiumok lehetővé teszik az élő nyelvtől és szociális közvetítéstől független tanulást és kapcsolatteremtést, valamint olyan multimédiás tananyagok kialakítását, mely lelassítja és hozzáférhetővé teszi a szociális interakciókat, nagyban hozzájárulva a fejlődési zavar következményeinek enyhítéséhez.

A tanulás tanítása

Az autizmus számos speciális kognitív nehézséggel és a kommunikáció sérülésével jár együtt. A tanulási folyamatban az élő nyelv és a szociális közvetítés megnehezíti, míg a vizuális információhordozók alkalmazása segíti a világ megismerését. Az állandósághoz való ragaszkodás oldása, valamint az egyén motivációs lehetőségeinek ismerete és kiaknázása kulcsfontosságú a tanulás szempontjából.

A kulcskompetenciák

Anyanyelvi kommunikáció

A fejlesztés fő célterülete a kommunikáció, mint a kapcsolatteremtés és fenntartás, valamint az információcseréje eszköze. Az alapvető probléma nem a beszéd hiánya vagy fejlődési zavara, hanem a kommunikációs szándék, illetve a kommunikációs funkciók megértésének sérülése. Minden autisztikus gyermeknél – függetlenül verbális képességeik színvonalától – elsődleges cél

az egyén képességszintjének megfelelő kommunikatív kompetencia megteremtése. A cél eléréséhez szükséges lehet alternatív kommunikációs eszközrendszerek alkalmazására.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermekek esetében a kommunikációs képességek fejlődése és nyelvelsajátítás folyamata minőségileg eltér a tipikusan fejlődő kortársakétól. A fejlődési zavar kihat a szókincs, jelentés, nyelvtan és nyelvi funkciók elsajátítására, rugalmas alkalmazására. Hiányozhatnak vagy sérülhetnek azok a képességek, melyek lehetővé teszik a helyzetnek megfelelő személyközi kommunikációt és a nyelvi úton történő ismeretszerzést.

Különösen nehezített az élő nyelv és szociális közvetítés útján való tanulás. A kommunikációs képességek sérülése és a kompenzáció lehetősége egyénenként mérendő fel, a fejlődési zavar spektrum jellege, az egyéni képességek és tünetek nagyfokú változatossága miatt.

Idegen nyelvi kommunikáció

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulóknál – hasonlóan az anyanyelvi kommunikáció esetében tapasztaltakhoz – hiányozhat az idegen nyelv rugalmas, a kommunikatív partnerhez alkalmazkodó használata, a fogalmak, gondolatok, érzések, tények és vélemények valódi megértése és kifejezése, annak ellenére, hogy a nyelv mechanikus elsajátítása megtörténhet. Így esetükben különösen nagy hangsúlyt kap az idegen nyelv funkcionális használatának fejlesztése. Egyénenként mérlegelni kell, hogy a nyelvtanuláshoz szükséges alapvető készségek adottak-e?

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

A kommunikatív nyelvi kompetencia feltételei közül a lexikális, grammatikai és szövegalkotási ismereteket a jó nyelvi és intellektuális képességű autizmussal élő tanulók képesek lehetnek elsajátítani. Nehézségek a szociokulturális és interkulturális készségek területén mutatkozhatnak.

Matematikai kompetencia

Kiemelkedő jelentőségű a megismerési képességek fejlesztése, az önellenőrzés tanítása, az ismeretek önálló, gyakorlati alkalmazásának segítése, a problémamegoldás menetének tanítása. Különös hangsúlyt kap az oktatás szemléletes és konkrét jellege, a cselekvéses tanulás alkalmazása.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

A matematikai ismeretek elsajátításában és a matematikai képességekben nagy egyéni különbségekre számíthatunk az autizmus spektrumán, a kiemelkedő matematikai tehetségtől a súlyos megértési nehézségekig terjedően. Cél a matematikai műveltség és kompetencia egyén által elérhető legmagasabb szintjének biztosítása.

Természettudományos és technikai kompetencia

A természettudományos ismeretek elsajátítása tartozhat az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók erősségei közé, többlettámogatást igényelhetnek azonban az ismeretek gyakorlati alkalmazása terén. Az érintett tanulók jellegzetesen sajátos speciális ismeretszerzési nehézségei miatt a tanulás során nem számíthatunk a gyermekek spontán érdeklődésére, előzetes megfigyeléseire, élményeire. E területen is nagy hangsúlyt kap a közvetlen tapasztalás.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

A természettudományok területén szintén nagy egyéni különbségeket tapasztalunk az autizmus spektrumán. Egyes tanulók különösen tehetségesek lehetnek valamely, speciális érdeklődési körükbe tartozó tudományterületen, más tanulók esetében inkább a praktikus, mindennapi életben alkalmazható ismeretek kerülnek előtérbe.

Szociális és állampolgári kompetencia:

Előtérbe kerül az önismeret és a közvetlen szociális környezet megismerése, a társas viselkedés szabályainak ismerete, betartása. A történelmi időszemléletet, képzelőerőt, valamint az elvont, szociális jelentést hordozó fogalmak megértését kívánó tartalmak elsajátítása általában nehézséget jelent.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

A szociális és állampolgári kompetencia körébe tartozó ismeretek, képességek és attitűdök teljeskörű elsajátítása mélyebb szociális megértést feltételez. Mivel az autizmus spektrum zavarok lényegi jellemzője a szociális megértés sérülése, az érintett tanulók esetében elsősorban a tények, ismeretek, együttélési szabályok elsajátítása kap prioritást.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

Az autizmusban azonosított kognitív sérülések jellege miatt (végrehajtó működések zavara, naiv tudatelméleti sérülés) e kompetencia fejlesztésekor általában sokféle képesség, készség célzott, egyénre szabott, intenzív fejlesztésére van szükség. A szükséges képességek többsége (pl. tervezés, szervezés, irányítás, hatékony kommunikáció, csapatmunka, kreativitás) az autizmussal élő tanulók esetében sérült, illetve hiányozhat.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

A Nat által meghatározott ismeretek az egyéni képességektől függően sajátíthatók el. A képességek terén a típusos nehézségek mellett szintén nagy egyéni különbségek mutatkoznak az autizmus spektrumán. A felnőttkori munkavállalásra való felkészítés, az egyén erősségeihez illeszkedő foglalkozások körének meghatározása prioritást kap.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség

A műveltségi területen megjelenő valamennyi fejlesztési cél fontos terápiás lehetőséget jelent. A művészeti tevékenységek a szabadidő tartalmas eltöltésében is jelentős szerepet játszanak.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

A Nat által meghatározott ismeretek az egyéni képességektől függően sajátíthatók el. A művészetek sokoldalúan segíthetik az autizmus-specifikus egyéni fejlesztést. Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók között lehetnek kiemelkedő zenei, rajz vagy egyéb művészi tehetséggel bíró gyermekek.

A hatékony, önálló tanulás

Az autizmus spektrum zavarral küzdő tanulók esetében minden esetben egyénileg azonosítjuk a hatékony és önálló tanuláshoz szükséges feltételek meglétét, majd a felmérés alapján egyéni fejlesztési célokat tűzünk ki. A szükséges feltételek közül a sérülés természete miatt általában számolni kell a gyenge, vagy sérült motivációval, az énkép, önismeret hiányával, töredékességével. A tanulás tanítása során alapvetőfontosságú arra alapozni, hogy a tanuló mely ismeretek, tudások, képességek birtokában van, illetve milyen kialakulóban lévő képességekre építhetünk. Az önállóság elősegítésének egyik fontos módszertani eszköze az élő nyelv és a szociális közvetítés helyettesítése, kiegészítése egyénre szabott vizuális környezeti támpontokkal. Az informatikai eszközök egyénre szabott alkalmazása elősegíti a fejlődést.

Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök:

A Nat által meghatározott ismeretek e területen is az egyéni képességektől függően sajátíthatók el. A munkavállaláshoz szükséges képességek fejlesztése prioritást kap az érintett tanulók iskolai nevelése-oktatása során.

Az értelmi és nyelvi képességektől függetlenül hiányozhatnak a hatékony és önálló tanulás egyes feltételei: a tartós, irányítható figyelem, a motiváció, a tanulás céljának, jelentőségének megértése. Hiányozhatnak a csoportos helyzetben való tanulás kognitív és viselkedéses feltételei, ezért szükség lehet az új ismeretek egyéni helyzetben való tanítására. A tanulás iránti pozitív attitűd gyakran csak a saját érdeklődési kör esetében jelenik meg, egyébként számolnunk kell az újdonságokkal szembeni ellenállással.

5.2.5. A pedagógiai és egészségügyi célú habilitáció és rehabilitáció

Céljai és feladatai az iskolai nevelés minden szakaszában folyamatosan jelen vannak, és elsősorban egyéni, kisebb részben kiscsoportos formában valósíthatók meg. Módszertanilag az autizmus-specifikus módszerek és eszközök alkalmazása mellett kognitív és viselkedésterápia, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés, gyógytestnevelés alkalmazása szükséges. Az antropozófiai terápiák közül jól alkalmazhatóak a gyógyeuritmia, ritmikus masszáz, haushka képzőművészeti terápia, az extra lesson segítő pedagógiai eljárás.

Tartalmilag a hiányzó készségek, a másodlagos fejlődési elmaradás, a másodlagos viselkedésproblémák és tünetek speciális módszerekkel való habilitációs és rehabilitációs célú kezelését soroljuk ide, a következő területeken: elemi szociális-kommunikációs készségek, viselkedésproblémák (dührohamok, auto- és heteroagresszió, sztereotip viselkedések stb.), figyelem, utánzás, gondolkodási készségek, énkép, önismeret stb., érzékszervek és testhasználat, nagy- és finommozgások, testtartás, izomhypotonia korrigálása, elmaradt pszichoszomatikus elemi funkciók, önkiszolgálás, önellátás, saját speciális segédeszközeinek mindennapi helyzetekben való rutinszerű használata, a lakókörnyezetben való közlekedés, tájékozódás, élethelyzetek begyakorlása, szociális tapasztalatszerzés, társas kapcsolatok formáinak kialakítása, iskolában, munkahelyen munkavállalóként, illetve hivatalos helyen való viselkedés szabályainak elsajátítása.

5.3. A beszéd fogyatékos gyermekek iskolai nevelése és oktatása, a fogyatékos típusához és fokához igazodó fejlesztő programok

5.3.1. A beszéd fogyatékos tanulók bemutatása

Beszéd fogyatékos az a tanuló, aki a receptív és/vagy expresszív beszéd/nyelvi rendszer szerveződése, fejlődési eredetű vagy szerzett zavara életkorától eltérő, különböző klinikai képekben megmutatkozó tüneti sajátosságai, valamint a verbális tanulási folyamatok atipikus fejlődése miatt a későbbi társadalmi beilleszkedés szempontjából veszélyeztetett. A beszéd fogyatékos nem tekinthető elsődlegesen halláskárosodás következményének; együtt járhat a nyelven kívüli kognitív képességek és a viselkedésszerveződés zavarai, azok maradványtüneteivel; valamint tanköteles korban az olvasás/írás/helyesírás/számolás területén kialakuló verbális tanulási zavarral.

Beszéd fogyatékos az a tanuló, akit a szakértői bizottság a sajátos nevelési igény megállapítása céljából diagnosztikus protokollra épülő komplex állapotfelmérés alapján annak minősít. A beszéd fogyatékos tanulónál a fentiek – az egészen enyhe alaki eltérésekhez társuló, észlelési és feldolgozási problémáktól az érthetetlen beszédig – sokféle változatban előfordulhatnak. A súlyos beszéd fogyatékos tanulónál a kommunikációs zavarok következtében különböző másodlagos pszichés eltérések (magatartási zavar) alakulhatnak ki. A fenti tünetek együttesen tanulási akadályozottságot is kiválthatnak.

Amennyiben a beszédfigyafatékosság a kisiskolás kor kezdetére tartósan fennmarad, a tanuló a továbbiakban is folyamatos gyógypedagógiai/logopédiai ellátásra szorul, ami komplex fejlesztést szolgáló foglalkozások formájában, az egyéni képességekhez igazodó tevékenységrendszer keretében végezhető. Az iskolai oktatás, a pedagógiai, logopédiai ellátás, valamint az egészségügyi rehabilitáció a beszéd és nyelvi teljesítmény jellegétől függ. Ezek az alábbiak szerint csoportosíthatók: nyelvfejlődési zavar (expresszív diszfázia, receptív diszfázia, kevert típusú diszfázia – maradványtüneteként beszédgyengesség), orrhangzós beszéd, folyamatos beszéd zavarai (dadogás, hadarás), diszfónia, logofóbia (mutizmus különböző típusai), centrális eredetű szerzett beszédzavarok (centrális pöszeség, gyermekkori afázia, diszartria), verbális tanulási zavar együttjárása az olvasás/írás/helyesírás/számolás területén mutatkozó problémákkal vagy ezek halmozott előfordulása.

A dadogás, a hadarás, a diszfónia serdülőkorban is jelentkezhet. Különös figyelmet érdemel ebben a korban a felnőtt beszédhang fokozatos kialakulásának óvó-segítő rendszere, ennek beépítése a pedagógiai teendőik sorába. A terápia komplex szemléletű. logopédiai, orvosi, pszichológiai team munka alapján történik.

5.3.2. A beszédfigyafatékos, beszéd és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók fejlesztésének feltételei

A beszédfigyafatékos, beszéd- és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók integrált oktatását felvállaló iskolának inkluzív pedagógiai szemlélettel és a különleges nevelési, oktatási, fejlesztési igény személyi és tárgyi feltételeivel kell rendelkeznie. Az inkluzív iskola ismeri a fogyatékosságból eredő hátrányokat és biztosítja, hogy a beszédfigyafatékos gyermekek a szükségleteiknek megfelelően hozzájussanak azokhoz a pedagógiai többlétszolgáltatásokhoz, amelyek a hátrányok leküzdését segítik. A gyermek harmonikus személyiségfejlődése érdekében a pedagógusok, a logopédus és a szülő szorosan együttműködik.

Személyi feltételek

Iskolánk logopédia szakos gyógypedagógust, fejlesztő pedagógust is alkalmaz. A beszédfigyafatékos, beszéd és nyelvi fejlődésben akadályozott gyermekekkel foglalkozó többségi pedagógusok folyamatosan képzik magukat e területen. A teljes tantestület és más munkatársak is rendelkeznek alapismeretekkel a beszédfigyafatékossággal kapcsolatban. A pedagógusok számára rendszeres konzultáció lehetősége biztosított: logopédussal, gyógypedagógussal és/vagy pszichológussal, kiegészítő terápiai szakembereivel.

Tárgyi feltételek

Iskolánkban a fejlesztéshez egyéni fejlesztőterem, és csoportos és mozgásfejlesztésre is alkalmas osztályterem méretű terem áll rendelkezésre a fejlesztő/terápiás munkához. A rehabilitációs, rehabilitációs munkához használhatóak az euritmia-terem, tornaterem, orvosi szoba is. A szülőkkel való megbeszélésekhez is rendelkezésünkre áll helyiség.

Fejlesztőeszközök, felszerelések listája

Fejlesztő programokat tartalmazó könyvek, tankönyvcsomagok a Logopédiai Kiadótól, a Meixner Alapítványtól, Sindelar programcsomag, a kommunikációs készségek fejlesztéséhez fotós/rajzos képsorozatok (érzelmi állapotokat kifejező sorozatok, ok-okozati összefüggéseket ábrázoló sorozatok, különböző sorrendeket, algoritmusokat megjelenítő sorozatok, társas helyzeteket ábrázoló sorozatok stb.) Ezekből a tanár kézzel készített munkáit és a természetes anyagú darabokat preferáljuk. Különböző Montessori-típusú eszközök, játékok életkornak és fejlődési szintnek megfelelően. Az akaratit érzékeket mozgósító érzékelőjátékok lehetőleg természetes anyagú kivitelben. Kerüljük a műanyag tárgyakat. Ritmushangszerek, hangdobozok. Nagy és finommozgásokat fejlesztő eszközök széles tárháza.

Laptopok, diktafonok. Kommunikációt segítő szoftverek, CD lejátszó és hanganyagok, nyomtató, fénymásológép. füzetek. Számítógép, nyomtató, lamináló, lamináló fólia, különböző színű kartonok, papírok, dobozok, irodaszerek. Ceruzák, festékek, kréták. Gyapjúonalak, filcek, textíliák. Mivel a különféle eszközök a gyermekek fejlődésével változnak, szükséges anyagi keretet biztosítani az eszközök megújításához az intézmény számára. Életkornak és fejlődési szintnek megfelelő fejlesztő játékkészletek, memorik. társasjátékok, babzsákok, rézgolyók, rézrudak. Kültéri és beltéri mozgásos játékok. Letakart, nagyméretű tükör. Színesrudak, korongok, szorobán, számolópálcák, gumik, helyiértékrendszeres gondolkodást segítő rúdkészletek, játékpénz, termékek, dobozok.

Kölcsönözhető szakirodalom és fejlesztő eszközök a szülők és a pedagógusok számára.

5.3.3. A beszédfigyatékos, beszéd és nyelvi fejlődésben akadályozott tanulók fejlesztésének formai kerete, módszertani elvei, céljai

A fejlesztés formai keretei

A fejlesztést egyéni vagy kiscsoportos formában és az osztályban folyó munkába integráltan végezzük.

Módszertani alapelvek

A beszédfigyatékos tanuló iskolai fejlesztésében, speciális nevelési igényeinek kielégítésében az ép beszélő környezetben integráltan történő oktatásnak, a kiemelt figyelmet igénylő tanulók személyi és tárgyi feltételével is rendelkező többségi általános iskolának kiemelten fontos szerepe van. Ez biztosíthatja a tanulók számára a felfelé nivellálást segítő pedagógiai környezetet. (Nagyon súlyos esetekben – főként az intenzív napi rendszerességű rehabilitáció érdekében – szükség lehet a beszédfigyatékos tanuló e célra létesített gyógypedagógiai intézményben, osztályban történő iskolai nevelésére, oktatására. Ennek időtartama azonban ésszerű időhatárok között átmeneti, a terápia eredményességétől függő, a család helyzetétől, terápiás együttműködésétől befolyásolt gyakorlat.)

A beszédfigyatékos tanulók beszéd és nyelvi fejlesztése egyéni fejlesztési terv alapján komplex fejlesztést szolgáló foglalkozások keretében, az egyéni képességekhez igazodó tevékenységrendszer keretében történik. Az iskolai oktatás, a pedagógiai, logopédiai ellátás, valamint az egészségügyi rehabilitáció a beszédfigyatékoság jellegétől függ.

A beszédfigyatékos tanuló a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján adott tantárgy(ak), tantárgyrész(ek) értékelése alól mentességben részesülhet.

A beszédfigyatékos tanulók fejlesztésében törekedni kell a pszichológiai és fiziológiai tényezők összhangjára, a személyiség és a beszédműködés kölcsönhatására, funkcionális összefüggésrendszerére.

A fejlesztés legyen tudatos és tervszerű, melynek során a beszéd állapotának felmérésétől az egyénre szabott terápiás terv meghatározásán át a tudatos módszerválasztáson túl a komplexitás és a folyamatkövetés is megvalósul.

A módszerek megválasztásakor az életkor, a kognitív készségek, a szocioadaptív viselkedés és a szociokulturális környezet sajátosságainak figyelembevétele szükséges.

A fejlesztésében meghatározó a sokoldalú percepciók fejlesztés, melynek során a kineztiázis, a hallási, a látási, a beszédmotorikus benyomások egymást erősítve fejlődnek.

Fontos a transzferhatások tudatos kihasználása. Mivel a nyelvi és kognitív képességek kölcsönhatásban állnak, komplex fejlesztéssel a terápia hatékonysága fokozható.

A beszéd fogyatékos tanulók nevelése, oktatása az osztályban megvalósuló, szakmailag megalapozott, differenciált foglalkoztatás mellett megköveteli az egyéni és csoportos foglalkozások változatos szervezeti kereteit.

A súlyos beszéd fogyatékos tanulók fejlesztése intenzív, komplex és folyamatos fejlesztőmunka napi rendszerességgel.

A fejlesztést a szülők támogató együttműködése segíti.

A terápiában – a minél gyorsabban automatizált jó beszéd szint elérése érdekében – a tanulóval kommunikáló valamennyi felnőtt legyen partner. A tanítás-tanulás folyamatában kiemelt figyelmet, a tanulásszervezési módok, a tanulási és értékelési eljárások megválasztása terén sajátos feladatot jelent a bármely területen tehetségesnek bizonyuló tanulók felismerése, tehetségük gondozása, amely támogatja a pályaeorientáció folyamatát is.

A fejlesztés céljai, feladatai

A beszéd fogyatékos tanuló az iskolai oktatás keretében, annak részeként vesz részt a beszéd technikai és tartalmi fejlesztését szolgáló logopédiai terápiás foglalkozáson. A beszéd fogyatékoság eltérő kórformái szerint a rehabilitációs feladatok is eltérőek.

Nyelvi fejlődési zavar (expresszív diszfázia, receptív diszfázia, kevert típusú diszfázia – maradványtüneteként beszédgyengesség):

Az ép értelmű és ép érzékszervű gyermek beszéd illetve nyelvi produkciója jelentős mértékben elmarad a biológiai életkorához képest. Az akadályozott illetve hiányos nyelvi produkció a nyelv többszintű sérülésében a beszédészlelés, beszédmegértés, valamint a nyelvi kifejezés területén jelentkezhet. A terápia célja a nyelvi közlés feldolgozás és kifejezőkészség többszintű összetevőjének (beszédészlelés, és beszédmegértés, valamint a tiszta, pontos artikuláció, szókincs, nyelvtani rendszer, szóbeli és írásbeli kifejezőkészség) sokoldalú, intenzív differenciált fejlesztése, amely specifikusan egyéniesített jellegű. A logopédiai terápia feladata a mozgások (beszédmozgások és finommotorika) speciális fejlesztése, grammatikai rendszer rendezése, fejlesztése, verbális munkamemória fejlesztése a beszédre irányuló figyelem és emlékezet fejlesztése, az aktív és a passzív szókincs bővítése, verbális és nonverbális kifejezőkészség fejlesztése, a gondolkodási stratégiák fejlesztése – a beszédészlelés és -megértés fejlesztése, az olvasás/írás/helyesírás zavar megelőzése.

Dadogás:

A beszéd összerendezettségének zavara kommunikációs zavar, amely a ritmus és az ütem felbomlásában és a beszéd görcsös szaggatottságában jelentkezik. A dadogás terápiája komplex (logopédiai, orvosi, pszichológiai), egyénre szabott terv alapján zajlik. A logopédiai terápia célja relaxációs gyakorlatok, cselekvéshez kötött beszédindítás, helyes légzéstechnika kialakítása, mozgás és ritmus- és beszéd koordináció fejlesztése, a beszéd automatizált elemeinek technikai fejlesztése és javítása, a beszédhez szükséges motiváció megteremtése, az önismeret és önértékelés fejlesztése a dadogó és környezete közötti pozitív kapcsolatok kialakításának elősegítése.

Hadarás:

A beszéd összerendezettségének zavara, melyre a rendkívüli gyorsaság, a hangok, a szótagok kihagyása, összemosása (tapasztása), a pontatlan hangképzés, a monotónia, az egyenetlen beszédritmus és a beszédhangsúly hiánya jellemző. A hadaráshoz gyakran társul a könnyen elterelhető figyelem és érdeklődés. A hadarás terápiája komplex (logopédiai, pszichológiai) egyénre szabott terv alapján zajlik. A logopédiai terápia célja a beszédfigyelem fejlesztése, helyes légzéstechnika kialakítása, beszédhang és beszédritmus fejlesztés, az artikulációs bázis ügyesítése, beszédhangsúly gyakorlatok, a normális tempójú és ritmusú beszéd automatizálása, a beszéd prózódiai elemeinek tudatosítása, az állandó önkontroll kiépítése és fejlesztése.

Diszfónia:

A hang illetve hangképzés zavara, a beszéd során a hangszín rekedt, a hangképzés kemény, préselt, és a hangteljesítmény lényegesen csökken. A diszfónia terápiája komplex (logopédiai, orvosi, pszichológiai), egyénre szabott terv alapján zajlik. A logopédiai terápia célja a tiszta egyéni beszédhang kialakítása és a folyamatos spontán beszédbe való beépítése, a hangminőség és az anatómiai-élettani viszonyok további romlásának megakadályozása.

Orrhangzós beszéd:

Az élettani nazális rezonancia kórosan megváltozik. Legsúlyosabb esetei az ajak- és/vagy szájpadhasadékok következtében alakulnak ki. A szájpadhasadékkal gyakran együtt jár az enyhe fokú nagyothallás. Az orrhangzós beszéd terápiája komplex (logopédiai, orvosi, esetenként pszichológiai), egyénre szabott terv alapján zajlik. A logopédiai terápia célja a beszédizomzat fejlesztése, a lágyszájpad izomzat működésének fokozása, a kóros, nazális rezonancia megszüntetése, illetve csökkentése, a beszédartikuláció javítása az anatómiai viszonyok figyelembe vételével.

Olvasás/írás/helyesírás tanulási zavara (verbális tanulási zavar esetén):

Az intelligencia szinttől független gyenge olvasási és írásteljesítmény. A logopédiai terápia célja a mozgáskoordináció és ritmusérzék fejlesztés, iránydifferenciálás, téri észlelés fejlesztése, beszédészlelés fejlesztése, fonológiai tudatosság fejlesztése, a tévesztett betűk differenciálása, a folyamatos olvasás automatizálása, a beszédemlékezet és figyelem fejlesztése, szövegértés fejlesztése: beszéd- és nyelvi fejlesztés, grafomotoros készség fejlesztése, írás- és helyesírás-készség javítása.

Számolás tanulási zavara (verbális tanulási zavar esetén):

Az intelligenciaszinttől független gyenge számolási teljesítmény. A logopédiai terápia célja képességfejlesztés (mozgás, észlelés, kognitív és tanulási funkciók fejlesztése), szám- és műveleti fogalmak kiépítése (számosság, számérzék, analóg mennyiség rendszer; alpműveletek). Alapvető mennyiségi és matematikai ismeretek kialakítása, matematikai fogalmak megértése és használata, matematikai szimbólumok tartalmi azonosítása. Matematikai szövegértés fejlesztése. Geometriai alapismeretek elsajátítása. Idői tájékozódás fejlesztése.

A halmozottan sériült beszéd fogyatékos tanuló

A beszéd- és nyelvi teljesítmények súlyos zavarai egy-egy tanulónál halmozottan is előfordulhatnak. Nem ritka a nyelvfejlődési zavar hadarás-dadogás együttese. Az iskolai szakaszban ehhez olvasás-, írás-, helyesírás-, számolási nehézség társulhat. A tünetek megjelenhetnek párhuzamosan, de előfordul a tünetváltás jól ismert jelensége is, amikor pl. a kiejtés javítását, javulását követően dadogás, hadarás lép fel. Ilyen esetekben a fejlesztési elvekre épülő terápiák tudatos alkalmazása a rehabilitáció döntő tényezője. Más esetekben a beszéd fogyatékosághoz társuló mozgásszervi, érzékszervi, pszichés fejlődés zavarai nehezítik a fejlesztést. A velük való foglalkozás a logopédia és a társuló fogyatékoság gyógypedagógiai

módszereinek kombinációjával, egyéni fejlesztési terv alapján történik, személyre szabott értékeléssel.

Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai megegyeznek a NAT-ban és a Waldorf-kerettantervben alkalmazott szakaszolással. A beszédfigyelmű tanulókat támogatja, hogy a Waldorf-iskolában az iskolai bevezető szakasz időtartamának megnövekedik az írás-olvasás elsajátításának két, akár három tanévre történő elosztásával.

5.3.4. A NAT és a Waldorf-kerettanterv alkalmazása

A beszédfigyelmű tanulók nevelésében a NAT-ban és a Waldorf-kerettantervben leírt fejlesztési feladatok, az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő képességek az irányadóak, de azok fejlődési útjai, módjai, és kialakulásuk időtartama módosulhat.

A Nat fejlesztési területeinek megfelelő nevelési célok

Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés, állampolgárságra, demokráciára nevelés, családi életre nevelés, felelősségvállalás másokért, önkéntesség, fenntarthatóság, környezettudatosság, gazdasági és pénzügyi nevelés, média tudatosságra nevelés

Hazánk történelmének és jelen eseményeinek megértésén keresztül képessé kell tenni a tanulókat a társadalmi folyamatok megismerésére, a társadalmi színtereken való eligazodásra. Fel kell készíteni a felnőtt lét és a tágabb környezet megismerésére, az állampolgári jogok és kötelezettségek érvényesítésére. Kiemelt feladat az önálló családi életre való felkészítés, az erkölcsi normák és harmonikus családi minták közvetítése. Nagy jelentőséggel bír az együtt érző, segítő attitűd kialakítása, a szociális érzékenység és az önkéntes feladatvállalás képességének kialakítása.

A tanulóknak ismeretet kell szerezni a célszerű gazdálkodás, pénzhasználat, fogyasztás és környezettudatosság területén. A beszédfigyelmű tanulók esetén kiemelt jelentőséggel bír, hogy használni tudják az ismeretszerzés legmodernebb eszközeit. A fenti kiemelt fejlesztési feladatok megvalósítása során a beszédfigyelmű tanulók esetlegesen felmerülő szövegértési problémái, absztrahálási, lényeg-kiemelési nehézségei jelentenek nehézséget. Rövidített, tömörebb, képpel, segédeszközökkel támogatott szövegekkel segítheti a pedagógus a tanulók munkáját. Fontos, hogy az alapfogalmak megértését, memorizálását egyénre szabott módszerek támogassák. Fontos a kifejezőkészség állandó fejlesztése és a kommunikáció iránti igény kialakítása. Kiváló lehetőséget nyújt erre az interperszonális készségek fejlesztése, a szociális érzékenység kialakítása, az együttműködésre való képesség fejlesztése, a különféle konfliktuskezelési eljárások elsajátítása.

Testi és lelki egészségre nevelés

A pedagógusnak segíteni kell a tanulót beszéd és nyelvi zavarának reális megismerésében, elfogadásában, szociális kapcsolatainak fejlesztésében. Kiemelt feladat a tanuló önismeretének fejlesztése, a tanuló motiválása a beszédhibája leküzdésére, ugyanakkor felkészítése az esetleges visszaesésekre, azok kezelésére, valamint arra, hogy az esetleges maradandó tünetekkel később is teljes életet tudjon élni. A kommunikációjában korlátozott tanuló sokszor nehezebben tudja érzelmeit verbálisan kifejezni, külön figyelmet kell fordítani az érzések megfelelő kezelésére, kifejezésére. Az egészséges és tudatos életmód kialakítása, a káros szenvedélyek megelőzése kiemelt feladat. Biztosítani kell a tanuló számára a rendszeres mozgásélményt, a rendszeres testedzést.

Médiatudatosságra nevelés

Az információszerzésben, tanulásban, szociális-kommunikációs fejlesztésben az informatikai eszközök segítő szerepe kiemelkedő. A számítógép írástechnikai segédeszközként tanulási és munkaeszköz a beszéd útján nehézségekkel kommunikáló tanuló számára. A médiatudatosságra nevelés segít tájékozódni a valóságos és virtuális világban.

Pályaorientáció

A beszédfigyatekos tanuló készségeinek képességeinek alapos feltérképezése szükséges a felnőtt életre történő felkészítéséhez. A kapcsolatteremtés és fenntartás képességének javítása alapvető feladat. Cél a szociális kompetencia további önálló fejlesztésének kialakítása. A felső tagozatban tantárgyak tananyagtartalmainak közvetítése során a pedagógusok ismertessék meg a beszédfigyatekos gyermekkel a különböző szakmákkal kapcsolatos elemi ismereteket. Legyen reális képük a társadalmi munkamegosztásról.

Tanulás tanítása

A beszédfigyatekos tanulóknál fontos az egyénre szabott motivációk kialakítása, az egyéni tanulási stratégiák feltárása. Az informatikai eszközök, egyéni ismeretelsajátítási programok tanulás során történő megfelelő és tudatos alkalmazásának beszédfigyatekos tanulók esetében kiemelt szerepe van.

Kulcskompetenciák fejlesztése

A beszédfigyatekos tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése a Nemzeti Alaptantervben megfogalmazott, az iskolai nevelés-oktatás közös értékeire épül. Alapelveiben, céljaiban illeszkedik a NAT-ban megjelenő kulcskompetenciákhoz, a kiemelt fejlesztési tartalmakhoz. Ahhoz, hogy a beszédfigyatekos tanulók a kulcskompetenciák birtokában eredményesen alkalmazkodhassanak a mindennapi élethelyzetekhez, figyelembe kell venni a tanuló egyéni sajátosságait.

Anyanyelvi kommunikáció

Kiemelt fontossággal bírnak a grammatikai rendszer tudatos felépítése, megerősítése, mind a beszélt, mind az írott nyelv területén, figyelembe véve a beszédfigyatekosság által érintett területeket. Az expresszív beszéd fejlesztése, kommunikációs stratégiák kiépítése, gyakorlása, megerősítése, beszédtudatosság kialakítása, a beszédértés és olvasás értés fejlesztése mind a beszélt, mind az írott nyelv területén, elősegítve a mindennapi és az irodalmi szövegek befogadását, majd az azokkal való továbbdolgozás, továbbgondolkodás lehetőségének biztosítását. Amennyiben a szövegfeldolgozás is érintett, különösen fontos a szisztematikus, a nyelv különböző szintjeit elemenként értelmező, a tanulót tapasztalati úton információhoz juttató oktatás, a nyelvi kódrendszer értelmezésének, működésének megtámogatása, mind a bemenetnél (beszédhangok differenciálása, hangkapcsolatok észlelése), mind a feldolgozásnál (szó, grammatika, mondat, bekezdés, szöveg). A mentális lexikon folyamatos fejlesztése az életkor és a beszédfigyatekosság sajátosságainak függvényében, a fogalomalkotás kialakítása számítógépes programok használata (helyesírás ellenőrző program, stb.). A beszédfigyatekos gyermek motiválása a tananyag és a tanuló közötti emocionális viszony kialakításával, a pragmatika elemeinek közvetítése és használatának tudatosítása a gyermekek kommunikációjában, a nem verbális kommunikáció elemeinek közvetítése és használatának tudatosítása a gyermekek kommunikációjában.

Idegennyelvi kommunikáció

Cél az idegen nyelv szókincsének, fonológiai és helyesírási sajátosságainak, valamint nyelvi kódrendszerének tudatos felépítése, a szóbeli és az írásbeli kommunikáció fejlesztése, figyelembe véve a beszédfigyatekosság által érintett területeket.

A beszédfigyatekos tanulók nyelvoktatása során a multiszenzoros technikák (auditív-, vizuális-, verbális-, drámatechnikák) használata, valamint a verbális és nem verbális kommunikációs csatornák (gesztikulációs-vizuális) egyidejű alkalmazása kiemelten fontos. A nyelvórákon szerepet kapnak a koncentrációt és az emlékezetet fejlesztő gyakorlatok, melyek a szókincs, a kiejtés és a nyelvtani szabályok elsajátításában közvetve és közvetlenül is segítséget nyújthatnak. Helyesírási, olvasási és szövegértési problémákkal küzdő beszédfigyatekos tanulók esetében főleg a szóbeli kommunikáció magabiztos használatának elsajátítása a cél. Az írásbeli kommunikáció használatát, a differenciált fejlesztés mellett, a számítógépes olvasó- és helyesírás-ellenőrző programok is segíthetik. Fontos pedagógiai cél a beszédfigyatekos tanulók természetes gátlásainak feloldása az idegen nyelv kommunikációs helyzetben történő használata során.

Matematikai kompetencia

A legfőbb cél a problémamegoldó gondolkodás minél több elemének fejlesztése, konkrét cselekvésekhez kötött helyzetekben. Egyes esetekben számolni kell a grammatikai szint sérülésével, ami szövegértési nehézségekben nyilvánul meg, ezt fokozhatja a szimbólumok megértésének, illetve a verbális absztrakciónak a fejletlensége. A mennyiségekkel és a számossággal kapcsolatos ismeretek tanításakor, a szám- és műveleti fogalmak kialakításakor (pl. a számok közötti viszonyok, relációk megértési nehézségei esetén, stb.) különös figyelmet kell fordítani a megfelelő tempó kialakítására, és építeni kell a tanulók maximális együttműködésére, a mozgással társított szemléltetésre, az eszközhasználatra és az analóg cselekedtetésre. A geometriai ismeretek, az arányosság témaköreinél tekintettel kell lenni a vizuális észlelés nehezítettségére, a téri tájékozódás zavarára. A matematikai gondolkodás fejlesztése speciális szemléltetéssel és tananyagokkal, vagyis az interaktív tábla és digitális tananyagok lehetőség szerinti alkalmazásával valósulhat meg. A matematikai szakkifejezések és a szaknyelv használatának fokozatos megkövetelése a szóbeli kifejezés erősítésének különösen erőteljes eszköze.

Természettudományos és technikai kompetencia

Az oksági kapcsolatok felismerése, a tanult összefüggések alkalmazása gondot okozhat azokban az esetekben, ahol, az olvasott szöveg megértése vagy a verbális absztrakció akadályokba ütközik. Rövidített, tömörebb, képpel, segédeszközökkel támogatott szövegek alkalmazása szükséges az egyes összefüggések mechanikus memorizálásának megsegítésére. Tanulónként eltérő lehet az absztrakciós szint, ahol be tudnak kapcsolódni a természettudományos jelenségek értelmezésébe. A kritikai gondolkodás képességének fejlesztése többnyire kis lépésekben valósítható meg. A mindennapi tapasztalatokból kiindulva kell törekedni arra, hogy a tanulóknak a jelenségek mind szélesebb körébe legyen betekintésük, az egységes természettudományos világkép kialakítása érdekében. Eredményes tanári stratégia lehet a természeti jelenségeknek alternatív módon, több fogalmi szinten, az összes érzékszerv bevonásával való közvetítése. Szisztematikusan építkezve kell támaszkodni az internetre, amelynek segítségével a legkülönbözőbb természettudományos ismeretek audio-vizuális formában hozhatók közel a beszédfigyatekos tanulókhoz.

Szociális és állampolgári kompetencia, kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia

Cél az adaptív viselkedés kialakítása, fejlesztése, a beszédfigyatekos tanulók támogatása abban, hogy az őt körülvevő társadalmi és gazdasági környezet eseményeit képes legyen feldolgozni, szükség esetén azok menetébe bekapcsolódni. Az oktatás folyamán fontos a fokozatosság mellett a gyakorlati bemutatás, illetve az ismeretek szituációs helyzetekben való kipróbálása, az érzelemdús, szubjektív elemeket megmozgató, a mindennapi tapasztalatához köthető társadalmi feladatok szemléltetése, a tanulók közvetlen megszólítása, bevonása a feladathelyzetbe. A tanuló mindig lássa maga előtt a folyamatot, a kiindulástól kezdve a végkifejletig, értse benne szerepét, esetleges feladatát, képes legyen esetlegesen a társadalmi folyamatok őt személyesen érintő részében érdekeit érvényesíteni. Fontos hangsúlyt helyezni a tanulói döntéshozatalra, az alternatívák végiggondolására, a variációk sokoldalú alkalmazására, a kockázatvállalásra, az

értékelésre, az érvelésre. A pedagógus feladata, hogy felébressze a gyermek motivációját arra, hogy részt vegyen a szociális kommunikációban, képes legyen véleményét vitában, eszmecserében képviselni (ütköztetni, egyeztetni stb.), illetve az őt körülvevő világban tájékozódni. Fokozatosan el kell sajátítania a beszédfigyatekos tanulónak azt a képességet, hogy rátaláljon a megfelelő kommunikációs stratégiára, képes legyen az egyedi kommunikációs helyzetekhez alkalmazkodni.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség

Az esztétikai tudatosság, a művészeti kifejezőképesség egy kiegészítő kommunikációs eszközt ad a beszédfigyatekos tanulók kezébe. A kreativitás, a problémafelismerő – és megoldó képesség, a képzelet, a képi gondolkodás fejlesztésére kiváló lehetőséget biztosít a művészeti nevelés. Ezen a kompetenciaterületen az ízlés, a nyitottság, az empátia, az érzelmi élet gazdagítása a kommunikáció minden szintjét fejleszti. A művészeti nevelés érték közvetítő, értékteremtő, egyben személyiségformáló szerepe a kommunikációjában zavart tanuló társadalmi integrációját segíti elő. A megfigyelőképesség, tér- és időérzék fejlesztése a látvány és a mozgás ábrázolásával, térbeli rendezés; szín-, forma- és szerkezeti érzék alakítása lehetőséget biztosít a beszédfigyatekos tanuló speciális készségfejlesztésére.

A hatékony, önálló tanulás

A beszédfigyatekos tanulók esetében az önálló tanulás elengedhetetlen feltétele a könyvtári ismeret, informatikai tudás, az értő olvasás, szövegfeldolgozás. Az önálló ismeretszerzést, az információ megfelelő szűrését, feldolgozását, egyénre szabott módszerekkel, a mindennapi életből vett gyakorlati helyzetek cselekvéses vagy vizuális modellezésével segíthetjük. A szövegfeldolgozás, az új információk rendezése során fontos szerephez kell jutnia a gondolkodási képességek fejlesztésének, mind a képzeleti, mind a fogalmi gondolkodás terén. A pedagógus feladata az új ismeretek megszerzése iránti interiorizálódott motiváció kialakítása.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó Waldorf-kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők. Ha a tanulót állapota akadályozza, akkor az Irányelvben megadott módosítások figyelembevételével lehetőség van a helyi tantervben foglaltaktól való eltérésre, lassabb haladásra, egyéni szükségletek szerinti célok és követelmények meghatározására.

Az egyes műveltségi területekre vonatkozó ajánlások

Magyar nyelv és irodalom

A műveltségi területhez kapcsolódó tananyagtartalmat, a fejlesztésre fordított időt a sérülés jellege, mélysége, prognózisa befolyásolhatja. A Magyar nyelv és irodalom, a Művészetek, a Testnevelés és sport, valamint az Elő idegen nyelv fejlesztési feladatainak megvalósítása kíván nagyobb figyelmet, a beszédfigyatekosság típusától függően az egyes témakörök között hangsúlyeltolódások válhatnak szükségessé. Általános szempontok: olvasás-, írástanítási módszerként beszédfigyatekos tanulók esetében a hangoztató-elemző, szótagoló olvasástanítási módszer ajánlott, amely a Waldorf-pedagógia sajátja. A sokszintű asszociációs rendszer kiépítése (auditív-vizuális-taktilis-kinetikus csatornák bevonása) segíti az írott nyelvi kommunikáció elsajátítását. A súlyos beszédfigyatekos tanulók anyanyelvi fejlesztésében hosszabb begyakorlási, érési szakaszok tervezendők. Az anyanyelvi fejlesztés, gondozás a nevelés minden színterén és helyzetében, az oktatás teljes időtartama alatt központi szerepet játszik.

Művészetek. Testnevelés és sport

Mindkét műveltségi terület jól szolgálja a fejlesztés másik nagy területének, a téri orientáció, mozgás-, ritmus-, beszédkoordináció követelményeinek megvalósítását. A dráma és az euritmia kiemelt szerepet kap a rehabilitációs célú feladatok megvalósításában is.

Idegen nyelvek

A beszédfigyatekosság típusához igazodó módszerek – pl. dadogók esetében az írásbeliség, diszlexiás tanulóknál pedig az auditív módszerek – elsőbbségét szükséges biztosítani.

5.3.5. A pedagógiai és egészségügyi célú habilitáció és rehabilitáció***Az egészségügyi rehabilitáció formái***

A beszédfigyatekos, beszéd és nyelvi fejlődésében akadályozott tanulók egészségügyi rehabilitációnak elemei szükség szerint az audiológiai vizsgálat és ellátás, foniátriai vizsgálat és ellátás. Gyermek-neurológiai vizsgálat és ellátás. Szemészeti vizsgálat, ellátás. Pszichológiai vizsgálat, pszichoterápia. Gyógyúszás, gyógytorna, gyógyeuritmia. Ritmikus masszázs.

A pedagógiai rehabilitáció ajánlott tevékenységformái

Logopédiai egyéni és csoportos terápia. Szenzoros integrációs terápia (olyan mozgásos lehetőség, amelynek segítségével az éretlen vagy sérült idegrendszer a saját aktív részvételével fejlődik). Extra lesson segítőpedagógiai eljárás. Kommunikációs tréningek (a beszéddel és kommunikációval kapcsolatos tudatosság kialakítása). Bábterápia (személyiség és önértékelés fejlesztés, konfliktuskezelés kommunikációs zavar esetén). Drámaterápiás vagy Haucchka féle képzőművészeti terápia foglalkozások azon gyermekek számára, akiknél a beszéd- és nyelvi problémák háttérben vagy következtében pszichés problémák állnak.

5.4. A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók iskolai nevelése és oktatása, fejlesztésének alapelvei, fejlesztő programok**5.4.1. A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók bemutatása**

A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók csoportjába azok a tanulók tartoznak, akik az iskolai teljesítmények és a viselkedésszabályozás területén a kognitív, emocionális-szociális képességek eltérő fejlődése, a kialakult képességzavarok halmozott előfordulása miatt egyéni sajátosságaik figyelembevételével fokozott pedagógiai, pszichológiai megsegítést, gyógypedagógiai segítséget igényelnek.

Tanulási és viselkedési problémájuk specifikus tanulási zavarok, azaz diszlexia, diszortográfia, diszkalkúlia, diszgráfia és diszpraxia, mint a motoros képességek fejlődési zavara, valamint ezek maradványtüneteinek fennállása. A fentiek együttjárása miatt a kevert specifikus tanulási zavarok. Hiperaktivitás és figyelemzavar; továbbá a szocio-adaptív folyamatok zavarai, az érzelmi kontroll, ön-, vagy mások felé irányuló agresszió, a szorongás, az én-szabályozás gyengeségét mutató magatartásjellemzők, az alkalmazkodóképesség, a célirányos viselkedés, az önszervezés, valamint a metakogníció eltérő fejlődésében mutatkozik meg.

A normalitás övezetébe tartozó értelmi összteljesítményük mellett megjelenő teljesítmény és viselkedészavaraik a pszichikus képességek egyenetlen fejlődésének következtében alakulnak ki, és gyakran mutatnak az idegrendszeri folyamatok diszharmonikus szerveződéséből eredő együttjárást.

Mínt hogy gyakran élnek át kudarchelyzetet, az iskolai teljesítményelvárások iránti közömbösség, elutasítás, illetve önértékelési zavarok, különböző jellegű beilleszkedési problémák alakulhatnak ki. Ezek a sajátosságok az életkor előrehaladásával a társadalmi beilleszkedés szempontjából fokozott veszélyeztetettséget idézhetnek elő.

Az idegrendszer csökkent terhelhetőségének jelei a pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók esetében abban is megmutatkozik, hogy a tanulók általában fáradékonyabbak, a meteorológiai változásokra érzékenyebbek. Az átlagnál, nehezebben tűrhetnek zajokat, viselik el a várakozás, kivárás okozta feszültséget, aktivációs szintjük erősebben ingadozik, nyugtalanabbak. Gyakrabban van szükségük pihenésre, szünetre, esetleg egyedüllétre, támasznyújtásra. Fokozottabban igénylik

a tevékenységet meghatározó állandó kereteket, érthető és követhető szabályokat, valamint a pozitív visszajelzést, a sikeres teljesítmények megerősítését, a dicséretet.

5.4.2. A pszichés fejlődési zavarral küzdő tanulók fejlesztésének módszertani alapelvei, céljai, feladatai

A fejlesztés módszertani alapelvei

A pszichés fejlődési zavar miatt sajátos nevelési igényű tanulók fejlesztése a szakértői bizottság szakértői véleményére épülő egyéni fejlesztési terv alapján, egyéni sajátosságaik, szükségleteik figyelembevételével, a szülővel és a tanulóval történő megbeszélést követően történik. Az egyéni fejlesztőmunka tervezése, a rehabilitációs terv kidolgozása logopédus, pszichopedagógus, tanulásban akadályozottak pedagógiája szakon/szakirányon szakképzettséget szerzett gyógypedagógus, gyógypedagógus-terapeuta, pszichológus és egyéb szakemberek (pl. szomatopedagógus, gyermekpszichiáter) bevonásával történik és rehabilitációs célú órakeretben zajlik. Az egyéni fejlesztési terv tartalmáról, célkitűzéseiről, ütemezéséről (mikro, ill. makrotervezés) tájékoztatni kell az osztálymunkában résztvevő pedagógusokat, szaktanárokat, különös tekintettel a gyermek osztálytanítójára.

Az egyéni fejlesztési terv célkitűzéseinek megvalósulását időszakosan, az ütemezési fázis befejezését követően ellenőrizni szükséges a további célkitűzések megtervezését megelőzően.

Az iskolai oktatásban érvényesíteni kell a tanuló fejlődését, előrehaladását segítő számonkérési, értékelési formákat; indokolt esetben, a szakértői bizottság javaslata alapján az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből az értékelés és minősítés alól mentesítés adható.

A tanítás-tanulás folyamatában kiemelt figyelmet, a tanulásszervezési módok, a tanulási és értékelési eljárások megválasztása terén sajátos feladatot jelent a bármely területen tehetségesnek bizonyuló tanulók felismerése, tehetségük gondozása, amely támogatja a pályaorientáció folyamatát is.

A pszichés fejlődési zavar miatt sajátos nevelési igényű tanulók oktatása intézményünkben a többi tanulóval együtt, integrált nevelés, oktatás keretében történik.

Az iskolai nevelés, oktatás során kiemelt feladat a tantervi előírásoknak megfelelő sikeres továbbhaladás biztosítása, a pozitív énkép és önértékelés kialakítása, a tanulás iránti motiváció és a kudarcűrő képesség növelése, kortársakra és a felnőtt közösségre irányuló rendezett társas kapcsolatok kialakítása, a társadalmi együttélés szabályainak követése és az önállóságra nevelés.

A fejlesztés kiemelt céljai, feladatai specifikus tanulási zavarok esetén

A pszichés fejlődési zavar körébe tartozó jelenségeket, így az iskolai tanulási és viselkedési problémák kialakulását különböző tényezők idézhetik elő. Ezért a specifikus tanulási zavar valamint a viselkedésszerveződés zavarának megállapítása sokrétű, differenciáldiagnosztikai irányultságú állapotfeltárást igényel a szakértői bizottságok részéről.

A specifikus tanulási zavarok esetében a tanulók alapproblémája, hogy jó értelmi képességeik ellenére az olvasással (diszlexia), a helyesírással (diszortográfia), az írásmozgással (diszgráfia) és a számolással (diszkalkúlia) kapcsolatban az iskolai oktatás során feltűnő nehézségek jelentkeznek, általános értelmi képességeik és tanulási teljesítményeik között alulteljesítés formájában lényeges különbség áll fenn.

Ennek az eltérésnek a hátterében a megismerési képességek különböző zavarai állnak, amelyek az olvasás, az írás, a helyesírás vagy a számolás területén önálló, (körülírt) vagy kevert típusú zavar (együttjárás) formájában jelenhetnek meg.

Diszlexia

Az olvasási képesség zavara, a specifikus tanulási zavarok leggyakoribb formája, amely önmagában és más jelenségekkel kombinálódva fordulhat elő.

Jellemzői a hang-betű kapcsolat kialakulásának nehézsége, hiányos fonológiai tudatosság: nehezített a beszédhangok megkülönböztetése, hangok, szótagok sorrendjének, rímek felismerésének nehézsége, értelmes és értelmetlen szavak helyes/hibás olvasásának különbözősége. Gyenge rövid távú emlékezet. A hallott szöveg pontatlan és részleges feldolgozása rendhagyó szavak szabályosítása olvasásnál. Írott szavak felbontása a szavakat alkotó hangelemekre, vizuális felismerési zavarok, vizuálisan hasonló betűalakok esetén.

A fejlesztés célja:

A fejlesztőmunka specifikus olvasászavar esetén alakítsa ki a tanuló mindenkori osztályfokának megfelelő értő olvasás készségét, segítse az olvasás eszközzé válását az ismeretek megszerzésében.

A fejlesztés feladatai:

a betűbiztonság és az összeolvasási készség, a fonológiai tudatosság, a rövid távú emlékezet, az auditív, vizuális és mozgáskoordináció fejlesztése, a testséma biztonságának kialakítása, az olvasás, írás tanítása (szükség esetén újratanítása) lassított tempójú, nyújtott ütemű, hangoztató-elemző, szótagoló, a homogén gátlás elvét figyelembe vevő analizáló-szintetizáló módszerrel. Az olvasási készség folyamatos gondozása a tanuló egész iskolai pályafutása alatt, a kompenzáló technikák alkalmazása valamennyi tantárgy tanulása során. Az élő idegen nyelv oktatása speciális módszerekkel, auditív megközelítéssel. Az olvasásképtelenség esetében a tanulás segítése a szövegek auditív tolmácsolásával, gépi írással, szövegszerkesztő használatának megtanításával és alkalmazásával, speciális olvasástanítási program alkalmazása, az olvasási kedv felébresztése, a motiváció erősítése.

Diszortográfia

A helyesírási képesség zavara, nagy gyakorisággal társul diszgráfiával, de az együttjárástól függetlenül egyik önálló megjelenési formája a specifikus tanulási zavaroknak

Jellemzői a centrális auditív feldolgozás, a fonémafeldolgozás zavara, abeszédhangok nehezített megkülönböztetése a fonetikai, fonológiai jellemzők pl. (időtartam, zöngesség mentén). Helyesírási hibák halmozódása, a tollbamondás utáni írás hibái.

A fejlesztés célja:

A fejlesztőmunka specifikus helyesírászavar esetén alakítsa ki a tanuló mindenkori osztályfokának megfelelő helyesírási készségét, segítse elő az anyanyelvi kompetencia kialakulását, az írott nyelv használatának korosztályi szintű alkalmazását.

A fejlesztés feladata:

A fonológiai tudatosság és beszédészlelési képesség, a rövidtávú emlékezet fejlesztése, a spontán és tollbamondás utáni írás színvonalának javítása, - a figyelem és az önértékelési képesség fejlesztése.

Diszgráfia

Az írás grafomotoros jellemzőinek zavara.

Jellemzői a csúnya, torz, nehezen olvasható íráskép, szaggatott betűalakítás és betűkötések. Rossz csukló, kéz- és ujjtartás, az íróeszköz helytelen fogása, görcsösség, egyenetlen ritmusú, strukturálatlan íráskép, formai és aránybeli hibák. Kialakulatlan kézdominancia, lassú tempójú írás. Központozás, hiánya, nagybetűk használata és betoldása a kisbetűk közé, továbbá fonológiai-nyelvi jellemzők zavara (nyelvtan, mondatszerkezet, helyesírás).

A fejlesztés célja:

A specifikus írászavar javításának feladata az iskolás korban, hogy a tanuló a mindenkori osztályfokának megfelelő írás készséggel rendelkezzen, képes legyen azt a kommunikáció egyik formájaként használni ismeretszerzés, tudásgyarapítás és társas kapcsolatok létesítésének céljára.

A fejlesztés feladatai:

a mozgáskoordináció fejlesztése különös tekintettel a manipulációs mozgásokra, a testséma biztonságának kialakítása, a vizuomotoros koordináció fejlesztése, az írásmozgás alapformáinak gyakorlása, különböző technikák alkalmazása (ráírás, másolás, önálló írás kivitelezés). A ritmus, a nyomás, és a sebesség optimális egyensúlyának megteremtése, sikertudat kialakítása.

Diszkalkulia

A számolási képesség specifikus zavara. A specifikus számolási zavar a különböző számtani műveletek, matematikai jelek, kifejezések, szabályok megértésének, a számjegy, számkép felismerésének, egyeztetésének, grafikus ábrázolásának, a számok sorrendiségének, számneveket szimbolizáló vizuális alakzatok azonosításának nehézsége.

Jellemzői a szimbólumok felismerésének és tartalmi azonosításának nehézségei, a mennyiségfogalmak kialakulásának hiányosságai. A mennyiségfogalmakkal végzett gondolkodási műveletek, a számsor- és szabályalkotás zavara. A téri és síkbeli viszonyok érzékelésének hiányosságai. Helyiérték megértésének, műveleti jelek értelmezésének, halmazok, mennyiségek összehasonlításának nehézségei. Szerialitási zavar, számlálási és becslési képesség hiánya, számértékek szimbolikus funkciójának értelmezési nehézségei. Mennyiség és arab szám megfeleltetés és a számértékek összehasonlításának nehézsége, számjegyekre vonatkozó lexikai hibák, komplex aritmetikai műveletek értelmezésének problémái. Gyenge verbális emlékezet, a számmemória és az általános memóriateljesítmény különbsége, figyelemzavar.

A fejlesztés célja:

A specifikus számolási zavar esetén a fejlesztő munka feladata iskolás korban, hogy a tanuló a mindenkori osztályfokának megfelelő matematikai készséggel rendelkezzen, képes legyen a matematikai kompetencia megszerzésére, a számolási-matematikai műveletek használatára, az ismeretszerzés, a tudásgyarapítás és a hétköznapi gyakorlat színterein. A számolás elkülönülten szerveződő képességrendszer, amelynek számos kapcsolata van a beszéd, az olvasás és az írás rendszereivel, ezért a számolási zavarok a specifikus tanulási zavarok és nyelvi zavarok különböző megjelenési formáival együtt járhatnak. A diszkalkuliás tanulóknál általában hiányzik a matematikai érdeklődés, elmaradásaik vannak a matematikai nyelv használatában, a matematikai relációk verbális kifejezésében.

A fejlesztés feladatai:

A számosság és a számok iránti érdeklődés felkeltése, megerősítése. Matematikai törvények és szabályok készségszintű ismerete és alkalmazása. A figyelem, az emlékezet, a gondolkodás és a nyelvhasználat összehangolt fejlesztése, a vizuális-téri képességrendszer fejlesztése. A matematikai relációk nyelvi megalapozása, a matematika-nyelv tudatosítása, a sorozatalkotási képesség, a szeriális észlelés fejlesztése. Segítő, kompenzáló eszközök használatának megengedése. A fogalmak, így a szám- és műveletfogalom kialakításakor a manipuláció előtérbe helyezése, a megfigyelés és a megértés érdekében a matematikai eszközök használata, a képi, vizuális megerősítés. A fokozott mennyiségű gyakorlás során az egyéni sajátosságokhoz igazított, megjegyzést segítő technikák, eljárások alkalmazása. A diszkalkúlia reedukáció speciális terápiás programjainak felhasználása. Az önértékelés fejlesztése, sikerélmény biztosítása.

Hiperaktivitás és figyelemzavarok

A pszichés fejlődés zavarainak egyik alcsoportját alkotják azok a sajátos nevelési igényű tanulók, akik nagyfokú impulzivitásukkal, a célirányos, tartós figyelem zavarával küzdenek. A hiperaktivitás és/vagy figyelemzavar megállapítása többlépcsős diagnosztikus folyamat eredménye, szülői és tanári kérdőívek kitöltését, közvetlen megfigyelést, speciális differenciáldiagnosztikai vizsgálatok elvégzését követően.

Jellemzői a szóródó, terelhető figyelem, hosszabb ideig nem képes összpontosítani. Komplex feladatokra nem képesek szervezett választ adni, az elterelő ingereket gátolni. Az impulzivitás következtében kialakuló meggondolatlan viselkedés, eseteként düh, haragreakciók. Motoros nyugtalanság (babrálás, széken hintázás, ülőhely elhagyása, stb.), megkezdett tevékenység befejezetlensége, ingersorozat hibás kivitelezése. Tantárgyi alulteljesítés (főként, nyelvi, számolási feladatokkal kapcsolatban), én-bizonytalanság, másodlagos pszichés tünetek.

A fejlesztés célja:

a figyelemszabályozás és a viselkedés egyensúlyának megteremtése.

A fejlesztés feladatai:

Team munka keretében gyógypedagógiai, pszichológiai, szakorvosi együttműködés, speciális figyelem-tréning. A figyelem tartósságát biztosító környezeti feltételek megteremtése, fokozott egyéni bánásmód. Az önszervezési képesség, az önkontroll fejlesztése. Feladatok idői struktúrájának megtervezése és kivitelezése. Motiválás, sikerélmény biztosítása.

Szocio-adaptív folyamatok zavarainak következtében kialakuló viselkedésszervezési problémák

amelyek az érzelmi kontroll, ön-, vagy mások felé irányuló agresszió, a szorongás, az én-szabályozás gyengeségében az alkalmazkodóképesség, a célirányos viselkedés, az önszervezés, valamint a metakogníció eltérő fejlődésében mutatkozik meg.

Mínt hogy a magatartásjellemzőkben hasonlóság figyelhető meg, szükséges hangsúlyozni, hogy ezeknek hátterében elsődlegesen idegrendszer működési zavar, az ún. végrehajtó funkciók zavara és nem környezeti ártalom húzódik meg.

A fejlesztés célja:

A közösségi szabályokhoz alkalmazkodó, szervezett viselkedés kialakítása, a szélsőséges megnyilvánulások leéptítése, az önkontroll, az érzelmi egyensúly megteremtése.

A fejlesztés feladata:

A fejlesztés feladata a fejlesztési cél alá rendelt szempontok figyelembevételével történik.

Eszközei lehetnek kognitív viselkedésterápiás eljárások alkalmazása, pszichoterápia, a figyelem és egyéb kognitív képességek fejlesztése, a mindennapi tevékenységek végzéséhez, iskolai elvárások teljesítéséhez igazított idői keretek rendszeres alkalmazása, önértékelési képesség fejlesztése, sikerélmény biztosítása, pozitív megerősítés, jutalmazási technikák bevonása. Együttműködés a családdal és más szakemberekkel, A fejlődés segítése gyakori pozitív visszajelzésekkel, a sikerélmény biztosítása.

Az iskolai fejlesztés pedagógiai szakaszai

A tanulók iskolai fejlesztésének pedagógiai szakaszai megegyeznek a NAT-ban és a Waldorf-kerettantervben alkalmazott szakaszolással. Az egyéb pszichés zavarral küzdő tanulókat támogatja, hogy a Waldorf-iskolban az iskolai bevezető szakasz időtartama megnövekedik. Az első tanév az intenzív prevenció, a szakszerű funkciófejlesztés, a pszichés gondozás, a megfelelő motiváció és a feladattudat kialakításának az időszaka, szükség esetén a gyógypedagógiai korrekciós-kompenzáló-terápiás módszerek intenzív alkalmazásával.

5.4.3. A NAT és a Waldorf-kerettanterv alkalmazása

A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok és tartalmak megvalósítása általában lehetséges. A pszichés fejlődés zavara miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott tanulók nevelése-oktatása során a NAT-ban és a Waldorf-kerettantervben leírt fejlesztési feladatok az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak és fejlesztendő kulcskompetenciák (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) módosulhat.

A helyi tantervben a NAT-ban és a Waldorf-kerettantervben foglaltak az irányadóak, de az egyes műveltségi területekhez rendelt tartalmak, és fejlesztendő kulcskompetenciák (azok fejlődési útjai, módjai és kialakulásuk időtartama) mindenkor a tanulók egyéni fejlődésének függvénye, egyéni ritmusban bejárható a gyermek számára.

A helyi tantervben az egyes tantárgyak témaköreire, azok tartalmára és követelményeire vonatkozó kerettantervi ajánlások a tanulók egyéni adottságainak figyelembevételével érvényesíthetők, a tanítási-tanulási folyamat azonban zömében speciális pedagógiai módszerrel és eszközzel irányított.

A Waldorf-kerettanterv kiemelten kezeli az önismeretet, a reális önértékelés kialakítását, a kommunikáció fejlesztését. E feladatok minden műveltségterületen, az iskolai tevékenységstruktúra egészét áthatják. A beszédészlelés és beszédmegértés, a verbális figyelem és emlékezet intenzív fejlesztése, az olvasásértés fejlesztése a Magyar nyelv és irodalom műveltségi terület fejlesztési feladatai között kap kiemelt szerepet. Az Idegen nyelvek tanításánál a nyelvoktatás auditív módszereinek előtérbe helyezése javasolt. A Művészetek műveltségi területen belül a komplex művészeti terápia, a drámapedagógia, az akusztikus és vizuális észlelés fejlesztésének kiemelt szerepe van. A Testnevelés és sport műveltségi terület fejlesztési feladatainak megvalósítása során szenzoros integrációs programok és terápiák beállítása és/vagy gyógyújszás, valamint logopédiai ritmika alkalmazása is javasolt. A főtanítások ritmikus részei az inklúzív módszertan fontos részét képezik. A Matematika területén a kompenzációs lehetőségek, speciálismódszerek alkalmazása segíti az eredményes fejlesztést. Azoknak a tanulóknak akiknél a sajátos nevelési igény oka a hiperaktivitás, a figyelemzavar, indokolt a korszerű, rugalmas tanulásmódszertani technikák, módszerek előtérbe helyezése, és fokozottan szükséges a napi, heti, éves ritmusokra történő kiemelt figyelem.

5.4.4. A pedagógiai és egészségügyi célú habilitáció és rehabilitáció

Az egészségügyi célú rehabilitáció

Elsősorban a pszichés fejlődési zavar jellegének, tüneteinek kivizsgálásakor megállapított diagnózisnak megfelelő szakorvosi ellátást, annak folyamatosságát, kontrollját, valamint a pedagógiai rehabilitációt segítő egészségügyi terápiákat foglalja magába. Ebből a szempontból fontos a gyermekneurológiai, a fülészeti, valamint a szemészeti vizsgálat, szükség esetén az érzékszervi gyógyítás. Az antropozófiai terápiák közül a ritmikus masszáz, cranio-sacrális terápia gyakran javallott a gyermekek számára.

A pedagógiai célú rehabilitáció

A gyógypedagógiai tanár, terapeuta által vezetett pedagógiai rehabilitáció a funkcionális képességfejlesztő programok külön alkalmazásával, a fejlesztések során tanultak elmélyítésével szolgálja az eredményes iskolai előmenetelt. A tehetséges tanulók számára a tehetségük kibontakozásához szükséges feltételek, eszközök, módszerek biztosítása a pedagógiai rehabilitációnak is kiemelt feladata. A pedagógiai rehabilitáció kiemelt eszköze az egyéb pszichés

fejlődési rendellenességgel küzdő tanulók esetében a Waldorf-iskolákban az extra lesson segítő pedagógiai eljárás.

5.5. A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségekkel küzdő tanulók inklúziós nevelésének stratégiája

Iskolánk feladatának tartja a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek, tanulók egyéni szükségleteinek megfelelő, befogadó nevelését, oktatását is.

Beilleszkedési, magatartási, tanulási nehézséggel küzdő tanuló az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján az életkorához viszonyítottan jelentősen alulteljesít, társas kapcsolati problémákkal, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságokkal küzd, közösségbe való beilleszkedése, illetve a személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek. A beilleszkedési, tanulási, magatartási zavar komplex jelenség, amelyben értelmi, érzelmi és akarati tényezők is ötvöződnek.

A beilleszkedési zavarok okának ismeretében a problémákat három csoportba soroljuk. Pszichés zavarok állnak a probléma hátterében (önértékelési zavar, gyenge fékrendszer, konfliktuskezelési deficit, sérülékeny kudarctűrő képesség, tolerancia hiány, szabálytartás hiánya), illetve különböző kompenzációs mechanizmusok, mint projekció, elfojtás, agresszivitás, stb. Máskor tanulási nehézségek váltják ki a problémát (percepció-dyslexia, dysgrafia, figyelem-hiperaktivitás, kommunikáció-autisztikus jelek, a szenzomotoros mozgás fejletlensége, csak szekunder jellegű memória). Rossz vagy hiányos szocializáció is okozhatja a problémát (túlzott engedékenység, szeretet- és figyelemhiány, túlzott elvárások stb.)

A további célok csak az okok (részleges) elhárításával érhetőek el, ennek megfelelően a fenti csoportok mindegyike számára más-más feladatok adódnak. Fő célunk minden gyermek számára lehetővé tenni az optimális intellektuális és érzelmi fejlődést, a testi–lelki és szociális kibontakozást, hogy belső harmóniában, önmagával és környezetével egyensúlyban éljen.

Feladataink beilleszkedési, tanulási, magatartási zavarral küzdő tanulók ellátásában: a pedagógiai szakszolgáltatásokkal való kapcsolat felvétele, és szakértői vélemény kérése, a szakértői bizottságok javaslatai alapján, pedagógiai módszerekkel a tanuló támogatása, osztályközösségbe történő segítése, és kapcsolatainak javítása osztály- és iskolatársaival a pszichológus és a fejlesztő pedagógusok közreműködésével. A tanulók részleges kiemelésével, egyéni, illetve kiscsoportos fejlesztésével, korrepetálással a tanulási lemaradás kompenzálása, kiscsoportos fejlesztések, felzárkóztatások biztosítása, tanórai differenciált oktatás segítségével, felzárkóztatást segítő technikák és módszerek, módszerkombinációk alkalmazásával, a tanulók differenciált fejlesztésének támogatása. A fejlesztő munka különböző szintereken, párhuzamosan, egymást megerősítve folyik. A fejlesztés tudatosságát az egyéni fejlesztési terv biztosítja, amely személyre szólóan, a tanulói problémájára fókuszálva kerül kidolgozásra, és a fejlesztés biztosításának ütemterve.

5.6. A tehetséges gyermekek inklúziós nevelésének stratégiája

A különleges bánásmódot, kiemelt figyelmet igénylő gyermekek körébe tartoznak az iskolánkba járó tehetséges gyermekek is. Tehetségen azt a velünk született, adottságokra épülő, majd gyakorlás, céltudatos fejlesztés által kibontakoztatott képességeket értjük, amely az emberi tevékenység egy bizonyos, vagy több területén az átlagosat túlhaladó teljesítményt tud létrehozni. A tehetség jellemzői: átlagosnál magasabb intelligencia, magas fokú kreativitás, a következtetés

képessége, önálló útkeresés, szorgalom és kitartás, előítéletektől való mentesség, bizonytalanság tolerálása, becsvágy, kockázatvállalás, divergens gondolkodás, folyamatos kommunikáció.

A tehetség- és a képességek kibontakoztatása szempontjából elsődleges, hogy tanulóink használható, gyakorlatias tudásra tegyenek szert. Mindehhez szükséges az egyéniség, személyiség erőteljesebb fejlesztése, a magasabb szintű gondolkodási képességek erősítése, a természeti és gazdasági jelenségek értelmezése, a probléma megoldási technikák megismertetése, igazi műveltségélményhez juttatás. A tehetség kibontakoztatását serkenti a megfelelő légkör megteremtése, a motiváció, a pedagógus ösztönző attitűdje, a bizalom, a megfelelő szervezeti strukturáltság, a játékoság, amelyek mind a Waldorf-pedagógiára is jellemző sajátosságok. A tehetség kibontakoztatását gátolja a kreativitás lebecsülése, a túlzott fegyelem, a teljesítménykényszer.

A tehetség azonosítása iskolánkban a pedagógusok érzékeny figyelme, együttműködése, a gyermekmegfigyelések, a szülővel, a gyermekekkel foglalkozó iskolán kívüli szakemberekkel való intenzív kapcsolattartás útján történik. Legfontosabb feladatunk, hogy minden gyermek felfedezhesse egyéni adományait, speciális képességeit, készségeiket, és lehetősége legyen ezek kibontakoztatására, megmutatására az iskolai közösségben is. A kiemelten tehetséges gyermekek nevelésénél a tehetség kibontakoztatása mellett arra törekszünk, hogy képességeiket a közösség szolgálatába tudják állítani.

A tehetséges tanulókkal való bánásmód része a tanítási órán differenciált feladatok biztosítása. megvalósulhat a tantervdúsítás, tananyag gazdagítás. Egyes anyagrészekkel elmélyültebben foglalkozhatnak, gazdagíthatják a követelményrendszert, projektet készíthetnek, gyűjtő- és kutatómunkát végezhetnek, szakkörökön, klubokon vehetnek részt.

5.7. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek inklúziós nevelésének stratégiája

A Waldorf-iskolában ideálisnak tartjuk, ha az osztályokba a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből sikerül gyerekeket felvenni, az osztályközösség leképezheti a társadalom összetételét. Ez önmagában komoly nevelő erő.

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulókkal kapcsolatos legalapvetőbb pedagógiai feladat a gyermek és körülményeinek megismerése, fejlődésének folyamatos követése. Arra nincs módunk, hogy a tanulók iskolán kívüli (családi, szociális, stb.) problémáit megoldjuk, de arra törekedünk, hogy a felmerülő problémák hatásait csökkentjük, hogy ezen gondok ne akadályozzák az iskolai munkát, a gyermek egészséges inkarnációs útját ne zavarják meg a családban zajló folyamatok. Reális és pozitív alternatívákat szeretnénk adni diákjaink családjainak gondjaik megoldásában. Mindemellett célunk egy szociális támogató rendszer létrehozása, amely a társadalmi hármasság tagozódás jegyében a gazdasági tehervállalást a testvériesség elve szerint valósítja meg intézményünkben.

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek ellátását iskolánkban a gyermekvédelmi felelős koordinálja, de a gyermekek segítése minden pedagógus közös feladata. Legfontosabb eszközünk saját személyiségünk fejlesztése. A pedagógusaink minden helyzetben igyekeznek a gyermek emberi méltóságát tisztelő magatartást tanúsítani, saját személyiségükön tudatosan alakítani, nehézségeiket felvállalni és azokkal hatékony megküzdési stratégiákkal úrrá lenni. Reményünk, hogy így követendő példaképpé válunk a gyermek számára, és észrevétlen

közvetítjük a gyermek számára a világ szépségébe, jóságába, igazságába vetett hitünket, amely képes átemelni a nehézségeken az életút folyamán.

Fontosnak tartjuk a prevenciót, amely a szociális problémákkal küzdő családokból iskolánkba járó gyerekek életkörülményeiben, fejlődésükben tapasztalható előidéző okok megváltoztatására kell, hogy irányuljon. Ebben a folyamatban az osztálytanítóknak jelentős szerepe van. A gyermekek megfigyelése, a reggeli beszélgetőkör tartása, a családlátogatások, konzultáció az osztályban tanító kollégákkal olyan források, amelyek révén érzékelhetőek a felmerülő problémák, és kezelhetőekké válnak. Az osztálytanító kompetenciája, hogy idejekorán felfedezze a tanulási nehézségeket, tanulási zavarokkal veszélyeztetett tanulókat, és elindítsa a segítségnyújtás megfelelő formái felé a gyermeket. Ez az alsó tagozat egyik kiemelt feladata, kiváltképp a kezdő szakaszban. Az időben nem felismert és nem kezelt tanulási problémákkal küszködő gyerekek bizonyítottan először az iskolában, később a társadalomban is perifériára szorulhatnak. Hajlamosabbak a különféle devianciákra, különösen, ha a családi háttér is kedvezőtlen. E területen fontos a szoros kapcsolat, közös munka a fejlesztő pedagógusokkal, gyógypedagógussal, szükség esetén pszichológussal, szociálpedagógussal kapcsolat kialakítása. Fontos az ezzel kapcsolatos továbbképzéseken, tanfolyamokon való részvétel. A Waldorf-pedagógia a test-lélek-szellem alapján felépülő komplex személyiségfejlesztő- és sokszínű tevékenységi-rendszere, az évkörrel való együttélés biztosítása preventív és megtartó erővel is bír a hátrányos helyzetű gyermekek nevelése során.

A szülői esteken, fogadóórákon, családlátogatásokon folyó beszélgetések a szülővel, szükség esetén előadások tartása, szervezése nevelési problémák, a család jelentősége, társadalmi veszélyek témakörében szintén az osztálytanítók lehetőségei a preventív és segítségnyújtó folyamatban egyaránt.

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeknek való segítségnyújtást csak a szülő – gyermek, szülő – tanár, tanuló – tanár, tanár – tanár, tanár - hivatalos szervek, tanár - megelőző szervezetek megfelelő szintű és minőségű kapcsolataira való figyelemmel és együttműködésével tudjuk megvalósítani.

Probléma érzékelése esetén erősíteniünk kell az iskola és a szülői ház kapcsolatait. Szükség esetén fogadóórát, szülői estet kell tartanunk. Szükséges, hogy a felmerült gondokról a tanárok tájékoztassák egymást a Tanári Konferencián, hogy szükség esetén intenzív kapcsolat legyen a megelőző szervezetek és a gyermekvédelmi felelős és az osztálytanító között.

A gyermekvédelmi tevékenység fontosabb feladatainak tekintjük a tanulók elemi szükségleteinek (élelem /kedvezményes étkeztetés/, ruházat, tanszer, tankönyv /tartós tankönyv biztosítása/, pihenés), ellátásának segítését; a tanuló egészséges fejlődéséhez szükséges nevelési légkör biztosítását és testi épségének óvását; a tanuló egészségi állapotának figyelemmel kísérését; intézményes ellátását az iskola valamennyi szolgáltatásának biztosítása a tanuló igénye szerint; a család szociális és anyagi helyzetének megfelelően a különféle támogatások pénzügyi és természetbeli felkutatását, a hozzájutás segítését, támogatását, valamint tanácsadást a családlátó tevékenységhez; segítségnyújtást a kulturált szabadidő eltöltéséhez az életkoruknak megfelelő rendezvényeken történő részvételhez; gyors és hatékony intézkedést eszközölni a gyermeket veszélyeztető helyzetben; az alapvető emberi, ezen belül a gyermeki jogok ismertetését a szülővel és a gyerekekkel; a jogorvoslati lehetőségek ismertetését, de szem előtt tartva, hogy jogorvoslat a többi tanuló érdekeinek a mérlegelésével történhet; folyamatosan ellenőrizni a tanuló eredményeit, a rendszeres iskolába járást, szükség esetén eljárást kezdeményezni.

A szociális hátrányok enyhítését segítő tevékenységek szintén a gyermekvédelmi feladatok részét képezik. Iskolánkban nagy hangsúlyt fektetünk a gyermekekkel és a szülővel való mindennapos, nyílt kommunikációra, amely a felvételi folyamatától kezdve végigkíséri tanulóinkat. Ez nagy előnyt jelent a szociális problémák és a megváltozott életkörülmények feltérképezésében és a

segítségnyújtásban. A segítségnyújtás keretében az iskola napközis ellátást biztosít; tanácsadást tart, családlátogatást kezdeményez; a hátrányos helyzetű tanulók tanulmányi előmenetelét hangsúlyozottabb figyelemmel kísérjük, segítjük a gyermek pályaorientációját; szükség esetén a Gyermekjóléti Szolgálattal való kapcsolattartást; külön térítési díjat nem igénylő, a szabadidő eltöltését, érdeklődés, tehetség kibontását segítő szolgáltatásokat biztosítunk: szakkörök, korrepetálások, sportkör formájában.

6. A WALDORF-ISKOLÁK NEVELŐ MUNKÁJÁHOZ SZÜKSÉGES HELYISÉGEK, BERENDEZÉSEK JEGYZÉKE

6.1. HELYISÉGEK

Eszközök, felszerelések	Mennyiségi mutató	Megjegyzés
tanterem	osztályonként 1	8 osztályra
tornaterem	1	
fejlesztő terem	2	
euritmiaterem	1	
sportudvar	1	
zeneterem	1	
iskolatitkári iroda	1	Az intézményvezetői irodával összevontan
nevelőtestületi szoba	1	
intézményvezetői iroda	1	Az iskolatitkári irodával összevontan
könyvtár	1	
orvosi szoba	1	
Kiszolgálóhelyiségek		
sportszertár	1	
aula (előtér, közösségi tér)	1	
ebédlő	1	
melegítőkonyha	1	
tálaló-mosogató, ezen belül felnőttétkező	1	
öltöző	nemenként 1	
hideg-meleg vizes zuhanyozó	nemenként 1	
személyzeti WC	nemenként 1	
tanulói WC	nemenként 1	tanulói létszám figyelembevételével (2 fiú, 2 lány wc)
élelmiszerhulladék-tároló	1	

6.2. A HELYSÉGEK BÚTORZATA ÉS EGYÉB BERENDEZÉSI TÁRGYAI

Eszközök, felszerelések	Mennyiségi mutató	Megjegyzés
1. Tanterem		
tanulói asztalok, székek	25	első évben egy osztály számára, felmenő rendszerben a belépő osztályok létszáma szerint
nevelői asztal, szék	tantermenként 1	
eszköztárolók	tantermenként szükség szerint	
tábla	tantermenként 1	
ruhatároló (fogas)	tanulók létszámának figyelembevételével	első évben egy osztály számára, felmenő rendszerben a belépő osztályok létszáma szerint
szeméttároló	helyiségenként 1	
2. Tornaterem		
kislabda	2	
labda	2	
tornaszőnyeg	1	
tornapad	1	
zsámoly	1	
bordásfal	1	
mászókötél	1	
gumikötél	5	
ugrókötél	2	
medicinlabda	2	
stopper	1	
kosárlabda palánk	2	
gyűrű	1	
mászórúd	1	
3. Sportudvar		
kosárlabda felszerelése	1	
4. Intézményvezetői és iskolatitkári iroda		
asztal	felnöttlétszám szerint	
szék	felnöttlétszám szerint	
íratszekrény	1	
telefon	1	
5. Nevelőtestületi szoba		
asztal	pedagóguslétszám szerint 1	
szék	pedagóguslétszám szerint 1	

Eszközök, felszerelések	Mennyiségi mutató	Megjegyzés
Könyvszekrény vagy könyvespolc	1	
Napló és folyóirattartó	1	
Fogások	pedagóguslétszám figyelembevételével	
6. Könyvtár		
asztal, szék könyvtári dokumentum (tanári, tanulói felkészüléshez)	3 6 ötszáz	
könyvespolc vagy szekrény	ötszáz könyvtári dokumentum elhelyezésére	

7. A NEVELŐMUNKÁT SEGÍTŐ ESZKÖZÖK

Az első osztály indításához szükséges eszközök az iskola indulásakor rendelkezésre állnak. A felmenő rendszer szerint az újabb tanévekben belépő évfolyamok számára szükséges berendezéseket, eszközöket, anyagokat legkésőbb minden új évfolyam indulása előtti augusztus 15-ig biztosítjuk.

7.1. ÁLTALÁNOSAN SZÜKSÉGES ALAPFELSZERELÉSEK:

- fehér és színes táblakréták
- sima, nagyalakú füzetek
- méhviasz kréták
- méhviasz gyurma
- akvarell festék, akvarell papír, vastag ecset
- filc, gyapjú, fonalak
- színes papírok (selyem, transzparens stb.), olló
- babzsákok
- furulyák
- ütőhangszerek
- húros hangszer
- gyertyák, csengők
- rajzgyűjtő dossziék
- vastag színes ceruzák
- vékony színes ceruzák, grafit, vonalzó
- agyag (edények a használatához)

7.2. Tárgyak, eszközök, információhordozók a tantárgyak alapján

7.2.1. MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM 1-8. osztály

1-2. osztály

- méhviasz kréták (téglá és ceruza formájú)
- méhviasz gyurma, agyag
- fonalak

- színes selyempapír, olló
- akvarellfesték, ecset
- akvarellpapír
- rajztábla
- filc, gyapjú

3-4. osztály

- vékony színes ceruzák, grafitceruzák,
- vonalas füzetek
- lúdtoll, tollszem, tollszár, tinta, nádtoll, itatóspapír, töltőtoll
- saját készítésű szemléltető eszközök

5-8. osztály

- osztálykönyvtár, szakkönyvtár

7.2.2. SZÁMTAN ÉS MATEMATIKA 1-8. osztály

1-2. osztály

- szemléltető eszközök (termények, termések, kövek, hétköznapi tárgyak stb.)
- fonalak
- kartonpapír, műszaki rajzlap

3-4. osztály

- négyzethálós füzetek
- saját készítésű szemléltető eszközök

5-8. osztály

- méterrúd, térfogatméréshez eszközök, mérleg + súlyok
- táblai vonalzó, körzők, szögmérő

7.2.3. TÖRTÉNELEM 5-8. osztály

- falitérképek, atlaszok
- saját készítésű és speciális szemléltető eszközök
- jelmezek, tárgyi kiegészítők

7.2.4. HONISMERET ÉS FÖLDRAJZ 3-8. osztály

3-5. osztály

- a tervezett ház építéséhez szükséges építő és kötőanyagok
- a választott mesterségek alapanyagai és szerszámai
- a földműveléshez szükséges vetőmagok és kézi szerszámok
- iránytű, létra, homok, agyag, papír

6-8. osztály

- atlaszok, térképek, földgömb, éggömb, távcső
- saját készítésű és speciális szemléltető eszközök
- tárgyi kiegészítők

7.2.5. TERMÉSZETRAJZ ÉS BIOLÓGIA 4-8. osztály

4-6. osztály

- saját készítésű és speciális szemléltető eszközök, tárgyi kiegészítők

7-8. osztály

- koponya, csontváz
- anatómiai atlaszok

7.2.6. FIZIKA 6-8. osztály

- a fizikai kísérletekhez szükséges szemléltető- és mérőeszközök, anyagok
- saját készítésű és speciális szemléltető eszközök, tárgyi kiegészítők

7.2.7. KÉMIA 7-8. osztály

- a kémiai kísérletekhez szükséges szemléltető- és mérőeszközök, laboratóriumi felszerelések, alapanyagok
- védőfelszerelések

7.2.8. IDEGEN NYELVEK

1-4. osztály

- bábok és speciális szemléltető eszközök

5-8. osztály

- szótárak, hangzó- és képanyagok

7.2.9. MOZGÁS ÉS TESTNEVELÉS 1-8. osztály

1-2. osztály

- ugrókötél
- labda
- szalagok, fonalak, kötelek, botok, kislabdák

3. osztály

- frizbik, nagyméretű szivacsabdák

4. osztály

- zsonglőr és akrobatikai eszközök

5. osztály

- gerelyek, diszkoszok, súlyzók

6-8. osztály

- sportági felszerelések, labdák
- saját készítésű és speciális eszközök, tárgyi kiegészítők

7.2.10. KERTMŰVELÉS 6-8. osztály

- kerti (kézi)szerszámok
- vetőmagok, hagymák
- kertészeti felszerelések

7.3. MŰVÉSZETI NEVELÉS*Kézimunka:*

1-3. osztály: filc, gyapjú, kötőtűk (faanyag az elkészítésükhöz és kész tűk), fonalak, papír, ragasztó, cérna, olló, tű, vastag fonal

4. osztály: kongré, hímzőfonal, nagylyukú hímzőtű, gyöngyök, textíliák, szövőkeret

Kézművesség:

5-8. osztály: a különböző mesterségek – a fa – eszközei, speciális kézi szerszámok, a plasztikához és a szobrászathoz szükséges anyagok és kéziszerszámok

Rajz-festés, formarajz:

1-4. osztály: rajz- és festő papírok, akvarell festék, akvarell papír, nagy méretű ecset

4-6. osztály: különböző festékek és kréták, ecsetek, tinta, különböző minőségű ceruzák

7-8. osztály: rajzszen, pasztellkréta, saját készítésű és speciális szemléltető eszközök *Dráma:*

1-4. osztály: textíliák

5-8. osztály: saját készítésű jelmezek, tárgyi kellékek (többnyire szintén saját készítésű munkák)

Euritmia:

1. osztály: színes anyagok
2. osztály: zongora/pianínó
3. osztály: golyók
4. osztály: rézrudak

Ének-zene:

1. osztály: pentatonfurulya, különböző ütőhangszerek (apró dobok, triangulum, csörgődob, csengettyűk, apró cintányérok)
- 3-4. osztály: C-szoprán furulya, kottafüzet, kották

7.4. EGYÉNI FEJLESZTÉST SZOLGÁLÓ SPECIÁLIS TANESZKÖZÖK

- Az egyéni terápiának megfelelően az inklúziós programban megjelenő eszközök.

8. A CSILLAGBEREK WALDORF ISKOLA TANÁRI KOLLÉGIUMA

8.1. Osztálytanítók

Osztályonként 1 fő osztálytanító, aki tanítói és középiskolai tanári végzettség mellett akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-osztálytanítói képesítéssel rendelkezik, valamint 1 fő osztálytanító magyarországi Waldorf-pedagógusképzésen szerzett Waldorf-osztálytanítói képesítéssel rendelkezik.

8.2. Szaktanárok

- Idegen nyelvek
  - Angol nyelv: a tantárgynak megfelelő szakos tanár (főiskolai vagy egyetemi végzettséggel) - az egyik osztálytanító angol nyelvtanári végzettséggel rendelkezik, az angol nyelv órákat ő tartja
  - Német nyelv: német nyelvtanári végzettséggel – óraadóként
- Euritmia: az Euritmia Iskolák Nemzetközi Szövetsége, a „Goetheanum, Freie Hochschule für Geisteswissenschaft, Sektion für redende und musizierende Künste” által elismert magyarországi képzésen szerzett euritmia alapdiplomát, valamint a pedagógiai euritmia oktatására jogosító diplomát– óraadóként

8.3. Intézményvezető

Az intézményvezetőt a Tanári Kollégium választása alapján a fenntartó bízza meg. Rendelkeznie kell pedagógiai gyakorlattal és intézményvezetői szakvizsgával.

9. A CSILLAGBEREK WALDORF ISKOLA SZERVEZETE ÉS ÖNIGAZGATÓ RENDSZERE

A Csillagberek Waldorf Iskola öniszervező intézmény, mely szervezeti élete kialakítása során a Rudolf Steiner által a szociális élet hármasságáról megfogalmazott elvek megvalósítására törekszik. A Waldorf-pedagógia legfontosabb célja a szociális megújulás, az egészséges szociális fejlődés, amely tükröződik a Csillagberek Waldorf Iskola szervezeti felépítésében, vezetési szerkezetében. Az iskola a feladatok delegálásának elvén működik, amely során egyének és csoportok vállalnak felelősséget a vezetés és döntéshozatal bizonyos területein a közösen meghatározott célok figyelembevételével. A Csillagberek Waldorf Iskola a fenntartóiktól elkülönült, szakmai és szervezeti szempontból önálló jogi személy, köznevelési feladatait e

Nevelési tervnek megfelelően, a mindenkor hatályos jogszabályokban meghatározott felelősséggel valósítja meg.

9.1. A tanári kollégium

Az iskolát a Tanári Kollégium felelős testületként vezeti, dönt az iskolát érintő minden kérdésben és ellátja az igazgatói felelősség körébe tartozó feladatokat. Az iskolát a Kollégium által választott igazgató/iskolaképviselő képviseli, aki a jogszabályok szerinti jogok gyakorlása során, valamint minden más esetben a Kollégium döntésének megfelelően jár el. A Tanári Kollégium a heti rendszerességgel tartott Tanári Konferencián foglalkozik a pedagógiai munkát érintő kérdésekkel, az igazgatási-működési kérdésekre ajánlott külön Igazgatási Konferencia szervezése. A Kollégium a pedagógusok köréből konferenciavezetőt vagy vezetőket választ, a körforgás elvének megfelelően. A Kollégiumban minden pedagógus szabadon alakítja ki szakmai munkáját. A közös pedagógiai és igazgatási-működési feladatokból az egyének vagy csoportjaik szabad kezdeményezésre vállalnak, teljes körű felelősséggel.

Az iskola gazdasági szervezetét a nem pedagógus munkatársak alkotják: a gazdasági vezető (gazdasági felelős), iskolatitkár, könyvelő, gondnok, takarító stb. A gazdasági vezető (gazdasági felelős) az elfogadott iskolai költségvetés alapján, a munkakörére meghatározott jogkörrel és felelősséggel látja el az intézményi gazdálkodással felmerülő feladatokat. A gazdasági szervezet munkatársai részt vesznek az Igazgatási Konferencia munkájában. Az intézmény éves költségvetését a gazdasági vezető készíti elő és a Tanári Kollégium fogadja el.

A Tanári Kollégium saját döntésével az intézményvezetést részben vagy egészben átruházza, és a vezetői feladatok ellátásával – beszámolási és tájékoztatási kötelezettség mellett – egyszemélyben felelős igazgatót vagy néhány fős vezetői csoportot is megbíz.

A Tanári Kollégium maga alakítja ki működésének rendjét, amely az iskola szervezeti és működési szabályzatának részét képezi.

9.2. A fenntartó

A Csillagberek Waldorf Iskola fenntartója a szülői közösség által működtetett közhasznú Csillagberek Waldorf Alapítvány. A fenntartó önálló jogi személyként a hatályos jogszabályoknak megfelelően biztosítja a működési kereteket és – az iskolával közösen kialakított együttműködési rendben – ellátja a fenntartói feladatokat.

9.3. A szülői szervezet

A Csillagberek Waldorf Iskolában a szülők különböző szinteken vesznek részt az intézmény életében. A szellemi élet részesei a szülői estek és egyéb események pedagógiai beszélgetései során, az ünnepeken való részvétel alkalmával, teremtői, amikor hangversenyt, színházat, kiállítást stb. szerveznek az intézmény felnőtt közössége számára. A gyermekek beíratásakor, az iskola rendjének formálásakor a jogi élet résztvevői. Gazdasági szerepben vannak azáltal, hogy támogatják a Csillagberek Waldorf Iskola fenntartásának finanszírozását. Minden egyes szülő hordozója mindhárom funkciónak. A szülők szabad vállalással és felelősen, az iskolával kötött megállapodás, iskolai szabályzat alapján bekapcsolódnak az iskolai feladatellátásba. Az iskolában működik iskolaszék.

9.4. Szabályozás

A Csillagberek Waldorf Iskola működése, mint közös cél szolgálatában az intézmény és a fenntartó egymással szorosan együttműködik, jogosítványukat rendeltetésszerűen és a Waldorf-pedagógiai elvekkel összhangban gyakorolják. Az iskola – a jogszabályok kötelező előírásainak figyelembe vételével – Szervezeti és működési szabályzatában határozza meg szervezete és működése sajátos felépítését, így különösen: a fenntartóval való együttműködés területeit, formáit és szerveit, valamint a feladat- és felelősségmegosztást, a tanári kollégium szervezetét és működését, az intézményvezetői jogkörök megosztását, az egyszemélyi, testületi vagy közösségi döntés és felelősség területeit és szerveit, illetve munkáltatói minőségükben további belső

szabályzatokat alkotnak.

10. MINŐSÉGGONDOZÁS ISKOLÁNKBAN

10.1. A minőség gondozása vagy biztosítása?

A nemzetközi Waldorf-mozgalom 1999-ben rendezte első minőségbiztosítási konferenciáját Rotterdamban, melyet továbbiak követtek 2001-ben Zürichben, 2005-ben Berlinben, 2008-ban Budapesten. Ezeken a konferenciákon az volt a központi téma, hogy hogyan lehet minél jobb minőséget, minél magasabb színvonalat elérni a Waldorf-intézményekben. Az első konferenciákon sok eljárás bemutatására került sor, sok pozitív tapasztalatot osztottak meg az előadók, de a konferenciák résztvevői közül sokan mégis szkeptikusok maradtak, mert hiteltelennek érezték, hogy különböző eljárásokkal biztosítani lehet, hogy jól működjön egy Waldorf-iskola. Azt fogalmazták meg a minőségbiztosítási eljárásokkal szemben, hogy az iskola minősége elsősorban azon múlik, milyen pedagógusok dolgoznak benne: jó pedagógusok jó iskolát csinálnak mindenféle eljárás nélkül is, a rosszak pedig rosszat. Másik aggályuk az volt, hogy ezek az eljárások elterelik a figyelmet az iskola alapfeladatáról, a nevelésről. További ellentetés volt a kollégák részéről, hogy sok plusz adminisztrációs feladattal járnak a bemutatott eljárások, amik megint csak a gyermekekkel való foglalkozástól veszik el az időt.

Vagyis elmondható, hogy sokáig nagy volt az ellenállás a konferencia résztvevői, vagyis a gyakorló pedagógusok körében. A konferencia programjában szerencsére az előadások mellett voltak fórumbeszélgetések is, ahol volt lehetőség ezeknek az aggályoknak felvetésére, megvitatására. Ezeken a vitákon fogalmazták meg a kollégák, hogy az iskola, különösen egy Waldorf-iskola, úgy működik, mint egy élő organizmus, megvannak a szervesen kialakult működési folyamatai. Egyet értettek a résztvevők azonban abban, hogy bár egy külső mechanikus eljárással nem lehet biztosítani azt, hogy az iskola jól működjön, de lehet vigyázni az iskola egészségére, lehet gondoskodni arról, hogy a lehető legjobb módon élje a mindennapjait s a vele kapcsolatban lévő emberek a lehető legjobban érezzék magukat a helyükön (gyermekek, pedagógusok és szülők egyaránt), vagyis sokat lehet tenni azért, hogy az iskola jó minőségű, jó hírű legyen. E viták eredményeképpen fogalmazták meg a kollégák, hogy mindannyian gondoskodni akarnak arról, hogy az intézményben magas színvonalú oktatás, nevelés történjen, de nem gondolják, hogy egy eljárás önmagában a jó minőséget biztosítani tudja. Ezért bevezettek egy új fogalmat a 2001-es zürichi konferencián, a „Quality Care” fogalmát, amit magyarrá a MINŐSÉGGONDOZÁS szóösszetétellel fordítottunk le.

A 2001-es Zürichi konferencia óta mi is ezt a fogalmat használjuk, mert meglátásunk szerint ez a fogalom magában hordozza a Waldorf-pedagógusok törekvését és elkötelezettségét a jó minőségű nevelés és oktatás iránt.

10.2. A Waldorf-pedagógiából adódó minőségi sajátosságok

Az első Waldorf-iskola 1919-ben Stuttgartban nyitotta meg kapuit Rudolf Steiner szakmai vezetésével. Rudolf Steinernek az akkori tanárok számára tartott előadásai és az iskola indításakor folytatott szemináriumi beszélgetések a mai kor pedagógusai számára is alapvető iránymutatást nyújtanak a Waldorf-pedagógia alapelveit illetően. A Waldorf-pedagógia tartalmi alapelvei mellett olyan működési elveket is tartalmaznak, amiket a Waldorf-pedagógia minőségi sajátosságainak is tekinthetünk annak ellenére, hogy ezek megfogalmazására sok-sok évtizeddel azelőtt került sor, hogy a minőségbiztosítás vagy minőség gondozás fogalmai megjelentek volna az oktatás területén. Nézzük meg most két szempontból ezeket az alapelveket, először az iskola szereplőinek oldaláról,

majd az intézmény működésének szemszögéből.

Az iskola szereplőit érintő alapelvek:

Tevékenységünk középpontjában a gyermek áll

Minden Waldorf-intézmény, legyen az óvoda vagy iskola, elsődleges céljának tekinti a GYERMEK fejlődésének segítését. Nem a gyermekekét általában, hanem az egyes gyermekét, az iskolába járó minden egyes gyermekét, külön-külön. Amiatt szükséges megemlíteni ezt az elsődleges célt, mert ez okozza, hogy olyan sajátos a Waldorf-iskolák oktatás-szervezési rendszere és más működési alapelvek is erre a célra vezethetők vissza.

A pedagógus egyéni felelőssége

A Waldorf-iskolában kiemelt hangsúlyt kap a pedagógusok egyéni felelőssége elsősorban amiatt, mert a nevelést és az oktatást nem egy tevékenység eredményének tartjuk, hanem a gyermek és a pedagógus között létrejövő szabad interakciónak, ahol a pedagógus teljes személyiségevel nevel azáltal, hogy kreatívan alkalmazza a gyermek egyéni fejlődését leginkább segítő pedagógiai eszközöket. Mindehhez nagy szakmai felkészültség, fejlett művészi érzék és sok-sok önnevelés szükséges a pedagógusok részéről. Ezért már az első Waldorf-iskola indításakor elvárás volt a pedagógusokkal szemben a rendszeres önértékelés (napi rendszerességű visszatekintés) és olyan gyakorlatok végzése, amelyek által a pedagógusok olyan lelki erőkre tehetnek szert, melyek a mindennapi feladatok ellátásához, a hibákból való tanuláshoz és a morális fejlődéshez is segítséget jelentenek.

A pedagógusok közössége

Az egyes pedagógus felelősségét az előbb említettük, nem szabad megfeledkeznünk ugyanakkor arról, hogy az iskola teljes pedagógiai életéért a pedagógusok közössége felel. A pedagógusok közösségét Pedagógiai Kollégiumnak, vagy Tanári Kollégiumnak nevezzük, akik egymás munkáját segítve komoly együttműködésben vezetik az iskola pedagógiai életét.

A Tanári Kollégium vagy Pedagógiai Kollégium határozza meg az iskola Pedagógiai Programját.

A Tanári Kollégium, vagy Pedagógiai Kollégium alakítja ki az új pedagógus kollégák felvételének folyamatát és gondoskodik arról, hogy a felvétel után az új kolléga bevezetése minél gördülékenyebben történjen. – Tekintve, hogy az Waldorf-iskolák működése sok ponton eltér a hagyományos iskolákétól szükséges a kiemelt figyelem ezen eltérések megismeréséhez. – Az új kolléga segítésének, bevezetésének legalkalmasabb eszköze a Mentorálás, amikor az új kolléga mellé egy olyan kollégát – mentort – választ a Tanári Kollégium, aki nagy tapasztalattal bír és már régóta az intézményben dolgozik. A mentor feladata, hogy folyamatosan figyelemmel kísérelje az új kolléga munkáját, segítséget nyújtson, tanácsokkal lássa el, megismertesse vele az intézmény szokásrendjét, működési szabályait. Így az új belépőnek van kihez fordulnia kérdéseivel, nem érzi magát idegennek, tájékozatlannak az új környezetben.

A Tanári Kollégium vagy Pedagógiai Kollégium tagjai minden héten találkoznak az ún. Tanári/Pedagógiai konferencián, ahol egyrészt közös pedagógiai munkát folytatnak, másrészt megbeszélik az aktuális feladatokat. Minden iskola maga határozza meg a konferencia konkrét tartalmát és menetét, de azt elmondhatjuk, hogy egy Konferencia általában a következő jól elkülöníthető részekből áll.

4. A Stúdium, melynek keretében Waldorf-pedagógiai szakirodalom egyes elemeinek közös feldolgozása történik. A kollégák közösen mélyednek el a Waldorf-pedagógia alap elveiben,

így alakul ki a közös értés, az „egy-értés” a kollégiumon belül.

5. Gyermek-megbeszélés vagy osztálymegbeszélés, ahol előre meghatározott metódus alapján fordítják a kollégák figyelmüket egy-egy gyermek, vagy egy-egy osztály pedagógiai problémájának megoldására. Így az osztálytanítók, vagy a szaktanárok az egész kollégium segítségével tudják megoldani a számukra nehéz pedagógiai feladatokat.

6. Közös művészi tevékenység, ahol a pedagógusok közösen vesznek részt valamilyen alkotó, művészi folyamatban (éneklés, festés, euritmia, vagy akármi más). A közös művészi tevékenység hozzájárul ahhoz, hogy a pedagógusok a nevelést, mint művészi alkotó munkát élhessék meg, továbbá sokat segít a közösség összekovácsolásában, az együvé tartozás érzésének és a bizalom légkörének kialakításában.

A konferenciamunka elengedhetetlen az iskola egységes pedagógiai arculatának kialakításához és a pedagógusok szakmai fejlődéséhez.

A Tanári Kollégium vagy Pedagógiai Kollégium feladata a pedagógiai munka belső értékelési rendszerének kialakítása és megvalósítása is. Minden iskola maga fogalmazza meg, hogy milyen rendszer szerint járnak a kollégák egymás óráit meglátogatni, és milyen rendszer szerint tartanak visszatekintéseket, rátekintéseket egymás munkáira, beszámolókat, stb...

Az iskolánkénti különbségek mellett is elmondható, hogy iskoláinkban minden tanév végén sor kerül a Tanárértékelésekre. Ezekben a beszámolóknak a kollégák önértékelése emellett egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a kollégák visszajelzései (hospitálások, illetve az együttműködés tapasztalatai alapján), a diákok értékelései, illetve a szülői értékelések is. A tanárértékelések közül kiemelt jelentőségűek a végzős (8-os) osztálytanító, illetve a végzős (13-os) osztálykísérő visszatekintése az osztályával együtt töltött évekre. Az itt megfogalmazott tapasztalatok az egész iskola életére hatással vannak.

A szülők szerepe a pedagógiában

Az iskolai élet harmadik szereplője a gyermek és a pedagógus mellett a szülő. Mivel a szülőnek azzal együtt, hogy gyermekének iskolai nevelését és oktatását a pedagógusokra bízta, továbbra is jelentős szerepe van a gyermek nevelésében, ezért a Waldorf-iskolában úgy tartjuk, hogy a gyermek fejlődésének biztosítása a szülő és a pedagógus közös felelőssége. Ennek a közös felelősségnek a viseléséhez elengedhetetlen a szülők és a pedagógusok nyílt, bizalomteljes együttműködése, problémamegoldásra törekvő hozzáállása.

Emiatt iskoláinkban különös hangsúlyt fektetünk a szülőkkel való együttműködésre, havi rendszerességgel szülői esteken és egyéb rendezvényeken beszélgetünk a szülőkkel a Waldorf-pedagógiáról, a gyermekek életkorából adódó pedagógiai kérdésekről és rendszeresen tartunk fogadó órákat is. Sok iskolai rendezvényt szervezünk a szülők részvételével, amelyek során közvetlen személyes kapcsolatok tudnak kialakulni a szülők és a pedagógusok között.

Az intézményi működést érintő alapelvek:

Autonómia, egyéni felelősség, öngazgatás

Rudolf Steiner az első Waldorf-iskola megalapítása előtt előadásokban foglalta össze a pedagógiai alapelveit (ezek az előadások magyarul az Általános embertan, mint a pedagógia alapja címmel jelentek meg a Genius kiadó és a Magyar Waldorf Szövetség közös kiadásában) az előadássorozat előtti este 1919. augusztus 20-án, dr. Steiner egy megnyitó beszédet tartott, ahol nem a pedagógiáról, hanem a pedagógia céljáról beszélt. Arról, hogy a Waldorf-iskolának valódi kulturális tette kell válnia, hogy a társadalom megújításának eszközévé lehessen. Itt olvashatunk a

Waldorf-iskola sajátos működési elvéről és az egyéni felelősség jelentőségéről is. „...Ezért nem irányítási, hanem igazgatási elvek alapján alakítjuk ki az iskola működését, és republikánus módon fogjuk irányítani. Egy valódi tanár-köz társaságban nem támaszkodhatunk kényelmes vánszorosként olyan rendszabályokra, amelyek az igazgatóságtól jönnek. Nekünk kell belevinnünk (magunkban hordoznunk) mindazt, ami megadja a lehetőséget a teljes felelősség viseléséhez az iránt, amit tennünk kell. Mindenkinek magának kell a teljes felelősséget viselnie...”

Ezen alapelvek mentén születik egy-egy Waldorf-iskola azoknak az embereknek szabad kezdeményezése által, akik a Waldorf-pedagógiában a kultúrteremtő, a társadalom formáló feladatot látják. Az egyének belső elhatározásaiból közös cél születik és a közös célért küzdő emberek (szülők és pedagógusok) közösséget alkotnak, amely jogilag egy civil szervezet alakját veszi fel, és az így létrejött civil szervezet válik az iskola alapítójává és fenntartójává. A feladat nagyságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Olyan feladatra vállalkoznak szülők és pedagógusok, ami igen nagy hozzáértést és elköteleződést kíván. A gyermek nevelésére egy új forma létrehozásával vállalkoznak: autonómián, egyéni felelősségen és öngazgatáson alapuló iskolai működést alakítanak ki, mert tudják, hogy minden, ami körülveszi a gyermeket, még az iskola struktúrája is nevelő hatással bír.

Tanuló közösség

Az öngazgatásból adódóan az iskola működtetésével kapcsolatos szervezési feladatok éppúgy hozzá tartoznak a pedagógusok feladataihoz, mint a tanórák megtartása. A tanulók szociális képességeinek fejlesztése ott kezdődik, hogy a gyermeket körülvevő felnőttek is nap, mint nap fejlesztik szociális készségüket. Az együttműködés területén elsősorban példával nevelnek. Szükség van a folyamatos tanulásra az új és újabb feladatok megoldásához, így válik a Waldorf-közösség tanuló közösséggé, ahol nemcsak a gyermek, hanem a közösség minden tagja fejlődhet.

Szülők és pedagógusok együtt a gyermekekért

Ahogy az iskola a szülők és a pedagógusok közös elhatározásából születik, úgy a szülők és a pedagógusok egymást segítő és kiegészítő együttműködése elengedhetetlen a működés éve alatt is. Az iskola a gyermekért van s a szülők és a pedagógusok együtt tesznek meg mindent, hogy a gyermek nevelése, oktatása a lehető legjobb mederben folyjon. Ez a szokatlanul intenzív együttműködés a közösséghez újonnan kapcsolódó szülők számára először meglepő, de a tapasztalat azt mutatja, hogyha az iskola kellő figyelmet fordít az új szülők bevezetésére, akkor a kezdeti idegenség nem sokáig tart. Hamar megértik az újonnan érkezett szülők is a nevelésnek és az intézmény fenntartásának közös felelősségét. Hiszen egy Waldorf-iskolában a szülői szerepek bővebbek egy „átlagos iskolai” szülői feladatnál abból adódóan, hogy az iskoláinkat fenntartó civil szervezetek lényegében a szülőkből állnak, akik ezáltal jogilag és gazdaságilag is felelősek az intézmény-működésért. Így elmondható, hogy a Waldorf-szülők a pedagógiai együttműködés mellett napi szinten részt vesznek az intézmény-fenntartás és működtetés feladataiban is.

Tudatosság az intézményi működésben

Ahogy a pedagógiában törekszenek a Waldorf-iskolák a lehető legmagasabb színvonal elérésére, úgy az intézményi működés terén is a minél gördülékenyebb működés, a problémák kiküszöbölése s a folyamatok folyamatos jobbá tétele a cél. Ennek érdekében az intézmények különböző minőség-gondozási eljárásokat alkalmaznak. Jelenleg még nincs egységes minőség-gondozási rendszer a Waldorf-iskolák körében. Az intézményi autonómia alapján minden intézmény maga dönt arról, hogy melyik rendszert választja. Ugyanakkor elmondható, hogy a

Magyar Waldorf Szövetségben, azon belül az Iskolák Gyűlésében megszületett az elhatározás arra vonatkozóan, hogy az iskolák közösen kialakítanak egy olyan minőség gondozási rendszert, amely elkészülte után meghatározó lesz a Waldorf-intézményekre nézve.

10.3. Az intézmények együttműködése a Magyar Waldorf Szövetségben

Ha a minőség gondozás első szintjének az intézményen belüli minőség gondozást tekintjük, akkor egy második, magasabb szintnek tekinthetjük az intézmények közötti együttműködésben közösen megfogalmazott elvárásokat, alapelveket, kritériumokat.

Az iskolák ilyen együttműködésének tere a Magyar Waldorf Szövetség (MWSZ), mely 1997-ben jött létre és azóta képviseli a Waldorf-intézmények és az egész Waldorf-mozgalom érdekeit.

A MWSZ egyesületi formában működik, jelenleg 78 tagszervezete van (iskolák, óvodák, képzések, intézmény-fenntartó civil szervezetek). Szervezeti struktúrája biztosítja, hogy az iskolák, képviselőik útján, maguk döntsenek az Iskolák Gyűlésében az őket érintő kérdésekről, ahogy az óvodák ugyanígy tesznek az Óvodák Gyűlésében és így tovább.

Így az iskolák aktív együttműködéséből, közös döntések által születnek azok a dokumentumok, amelyek kívülről határozzák meg a magyarországi Waldorf-intézmények működését.

- Az első ilyen közös döntések által létrejött dokumentum a Magyarországi Waldorf-iskolák Kerettanterve volt, mely első formájában 2001-ben készült el, 2005-ben átdolgozásra került és jelenleg egy újabb átdolgozása folyik.
- Második ilyen – a Waldorf-iskolák összefogásán és közös döntésén alapuló – dokumentum a Waldorf-iskolák névhasználati eljárásrendje, melynek alapelvein az iskolák képviselői a 2010/2011-es és a 2011/2012-es tanévben dolgoztak. A következő tanévre maradt a névhasználati eljárásrend közgyűlés általi elfogadása, és az eljárások lefolytatása.
- Következő közös kritériumrendszer felállítását a Minőség gondozás területén határozta el az Iskolák Gyűlése, ennek kidolgozását a következő tanévre tervezik a kollégák.

10.4. Waldorf Ház – Pedagógiai Szolgáltató Intézet

A Waldorf-intézmények minőség gondozásának elengedhetetlen támasza a Waldorf-pedagógiai alapokon, országos feladatellátással működő Pedagógiai Szolgáltató Intézet, melyet a MWSZ 2008-ban Waldorf Ház néven alapított.

A Waldorf Ház a pedagógiai tanácsadás, a pedagógiai tájékoztatás, az intézményműködtetés, pedagógiai értékelés területén, valamint továbbképzések szervezésében nyújt szolgáltatásokat Waldorf-pedagógusoknak, -szülőknek, -fenntartóknak és a Waldorf-pedagógia iránt érdeklődőknek. Célja, hogy szolgáltatásaival a Waldorf-intézmények munkáját segítse és ezáltal hozzájáruljon megerősödésükhöz, az ott folyó szakmai munka minőségének javulásához.

Tevékenységei közül kiemelendők a Waldorf-pedagógiai továbbképzések, melyek egyedülálló továbbképzési lehetőségeket biztosítanak tanárainknak; az intézmény-működtetéssel kapcsolatos konzultációk, melyek a Waldorf-iskolák sajátos működési elveit és a szintén sajátos jogi helyzetét ismerve nyújt segítséget az intézmény-működtetéssel foglalkozó kollégáknak, civil intézmény-fenntartóknak; és végül de nem utolsósorban említeném az „Utak a minőséghez” elnevezésű minőség gondozási eljárást, mely szintén a Waldorf Ház által szervezett rendezvények és képzések által kezdett meghonosodni Magyarországon.

10.5. 4. Nemzetközi viszonylat

Az országos szinten egyesületi formában együttműködő Waldorf-intézményeink a nemzetközi Waldorf-mozgalomhoz is sok szálon kapcsolódnak.

Elsősorban képviselőink útján részt veszünk a nemzetközi Waldorf-szervezetek munkájában

1. ECSWE: European Council for Steiner Waldorf Education,
2. IASWECE: International Association for Steiner Waldorf Early Childhood Education,
3. IAO: Internationale Assoziation für Waldorfpädagogik in Mittel- und Osteuropa und weiter östlichen Ländern e.V.)

Másrészt sok kollégánk vesz részt a különböző nemzetközi szervezetek által szervezett továbbképzéseken, pedagógiai találkozók.

10.6. „Utak a minőséghez” eljárás bemutatása:

A nemzetközi együttműködés egyik eredményeképpen jutott el Magyarországra az a svájci kollégák által kidolgozott, „Utak a minőséghez” nevű minőség gondozási eljárás, amely a Waldorf-intézmények sajátosságait messzemenően figyelembe véve segíti az intézmény működésének javítását, a közösség tudatossági szintjének emelését, az intézményi célok szolgálatát.

Az „Utak a minőséghez” nevű minőség gondozási eljárást a svájci székhelyű Stiftung „Wege zur Qualität” munkatársai dolgozták ki azzal a céllal, hogy az olyan intézmények számára, ahol a munka ember-ember közötti kapcsolatokon alapul, releváns minőségbiztosítási megoldást nyújtson. Azt vizsgálja, hogy milyen körülményeket kell ahhoz biztosítani, hogy az emberi kapcsolatokon alapuló ún. kapcsolati-szolgáltatás (tanítás, nevelés, gyógyítás, gondozás) a lehető legjobb minőségben valósulhasson meg az intézményben.

Az eljárás az intézmény működésének alábbi 12 területét öleli fel:

1. Feladatkitűzés

Egy intézmény szolgáltatásainak a minőségi követelményei, valamint ezek megítélése azokról a feladatokról és célokról függ, amelyekre az intézmény maga vállalt kötelezettséget. Azokat a feladatokat, amelyek a mindenkori célcsoport igényeihez igazodnak, egy kötelező jellegű vezérképben határozzák meg. Ezáltal a vezérkép szakmai és jogi alapul szolgál (teljesítményígéret) az intézmény minden belső és külső szerződő fele számára.

2. Egyéni felelősség

Egy intézmény olyan mértékben tudja betölteni feladatát, amilyen mértékben az alkalmazottak hajlandók és képesek felelősséget vállalni (helyi delegáció). Ez egyrészt a feladatkitűzésen való rendszeres munkálkodással, valamint az alkalmazottak szakmai, szervezeti és szociális képzettségének állandó biztosításával érhető el; másrészt – a rendszeres visszatekintés és periodikus beszámolók segítségével – ellentétes irányból is reflektálnak a valóságos fejlődésre. Ez az ingamozgás jellegű munkaritmus képezi „dinamikus delegációként” a fenti eljárás alapvető folyamatát, és ezzel a minőség megteremtésének, megtartásának és az innovatív minőségfejlesztésnek a feltételét.

3. Képesség és tudás

A teljesítmény minőségét döntően meghatározza a résztvevő munkatársak képessége és tudása. A minőségi célokból vezethető le, hogy a funkció-orientált követelmények alapján milyen legyen az alkalmazottak képzettsége. Az „Utak a minőséghez” a külső továbbképzési lehetőségek mellett az

intézményen belüli tanulási folyamatok megszervezésére helyezi a hangsúlyt, amelynek a meglévő munkastruktúrákba és -folyamatokba való integrációja a nap mint nap növekvő tapasztalatpotenciált nélkülözhetetlen továbbképzési forrássá teszi. A képesség és tudás területéhez az együttműködési képességek is hozzátartoznak.

4. Szabadság

Az eljáráshoz alapvetően hozzátartozik, hogy mindenekelőtt azoknak a feladatoknak, amelyek egyes személyekhez kötődnek, egyre inkább egyedivé, személyre szabottá kell válniuk. A feladatléírások nemcsak a munkához kapcsolódó kötelezettségeket tartalmazzák, hanem a kreatívan alakítandó kompetencia- és felelősségterületeket is tisztázzák.

5. Bizalom

Minden szervezeti szabályozás ellenére sem jöhet létre egy intézményben minőségileg magas szintű munka az érintettek közötti bizalom nélkül. Mivel a bizalmat nem lehet „elrendelni”, ez a terület azokkal a feltételekkel foglalkozik, amelyek között létrejöhet és megmaradhat, ill. megerősödhet a bizalom. Az ehhez szükséges formák és viselkedésmódok kutatása mellett ehhez a területhez tartozik a bekövetkezett bizalomhiány kezelésének szabályozása is.

A bizalomteremtő intézkedések kérdése egyrészt az alkalmazottak közötti kapcsolatokat érinti, másrészt a szolgáltatásokat igénybe vevőkhöz, hozzátartozóikhoz, ill. az intézmény más partnereihez fűződő viszonyokat, ha különböző súlyozottsággal is.

6. Védelem

A megfelelő egyeztetések (jogok és köteleességek) képezik az együttműködés minden formájának az alapját, ezáltal az egyes cselekedetek egy célirányos egészé állnak össze. Az „Utak a minőséghez” a felnőttek közötti megegyezések legmegfelelőbb formájának a szerződést, ill. a megállapodást tartja. Mivel egy szerződés alapja a közös akarat, a szerződésben foglaltak teljesítéséért mindkét fél felelős. A külső, az intézmény számára kötelező előírások automatikusan a belső szerződések részének minősülnek.

7. Pénzügyi kiegyenlítés

A feladatkitűzés megvalósítását és annak minőségét döntően befolyásolják a rendelkezésre álló anyagi eszközök. Ezekről függ ugyanis, el lehet-e végezni a munkát, és ha igen, milyen személyi és tárgyi feltételekkel. Minél hosszabb távon biztosítottak az anyagi eszközök, annál inkább lehet a feladatteljesítésre koncentrálni. A hozzáállás a pénzügyekhez hosszú távon attól függ, milyen mértékben vonják be tudatosan az érintetteket feladatukhoz mérten a költségvetés kidolgozásába és kezelésébe.

8. Felismerésből fakadó felelősség

A munkateljesítmény alapja, hogy mind a felelősségviselők, mind az alkalmazottak helyesen értelmezzék a feladatot. Az ehhez szükséges szakmai tudás és képességek (l. 3. terület) elsősorban azokhoz a tevékenységekhez igazodnak, amelyek a mindenkori feladatok teljesítéséhez szükségesek, ezért elsősorban speciális tudásról van szó. Az emberi kapcsolatokon alapuló szolgáltatások esetén nem lehet elválasztani a teljesítés megtörténtét a teljes emberi létnek, az emberi individualitásnak és felépítettségének, belső fejlődésének, biográfiai élethelyzetének, valamint kapcsolati és társadalmi beágyazottságának megértésétől. Így a megértésnek olyan irányokba is ki kell terjednie, ahol a szakmai tudás csak részlegesen van jelen. Ebből egy olyan folyamatos felismerési folyamat alakul ki, amin állandóan dolgozni kell. Ezzel a munkával létrejön

egyrészt az alkalmazottak speciálisan különböző tevékenységeinek közös alapja, másrészt kialakul a saját feladatkitűzéssel szemben egy reflektáló-kritikai tudatosság.

9. Egyéni fejlődés

Az együttműködés tapasztalatai alapján köztudott, hogy a teljesítmény minősége messzemenően függ a résztvevők hozzáállásától. Minél igényesebbek a feladatok, annál inkább fontos, hogy maguk az emberek is felnőhessenek hozzájuk, és fejlődésük biztosított legyen. Hogy milyen mértékű az effajta fejlődés, az egyrészt attól függ, hogy a résztvevők megtanulják-e saját kezükbe venni fejlődésüket. Másrészt arról van szó, hogy az együttműködési folyamatokat úgy szervezzék, hogy ösztönözzék és támogassák a fejlődést. Külön jelentősége van annak, hogy figyelembe vegyék és kialakítsák a munka világa és a privát szféra közötti határt.

10. A jelennek megfelelő cselekvés

Minden intézmény részese az állandóan változó társadalmi életnek. A saját változásnak belső vagy külső konkrét indítékai lehetnek. Ez különösen érvényes az emberi kapcsolatokon alapuló szolgáltatásokra, amikor a cselekedet tárgya az ember, aki egyben önálló szubjektum: amennyiben magát az embert mint egy már állandóan fejlődő lényt tekintünk, ennek megfelelően kell a kapcsolati szolgáltatásoknak is átalakulniuk. A civilizációs környezet is, amely nagy sebességgel fejlődik, hasonlóképpen egyre újabb tájékozódási és szervezési kihívás elé állítja az intézményeket. Míg korábban a teljesítmény állandósága volt a minőség jelzője, addig ez ma egy intézménynek az a képessége, hogy a változásokra időben és alkotó módon reagáljon. A „jelennek megfelelő cselekvés” munkaterületén arról van szó, hogy egy intézmény mennyire érzékeli időben a változtatás szükségességét, hogyan kezeli ezeket a felismeréseket, és milyen módon reagál ezekre a kihívásokra anélkül, hogy elvesztené impulzusát.

11. Individualitás / egyén és közösség

Minden munkaközösség a választott jogi forma révén társadalmilag elismert jogi személlyé válik, amely felelős magáért. Ezen saját maga választotta egység szakmai és személyügyi alakítása, szervezése és igazgatása az öngazgatás, és egyben az intézmény vezetőségének a feladata. Amennyiben az egységet elsősorban eszköz és szervezeti vonatkozásban igyekeznek megvalósítani, akkor az intézmény teljesítményének a standardizálása felé mozdulnak el. Az alkotói cselekvés által létrejövő egyéni differenciálási lehetőség, amely szükséges az emberi kapcsolatokon alapuló szolgáltatásokhoz, ebben az esetben áldozatául esik az intézményi egység elvének. – Ha ezzel szemben minden személyes szándék esetében az egyéni-alkotónak a célzatos szabályfeloldó elvét alkalmazzák, úgy szubjektíven visszaélnék az intézmény egységével. Az öngazgatás akkor éri el minőségbeli célkitűzéseit, ha az alkalmazottak egyéni tevékenységeiben az egész közösség szándékai fejeződnek ki, és ha a közösség támogatja az alkalmazottak egyéni felelősségteljes tevékenységét (l. A vezérkép). A vezető szerveknek az a feladatuk, hogy a két szükséges tendencia között (egység és egyén) harmóniát teremtsenek.

12. A közösség, mint sors

Csak úgy maradhat vagy erősödhet meg hosszú távon a résztvevők azon szándéka, hogy odaadón dolgozzanak egy munkaközösség céljaiért, ha a feladatkitűzéshez fűződő érdekeltségen túl kialakítják a többi érdekelt iránti kölcsönös érdeklődést is. Ez kiemelten vonatkozik a kapcsolati szolgáltatásokra, ahol maga az ember a tevékenység tárgya. Egyértelműen látható a munkahelyen töltött idő élethosszhoz viszonyított nagy arányából, hogy milyen mértékben befolyásolják a munkában szerzett tapasztalatok az életút fejlődését és ezzel az érintettek sorsát.

Ami az ott dolgozókra érvényes, még erőteljesebben áll azokra, akik az intézmény szolgáltatásait keresik, és igénybe veszik. Amit az intézményben és az intézmény révén megtapasztalnak, az kötődésük ideje alatt teljes életvezetésük jelentős részét teszi ki. Ezért az intézmény nemcsak egy szervezeti egység, hanem egyben szociális felelősségközösség is. Nemcsak a tevékenység tartalma, a „mit” fontos, hanem a „ki” és a „hogyan” is.

Budapest, 2019. augusztus 14-én.

A Pedagógiai Programot a Tanári Konferencia 2019. augusztus 16-i ülésén egyhangúlag elfogadta.

.....
a Tanári Konferencia nevében
Kereki Marianna Emma
konferenciavezető

Intézmény OM-azonosítója: 202717	Készítette: Tanári Kollégium
Legitimációs eljárás – Az érvényességet igazoló aláírások:	
<p>...../2019. (.....) határozatszámom elfogadta:</p> <p>Aláírás: .....</p> <p>Név: .....</p> <p style="text-align: center;">Tanári Kollégium nevében</p>	<p style="text-align: center;">Véleménynyilvánítók:</p> <p>Aláírás: .....</p> <p>Név: .....</p> <p style="text-align: center;">Szülői közösség nevében</p>
<p>.../2019. (...) határozatszámom jóváhagyta:</p> <p>Aláírás: .....</p> <p>Név: .....</p> <p style="text-align: center;">igazgató Ph.</p>	
<p>Egyetértését kinyilvánító:</p> <p>Aláírás: .....</p> <p>Név: .....</p> <p style="text-align: center;">Fenntartó nevében</p>	
<p>Hatályos: a kihirdetés napjától, 2019. szeptember 1.</p>	
<p>A dokumentum jellege: Nyilvános Megtalálható: www.csillagberek.hu</p>	
<p>Verziószám: 2019/1. eredeti példány</p>	
<p>Iktatószám: 2019/</p>	